

Arturo Perez-Reverte
Slika flamanskog majstora
Juliu i Rosri, vražjim odvjeticima. I Christiane Sanchez Azevedo.
I.

Tajne majstora Van Huysa

»Bog pokreće igrača, a ovaj pokreće figuru. Koji Bog iza Boga pokreće događaje?«

J. L. Borges

Zatvorena je omotnica tajna koja u sebi skriva druge tajne. Ova je bila velika, debela, od tvrdog papira, s utisnutim pečatom laboratorija u donjem lijevom uglu. A prije nego što ju je otvorila, dok ju je još vagala u ruci, tražeći istodobno među lustovima i bočicama s bojom i glazurama nož za otvaranje pisama, Julia nije mogla ni zamisliti koliko će joj taj lagani pokret promijeniti život.

Zapravo je znala što je u omotnici. Ili je, kako je poslije otkrila, mislila da zna. Možda zato nije osjećala nikakvo posebno uzbuđenje sve dok nije izvadila fotografije i rasprostrla ih po stolu, zagledavši se u njih zapanjeno i bez daha. U tom je trenutku shvatila kako Partija šaha neće biti još jedan rutinski obavljen posao. Često je na slikama, namještaju i uvezima starih knjiga pronalazila nevjerojatna otkrića. Budući da se šest godina bavila obnavljanjem umjetničkih djela, stekla je već veliko iskustvo u otkrivanju originalnih tragova boje i kasnijih dotjerivanja ili popravaka; pa čak i krivotvorina. Ali nikad, do toga dana, nije ispod boje otkrila skriveni natpis: tri riječi koje je otkrila rendgenska fotografija.

Zgrabila je zgužvanu kutiju cigareta bez filtera i zapalila jednu, ne odvajajući pogled od fotografija. Nije bilo sumnje, sve je bilo jasno na pozitivima radioloških ploča veličine 30x40. Kako je doista izgledala slika flamanskog majstora iz 15. stoljeća, jasno se vidjelo na detaljnom crtežu verdacciom. Vidjele su se čak i žile u drvetu i slijepljeni spojevi triju hrastovih ploča koje su služile kao podloga na kojoj je umjetnik - čas grubim, čas nježnim potezima lustom - stvarao svoje djelo. A u donjem dijelu slike, pet stoljeća poslije njezina nastanka, radiografija je na svjetlo dana izvukla skrivenu rečenicu ispisanu goticom, koja se jasno vidjela na crno-bijeloj podlozi:

QUIS NECAVIT EQUITEM.

Julijino znanje latinskoga bilo je dovoljno da je može prevesti bez rječnika: Quis, upitna zamjenica, tko. Necavit dolazi od neco - ubiti. A equitem je akuzativ jednine od eques, vitez. Tko je ubio viteza. S upitnikom, koji je nametala uporaba upitne zamjenice quis, obavijajući rečenicu velom tajne:

TKO JE UBIO VITEZA?

Sve ju je to, najblaže rečeno, zbunjivalo. Duboko je uvukla dim cigarete, držeći je među prstima desne ruke, dok je lijevom preslagivala radiografije po stolu. Netko je, možda i sam slikar, dodao na sliku svojevrsnu zagonetku koju je poslije prekrio slojem boje. Ili je to možda, poslije, napravio netko drugi. Bilo kad tijekom posljednjih pet stotina godina, čemu se Julia u sebi nasmijala. Zagonetku je mogla riješiti bez većih teškoća. To joj je, napokon, bio posao.

Uzela je radiografije i ustala. Sivkasto svjetlo koje je ulazilo kroz veliki prozor na kosom tavanskom krovu padalo je izravno na sliku pričvršćenu na štafelaj. Partiju šaha, ulje na drvu, naslikao je 1471. Pieter Van Huys... Zastala je pred njom i dugo je promatrala. Bio je to prizor iz svakodnevnoga života, naslikan minucioznom realizmom petnaestog stoljeća; jedan od onih interijera kojima su flamanski majstori, rabeći novu tehniku ulja, postavili temelje suvremenom slikarstvu. Glavni su motiv bila dvojica vitezova srednjih godina, plemenita izgleda, koji su sučelice sjedili pred šahovskom pločom na kojoj se odvijala partija. U drugom planu, desno, uz gotski šiljasti prozor koji uokviruje sliku krajolika, dama odjevena u crno čitala je knjigu položenu u krilo. Prizor su dopunjavale pomno naslikane pojedinosti svojstvene flamanskoj školi, zabilježene savršenstvom koje je graničilo s nastranošću: namještaj i ukrasi, crno-bijelo popločen pod, crtež na tepihu, pa čak i nekakva sitna ogrebotina na zidu, ili sjena majušnoga čavla na jednoj od stropnih greda. Šahovska ploča i figuree bile su naslikane vrlo precizno, baš kao i lica, ruke i odjeća osoba koje su svojom realističnošću i živim bojama pridonosile iznimnoj kakvoći djela, očitoj unatoč tome što je nakon toliko godina slika potamnijela uslijed oksidacije laka.

Tko je ubio viteza. Julia je gledala radiografiju koju je držala u ruci, a zatim sliku na kojoj golim okom nije primjećivala ni najmanji trag skrivena natpisa. Ništa nova nije donijelo ni pomnije proučavanje binokularnim povećalom sa sedmerostrukim uvećanjem. Zatim, zatvorivši rebrenice na malom prozorčiću, zamračio sobu i štafelaju približio tronožac na koji je bila postavljena Woodova svjetiljka s crnim svjetlom. Pod njezinim ultraljubičastim zrakama najstariji materijal, boja i glazura, postaje fluorescentan, a noviji slojevi boje ostaju tamni ili crni. Tim se postupkom otkrivaju tragovi dotjerivanja ili namazi nanijeti poslije nastanka slike. No, crno je svjetlo otkrilo samo glatku

fluorescentnu površinu koja je pokrivala i skriveni natpis. To je značilo da ga je prekrrio sam umjetnik, ili je skriven neposredno poslije nastanka slike.

Ugasila je svjetiljku, razmaknula zastore na tavanskom prozoru, a čelično svjetlo jesenskoga jutra ponovno je obasjalo stalak i sliku, ispunivši atelijer pretrpan knjigama, policama sa slikama i kistovima, lakovima i razrjeđivačima, priborom za rezbarenje, okvirima i alatom, starim drvenim i brončanim kipovima, okvirima za slike, slikama koje su okrenute prema zidu stajale na skupocjenom perzijskom tepihu zamrljanom bojom i glazbenom linijom smještenom u uglu na komodi Louis XV okruženom gomilama ploča: Doma Cherryja, Mozarta, Milesa Davisa, Satiea, Lestera Bowiea, Michaela Edgesa, Vivaldija... A na zidu je venecijansko zrcalo u zlatnom okviru Juliji otkrivalo vlastiti, pomalo zamagljen, lik: kosu ošišanu u visini ramena, jedva primjetne snene podočnjake ispod velikih, tamnih, još nenašminkanih očiju. Lijepa poput Leonardova modela, govorio bi Cesar kad bi, kao sada, zrcalo zlatom uokvirivalo njezino lice, ma piu bella. I premda bi se Cesar prije mogao nazvati stručnjakom za efebe nego za madonne, Julia je znala da je ta tvrdnja vrlo točna. Voljela se ogledati u tom zrcalu sa zlatnim okvirom jer joj se činilo da se našla s druge strane čarobnih vrata koja su, čuvajući vrijeme i prostor, njezinu odrazu davala snagu talijanske renesansne ljepote.

Nasmiješila se, pomislivši na Cesara. Uvijek se smiješila pri pomisli na njega, još dok je bila djevojčica. Nježnim, često urotničkim osmijehom. Odložila je zatim radiografije na stol, ugasila cigaretu u teškoj brončanoj pepeljari s Benlliureovim potpisom i sjela za pisaci stroj:

»Partija šaha«:

Ulje na drvu. Flamanska škola. Iz 1417. Autor: Pieter Van Huys (1415. -1481.)

Podloga: tri hrastove ploče, povezane lažnim jezičcima Dimenzije:~ 60X80 cm (tri potpuno jednake ploče veličine 20x80), debljina ploče: 4 cm

Očuvanost podloge:

Nije nužan popravak. Ne primjećuje se šteta nastala djelovanjem ksilofaga.

Očuvanost boje:

Dobre stratigrafske prionljivosti i povezanosti. Nema promjena boje. Mogu se primijetiti pukotine nastale zbog starosti, ali nema ogrebotina ni tragova ljuštenja.

Očuvanost površinskog sloja:

Nema rupa nastalih izlučivanjem soli ni vlažnih mrlja. Caklina potamnijela zbog oksidacije; sloj se mora zamijeniti.

U kuhinji zazviždi aparat za kavu. Julia ustane i natoči veliku šalicu, bez šećera i mlijeka. Vratila se u sobu sa šalicom u jednoj ruci, brišući drugu u široki muški pulover koji je odjenula preko pidžame. Bio je dovoljan tek lagani dodir prstom da zvuci Vivaldijeva Koncerta za lutnju i violu ispune atelijer, pretapajući se sa sivom jutarnjom svjetlošću. Srkne gustu i gorku kavu koja joj opeče vršak jezika. Zatim bosonoga sjedne na tepih i nastavi tipkati izvješće:

Ultrazvučno i radiološko ispitivanje:

Nema tragova bitnih promjena, popravaka ili kasnijih slojeva boje. Rendgenske zrake otkrivaju skriveni natpis iz tog vremena, napisan goticom. Vidljiv na priloženim fotografijama. Ne primjećuje se konvencionalnim istraživanjem. Uklanjanje sloja boje koja ga prekriva i njegovo moguće otkrivanje ne bi naškodilo cjelini.

Izvuče papir iz stroja i odloži ga u omotnicu, priloživši dvije radiografije. Popije ostatak još tople kave i zapali novu cigaretu. Pred njom su, na svom stalku, ispred dame koja je ne obazirući se na njih čitala knjigu, dvojica igrača i dalje igrala pet stoljeća staru šahovsku partiju, koju je Pieter Van Huys prikazao tako strogo i vješto da se činilo kako su figure, kao i ostali predmeti na slici, reljefne i da stoje izvan slike. Osjećaj realnosti bio je toliko jak da je u potpunosti ostvarivao učinak kojemu su težili flamanski majstori: potpuno uključivanje promatrača u naslikanu cjelinu, toliko da mu se čini kako je mjesto s kojeg promatra sliku dio nje. Kao da je slika djelić stvarnosti ili je stvarnost djelić slike. Tomu su pridonosili prozor na desnoj strani kompozicije, koji je uokvirivao udaljeni krajolik negdje daleko iza slike, te okruglo konveksno zrcalo na zidu s lijeva, u kojem su se vidjeli odrazi igrača i šahovske ploče, iskrivljeni iz perspektive promatrača s ove strane prizora, ostvarujući tako zapanjujući dojam povezivanja triju planova - prozora, sobe i zrcala - u samo jedan ambijent. Kao da se promatrač - pomisli Julia - ogleda između dvojice igrača, u samoj slici.

Ustane, približi se štafelaju i prekrivenih ruku još jednom dobro promotri sliku, nepokretna, jedino uvlačeći dim cigarete koji joj je ulazio u oči. Jedan je igrač, onaj s lijeva, imao, čini se, trideset i pet godina. Smede kose, podšišane u visini ušiju, u srednjovjekovnom stilu, oštra orlovskog nosa i odsutna izraza lica. Odjeven u tuniku bez rukava, čija se cinober boja vrlo dobro održala unatoč vremenu i oksidaciji glazure. Oko vrata nosio je Zlatno runo, a u visini desnog ramena okitio se umjetnički izrađenim brošem naslikanim do najsitnijih filigranskih pojedinosti, uključujući i neznatan

odsaj dragoga kamenja. Na stol, na kojem je bila ploča, naslanjao se lijevim laktom i desnom rukom. Među prstima je držao jednu od figura koje su bile izvan ploče: bijeloga konja. Uz njegovu je glavu goticom bilo zapisano: FERDINANDUS OST. D.

###Drugi je igrač bio vitkiji, u četrdesetima. Visoka čela i gotovo crne kose, na sljepoočnicama prošarane sićušnim potezima olovno bijele boje. To, izraz lica i suzdržanost davali su mu izgled prerano sazrela čovjeka. Profil mu je bio miran i dostojanstven a, za razliku od drugog igrača, nije nosio skupocjenu odjeću nego jednostavan kožni lagani oklop a, na ramenima, oko vrata, ovratnik od uglačana čelika koji je zorno pokazivao kako je riječ o vojniku. Nagnuo se nad ploču jače nego protivnik i, ruku prekrštenih na rubu stola, pažljivo proučavao igru, naizgled daleko od onoga što se događalo oko njega. Okomite bore na čelu jasno su pokazivale njegovu usredotočenost. Figure je gledao kao da su težak problem koji neće moći riješiti ako mu ne posveti sve svoje misli. Pokraj njega je pisalo RUTGIER AR. PREUX.

Dama je sjedila uz prozor, u odnosu na igrača duboko u unutrašnjosti slike, u naglašenoj linearnoj perspektivi koja ju je smještala u sam vrh slike. A njezina crna baršunasta haljina, na kojoj je volumen nabora bio istaknut mudrim omjerom bijelih i sivih namaza, kao da je izbijala u prvi plan. Realističnosti njezina lika ravan je bio samo pomni prikaz tepiha, naslikanog do zadnjeg uzla, te spojeva i žila stropnih greda ili kamenih podnih ploča. Nagnuvši se prema slici kako bi što bolje vidjela efekte, Julia osjeti žmarce izazvane profesionalnim divljenjem. Samo je majstor poput Van Huysa mogao istaknuti partiju crninom haljine: bojom koja to zapravo nije i kojom su se malobrojni usudili služiti tako snažno, a ipak toliko stvarnom da se gotovo čulo nježno šuškanje baršuna na klupici s jastučićima od prošarane kože.

Promatrala je ženino lice. Bila je lijepa i vrlo blijeda, po ukusu onoga vremena. Kapom od bijelog muslina skupila je gustu svijetlu kosu. Iz širokih rukava haljine provirivale su ruke prekrivene svijetlosivim damastom, a du

13

gim i tankim šakama držala je brevijar. Zraka svjetlosti koja je dopirala kroz prozor davala je isti metalni odsaj otvorenim koricama brevijara i zlatnom prstenu, jedinom ukrasu na njezinoj ruci. Ispod spuštenih kapaka mogle su se naslutiti plave oči, doimala se skromnom i mirnom, što je bilo uobičajeno za ženske portrete iz tog doba. Svjetlo, koje je dolazilo iz dvaju izvora - kroz prozor i iz zrcala, smještalo je ženu u isto ozračje u kojem su bili i igrači, iako je njezina diskretna udaljenost još više isticala perspektivu i sjene. Njoj je odgovarao natpis: BEATRIX BURG. OST. D.

Julia se odmakne dva koraka i promotri cjelinu. Riječ je, nedvojbeno, o remek-djelu, što su potvrdili stručnjaci. To je značilo da će u siječnju vrlo dobro kotirati na Claymoreovoj dražbi. Možda skriveni natpis, uz odgovarajuće povijesne dokumente, slici povisi cijenu. Deset posto dobio bi Claymore, pet Menchu Roch, a ostatak vlasnik. Oduzeti se mora jedan posto za osiguranje i troškove čišćenja i restauracije.

Svuhla se i otišla pod tuš, ostavivši otvorena vrata kroz koja se Vivaldijeva glazba ispreplitala s parom. Restauracija Partije šaha, kako bi mogla biti ponudena na tržištu, mogla bi joj donijeti prilično veliku naknadu. Samo nekoliko godina nakon diplome, Julia je već stekla velik ugled u krugu restauratora umjetničkih djela koje su najviše tražili muzeji i antikvarijati. Metodična i disciplinirana, prilično talentirana slikarica u slobodno vrijeme, postala je poznata po tome da svakom djelu prilazi s velikim poštovanjem i etičnošću koju njezini kolege nisu uvijek imali. U teškom i često neugodnom duhovnom odnosu koji se razvijao između svakog restauratora i njegova djela, u oštroj bitki između konzerviranja i restauracije, mlada žena nije zaboravljala temeljno načelo: umjetničko se djelo ne može bez veće štete vratiti u prvobitno stanje.

14

Julia je mislila kako starenje, patina, čak i neke promjene boja i glazure, nesavršeni premazi i novi namazi, s vremenom postaju bitan dio svakog djela. Možda zato slike koje su joj prolazile kroz ruke, iz njih nisu izlazile presvučene u nove postojane boje i navodno originalnu svjetlinu César bi ih nazivao prenašminkanim kurtizanima - nego osjenčane nježnošću, koja je tragove vremena spajala s cjelinom djela.

Iz kupaonice je izašla umotana u frotirski ogrtač i dok joj je s vlažne leose voda još kapala po ramenima, upali petu cigaretu toga dana, odijevajući se ispred slike: u cipele s niskom potpeticom, kožni kaputić i smeđu plisiranu suknju. Baci zadovoljan pogled u venecijansko zrcalo i, vrativši se opet dvojici oštih igrača šaha, izazovno namigne, što nijedan od njih nije primijetio niti je zbog toga promijenio svoj strogi izraz lica. Tko je ubio viteza. Ta joj se rečenica, poput zagonetlee, vrtila po glavi dok je u torbu stavljala izvješće o slici i fotografijama. Zatim uhljuči elektronski alarm i dvaput okrene hljuč u sigurnosnoj bravi. Quis necavit equitem. Bilo kako bilo, to je moralo nešto značiti.

Tiho je ponavljala tri riječi, spuštajući se stubištem i hlizeći prstima po broncom ukrašenom rukohvatu. slika i skriveni natpis doista su je intrigirali, ali nije bilo u pitanju samo to. Osjećala je i određeni strah, a to ju je zbunjivalo. Kao kad je bila djevojčica i kad bi do kraja stubišta pokušavala skupiti dovoljno hrabrosti da proviri u mračnu unutrašnjost tavana.

- Priznaj da je pravo remek-djelo. Čisti quattrocento. Menchu Roch nije mislila na slike izložene u galeriji

leoja je nosila njezino ime. Svijetle, pretjerano našminkane oči, promatrale su Maxova široka ramena dok je za šankom razgovarao s nekim poznanikom. Max, metar i osamdeset pet, ramena plivača ispod dobro skrojena sa

IS

koa, duge kose, tamnom svilenom vrpcom skupljene u rep na zatiljku, polaganih i gipkih pokreta. Menchu ga dobro odmjeri pogledom zadovoljne vlasnice, a zatim namoči usnice u čaši martinija. Bio je to njezin najnoviji ljubavnik.

- Čisti cluattrocento - ponovi uživajući u riječima i piću - Ne podsjeća li te na one prekrasne talijanske brončane lapove?

Julia bezvoljno potvrdi. Bile su stare prijateljice, ali se i dalje čudila lakoći s kojom je Menchu dvasmisljena govorila o svemu što se imalo ticalo umjetnosti.

- Bilo koji od tih brončanih kipova, mislim na originale, bio bi ti jeftiniji.

Menchu se cinično nasmiješi.

- Jeftiniji od Maxa?... U to ne sumnjaj - uzdahne teatralno, grickajući maslinu iz martinija. - Michelangelo ih je barem radio golišave. Nije ih morao oblačiti na American Express.

- Nitko te ne prisiljava da mu plaćaš račune.

- To je bolest, dušo - galeristica teatralno i beživotno zatrepće očima. - Nitko me ne prisiljava. Ma nemoj. Popije piće, pokušavajući - namjerno, samo kako bi

izazivala - podignuti mali prst. Bliže pedesetoj nego četrdesetoj, Menchu je mislila da seks viri iz svakoga kuta, pa čak i iz najnježnijih nijansi umjetničkog djela. Možda je zato mogla doći pred muškarca s istom proračunatošću i grabežljivošću koju je pokazivala ocjenjujući vrijednost neke slike. Znanci su govorili da vlasnica galerije Roch ne propušta niti jednu priliku za nabavljanje slike, muškarca ili doze koleaina koji bi probudili njezino zanimanje. Još bi se moglo reći da je privlačna, premda je teško prikrivala ono što je, s obzirom na njezine godine, Cesar zajedljivo definirao kao estetski anakronizam. Menchu se nije prepuštala starosti jer joj se, uz ostalo, uopće nije sviđala. Pa

16

je, možda nadmećući se sa samom sobom, uzvraćala na napad proračunatom vulgarnošću, još naglašenijim izborom šminke, odjeće i ljubavnika. Osim toga, kako bi potvrdila svoju misao da su trgovci umjetninama ili antikvari tek kvalificirani preprodavači starih krpa, namjerno je pokazivala nekulturu, što je bilo daleko od istine, brkajući citate i otvoreno se izrugujući više ili manje izabranom krugu u kojem je tekao njezin profesionalni život. Kroz sve je to paradirala jednako prirodno kao što je tvrdila da je najjači orgazam u životu doživjela masturbirajući pred reprodukcijom Donatellova Davida; a tu je epizodu Cesar svojom gotovo ženskom rafiniranom okrutnošću spominjao kao jedinu pojedinost autentičnog dobrog ukusa koju je Menchu Roch doživjela u svom životu.

- Što ćemo s Van Huysom? - pitala je Julia. Menchu ponovno pregleda fotografije rasprostrte na stolu između njezine čaše i prijateljičine kave. Menchini su kapci bili našminkani modrim sjenilom, a modra joj je bila i prekratka haljina. Bez zlih namjera, Julia pomisli kako je zacijelo bila lijepa prije dvadeset godina. U modrom.

- Još ne znam - odgovori galeristica - Claymore je obećao da će na dražbu iznijeti sliku takvu kakva je sad... Morat ćemo vidjeti hoće li joj natpis dati novu vrijednost. - Misliš?

- Oduševljena sam. Možda si nesvjesno izvuhla glavnu nagradu.

- Pitaj vlasnika.

Menchu gurne radiografije u omotnicu i prekriži noge. Dvojica mladića koji su pili aperitiv za susjednim stolom upute njezinim brončanim bedrima tajnovite zainteresirane poglede. Julia se uznemiri na stoku. Obično ju je zabavljala spektakularnost kojom je Menchu razradivala svoje posebne efekte pred muškim gledateljstvom, ali po

17

nekad bi joj se uobičajeni rasplet događaja činio pretjeranim. Sad - pogleda kockastu Omegu koju je nosila s unutarne strane lijevog zgloba - nije vrijeme za pokazivanje donjeg rublja.

- Vlasnik neće predstavljati problem - objašnjavala je Menchu. - Riječ je o divnom starčiću u kolicima. A ako, otkrivši natpis, povećamo njegovu dobit, neće se buniti... Njegova nečaltinja i njezin muž su prave pijavice.

Max je i dalje razgovarao za šankom; ali bi se, svjestan svoje dužnosti, povremeno okrenuo i posvetio im pokoju prekrasom osmijeh. Kad smo već kod pijavica, pomisli Julia, pokušavajući prešutjeti komentar. No, Menchu se to baš i nije ticalo jer je, kad se razgovaralo o muškarcima, pokazivala zavidan cinizam; ali Julia je imala snažno razvijen osjećaj za doličnost, leoji joj nije dopuštao prekoračiti određene granice.

- Dražba je za dva mjeseca - reče, ne obazirući se na Maxa. - Rok je gotovo prekratak za uhlanjanje glazure, otkrivanje natpisa te novi nanos glazure... - razmišljala je. - Osim toga, mnogo će mi vremena oduzeti prikupljanje dokumentacije o slici i osobama i sastavljanje izvješća. Bilo bi dobro da dozvola vlasnika bude spremna.

Menchu potvrdi. Njezina se frivolnost nije proširivala i na poslovne krugove u kojima se ponašala poput prave mudre lisice. U ovoj je transakciji bila posrednica jer Van Huysov vlasnik nije znao ništa o tržišnim mehanizmima. Ona je pregovarala o dražbi s madridskom podružnicom Claymorea.

- Telefonirat ću mu još danas. Zove se don Manuel, ima sedamdeset godina i presretan je kad može razgovarati s lijepom djevojleom, kako on kaže, koja je tako dobro upućena u posao.

To nije sve, podsjeti je Julia. Ako otkriveni natpis ima veze s poviješću portretiranih osoba, Claymore će s tim

18

računati i povisiti početnu prodajnu cijenu na dražbi. Možda bi Menchu mogla pribaviti još korisnih dokumenata.

- Ne mnogo - namršti se galeristica, pokušavajući se prisjetiti. - Sve sam ti dala sa slikom. Moraš se sama snaći, draga moja. Kako znaš i možeš.

Julia otvori torbu, tražeći cigarete dulje nego što je bilo potrebno. napokon polako izvuče cigaretu iz kutije i pogleda prijateljicu.

- Mogle bismo pitati Alvara.

Menchu podigne obrve. Ostane skamenjena, glumeći Noinu ženu, ili možda Lotovu, uglavnom ženu onoga kretena koji se dosadivao u Sodomi. Pretvorila se u stup soli ili kako se to već kaže.

- Nećeš mi valjda reći... - progovori glasom promuhlim od iznenađenja, njušeći strast. - Pa ti i Alvaro ste... Ne dovrši rečenicu, ostavivši je u zraku, dajući joj

time pretjeranu težinu, kao i uvijek kad je govorila o problemima drugih ljudi, pogotovu onih za koje je mislila da su nemoćni na ljubavnom polju. Julia hladnokrvno izdrži pogled.

- On je najbolji povjesničar umjetnosti kojega poznajemo - jednostavno odgovori. - I nisam sad u pitanju ja nego slika.

Menchu utone u duboke misli, barem je napravila takav izraz lica, i kimne glavom. Jasno, to je Julijina stvar. Potpuno intimna, nešto što čovjek može reći samo dragom dnevniku i tako. Ali, na njezinu bi se mjestu Menchu suzdržala. In dubio pro reo, kako je tvrdio sveznajući Cesar, stara kvočka. Ili možda in pluvio?

- Vjeruj mi da sam se izliječila od Alvara.

- Ima rana, zlato, koje nikad ne zacjeljuju. A jedna godina nije ništa. Tango.

Julia nije mogla izbjeći podrugljivu grimasu upućenu njoj. Prošla je godina dana otkako su ona i Alvaro preki

19

nuli dugu vezu, a galeristica je znala sve o tome. Sama je Menchu jednom, i ne znajući, izgovorila završnu rečenicu kojom je objašnjena bit problema. Nešto kao - na kraju se, draga moja, oženjen čovjek ipak odluči za svoju zakonitu. Jer godine nakupljene između pranja čarapa i radanja na kraju odlučuju o pobjedniku: »A oni su takvi« zaključila Menchu, s nosom u bijelom prahu, između udaha i udaha - »odvratno vjerni. U dubini duše. Snif. Kurvini sinovi«.

Julia otpuhne dugačak dim i polako ispije zadnji gutljaj kave, trudeći se da na rubu šalice ne ostane ni kapi. Kraj je bio gorak, nakon zadnjih izgovorenih riječi i zvuka zatvaranja vrata. I sjećanje je bilo gorko. A gorka su bila i tri ili četiri slučajna susreta na konferencijama ili u muzejima, za kojih su i ona i Alvaro svakako nastojali biti čvrsti. »Odlično izgledaš, čuvaj se« i slično. napokon, oboje su se hvalili da su civilizirani ljudi koje, osim djelića zajedničke prošlosti, veže umjetnost, kao glavni dio njihove profesije. Svjetski ljudi, ukratko. Odrasli.

Menchu ju je promatrala sa zlobnom znatiželjom, obilujući se pred mogućnošću novih ljubavnih spletki u kojima će sudjelovati kao taktička savjetnica. Galeristica se uvijek tužila kako, poslije prekida s Alvarom, povremene sentimentalne epizode njezine prijateljice ne vrijede spomena: »Pretvaraš se u pravu puritanku, dušo« - neumorno je ponavljala - »a to je tako dosadno. Treba ti strast, vrtlog...« S tog se stajališta činilo da i samo spominjanje Alvarova imena nudi zanimljive mogućnosti.

Julia je sve to shvatila, ne osjetivši nervozu. Menchu je Menchu i takva je bila oduvijek. Prijatelje ne možeš birati, oni biraju tebe; možeš ih odbiti ili prihvatiti bez rezervi. I to je naučila od Cesara.

Cigareta je dogorjela pa je ugasi u pepeljari. Zatim se bezvoljno nasmiješi Menchu.

20

- Baš me briga za Alvara. Brine me Van Huys zastane na trenutak, tražeći prave riječi i pokušavajući razbistriti misli. - Na toj slici ima nešto neobično.

Menchu slegne ramenima, odsutna izraza lica, kao da misli na nešto drugo.

- Samo mirno, mala. Slika se sastoji samo od platna, drva, boje i glazure... Bitno je jedino koliko ostaje u novčaniku kad promijeni vlasnika - pogleda široka Maxova ramena i zadovoljno zatrepće - Sve ostalo su priče.

Svakoga dana, koliko god ih je provela uz njega, Julia je mislila da Alvaro odgovara najstrožem stereotipu profesije; a to se protezalo i na njegov izgled i odjeću: ugodan, blizu četrdesete, u sakou od tvida, s pletenom kravatom. Uz to, pušio je lulu, što je već bio suvišan detalj, pa sve dotle da je, kad ga je prvi put vidjela kako ulazi u dvoranu - na početku seminara Umjetnost i čovjek - počela slušati što govori tek poslije četvrt sata, ne prihvaćajući činjenicu da bi taj tip koji izgleda kao mladi profesor, stvarno mogao biti mladi profesor. Kad je Alvaro pozdravio studente i kad su svi izišli u hodnik, ona mu se približila posve prirodno, potpuno svjesna onoga što će se dogoditi: vječna repriza ne baš originalne priče, hlasičan zaplet profesor-studentica, a sve je to znala i prije nego što se Alvaro uspio okrenuti, već na vratima, i prvi put se nasmiješiti Juliji. U svemu je tome bilo nečeg neizbježnog - ili je barem tako mislila djevojka odvažujući svaki za i protiv - s natruhama slatkog hlasičnog fatuma, bio je to put koji je izabrala Sudbina, u shladu s onim u što je tako čvrsto vjerovala još od škole, kad je prevodila blistave obiteljske spletku onoga grčkoga genija Sofohla. Tek se poslije odlučila o tome razgovarati s Cesarom. A antikvar, kojemu je odavno povjeravala svoje ljubavne jade - prvi puta dok je još nosila dokoljenice i pletenice - samo

21

slegne ramenima, kritizirajući namjerno površnim tonom ne baš originalnu priču koju su već iskoristili za bljutav zaplet u tri stotine romana i još toliko filmova, uglavnom, draga moja - slijedi podrugljiva grimasa - francuskih i američkih: »Složiti ćeš se sa mnom, sunce moje, da to temu pretvara u pravi horor...« I ništa više. Cesar nije, i to su oboje savršeno dobro znali, nikada davao uzaludne ozbiljne prigovore ili roditeljska upozorenja. Cesar nije imao djece, niti ih je ikada namjeravao imati, ali je bio posebno nadaren za rješavanje sličnih problema. Jednom se u svom životu antikvar uvjerio da se nitko ne može učiti na tuđoj nevolji i da je zato jedino dostojanstveno i moguće ponašanje tutora - on je to, napokon, i bio sjesti pokraj štíćenika, prirriti ga za ruku i slušati, s beskrajnom dobrohotnošću, kako se razvija odnos ljubavi i boli, dok priroda ide svojim neizbježnim i mudrim putem.

»Kad su u pitanju ljubavni jadi, sunce,« običavao bi govoriti Cesar, »ne smijemo nikad davati savjete ni nuditi rješenja... Samo čisti rupčić u prildadnom trenutku.«

A to je i učinio kad je sve bilo gotovo, one noći kad je došla s još mokrom leosom, krećući se kao mjesečarka, i zaspala na njegovim koljenima. No, sve se to dogodilo mnogo poslije onog prvog susreta u fakultetskom hodniku pri kojem nisu primijećene bitne promjene u predvideriom scenariju. Ritual je tekao poznatim i predvidljivim putevima, iako nedvojbeno ugodnim. Julia je već prije imala nekoliko avantura, ali nikad nije osjećala, sve do one večeri lead su se Alvaro i ona prvi puta sreli na uskom hotelskom krevetu, potrebu nekome reći volim te na tako bolan, besraman način, slušajući samu sebe, sretna i obamrla, kako nekim nepoznatim tonom izgovara riječi koje je uvijek odbijala izgovoriti, tonom sličnim jecaju ili jadikovki. Tako je jednog jutra, probudivši se u Alvarovu zag~ljaju, licem na njegovim grudima, polako odmaknula

22

raskuštranu kosu s lica i dugo promatrala njegov usnuli profil, osjećajući na obrazu nježno kucanje njegova srca, sve dok on nije otvorio oči i nasmiješio se kad su im se pogledi sreli. U tom je trenutku Julia bila posve sigurna da ga voli, a znala je i to da će jednom imati i druge ljubavnike, ali da nikada više niti za jednoga neće osjećati isto. I poslije dvadeset i osam mjeseci, koje su proživjeli vidajući se gotovo svakoga dana, došlo je vrijeme bolnog buđenja iz tog ljubavnog sna i trenutak da Cesar pruži svoj slavni rupčić. »Taj strašni rupčić,« govorio bi staretinar, teatralno kao i uvijek, napola se šaleći, ali ipak dalekovidan kao proročica Kasandra, »kojim mašemo opraštajući se zauvijek...« tako je, u glavnim crtama, protehla priča.

Godina dana bila je dovoljna za liječenje rana, ali ne i za brisanje sjećanja. Uspomena kojih se Julia, s druge strane, nije niti htjela odreći. Prilično je brzo sazrela, a taj je duhovni proces u njoj učvrstio mišljenje - izvučeno iz Cesarovih prodika - da je život kao skupi restoran u kojem uvijek na kraju

donesu račun, ali se zbog njega ne moramo odreći užitka koji smo s veseljem ili zadovoljstvom kušali. Julia je razmišljala o tome promatrajući Alvara koji je otvarao knjige na stolu i zapisivao bilješke na kartice od bijeloga kartona. Fizički se gotovo i nije promijenio, iako mu je mjestimice provirila pokoja sijeda. Pogled mu je još bio miran i pametan. Nekad je voljela te oči i tanke duge ruke s okruglim, čistim noktima. Promatrala ih je dok su prsti prelistavali stranice knjige i držali nalivpero, nastojeći zanemariti šum melankolije koji je, poslije kratke analize, odlučila prihvatiti kao nešto razumno. U njoj se više nisu budili stari osjećaji; ali te su ruke nekad milovale njezino tijelo. Njezina se koža još sjećala i najmanjeg pokreta, dodira i topline. Njihov trag nisu izbrisale druge ljubavi.

23

Pokušala je leontrolirati titraje svojih osjećaja. Nizašto na svijetu nije bila spremna popustiti pred kušnjom sjećanja. Osim toga, to je bilo sporedno; nije došla ovamo buditi uspomene, pa se potrudila usredotočiti na riječi bivšeg ljubavnika, a ne na njega. Poslije prvih neugodnih pet minuta Alvaro ju je zamišljeno promatrao, pokušavajući odgonetnuti koliko je bitno ono što je nakon toliko vremena ponovno dovodi k njemu. Smiješio se poput starog prijatelja, opušten i pozoran, stavljaajući joj se na raspolaganje istom onom mirnom učinkovitošću, punom šutnje i poluglasnih razmišljanja, leoja joj je bila tako dobro poznata. U njegovu se pogledu, osim početnoga iznenađenja, mogao primijetiti trag zbunjenosti samo na trenutak, kad je Julia spomenula sliku - ne spominjući skriveni natpis, koji su ona i Menchu odlučile zatajiti. Alvaro potvrdi da dobro poznaje slikara, njegovo djelo i povijesno razdoblje, iako nije znao da će biti na dražbi i da je Julia zadužena za restauraciju. Nije morao pogledati ni slike koje je djevojka donijela; činilo se da vrlo dobro poznaje i to doba i osobe. U tom je trenutku tražio datum, prateći prstom redove otisnute u staroj knjizi srednjovjekovne povijesti, duboko usredotočen na svoju zadaću i vrlo daleko od nekadašnje intimnosti koju je Julia osjećala kako lebdi među njima poput duha. Možda on razmišlja o tome, pomisli. Možda se i ona Alvaru činila predalekom, nezainteresiranom.

- Evo - progovori u tom trenutku, a Julia se čvrsto uhvati za njegov glas kao brodolomac za dasku, s olakšanjem shvativši da ne može raditi dvije stvari istodobno: sjećati se prošlosti i slušati što sada govori. Uvjerila se, bez tuge, da je nostalgija ostala iza nje, prepuštena strujama prošlosti, a njezino je olakšanje moralo biti tako očito da ju je on pogledao začudeno, prije nego što se ponovno posvetio knjizi koju je držao u ruci. Julia baci pogled na

24

naslov: Švicarska, Burgundija i Nizozemska u 14. i 15. stoljeću.

- Gle - Alvaro pokaže ime koje se spominjalo u tekstu. Zatim prstom prijede prema fotografiji slike koju je imala na stolu. - FERDINANDUS OST. D. piše kraj lijevog igrača, ovoga u crvenom. Van Huys je Partiju šaha naslikao 1417., pa tako nema dvojbe. Riječ je o Ferdinandu Altenhoffenu, ostenburškom vojvodi, Ostenburguensis Dux, rođenom 1435. i umrlom... Aha, evo ga. 1474. Kad je pozirao slikaru, imao je oko trideset i pet godina.

Julia uzme karticu sa stola i zapiše datume. - Gdje je bio Ostenburg?... U Njemačkoj?

Alvaro odmahne glavom i otvori povijesni atlas, pokazujući jedan od zemljovida.

- Ostenburg je bilo vojvodstvo koje je otprilike odgovaralo Rodovingiji Karla Velikog... Tu, na francusko-njemačkoj granici, između Luksemburga i Flandrije. Između 15. i 16. stoljeća ostenburšla su vojvode pokušali sačuvati neovisnost, ali su ih zauzeli najprije Burgundija, a poslije Maksimilijan Austrijski. Dinastija Altenhoffen ugasila se baš s tim Ferdinandom, zadnjim ostenburškim vojvodom, koji na slici igra šah... Ako hoćeš, mogu ti sve to fotokopirati.

- Bila bih ti zahvalna.

- Nema na čemu - Alvaro se zavalu u fotelju, izvadi iz pisaćeg stola kutiju duhana i počeo puniti lulu. - Prema tome, dama kraj prozora uz koju piše BEATRIX BURG. OST. D. može biti jedino Béatrice Burgundska, udajom vojvotkinja. Vidiš?... Beatrice se udala za Ferdinanda Altenhoffena 1464., kad su joj bile dvadeset i tri godine.

- Iz ljubavi? - upita Julia, nedefinirano se smiješeći i gledajući fotografiju. I Alvaro se nakratko nasmiješi, pomalo usiljeno.

25

- Znaš da je malo brakova te vrste shlopljeno iz ljubavi... Vjenčali su se jer je to htio Beatricin tetak, Filip Dobri, burgundski vojvoda, kako bi ojačao vezu s Ostenburgom, protiv Francuske koja je htjela pripojiti oba vojvodstva - pogleda fotografiju i stavi lulu u usta. - Ferdinand Ostenburški imao je sreće jer je bila vrlo lijepa. Barem tako stoji u Burgundskim ninalima Nicolasa Flavina, najvećega kroničara toga doba. I tvoj Van Huys je, čini se, dijelio to mišljenje. Koliko vidim, već su je prije slikali, jer postoji doleument, lzoji citira Pijoan, a prema kojem je Van Huys neko vrijeme bio dvorski slikar u Ostenburgu... Ferdinand Altenhoffen mu je godine 1463. dodijelio godišnju plaću od stotinu funti,

koje se imaju isplaćivati pola na dan Svetog Ivana, a pola na Božić. U istom dokumentu stoji da je od njega naručen portret Beatrice, tadašnje vojvodine zaručnice, bien Qu vif.

- Ima li još što o tome?

- Mnogo toga. Van Huys je stekao velik ugled. Alvaro izvuče fasci hl iz kartoteke. - Jean Lemaire u svojoj Couronne Margaridique, napisanoj u čast Margarete Austrijske, vladarice Nizozemske, spominje Pierrea od Bruggea (Van Huysa), Huga od Genta (Van der Goesa) i Dirlea od Leuvena (Dietrica Bouts) uz onoga kojega naziva kraljem flamanskih slikara, Jana (Van Eycka). U pjesmi doslovce kaže: »Pierre de Brugge, qui tant eut les traits utez,« Icoji tako čiste tragove ostavi... Kad je to napisano, Van Huys je bio mrtav već dvadeset i pet godina pozorno pregleda i druge dokumente. - Imaš i starijih dokumenata u kojima se spominje. Primjerice, u popisu imovine Valencijskog kraljevstva stoji da je Alfonso V Velila imao Van Huysova i Van Eyckova djela i djela drugih zapadnih majstora, koja su sva izgubljena... Godine 1454. spominje ga i Bartolomeo Fazio, bliski obiteljski prijatelj Alfonsa V, u svojoj knjizi De viribus illustris, pod imenom

2G

Pietrus Husyus, insignis pictor. Drugi autori, posebice talijanski, nazivaju ga »Magistro Piero van Hus, pictori in Bruggia.« Imaš jedan citat iz 1470. u kojem i Guido Rasofako spominje njegovu sliku koja nije došla do nas, jedno Raspeće, pišući: »Opera buona di mano di un chiamato Piero di juys, pictor famoso in Fiandra.« I još jedan anonimni talijanski autor govori o sačuvanoj Van Huysovoj slici nazvanoj Vitez i vrag i napominje da je »A magistro Pietrus juisus magno et famoso flandesco fuit depictum...« Možeš dodati da ga u 16. stoljeću spominju Guicciardini i Van Mander, a u 19. James Weale u svojim knjigama o flamanskim slikarima - pokupi dokumente, vraćajući ih pažljivo u fasci hl koji pospremi u kartoteku. Zatim se zavalj u naslonjač i pogleda Juliu, osmjehujući se. Zadovoljna?

- Jako. - Djevojka je sve zabilježila i sad je uspoređivala podatke. nakon nekog vremena podigne glavu, odmakne kosu s lica, gledajući znatiželjno Alvara. - Čovjek bi pomislio da si pripremio predavanje... Očarana sam.

Na trenutak nestane osmijeha s profesorova lica, njegov je pogled izbjegavao Julijin. Činilo se da je odjednom njegovu pozornost privuhla kartica koja je ležala na stolu.

- To mi je posao - reče. A ona nije mogla odrediti je li njegov glas rastresen ili je pokušava izbjeći. Iako nije znala pravi razlog, postalo joj je pomalo neugodno.

- I dalje si jako dobar u svom poslu... - promatrala ga je znatiželjno nekoliko sekundi, a zatim se vratila bilješkama. - Imamo mnogo podataka o autoru i o dvije osobe sa slike... - nagne se nad reprodukciju slike i pokaže prstom drugog igrača. - Nedostaje nam ovaj.

Zaokupljen paljenjem lule, Alvaro nije odmah odgovorio. Mrštio se.

27

- teško je točno odrediti - rekao je otpuhujući dim. - Natpis baš i nije jako jasan, iako je dovoljan za pretpostavku: RUTGIER AR. PREUX... - zastane, promatrajući glavu lule kao da će u njoj pronaći potvrdu svojoj pretpostavci. - Rutgier može biti Roger, Rogelio ili Rugiero. Ime je bilo vrlo često u to doba i imalo je nekoliko oblika i najmanje deset varijanti... Preux može biti prezime ili obiteljsko ime, a ako je tako, onda smo u slijepoj ulici, jer ne postoji niti jedan Preux koji bi zavrijedio bilješku u kronikama. Ipak, u kasnom Srednjem vijeku pre~ je bio pridjev iz počasti ili čak imenica, kojom se označavao vitez ili plemić... Tako se spominju, da ti navedem dva slikovita primjera, Lancelot i Roland... U Francuskoj i Englesleoj, kad su nekoga proglašavali vitezom, govorili bi soyez preux; a značilo je: budite vjerni, hrabri. Bila je to titula za izabrane, kojom su se isticali najbolji od najboljih vitezova.

Alvaro je, i ne primijetivši, iz profesionalne navike, počeo govoriti tonom punim uvjerenja, gotovo predavačkim, što bi se uvijek prije ili poslije dogodilo kad bi se poveo razgovor o temama koje su bile njegova specijalnost. Juliu je to pomalo zbunilo; budilo je stare uspomene, zaboravljenu grižnju savjesti koju je osjećala zbog nježnosti što je zauzela svoje mjesto u vremenu i prostoru u stvaranju njezina bića. Budilo je ostatke drugog života i drugih osjećaja, umrtvljene zahvaljujući trudu Icoji je uložila u njihovo precizno uništavanje i koje je, poput knjiga koje nije željela ponovno otvarati a koje su unatoč svemu ipak bile tu, odložila na policu prepustivši ih prašini.

Julia je znala da se protiv toga može boriti samo bijegom. Samo ako se duboko koncentrira na ono što se trenutačno događa. Ako bude govorila, ispitivala makar nepotrebne pojedinosti. Ako se nagne nad stol i usredotoči na bilješke. Ako pomisli da je pred nekim drugim Alva

28

rom, što je nedvojbeno bilo točno. Ako se uvjeri da se sve drugo dogodilo nekada davno, negdje daleko. Samo bude li mislila i ponašala se kao da sjećanja nisu zajednička, nego pripadaju drugim osobama o kojima su nekada davno nešto čuli i čija ih je sudbina neoprezno privlačila.

Rješenje je bilo zapaliti cigaretu i Julia je to učinila. Dim koji se uvlačio u njezina pluća umirio ju je i dao joj malu dozu ravnodušnosti. Uvlačila je dim usporenim pokretima, zabavljajući se mehaničkim ritualom. Zatim pogleda Alvara, spremna za nastavak.

- Koja je onda pretpostavka? - njezin joj se glas činio zadovoljavajućim i zato se osjećala mnogo mirnijom. - Kako mi se čini, ako Prem~ nije prezime, hljuč je možda u kratici AR.

Alvaro se složio. Obavijen dimom svoje lule, počeo je listati drugu knjigu, sve dok nije naišao na ime.

- Pogledaj ovo. Roger d'Arras, rođen 1431., iste godine kad su Englezi spalili Ivanu Orleansku u Rouenu. Njegova je obitelj u rodu s obitelji Valois koja je vladala u Francuskoj, a rodio se u dvorcu Bellesang, nadomak Ostenburškom vojvodstvu.

- Bi li on mogao biti drugi igrač?

- Bi. AR. bi svakako mogla biti kratica za Arras. A ime Roger d'Arras zapisano je u svim kronikama tog doba. Borio se u Stogodišnjem ratu uz francuskoga kralja Karla VII. Vidiš?... Sudjelovao je u ratu protiv Engleza za Normandiju i Guyenne, borio se 1450. u bitlu leod Formignya i tri godine poslije kod Castellona. Pogledaj gravuru Mogao bi biti jedan od ovih, možda ovaj ratnik sa zatvorenom kacigom koji, usred okršaja, nudi konja francuskom kralju, jer je njegov ubijen, i nastavlja se boriti leao pješak...

- Zapanjuješ me, profesore - gledala ga je ne skrivajući iznenađenje. - Lijepa slika ratnika u bitki... Uvijek si govorio da je mašta rak za povjesničarsku strogost.

29

Alvaro se iskreno nasmije.

- Recimo da je to neprofesorska sloboda koju sam si dopustio tebi u čast. Ne mogu zaboraviti tvoju shlonost prema preskakanju činjenica. Sjećam se kad smo...

Zašuti, nesiguran. Podsjećanje zamrači Julijino lice. Sjećanja nisu bila umjesna toga dana; Alvaro to prizna, ustuknuvši.

- Oprosti - rekao je tiho.

- Ništa zato - Julia naglo ugasi cigaretu i gnječeći je u pepeljari opeče prste. - napokon, ja sam kriva - pogleda ga ozbiljnije. - I što piše o našem ratniku?

S očitim olakšanjem, Alvaro se odmah uhljuči u tu temu. Roger d'Arras, pojasni, nije bio samo ratnik. Bio je još mnogo toga. Zrcalo viteza, primjerice. Model srednjovjekovna plemića. Pjesnik i glazbenik u slobodno vrijeme. Vrlo cijenjen na dvoru njegovih rođaka, obitelji Valois. tako da mu je ono Preux itekako dobro pristajalo. - Ima li što o šahu?

- Nema dokaza.

Julia je bilježila, oduševljena poviješću. Iznenada zastane i pogleda Alvara.

- Ne razumijem - rehla je, grizući vrh olovke - što radi taj Roger d'Arras na Van Huysovoj slici i zašto igra šah s ostenburškim vojvodom...

Alvaro se promeškolji u naslonjaču, pokazujući očitu neugodu, kao da ga je odjednom obuzela sumnja. Tiho povuče dim iz lule i zagleda se u zid iza Julije, kao da vodi neku nevidljivu unutarnju bitku. Na kraju iskrivi usne u oprezan osmijeh.

- Što točno radi, osim što igra šah, ne znam - okrene dlanove prema gore, pokazujući da se našao na rubu svoga znanja, iako je Julia bila sigurna da je sad promatra oprezno, kao da mu se po glavi vrti neka još nejasna ideja. - Ali znam - doda napokon - a to znam jer i to piše u

30

knjigama, da Roger d'Arras nije umro u Francuskoj nego u Ostenburgu - ohlijevajući na trenutak, pokaže fotografiju slike - Jesi li primijetila datum slike?

- 1471. - odgovori sa zanimanjem - Zašto? Alvaro polako otpuhne dim, ispuštajući suhi ton sličan smijehu. Sad je gledao Juliu kao da iz njezinih očiju čita odgovor na pitanje koje se nije mogao odlučiti postaviti.

- Nešto nije u redu - reče napokon. - Ili je datum pogrešan, ili lažu kronike iz onog doba, ili ovaj vitez nije Rutgier Ar. Preu~r sa slike... - uzme posljednju knjigu, anastatičku reprodukciju Kronike ostenburških vojvoda, prelista je i stavi pred nju. - To je potkraj 15. stoljeća napisao Guichard de Hainaut, francuslu suvremenik tih događaja, čiji se zapisi temelje na izravnim svjedočenjima... Po Hainautu, naš je junak umro na Tri kralja 1469., dvije godine prije nego što je Van Huys naslikao Partiju šaha. Razumiješ li, Julia?... Roger d'Arras nije mogao pozirati za sliku jer je u vrijeme kad je ona nastajala već bio mrtav.

Otp prati je do fakultetskog parlurališta i preda joj fascihl s fotokopijama. Gotovo sve je tu, reče. Povijesne reference, ažurirani podaci o katalogiziranim Van Huysovim djelima, bibliografija... Obeća joj da će poštom poslati kronološku slijed događaja i još nelee dokumente, čim bude imao vremena.

Zatim ju je neko vrijeme gledao, s lulom u ustima i rukama u džepovima sakoa, kao da želi još nešto reći i razmišlja bi li to bilo dobro. Nada se, dodao je poslije kratkog ohlijevanja, da je bio koristan. Julia kimne glavom, još zburnjena. U glavi su joj se vrtjele povijesne pojedinosti koje je baš sad doznala. Ali to nije bilo sve.

31

- Impresionirao si me, profesore... Za manje od jednog sata rekonstruirao si život osoba sa slike kojima se nikada prije nisi bavio.

Alvaro na trenutak odvoji pogled od nje, lutajući fakultetskim krugom. Zatim napravi grimasu.

- Ta mi slika nije bila potpuno nepoznata - pomisli leako u njegovu glasu primjećuje tragove sumnje, i to je uznemiri, iako nije znala zašto. Pa još pozornije počne slušati što govori. - Uz ostalo, ima jedna fotografija u jednom katalogu Prada iz 1917... I'artija šaha bila je ondje izložena dvadesetak godina, kao polog. Od početka stoljeća pa sve dok je 1923. nisu zatražili nasljednici.

- To nisam znala.

- Eto, sad znaš - usredotoči se na lulu koja se gotovo ugasila. Julia ga je gledala iskosa. Predobro je poznavala tog čovjeka, ili ga je barem nekad poznavala, a da ne bi shvatila kako ga uznemiruje nešto bitno. Nešto što se nije mogao odlučiti glasno izgovoriti.

- Što si mi prešutio, Alvaro?

Ostane nepomičan, začudena pogleda i dalje pučkajući lulu. Zatim se polako okrene prema njoj.

- Ne znam što želiš reći.

- Želim reći da je bitno sve što se tiče ove slike pogleda ga ozbiljno. - Puno sam toga ovime riskirala. Primijetila je kako Alvaro neodlučno gricka usnik lule, a potom napravi neodređen izraz lica.

- Dovodiš me u tešku situaciju. Čini se da je tvoj Van Huys u posljednje vrijeme u modi.

- U modi? - postane napeta i uznemirena, kao da se zemlja ispod nje zatresla. - Hoćeš reći da ti je već netko govorio o njemu prije mene?

Alvaro se nesigurno nasmije, kao da žali što je previše rekao.

- Možda.

32

- Tko?

- To je problem. Ne smijem ti reći. - Ne budi smiješan.

- Nisam. Istina je - pogleda je kao da traži oprost. Julia duboko udahne, pokušavajući nadjačati čudnu prazninu koju je osjećala u želucu. Negdje je u njoj zvonilo na uzbinu. No, Alvaro je ponovno počeo govoriti, pa ga je nastavila pažljivo slušati, tražeći nelu znak. Rado bi bacio pogled na tu sliku, ako to Juliji nije nezgodno. A i na nju.

- Sve ti mogu objasniti - završi. - Kad za to dođe vrijeme.

Možda je trik, pomisli djevojka, jer je on bio sposoban napraviti takvu scenu samo kao izgovor za ponovni susret s njom. Ugrizne se za donju usnicu, vrlo uznemirena. Slika se, duboko u njoj, borila protiv osjećaja i uspomena koje nisu imale nikakve veze s onim što ju je danas dovelo ovamo.

- Kako ti je žena? - upita neočeluvano, popuštajući mračnoj pobudi. Zatim zlobno podigne pogled i primijeti kako se Alvaro uspravio od neugode.

- Dobro je - odgovori suho. Činilo se da ga je jako zaokupila lula koju je držao u ruci i gledao je kao da je ne prepoznaje. - Priprema izložbu u New Yorku.

U Julijinim se mislima pojavi blijeda uspomena: iz automobila izlazi svjetlokosa, lijepa žena u smeđem, po mjeri sašivenom kostimu. Petnaestak sekundi nejasnog, teškom mukom sačuvana sjećanja, koje su, oštre poput lururškog skalpela, označile kraj njezine mladosti i ostatak njezina života. U pamćenju joj je ostalo da radi u nekoj državnoj službi i da joj je posao vezan uz kulturu, izložbe i putovanja. To je neko vrijeme sve olakšavalo. Alvaro nikad nije govorio o njoj, a ni Julia; ali su oboje uvijek osjećali da lebdi među njima poput duha. I taj duh,

33

petnaest sekundi lica koje je slučajno ugledala, na kraju je dobio partiju.

- Nadam se da ste dobro. - Nije loše. Uopće nije loše. - Da.

U tišini su, ne gledajući se, napravili nekoliko koraka. Napokon Julia pucne jezikom i nagne glavu, smijući se u prazno.

- Dobro, to sad i nije tako bitno... - zaustavi se ispred njega, s rukama na kulzovima i zločestim izrazom lica. - Što sad misliš o meni?

Nesigurno je odmjeri od glave do pete, napola zažmirivši. Zadubljen u misli.

- Izgledaš mi jako dobro... Stvarno. - I kako se osjećaš?

- Pomalo uznemireno... - nasmiješi se tugaljivo, skrušena izraza lica. - I pitam se jesam li prije godinu dana donio pravu odluku.

- Na to nikad nećeš doznati odgovor. - Nikad se ne zna.

Još je privlačan, pomisli Julia osjetivši kako joj tjeskoba i ljutnja razdiru utrobu. Pogleda njegove ruke i oči, znajući da se našla na rubu nečega što joj je istodobno bilo i odbojno i privlačno.

- Slika je kod mene - odgovori oprezno, ne obećavajući ništa i pokušavajući pritom srediti misli. Htjela se uvjeriti u sigurnost koju je stehla na tako bolan način, ali je istodobno slutila opasnost, potrebu da se čuva osjećaja i uspomena. Osim toga, tu je bio i Van Huys.

Takvim je načinom razmišljanja, ako ništa drugo, razbistrila misli. I pruži mu ruku, osjetivši pri dodiru nespretnost osobe koja korača nesigurnim terenom. To je razveseli, izazivajući u njoj tajno i zlorado likovanje. Potom ga, proračunatim impulsom koji je podsjećao na nd

34

ređeno vrijeme, poljubi u usta - što je, zapravo, bio uzaludan korak naprijed koji bi morao probuditi povjerenje prije nego što, je otvorila vrata i sjela u rmlni bijeli fiat.

- Ako hoćeš vidjeti sliku, dođi k meni - rehlja je neodređenim tonom, okrećući hljuč. - Sutra popodne. I hvala.

Njemu je to bilo dovoljno. Gledala je u retrovizoru kako stoji ispred fakultetske zgrade izgrađene od cigle i zamišljeno i zbunjeno maše. U sebi se smijala dok je na semaforu prolazila kroz crveno. Zagrist ćeš mamac, profesore - mislila je. Ne znam zašto, ali netko negdje pokušava igrati prljavo. A ti ćeš mi reći tko, ili ja više nisam Julia.

Pepeljara na stoliću koji joj je bio na dohvat ruke bila je prepuna opušaka. Ležeći na divanu, uz malu svjetiljku, čitala je do kasno u noć. Malo po malo, priča sa slike, slikar i osobe, počeli su dobivati jasne obrise. Pohlepno je čitala, potaknuta željom za znanjem, napetošću, kako joj ne bi promakao ni najmanji znak, hljuč te tajnovite partije šaha koja se, na štafelaju ispred sofe, u polumraku atelijera i dalje u sjeni odvijala pred njom:

»... Kad im je godine 1453. Francuska ukinuld vazalstvo, vojvode od Ostenburga pokušali su sačuvati tešku ravnotežu između Fruncuske, Njemačke i Burgundije. Ostenburška politika probudila je nepovjerenje francu.ckoga kralja Karla VII, koji se bojao da bi vojvodstvo mogla pripojiti Burgundija, koja se nastojala razviti u neovisno kraljevstvo. U tom vrtlogu dvorskih spletki, političkih saveza i tajnih sporazuma, francuski je strah pojačalo sklapanje braka (1464.) izme~u Ferdinanda, sina i nasljednika vojvode Wilhelmusa Ostenburškog, i Beatrice Burgundske, nećakinje Filipa Dobrog i sestrične budućeg burgundskog vojvode Karla Smjelog.

Tako su se na ostenburškom dvoru, u tim ključnim godinama za budućnost Europe, sukobila stdjališta dviju nepomirljivih strand: burgundske, koja je htjela integraciju scz susjednim vojvodstvom, i francuske, koja je kovala urotu o ponovnom ujedinjenju Francuske. Sukob tih dviju sila obilježit će nemirnu vldd~vinu Ferdin~nda Ostenburškog sve do njegove smrti godine 1474... «

Odloži fascihl na pod i uspravi se na sofi obgrlivši koljena. Vladala je potpuna tišina. Sjedila je tako nepomična još neko vrijeme; a zatim ustane i približi se slici. Quis Necavit Ecluitem. Ne dodirujući površinu slike, prstom priješe preko mjesta na kojem se skrivao natpis, prekriven s nekolileo slojeva zelenog pigmenta leojim je Van Huys naslileao tkaninu što je prekrivala stol. Tko je ubio viteza. Kronološlu podaci koje je dobila od Ellvara davali su natpisu ozračje koje se ondje na slici, u sjaju male svjetiljke, činilo zlokobnim. Nag~uvši se licem što bliže osobi koja se zvala RUTGIER AR. PREUX, bio to Roger d'Arras ili ne, Julia je bila sigurna da se natpis odnosi na njega. Bila je to, nije bilo dvojbe, neka vrsta zagonetke; ali ju je zbunjivalo kakvu ulogu u svemu tome igra šah. Igra. Možda je u pitanju samo to - igra.

Osjeti nelagodu, kao i onda kad je lururškim skalpelom morala odstraniti skorenu glazuru, i prijeđe rukom preko zatiljka, zatvorivši oči. Kad ih je ponovno otvorila, susrela se s profilom nepoznatog viteza, zadubljena u partiju, čela namrštena od duboke koncentracije. Imao je privlačan izraz lica, nedvojbeno je bio lijep čovjek. Plemenita izgleda, otmjen, što je umjetnik spretno istaknuo pozadinom koja je okruživala njegov lik. Uz to, njegova je glava bila točno tamo gdje su se križale linije koje u slikarstvu

36

označavaju Zlatni rez, zakon slikarske kompozicije kojim su se, kako bi figurama na slici dali ravnotežu, služili hlasični slikari od vremena Vitrubia...

To ju je otkriće zapanjilo. Da je, slikajući tu sliku Van Huys htio naglasiti figuru vojvode Ferdinanda Ostenburškog - kojemu je po staležu nedvojbeno pripadala ta čast - onda bi, prema pravilima, njega smjestio na sjecište zlatnog reza a ne na lijevu stranu kompozicije. Isto bi se moglo reći i za Béatrice Burgundsku, koja je, k tome, bila u drugom planu, uz prozor s desne strane. Znači, bilo bi logično

pomisliti da u toj tajanstvenoj partiji šaha glavni igrači nisu bili vojvoda i vojvotlunja, nego RUTGIER AR. PREUX, možda Roger d'Arras. Ali, Roger d'Arras bio je mrtav.

Krenula je prema jednoj od polica prepunih knjiga ne odvajajući pogleda od slike, gledajući je preko ramena kao da će se, okrene li glavu, netko na njoj pomaknuti. Prohleti Pieter Van Huys, rehla je gotovo glasno, postavio je zagonetku zbog koje ona ne može spavati, gotovo pet stotina godina poslije. Uzela je Povijest umjetnosti Amparo Ibez posvećenu flamanskom slikarstvu i sjedne na divan, s knjigom na koljenima. Van Huys, Pieter. Bruges 1415. - Gent 1481... Upali tko zna koju cigaretu.

»... lako ne prezire vez, dragulje i mramor, dvorski je slikar Van Huys ponajprije građanin, sudeći po poznatom ambijentu njegovih slika i pozitivnom pogledu kojemu nifta ne može pobjeći. Pod utjecajem Jana han Eycka, ali ponajprije njegova učitelja Roberta Campina, koje mudro povezuje, stvorio je miran flamanski pogled na svijet, mirnu rafčlambu stvarnosti. No, uvijek pristaša simbolizma, uklopio je u svoje slike i usporedne priče (zatvorena staklenka ili vrata u zidu kao pokazatelj Marijina djevičanstva na slici

37

Djevica u kapelici, igra sjena koje se tope na ognjištu Obitelji Lucasa Bremera, itd.). Van Huysovo majstorstvo oblikuje se u osobama i predmetima omedenim ostrim obrisima, a zr njegovoj primjeni najtežih problema slikarstva onoga doba, kao što je plastično organiziranje površine, neprekinuti kontrast sjene u kući i dnevnog svjetla, ili sjene koje se mijenjaju ovisno o tome na koji materijal padaju.

Sačuvana djela: Portret zlatara VUilhelma Walhuusa (1448.), Metropolitan Museum, New York. Obitelj Lucasa Bremera (1452.), Galeria U~zi, Firenca. Djevica u kapelici (oko 1455.), Museo del Prado, Madrid. Leuvenski bankar (1457.), privatna zbirka, New York. Portret trgovca Matiasa Conzinija i njegove žene (1458.), privatna zbirka, Zurich. Oltar iz Amberesa (oko 1461.), Pinakoteka u Beču. Vitez i vrag (1462.), Rijksmuseum, Amsterdam. Partija šaha (1471.), privatna zbirka, Madrid. Spuštanje s križa u Gentu (oko 1478.), Katedrala St. Bavon, Gent. «

U četiri sata ujutro, osjećajući u ustima gorčinu kave i cigareta, Julia je prestala čitati. Povijest slikara, slike i osoba napokon je postala opipljiva. Oni više nisu bili obični portreti na hrastovini, nego živa bića koja su ispunila prostor i vrijeme između života i smrti. Pieter Van Huys,

_slikar. Ferdinand Altenhoffen i njegova žena Beatrice Burgundska. I Roger d'Arras. Jer, Julia je prihvatila da je vitez sa slike, igrač koji je proučavao položaj šahovskih figura tako pažljivo i šutke leao da mu o tome ovisi život, doista bio Roger d'Arras, rođen 1431. i umro 1469., u Ostenburgu. U to nije ni najmanje sumnjala, kao ni u to da je baš ta slika, naslileana dvije godine poslije njegove smrti, tajanstvena veza koja ga povezuje s ostalim osobama i sa slikarom. A na fotokopiranoj stranici iz Kronike Guichar

38~.

da de Hainauta, koju je držala na koljenima, o njegovoj je smrti pisalo:

»... I tako, na Sveta tri kralja te 1469. godine, kad je messire Ruggier d'Arras prolazio u sumrak, kao i obično, pokraj jarka kod Lrtočnih vrata, jedan mu je strijelac na straži rtrijelom probio grudi. Ostao je ondje gospodin d'Arras moleći glasno da se ispovijedi, a kad mu prirkoči.če u pomoć, već je ispuatio dufu kroz veliki otvor tefke rane, hijest o smrt uzorita viteza i plemića, messirea Ruggiera, teško je u Ostenburgu pala strani naklonjenoj Frdncuzima, kojoj je navodno bio sklon. T'aj žalosni čin izazva optužbe na račun gospode naklonjene Burgundiji. Drugi tu sramotnu smrt pripisividhu ljubavnim pustolovinama, kojima je ne.tretni gospodin d'Arras bio vrlo sklon. Čak je potvrđeno da je i sam vojvoda Ferdinand bio tajni naručitelj napada, jer se mesfire Ruggier usudio upu.ctiti u vezu s vojvotkinjom Beatrice. A vojvodu je do smrti morila velika sumnja. I tako završi tužna priča, a ubojice nikad ne bijahu pronađeni, dok se uokolo govorkalo da su pobjegli pod zaftitom moćne ruke. I tako pravda bijdfē prepufтена Bogu. A messire RuggJier bio je lijepa obraza i stasa unatoč brojnim bitkama u kojima se borio za francusku krunu, prije nego što je stigao u Ostenburg u službu vojvode Ferdinanda, s kojim se družio kao mladić. A mnoge ga dame oplakivahu. Umro je u tride.cet i osmoj godini i punoj snazi... «

Julia ugasi svjetiljku i ostane u mraku, oslanjajući glavu na naslon sofe, promatrajući svijetli trag žara cigarete koju je držala u ruci. Nije mogla vidjeti sliku, a nije ni morala. Bila joj je duboko utisnuta u mrežnicu oka i u mozak, do najsitnije pojedinosti. Flamansku je sliku mogla vidjeti i u mraku.

39

Zijevnula je, trljajući lice dlanovima. Osjećala je mješavinu umora i euforije, bio je to čudan osjećaj nepotpune, ali uzbudljive pobjede. Kao da je na polovici duge utrke predosjetila da će stići do cilja. Uspjela je podići rub zastora, ali je mnogo toga još ostalo skriveno. No, jedno je bilo jasno kao dan: na toj slici nije bilo hirova ni slučajnosti, posrijedi je bila pažljiva provedba unaprijed smišljena plana, s

ciljem sažetim u skrivenu natpisu Tko je ubio viteza, koji je netko, namjerno ili od straha, prekrpio ili naručio da se prekrije. I što god to bilo, Julia će otkriti. U tom trenutku, dok je pušila u mraku, ošamućena od nespavanja i umora, glave prepune srednjovjekovnih slika, slikarskih poteza ispod kojih su zviždale strelice odapete u leda kad se smračilo, djevojka više nije razmišljala o restauraciji slike, nego o rekonstrukciji tajne. Bilo bi zgodno, pomisli prije nego što ju je svladao san, kad bi sad, kad su kosturi svih protagonista već pretvoreni u prah u svojim grobnicama, ona, poslije petstogodišnje šutnje, uspjela odgovoriti na pitanje koje je flamanslu slikar zvani Pieter Van Huys postavio kao izazovnu zagonetku.

40

II.

Lucinda, Octavio, Scaramouche

»Reklo bi se da izgleda kao golema šahovska ploča - reče Alica na kraju.«

L. Carroll

ad je Julia ušla, zvonice na vratima prodavaonice antikviteta nekoliko je puta zazvonilo. Bilo je dovoljno samo nekoliko koraka da je obuzme osjećaj smirenosti. Njezina prva sjećanja miješala su se s tim zlatnim svjetlom koje je obasjavalo starinslu namještaj, rezbarije i barolme stupove, teške orahove komode, predmete od bjelokosti, tepihe, porculan i slike s tamnom patinom s kojih su, prije mnogo godina, njezine dječje igre promatrali ljudi tužna lica, zavijeni u crno. Mnogi su predmeti u međuvremenu prodani, a na njihovo su mjesto došli novi; ali dojam koji su ostavljale šarolike prostorije i raspršena svjetlost na starinskim predmetima izloženima u shladnom neredu, nije se promijenio. Kao ni boje krhluh Bustellijevih porculansluh figurica koje su predstavljale likove iz Commedie dell Arte: Lucindu, Octavia i Scaramouchea, na koje je Cesar bio jako ponosan i s kojima se Julia najradije igrala dok je bila djevojčica. Možda ih antikvar zato nikada nije htio prodati i još ih je čuvao u vitrini u dnu trgovine, uz olovom optočena staklena vrata kroz koja se prolazilo u unutarnje dvorište, gdje bi obično sjedio i čitao - Stendhala, Manna, Sabatinija, Dumasa, Conrada - čekajući zvonice koje je najavljujvalo dolazak mušterije. - Bok, Cesar.

41

- Bok, sunčica.

Cesar je imao više od pedeset godina - Julia nikad nije uspjela iz njega iščupati priznanje koliko mu je doista godina - i vedre, podrugljive plave oči, poput zločestoga dječaka kojemu je najveće zadovoljstvo prkositi cijelom svijetu u kojem je bio prisiljen živjeti. Kosa mu je bila sijeda, brižljivo nakovrčana - ona je pretpostavljala da ju je godinama bojio - i održavao je izvrsnu figuru, možda malo poširoke oko bokova, ali se znao dobro odjenuti u odijela izvrsna kroja kojima bi se jedino moglo prigovoriti da su pomalo smjela za njegovu dob. Nikada nije nosio kravatu, niti u najotmjelijim društvenim prigodama. Umjesto nje, nosio bi prekrasne talijanske rupce svezane u čvor ispod raskopčanog ovratnika košulje koja je uvijek morala biti svileni, s lućenim bijelim ili plavim monogramom na grudima. Bio je, uz to, čovjele vrlo široke kulture, najkulturnija osoba koju je Julia ikada upoznala, a bio je i prava potvrda načelu da je pretjerana ljubaznost, kod osoba iz više hlase, najveći izraz prezira prema ostalima. U antikvarovu krugu, a možda bi se takav koncept mogao proširiti i na cijelo čovječanstvo, Julia je bila jedina osoba koja je uživala u toj ljubaznosti, razumljivo bez prezira. Jer, otkako je znala za sebe, antikvar je za nju značio neobičnu kombinaciju oca, povjerljiva prijatelja i duhovnoga vode, a da nije zapravo bio ništa od toga.

- Imam problema, Cesar.

- Oprosti. Ali, to znači da imamo problema. Hajde, sve mi ispričaj.

I Julia mu ispriča. Ne izostavljajući ništa, čak ni skriveni natpis, na koji je antikvar reagirao samo podignuvši obrve. Sjedili su uz olovom optočena staklena vrata, a Cesar je pažljivo slušao, blago se nagnuvši prema njoj, prekrizivši desnu nogu preko lijeve, dok mu je jedna ruka, na lzojoj je blistao vrijedan topaz u zlatnom okviru, ne

42

marno padala preko sata Patek Philippe na zglobu druge. Tim tipičnim pokretom, koji je radio potpuno nesvjesno ili mu je prešao u naviku prije mnogo godina, s lakoćom je zaokupljao pažnju mladih ljudi punih briga u potrazi za rafiniranim osjećajima, slikara, lupara ili ogorčenih umjetnika koje je uzimao pod svoje okrilje s mnogo ljubavi i ustrajnosti leoja je, mora se priznati, često bila dulja, nikad preduga, od njegovih sentimentalnih veza.

»Život je kratak, a ljepota prolazna, sunčice«, iz Cesarovih se usta začula podrugljiva melankolija dok je, gotovo šaptom, počinjao govoriti tim glasom punim povjerenja. ~-I bilo bi nepravedno imati je vječno... Lijepo je učiti vrapčića letjeti, jer je u njegovu slobodu uhljučeno tvoje odricanje... Razumiješ li tankočutnost parabole?«

Julia je - kako je jednom glasno priznala kad joj je, napola polaskan napola u šali, prigovorio da je ljubomorna - prema tim vrapčićima koji su lepršali oko Cesara osjećala neobjašnjivu antipatiju koju nije otvoreno pokazivala samo zbog onoga što je osjećala prema antikvaru i jer joj je bilo savršeno jasno da i on ima pravo na vlastiti život. Kako je Menchu naglašavala uz svoju poznatu netaktičnost: »Ti, draga moja, čini se, patiš od kompleksa Elektre preobučene u Edipa, ili obratno...« A, za razliku od Cesarovih, njezine su parabole obično bile i previše jasne.

Kad je Julia ispričala sve o slici, antikvar nije ništa rekao, razmišljajući o svemu. Zatim je potvrdno kimnuo glavom. Nije bio impresioniran - kad je bila riječ o umjetnosti i sličnim uzvišenim pitanjima, malo ga je toga impresioniralo - ali podrugljivi sjaj njegovih očiju popustio je pred bljeskom znatiželje.

- Fascinantno - rekao je, a Julia je odmah znala da na njega može računati. Još dok je bila djevojčica, ta je riječ uvijek bila početak tajnog saveza i pustolovine: gusarsko blago skriveno u ladici elizabetinske komode

43

koju je na kraju prodao Muzeju romantizma - ili izmišljena priča o dami u čipkastoj haljini, koju je navodno naslikao Ingres, čiji je ljubavnik, husarslu časnik, poginuo kod Waterlooa uzvikujući njezino ime usred konjičkog napada... tako je, vođena Cesarovom rukom, Julia proživjela stotinu avantura, stotinu različitih osoba. I svaki bi put, baš u svakoj od njih, uz njega naučila cijeniti ljepotu, samoodricanje i nježnost, Icao i krhko i vrlo živo zadovoljstvo koje čovjek može osjetiti promatrajući umjetničko djelo na prozračnoj površini porculana, u stidljivu odrazu sunčeve zrake na zidu koju kristal rastavlja u sve dugine boje.

- Najprije - govorio je Cesar - moramo dobro promotriti tu sliku. Mogao bih doći k tebi sutra navečer, oko pola osam.

- Dobro - pogleda ga oprezno - ali može se dogoditi da kod mene bude i Alvaro.

Ako je antikvar i bio iznenađen, nije to rekao. Samo je stisnuo usne u okrutnu grimasu.

- Prekrasno. Već dugo nisam vidio tu svinju, pa ću ga s oduševljenjem zasuti otrovnim strelicama, umotanim u tankočutne parafraze.

- Molim te, Cesar.

- Bez brige, zlato. Bit ću dobronamjieran, s obzirom na okolnosti... Može me raniti, ali neću prolići krv na tvom perzijskom tepihu. Kojemu je, svakako, potrebno čišćenje.

Raznježeno ga pogleda i položi ruke na njegove. - Volim te, Cesar.

- Znam. To je normalno. Dogada se gotovo svima. - Zašto toliko mrziš Alvara?

Bilo je to glupo pitanje i on je pogleda pomalo prijetežno.

44

- Zbog njega si patila - odgovori oštro. - Da si mi dopustila, iskopao bih mu oči i bacio ih psima na prašnim putovima Tebe. Čista hlasika. Ti bi mogla biti kor. Bila bi prekrasna u peplumu, podižući gole ruke prema Olimpu i pijanim bogovima koji gore hrču.

- Oženi me. Odmah.

Cesar uzme njezinu ruku i poljubi je, nježno je dodirujući usnama.

- Kad budeš velika, sunčice. - Već jesam.

- Još nisi. Ali, kad budeš, Veličanstvo, usudit ću ti se reći da sam te volio. I da ujutro, kad sam se probudio, nisam ostao bez svega. Samo bez kraljevstva - kao da je meditirao. - Koje, kad bolje razmislim, ionako ništa ne vrijedi.

Bio je to intiman razgovor, pun uspomena i rečenica koje su samo oni razumjeli, star koliko i njihovo prijateljstvo. Sjedili su u tišini koju su preludali samo otkučaji stoljetnih satova koji su, čekajući kupca, i dalje mjerili vrijeme.

- Sve u svemu - reče Cesar na kraju - ako sam dobro razumio, riječ je o rješavanju ubojstva.

Julia ga iznenađeno pogleda. - Čudno je što si to rekao.

- Zašto? Riječ je o nečem sličnom. To što se ono dogodilo u 15. stoljeću, ne znači ništa.

- No, ali ta riječ - ubojstvo, svemu daje zlokobniji izgled - nemirno se nasmiješi antikvaru. - Možda sam sinoć bila preumorna da to tako shvatim, ali dosad mi je sve bilo kao igra. Nešto poput odgonetanja hijeroglifa... Neka vrst samo mog problema. Samoljublja.

- I?

- I onda mi ti posve prirodno počneš govoriti o stvarnom ubojstvu, i u tom trenutku shvatim... - zastane na

45

trenutak, otvorenih usta, kao da se našla na rubu ponora. - Je li ti jasno? Netko je ubio Rogera d'Arrasa ili je naručio ubojstvo na dan Sveta tri kralja godine 1469. A slika prikazuje ubojicu -

propadne u stolicu, pod teretom vlastita uzbuđenja. - Mogli bismo razjasniti zagonetku staru pet stotina godina... Možda i razlog zašto se dijelici europske povijesti odigrao ovako, a ne onako... Zamisli koliku bi cijenu mogla postići Partija šaha na dražbi, kad bismo sve to dokazali!

Ustala je, naslanjajući se rukama na ružičasti mramor okruglog stolića. Antikvar potvrdi, najprije u čudu, a zatim pokazujući divljenje.

- Riječ je o milijunima, draga moja - potvrdi, a istinitost te tvrdnje izmami mu uzdah. - O milijunima i milijunima - reče, čvrsto uvjeren u to. - Uz odgovarajuću reklamu, Claymore može utrostručiti ili učetverostručiti početnu cijenu na dražbi... Ta je tvoja slika pravo blago. Doista.

- Moramo se odmah sastati s Menchu.

Cesar se namršti, a lice mu poprimi izraz zlovoljne suzdržanosti.

- To ne, zlato moje. Ni govora. Ne petljaj me u te priče s Menchu... Ja ću sa sigurne udaljenosti učiniti što god želiš.

- Ne budi lud. Trebam te.

- I stojim ti na raspolaganju, sunčice. Ali ne prisiljavaj me na razgovor s tom restauriranom Nefertiti i njezinim svodnicima koji rade u smjenama, običnim prostacima. Od te tvoje prijateljice odmah me zaboli glava pokaže prstom sljepoočicu - Evo, točno tu. Vidiš?

- Cesar...

- Dobro, predajem se. vae victis. Sastat ću se s tom tvojom Menchu.

46

I Menchu je kupovala parfeme u Parizu, ali nisu bili tako diskretni kao Cesarovi. Došla je u oblaku Balenciagine Rumbe, koja je poput glasnika išla ispred nje, prolazeći predvorjem Palacea žurno i bez Maxa.

- Imam neke novosti - prije nego što je sjela dodirne prstom nos, dišući kratko i ispreludano. Imala je tehničkih problema zbog kojih je morala otići u WC, a na gornjoj su joj se usni još vidjeli sišćušni tragovi bijelog praha. Julia je znala da je to razlog njezine živahnosti i lucidnosti. - Don Manuel nas čelea za razgovor.

- Don Manuel?

- Vlasnik slike, ženo božja. Ko da si poblesavila. Moj dražesni starčić.

Naručili su bezalkoholne koktele i Julia izvijesti prijateljicu o rezultatima istrage. Menchu širom otvori oči, računajući postotke.

- To sve mijenja - brzo je računala na prste, s krvavo crvenim laluranim noktima, na končanom tabletiću prostrtom na stoliću. - Mojih je pet posto premalo pa ću Claymoreu zadati glavobolju: od petnaest posto provizije na cijenu leoju će slika postići na dražbi, sedam i pol ide njima, a sedam i pol meni.

- Neće pristati. To je puno manje od njihove uobičaj ene zarade.

Menchu prasne u smijeh držeći rub čaše zubima. To ili ništa. Sotheby's ili Christies tu su iza ugla i urlat će od zadovoljstva kad im se ukaže prilika da prodaju jednog Van Huysa. Bit će uzmi ili ostavi.

- A vlasnik? Možda će i tvoj starčić željeti nešto reći. Zamisli da odluči pregovarati izravno s Claymoreom. Ili s drugima.

Menchu se zaprepasti.

- Ne može. Potpisao mi je jedan papirić - pokaže na svoju kratku suknju koja je velikodušno otkrivala noge u

47

tamnim čarapama. - Osim toga, obuhla sam ratnu odoru, kao što vidiš. Moj don Manuel će na sve pristati ili odlazim u opatice - prekriži i ponovno razdvoji noge, u čast mušluh gostiju hotela, kao da isprobava djelovanje, a zatim se zadovoljno prepusti naručenom koktelu. - A što se tebe tiče...

- Hoću jedan i pol od tvojih sedam i pol.

Menchu usmjeri krik prema nebu. To je mnogo, sablazni se. Tri ili četiri puta više od ugovorenog za restauraciju. Julia je pusti da se buni, izvadiš iz torbe kutiju chesterfielda i zapali cigaretu.

- Nisi me razumjela - objasni, otpuhujući dim. Honorar za moj posao oduzima se izravno tvom don Manuelu od cijene koju slika postigne na dražbi... Drugi je postotak dodatni: od tvoje zarade. Ako se slika proda za sto milijuna, sedam i pol dobiva Claymore, šest ti, a jedan i pol ja.

- To ćemo još vidjeti - Menchu je sumnjičavo kimala glavom. - A činila si se tako skromnom, ti s tim tvojim lustićima i glazuricama. tako povučenom.

- Eto vidiš. Bog je stvorio braću, ali nije rođake.

- Zastrašuješ me, časna riječ. Uzgojila sam guju na lijevoj strani grudi, kao Aida. Ili je to možda bila Kleopatra?... Nisam znala da se tako dobro snalaziš u postocima.

- Postavi se na moje mjesto. napokon, ja sam sve ovo otkrila - počne mahati prstima pred prijateljčinim nosom. - Ovim ručicama.

- Iskorištavaš moje meko srce, zmiyo mala. - A ti si jako bezobrazna.

Menchu melodramatično uzdahne. To je značilo otimati od usta njezinom Maxu, ali već će se dogovoriti. Ali ipale, prijateljstvo je prijateljstvo. U tom je trenutku pogledala prema vratima kavane i začudeno raširi oči. Pa naravno. Mi o vragu.

48

- Max?

- Nemoj biti neugodna. Max nije vrag, on je andeo - očima joj da znak da neprimjetno pogleda. - Baš je ušao Paco Montegrifo, iz Claymorea. I vidio nas je.

Montegrifo je bio direktor Claymoreova predstavništva u Madridu. Visok i privlačan, oko četrdesete, odijevao se u ozbiljna elegantna odijela talijanskoga kroja. Kosa mu je bila uredna, baš kao i kravate, a dok se smijao, pokazivao je širok niz zuba, presavršenih da bi bili prirodni.

- Dobar dan, moje dame. Kakva sretna slučajnost. Ostao je stajati dok ih je Menchu upoznavała.

- Vidio sam neke od vaših radova - rekao je Juliji, doznajući da se ona bavi Van Huysoxn. - Imam samo jednu riječ za njih: savršeni su.

- Hvala.

- Molim. Nema dvojbe, i Partija šaha bit će na istoj razini - opet je pokazao svoje bijele zube, nasmiješivši se profesionalnim osmijehom. - Od te slike mnogo očekujemo.

- I mi - reče Menchu. - Više nego što mislite. Montegrifo je sigurno primijetio poseban prizvuk u komentaru, jer su njegove smeđe oči postale oprezne. Taj nije glup, pomisli Julia odmah, dok je aukcionar rukom pokazao prema slobodnom stoku. Čekaju ga neki ljudi, rekao je, ali mogu pričekati još koju minutu.

- Dopuštate?

Konobaru koji se približio odmahne rukom i sjedne nasuprot Menchu. Njegova je srdačnost i dalje bila ista, ali se sad u njoj moglo primijetiti određeno oprezno iščeluvanje, kao da pokušava uhvatiti daleku i neushlađenu notu.

- Ima li problema? - upita mirno.

49

Galeristica odmahne glavom. Nema nikakvih problema, u načelu. Ništa što bi ga uznemirilo. No, Montegrifo se nije činio uznemirenim, samo pristojno zainteresiranim.

- Možda bismo - zahljuči Menchu zamuckujući morali promijeniti neke točke ugovora.

Uslijedi neugodna tišina. Montegrifo je pogleda onako kako bi, usred licitacije, mogao pogledati hlijenta koji se ne može kontrolirati.

- Draga gospođo, Claymore je ozbiljna kuća.

- Ne sumnjam - odgovori Menchu sigurno. - Ali istraživanje Van Huysove slike otkrilo je vrlo bitne podatke koji mijenjaju vrijednost slike.

- Naši procjenitelji nisu otkrili ništa slično.

- Istraživanje je provedeno poslije, kad su vaši procjenitelji već obavili posao. Otkriće... - činilo se da Menchu opet na trenutak sumnja, što nije prošlo neprimijećeno - nije vidljivo.

Montegrifo se okrene Juliji, pogledavši je ispitivačkim pogledom. Oči su mu bile hladne kao led.

- Što ste otkrili? - upita nježno, kao ispovjednik koji traži od nas da olakšamo savjest.

Julia neodlučno pogleda Menchu. - Mislim da ja...

- Nemamo dopuštenje - inervenira Menchu, braneći se. - Barem ne danas. Najprije moramo dobiti upute od moga hlijenta.

Montegrifo polako pomakne glavu. Zatim, polaganom kretnjom svjetskog čovjeka, polako ustane.

- Pozabavit ću se time. Oprostite.

Činilo se da će još nešto dodati, ali je samo znatiželjno pogledao Juliu. Nije se činio zabrinutim. Tek je na odlasku izrazio nadu - a to je učinio ne odvajajući oči s djevojlee, premda su riječi bile upućene Menchu - da

50

otkriće, ili što god to bilo, neće promijeniti postojeći dogovor. Zatim se, izrazivši štovanje, udaljio i sjeo u potpuno suprotan dio kavane, za stol za kojim je sjedio par stranaca.

Menchu je skrušeno gledala u svoju čašu. - Pogriješila sam.

- Zašto? Prije ili poslije morao je doznati.

- Znam, ali ti ne poznaš Paca Montegrifa - otpije još gutljaj koktela, promatrajući aukcionara preko čaše. Ovakav kakav je, pristojan i ljubazan, otrčao bi odmah don Manuelu kad bi ga poznavao i pokušao doznati o čemu je riječ, kako bi nas izostavio.

- Misliš?

Menchu se sarkastično nasmiješi. U životopisu Paca Montegrifa za nju nije bilo tajni:

- Slatkorječiv je i ima stila, beskrupulozan je i može nanjušiti posao na četrdeset lulometara - pucne jezikom od divljenja. - Kažu i to da ilegalno izvozi umjetnička djela i da je umjetnik u potkupljanju seosluh župnika.

- čak i poslije takvog opisa ostavlja dobar dojam. - Od toga živi. Od ostavljanja dobrog dojma.

- Ne razumijem zašto se, znajući sve to, nisi obratila drugom aukcionaru...

Galeristica slegne ramenima. To što je znala sve o njegovu životu i djelu nije imalo nikakve veze. Uprava u Claymoreu bila je besprijeckorna.

- Spavala si s njim.

- S Montegrifom? - grohotom se nasmije. - Ne, dušo. Ni izbliza nije moj tip.

- Meni se čini privlačnim.

- Sad si u tim godinama, ljepotice. Ja više volim čiste lopove, poput Maxa, koji uvijek izgledaju tako kao da će te svala čas udariti... Bolji su u krevetu i, dugoročno gledano, puno su jeftiniji.

51

- Vi ste, na primjer, premladi.

Pili su kavu za laluranim loneskim stolom, koji se nalazio uz verandu prepunu zelenih mesnatih biljaka. Na starom je gramofonu svirala Bachova Glazbena žrtva. Don Manuel Belmonte povremeno se gubio kao da mu nešto iznenada odvlači pozornost, zatim bi, slušajući glazbu, prstima bubnjao laganu pratnju po niklanom naslonu za ruku svojih invalidskih kolica. Čelo i nadlanice bili su mu posuti smešim staračkim pjegama. Na zglobovima i vratu isticale su se debele plavkaste vene.

- To se vjerojatno dogodilo oko četrdesete ili četrdeset i neke... - dodao je starac, a njegove su suhe ispucale usne oblikovale tužan osmijeh. - Bila su to teška vremena. Prodali smo gotovo sve slike. Najbolje se sjećam jednog Munoza Degrina i jednog Murilla. Moja jadna Ana, počivala u miru, nikad se nije oporavila od Murilla. Bila je to prekrasna slika djevice, malena i vrlo slična onima u Pradu... - Napola zažmiri, kao da želi prizvati sliku u sjećanje. - Kupio ju je vojnik koji je poslije postao ministar... Garcfa Pontejos, mislim da se zvao. Dobro je znao iskoristiti situaciju, bestidnik. Platilo nam je četiri bakrenjaka.

- Pretpostavljam da je bilo bolno riješiti se svega toga - Menchu je govorila odgovarajućim glasom punim razumijevanja. Sjedeći preko puta Belmontea, nudila je velikodušan pogled na svoje noge. Invalid potvrdi rezigniranim pokretom, kojim se već godinama služio. Pokretom koji čovjek može naučiti jedino kad izgubi sve iluzije.

- Nije bilo druge. Poslije rata, kad sam izgubio mjesto ravnatelja u Madridskom orkestru, napustili su nas čak i prijatelji i ženina obitelj. U to se doba točno znalo: ili si sa mnom ili si protiv mene... A ja nisam bio s njima.

Zastane na trenutak. Činilo se da mu pozornost skreće prema glazbi koja je odzvanjala u kutu sobe, usred hrpa

52

starih ploča među kojima su se isticale snimke, sve u jednakim omotima, sa slikama Schuberta, Verdija, Beethovena i Mozarta. Trenutak potom, opet pogleda Juliu i Menchu, trepnuvši od iznenađenja, kao da se vratio izdaleka, ne nadajući se da će one još biti tu.

- Onda sam dobio trombozu i sve se još više zakompliciralo. Na sreću, ostalo nam je ženino nasljedstvo, koje joj nitko nije mogao uzeti. Pa smo uspjeli zadržati kuću i dvije ili tri dobre slike, među njima i Partiju šaha pogleda tugaljivo prazninu na glavnom zidu salona, prazan čavao i pravokutni trag slike na tapetama, pa pogladi bradu na kojoj je nekoliko bijelih dlaka izbjeglo žilet. Ta mi je slika oduvijek bila najdraža.

- Od koga ste je naslijedili?

- Od daljeg ogranka obitelji, od obitelji Moncada. Od djedova brata. Moncada je bilo Anino drugo prezime. Jedan od njezinih predaka, Luis Moncada, bio je upravitelj kod Alejandra Farnesia, tamo tisuću petsto i neke... i taj je don Luis sigurno bio ljubitelj umjetnosti.

Julia pogleda dokumente koji su stajali na stolu pokraj šalice s kavom.

»Nabavljeno 1585...«, piše. »Možda u Antwerpenu, u vrijeme kapitulacije Flandrije i Brabanta...«

Starac potvrdno kimne glavom i pogleda kao da se nečeg sjetio, kao da je bio svjedok toga događaja.

- Da. Možda je to bio ratni plijen u pljački grada. Oni kojima je predak moje žene čuvao imetak baš i nisu spadali među osobe koje kucaju na vrata i potpisuju priznanice.

Julia je listala dokumente.

- Starijih podataka nema - prokomentira. - Sjećate li se neke obiteljske priče o slici? Usmene predaje ili nečeg sličnog. Sve nam može pomoći.

Belmonte odmahne glavom.

53

- Ne. Ne znam niti jednu. Obitelj moje žene uvijek je o Partiji šaha govorila kao o Slici flamanskog majstora ili kao o Farnesijevoj slici, nedvojbeno zato da se ne zaboravi kako je nabavljena... Pod tim je irnenima gotovo dvadeset godina stajala u deponiju u Pradu, sve dok otac moje žene nije '23. vratio sliku zahvaljujući Primu de Riveri, obiteljskom prijatelju... Moj tast je uvijek vrlo cijenio Van Huysa jer je rado igrao šah. Zato ga, otkako je postao vlasništvo njegove kćeri, nikad nisam htio prodati.

- A sad? - upita Menchu.

Starac je neko vrijeme šutio, promatrajući šalicu kao da nije čuo pitanje.

- Sad je drukčije - pogleda ih oprezno, najprije Menchu, a zatim Juliu. Kao da se samom sebi ruga. - Ja sam prava ništarija. To se odmah vidi - udari dlanovima po napola invalidnim nogama. - Za mene se brinu moja nećalunja Lola i njezin muž, pa im moram nekako uzvratiti. Ne mislite tako?

Menchu promrmlja ispriku. Nije htjela biti indiskretna. To su, naravno, privatni obiteljski problemi.

- Ne morate se ispričavati, bez brige - Belmonte napravi pomirljiv pokret rukom, podignuvši dva prsta kao da joj daje oprost. - To je prirodno. Slilela je vrlo vrijedna, a ovdje na zidu ne služi ničemu. Moja nećalunja i njezin muž kažu da bi im dobro došla mala pomoć. Lola ima očevu mirovinu, ali njezin muž Alfonso... - pogleda Menchu i napravi pokret kojim kao da traži razumijevanje. - Vi ste ga upoznali. Nije nikada u životu radio. Što se mene tiče - na starčeve usne vrati se podrugljiv osmijeh - kad bih vam rekao koliko moram svake godine platiti ministarstvu financija za ovu kuću i to da mogu u njoj živjeti, stresle biste se od jeze.

- Ovo je dobra četvrt - primijeti Julia. - I vrlo lijepa kuća.

54

- Da, ali je moja mirovina smiješna. Zato sam malo pomalo prodavao uspomene... Slika će donijeti olakšanje.

Zamisli se, polako pomičući glavu, ali se nije činio pretjerano slomljenim. Zapravo se činilo da ga sve to zabavlja, kao da u svemu ima nečega smiješnog što samo on može primijetiti. Julia je to shvatila kad je posegnula za cigaretama, susrevši se s njegovim lukavim pogledom. Možda je ono što se na prvi pogled činilo tek običnom pljačkom beskrupulozne nećalunje i njezina muža, za njega značilo neobičan laboratorijski poleus kojim se dokazuje obiteljska lakomost: ~-Dragi striče, držiš nas ovdje kao roblje, a tvoja mirovina jedva pokriva troškove; bolje bi ti bilo u domu u društvu ljudi tvoje dobi. Baš šteta što te slike tako beskorisno vise na zidovima...« Sad se, kad su upali u hlopku s Van Huysom, Belmonte zacijelo osjećao spašenim. čak je i preuzimao inicijativu, nakon tolikih godina poniženja. Zahvaljujući slici, mogao je s nećakinjom i njezinim mužem poravnati račune.

Julia mu ponudi cigaretu, a on joj se, ohlijevajući trenutak, zahvalno nasmiješi.

- Ne bih smio - reče. - Lola mi dopušta samo jednu kavu s mlijekom i jednu cigaretu na dan...

- K vragu i Lola - odgovori djevojka, tako spontano da je i samu sebe iznenadila. Menchu je zapanjeno pogleda, ali starcu, kako se činilo, to nije smetalo. Naprotiv, uputio je Juliji pogled u kojem je ona odmah primijetila urotničlu sjaj. Zatim je koščatim prstima posegnuo za cigaretom.

- Što se tiče slike - reče Julia, nagnuvši se nad stol w kako bi Belmonteu pripalila cigaretu - dogodilo se nešto nepredviđeno...

Starac zadovoljno povuče dim, zadržavajući ga u plućima što je dulje mogao i pogleda je, stisnuvši oči.

- Dobro ili loše?

55

- Dobro. Ispod slike se pojavio originalni natpis. Njegovo bi otkrivanje povisilo vrijednost slike - ponovno se nasloni, smiješeći se. - Vi odlučite.

Belmonte pogleda najprije Menchu, a onda Juliu, kao da ih uspoređuje ili pokušava odrediti koja je lojalnija. Na kraju je, kako se činilo, ipak izabrao, zatim povuče još jedan dug dim, osloni se rukama na koljena i zadovoljno nasmiješi.

- Osim što ste lijepi, čini se da ste i pametni - reče Juliji. - Siguran sam da volite čak i Bacha.

- Obožavam ga.

- Objasnite mi o čemu je riječ, molim vas. I Julia mu objasni.

- Vidjet ćemo - Belmonte pomakne glavu, poslije duge, sumnjičave stanke. - Tolike sam godine promatrao tu

sliku, iz dana u dan, i nikad nisam ni pomišljao... - baci ' dug pogled na trag na zidu gdje je visio Van Huys i zažmiri, zadovoljno se nasmiješivši. - Znači slikar je volio zagonetke...

- Čini se - odgovori Julia.

Belmonte pokaže prema gramofonu koji je još svirao u '~~ uglu.

- Nije jedini - reče. - Umjetnička djela koja su sadržavala zagonetke i skrivene poruke prije su bila uobičajena. Evo vam, primjerice, Bacha. Deset kanona njegove Žrtve najsvršenija su kompozicija koju je ikad shladao, a

opet, niti jedan od njih nije zapisan od početka do kraja... , , Radio je to namjerno, kao da sastavlja pitalice za Friedri- · cha Prusleog... Glazbena varka vrlo česta u to doba. Shla

datelj bi napisao temu i nekoliko više ili manje zagonetnih napomena i prepustio drugom glazbeniku ili izvođaču da na temelju teme sam otkrije kanon. Prepuštao je to drugom igraču, jer je zapravo bila riječ o igri.

.
SG

- Vrlo zanimljivo - prokomentira Menchu.

- Ne možete zamisliti koliko. Bach je, kao i mnogi umjetnici, bio varalica. Stalno je trikovima varao slušateljstvo: igrao se notama i slovima, duhovito ih varirajući, pisao neobične fuge i imao ponajprije veliku smisao za humor... U jednoj od svojih kompozicija za šest glasova, primjerice, uveo je krišom svoje ime koje je podijelio između dvaju najviših glasova. No, to se ne događa samo u glazbi: Lewis Carroll, koji je bio matematičar i pisac, osim što je bio veliki ljubitelj šaha, obično je u svoje pjesme uvodio akrostihove... U glazbi, književnosti i slikarstvu ima vrlo inteligentnih načina za skrivanje tajni.

- Nesumnjivo - odgovori Julia. - Simboli i skrivena rješenja često se pojavljuju u umjetnosti. Pa i u suvremenoj... Ali, problem je u tome što nernamo uvijek hljuč za odgonetanje poruka, ponajprije kad je riječ o starim rnanjstorima - sad je ona zamišljeno gledala rupu na zidu. - No, u Partiji šaha imamo nekoliko polazišta. Možemo pokušati.

Belmonte se nasloni i pomakne glavu, ne mičući lukavi pogled s Julije.

- Obavještavajte me o svemu - reče. - Vjerujte mi će mi to biti najveće zadovoljstvo.

Opraštali su se u hodniku kad je stigla nećalunja s mužem. Lola je bila otvorena i neljubazna žena, odavno zagazila u tridesete, crvene kose i malih grabežljivih očiju.

~, Desnom rukom, umotanom u rukav bunde, obuhvatila je ' lijevu ruku svog muža: tamnoputog i vitkog čovjeka, nešto mladeg od nje, čiju je preranu ćelavost ublažavala brončana put. Pa i da starac nije rekao kako muž njezine nećalunje nikada u životu nije radio, Julia bi pogodila da se vlastitim zaslugama uhljučio u krug onih koji vole živjeti uz minimalne napore. Izraz njegova lica, kojemu su ' S7 ..

blage otehlina ispod kapaka davale raskalašen izgled, bio je mrzovoljan, pomalo ciničan, što nisu mogla ublažiti ni debela i izražajna, gotovo lisičja usta. Bio je odjeven u plavi sako sa zlatnim gumbima, bez kravate, i doimao se kao čovjek koji suvišak slobodna vremena troši između luksuznih kavana u vrijeme aperitiva i pornodnih noćnih lokala te kojemu ni ruleti i karte nisu nepoznanica.

- Moja nećalunja Lola i njezin muž Alfonso - rekao je Belmonte. Nećakinja ih pozdravi ne pokazujući oduševljenje, ali je zato njezin muž pokazao očito zanimanje, držeći Juliu za ruleu nešto dulje nego što bi bilo potrebno, odmjerivši je od glave od pete pogledom stručnjaka. Zatim se okrene Menchu, koju je oslovio imenom. Činilo se da su stari prijatelji.

- Došli su zbog slike - rekao je Belmonte. Nećak pucne jezikom.

- Pa da, zbog slike. Tvoje slavne slike.

Upozna ih s novom situacijom. Alfonso se, s rukama u džepovima, smješkao gledajući Juliu.

- Ako je riječ o povećavanju vrijednosti slike ili nečemu sličnom - reče joj - mislim da je to odlična vijest. Slobodno dodite kad god hoćete i opet nam donestite ovakvo iznenađenje. Obožavamo iznenađenja.

Nećakinja nije dijelila oduševljenje svojega muža.

- Moramo o tome porazgovarati - reče bijesno. Tko jamči da neće upropastiti sliku?

- To bi bilo neoprostivo - doda Alfonso, ne skidajući pogleda s Julije. - Ali mislim da nam ova djevojka nešto slično ne može napraviti.

Lola Belmonte nestrpljivo pogleda muža. - Ne petljaj se. To je moja stvar.

- Varaš se, draga - Alfonso se nasmije još širiim osmijehom. - Imamo ugovor o vlasništvu stečenu ženidbom.

58

- Rehla sam ti da se ne petljaš.

Alfonso se polako okrene prema njoj. Lisičji izraz lica postade još očitiji, oštiji. Sad je osmijeh bio oštar poput noža i Julia pomisli da možda nećakinjin muž i nije tako neopasan kako se na prvi pogled činilo. Sigurno nije ugodno, pomisli, imati posla s tipom koji se tako smije.

- Nemoj biti smiješna... Dragaa.

U tom draga bilo je svega osim nježnosti i činilo se da Lola Belmonte to itekako dobro zna. Teškom je mukom podnijela poniženje i ogorčenost. Menchu zakorači naprijed, odlučivši ući u borbu.

- Već smo razgovarale s don Manuelom - izjavi. I on je pristao.

To je druga strana problema, pomisli Julia, koja se svemu sve više čudila. Jer je iz svojih kolica invalid promatrao okršaj prekrživši ruke na krilu. Kao promatrač koji je namjerno ostao na rubu događaja i rasprave u kojoj je ipak sudjelovao sa zlokobnim voajex'skim zanimanjem.

Čudni ljudi, pomisli djevojka. Čudna obitelj.

- Zapravo - potvrdi starac ne obraćajući se nikome posebno - ja sam pristao. U načelu.

Nećalunja je lomila ruke uz dugo zveckanje narukvica. Činilo se da je utučena; ili je možda bila bijesna. Možda oboje istodobno.

- Ali, striče, o tome moramo razgovarati. Ne sumnjam u dobronamjernost ovih gospoda...

- Gospodica - uhljuči se muž, ne prestajući se smiješiti Juliji.

- Gospodica ili što već jesu - Lola Belmonte je s mukom govorila, zbunjena od vlastite ljutnje. - Morale su pitati i nas.

- Ja im - reče muž - dajem svoj blagoslov. Menchu je bezobrazno proučavala Alfonsa i činilo se da će nešto reći, ali ipak nije. Zatim pogleda nećakinju.

59

- Čuli ste supruga.

- Svejedno mi je. Ja sam nasljednica.

Gledajući ih iz invalidskih kolica, Belmonte ironično podigne koščatu ruku, kao da traži riječ.

- Još sam živ, Lolita... Nasljedstvo ćeš dobiti kad za to dođe vrijeme.

- Amen - reče Alfonso.

Nećalunjina oštra brada okrene se otrovno prema Menchu i Julia na trenutak pomisli da će je napasti. S tim dugim noktima i izgledom grabežljivice, dok joj je srce pumpalo čisti adrenalin, doista je mogla biti opasna ako se htjela s nekim sukobiti. Julia nije imala poseban izraz lica, ali ju je Cesar, dok je bila mala, naučio nekoliko prljavih trikova, vrlo korisnih pri ubijanju gusara. Na sreću, nećalunjina se nasilnost ograničila na pogled, pa se okrenula i otišla iz hodnika.

- Obavijestit ću vas - rešla je dok se bijesno lupkanje potpetica gubilo u drugoj prostoriji.

S rukama u džepovima, Alfonso se zadovoljno smješkao.

- Nemojte joj uzeti za zlo - okrenuo se Belmonteu. - Je li, striče?... Svi koji je poznaju znaju da je Lolita suho zlato... Dobra kao kruh.

Invalid rastreseno kimne glavom. Bilo je očito da razmišlja o nečem drugom. Činilo se da mu pažnju privlači prazan pravokutnik na zidu, kao da su na njemu zapisani tajanstveni znakovi koje je svojim umornim očima samo on mogao pročitati.

- Znači, poznaješ nećaka - reče Julia čim su izišle na ulicu.

Menchu potvrdi, gledajući izlog neke trgovine.

GO

- Bilo je to davno - rešla je, nagnuvši se kako bi bolje vidjela cijenu cipela. - Prije tri ili četiri godine, mislim.

- Sad mi je jasno to sa slikom... Posao ti nije predložio stari nego on.

Menchu se zlobno nasmiješi.

- Jedan nula za tebe, ljepotice. U pravu si. Imali smo što bi ti, tako poštena, rešla affaire... To je bilo davno, ali kad mu se dogodilo to s Van Huysom, sjetio se mene.

- I zašto nije litio izravno pregovarati?

- Zato što u njega nitko nema povjerenja, uhljučujući i don Manuela... - počne se smijati. - Alfonsito Lapea, poznatiji pod nadimkom Kockar, dužan je svima, čak i čistaču cipela. Prije nekoliko mjeseci jedva je izbjegao zatvor. Zbog čekova bez pokrića.

- A od čega živi?

- Od žene, od izrabljivanja neopreznih i besramnosti. - I nada se da će ga Van Huys izvući iz nevolja.

- Da. Jedva čeka da ga pretvori u hrpice žetona na zelenom fiku.

- Čini se da je proračunat.

- Je, ali slaba sam na protuhe i Alfonso mi odgovara - zamisli se na trenutak. - Iako ni njegove tehničke sposobnosti, kolileo se sjećam, nisu baš prvohlasne. On je... Kako bih ti rekla? - razmisli, tražeći pravi opis. Nemaštovit. Razumiješ. Ništa u usporedbi s Maxom. Dosadan, znaš, od onih koji uđu i izidu. Ali se s njim možeš nasmijati. Zna divne prljave viceve.

- I njegova žena zna?

- Pretpostavljam da njuši. Nije glupa. Zato tako gleda. Kuja.

61

III.

Sahovski problem

»Plemenita igra ima svoje ponore u kojima su se mnogo puta gubile plemenite duše.«

Stari njemački rnjartor

- Mislim - rekao je antikvar - da je riječ o šahovskom problemu.

Već su pola sata razmjenjivali dojmove pred slikom. Cesar na nogama, naslonjen na zid, s čašom gina i kriškom limuna koju je ljupko držao pakem i kažiprstom. Menchu je sjedila na sofi, beživotna izraza lica. Julia je grizla nokte, sjedeći na tepihu, s pepeljarom među nogama. Svo troje gledali su sliku kao da sjede pred televizorom. Van Huysove boje tamnile su pred njihovim očima, sve dok kroz tavanslu prozor više nije dopirala nijedna zraka svjetla.

- Hoće li netko upaliti kakvo svjetlo? - predloži Menchu. - Čini mi se da ću oslijepiti.

Cesar pritisne preludač koji mu je bio iza leđa i neizravno svjetlo, koje se odražavalo na zidovima, vrati život i boju licima Rogera d'Arrasa i ostenburškog vojvodskog para. Gotovo istodobno, zidni sat otkuca osam puta u ritmu kretanja dugoga zlatnoga hlatna. Julia pomakne glavu, oslušujući nepostojeće koralee na stubištu.

- Alvaro kasni - reče, primijetivši grimasu na Cesarovu licu.

- Koliko god kasno taj Filistejac došao - promrmlja antikvar - uvijek će stići prerano.

62

Julia ga prijekorno pogleda.

- Obećao si da ćeš biti dobar. Ne zaboravi.

- Nisam zaboravio, sunčice. Potisnut ću svoj ubilačlu nagon, samo da ti dokažem koliko sam ti privržen.

- Bit ću ti vječno zahvalna.

- Nadam se - antikvar pogleda na svoj sat kao da nema povjerenja u onaj na zidu, njegov stari dar. - Ali, moglo bi se reći da taj prasac baš i nije točan.

- Cesar.

- Dobro, najdraža. Od sada šutim.

- Ne, nemoj. Govorio si da je riječ o šahovskom problemu...

Cesar potvrdi. Napravi teatralnu stanku, namoči usnice u piću i obriše ih rupčićem neokaljane bjeline koji je izvukao iz džepa.

- Gle... - pogleda i Menchu, blago uzdahnuvši. Gledajte. U skrivenom natpisu krije se jedna pojedinost koja nam dosad nije pala na pamet. Barem meni. Quis necavit equitem doista se prevodi pitanjem tko je ubio viteza. Što se, prema podacima kojima raspoložemo, može protumačiti kao zagonetka o smrti ili ubojstvu Rogera d'Arrasa... Ipak - Cesar napravi pokret rukom kao čarobnjak koji izvlači iznenađenje iz šešira - tu rečenicu možemo prevesti i s drukčijom nijansom. Koliko znam, šahovska figura koju poznajemo pod nazivom konj ili skakač u srednjem se vijeku zvala vitez... U mnogim je europskim zemljama još i danas tako. Na engleskom se ta figura doslovce zove knight, vitez - zamišljeno pogleda sliku, procjenjujući vrijednost svojih misli. - Možda, dahle, nije pitanje tko je ubio viteza, nego tko je ubio konja... Ili, šahovskom terminologijom: Tko je pojeo konja~

Štjeli su, razmišljajući. napokon progovori Menchu. - Šteta, ipak je sve bila naša verzija priče o mljekarici - lice joj je odavalo razočaranost. - Napuhali smo običnu glupost...

G3

Julia, koja je netremice gledala antikvara, odmahne glavom.

- Ni govora. Tajna nije riješena. Zar ne, Cesar?... Roger d'Arras ubijen je prije nego što je naslikana slika približi se pokazujući kut slike. - Vidiš? Tu je datum kad je naslikana: Petrus Van Huys fecit me, anno MCDL,XXL.. A to znači da je, dvije godine poslije ubojstva Rogera d'Arrasa, Van Huys naslikao, posluživši se duhovitom igrom riječima, sliku na kojoj se pojavljuju žrtva i luvnik zastane na trenutak, jer joj je na pamet pala nova ideja. A možda i motiv zločina: Beatrice Burgundska.

Menchu je bila zbunjena, ali vrlo uzbuđena. Pomakne se prema naprijed, do samog ruba sofe, i pogleda flamansku sliku otvorenim očima, kao da je prvi put gleda.

- Objasni, sva sam na žeravici.

- Koliko znamo, Rogera d'Arrasa mogli su ubiti zbog nekoliko razloga. A jedan od njih bila je navodna ljubavna veza s vojvotlunjom Beatrice... Sa ženom u crnom koja čita kraj prozora.

- Hoćeš reći da ga je vojvoda ubio iz ljubomore? Julia ustultne.

- Ništa ja neću reći. Samo iznosim mogućnost pokaže gomilu knjiga, dokumenata i fotokopija koje su stajale na stolu. - Možda je slilear htio upozoriti na zločin... Možda je zato naslikao sliku, ili je to napravio po narudžbi - slegne ramenima. - Nikad nećemo točno znati, ali jedno je jasno: na ovoj je slici rješenje ubojstva Rogera d'Arrasa. To dokazuje natpis.

- Prekriveni natpis - istakne Cesar. - To potvrđuje moju tvrdnju.
- Pretpostavimo kako je slikara bilo strah da je bio previše jasan... - napomene Menchu. - Ni u 1 S. sto 64

ljeću nije se moglo optuživati ljude samo tako, iz čista mira.

Julia pogleda sliku.

- Možda se Van Huys prestrašio da je sve prejasno prikazao.

- Ili je to netko poslije učinio - napomene Menchu. - Nije. I ja sam pomislila na tu mogućnost pa sam, osim proučavanja pod crnim svjetlom, napravila i stratigrafsku analizu. Skalpelom sam uzela uzorak koji sam proučila pod mikroskopom - uzme sa stola list papira. Evo, to je analiza po slojevima: na podlogu od hrastove ploče nanijet je tanak sloj kalcijeva karbonata i životinjskog tutkala, ploča je grundirana olovnim karbonatom i uljem, a slijede tri sloja olovnoga karbonata, cinobera i crne cahlinae, olovnoga karbonata i bakrene smole, glazure i tako dalje. Sve se pohlapa s ostatkom: iste mješavine, isti pigmenti. Natpis je prekrpio sam Van Huys i to čim ga je napisao. U to nema sumnje.

- I onda?

- Ne zaboravljajući da smo se našli usred problema starog pet stoljeća, slažem se s Cesarom. Rješenje je najvjerojatnije u šahovskoj partiji. A pitanje tko je pojeo konja nije mi uopće palo na pamet... - pogleda antikvara. Što ti misliš?

Cesar se odmakne od zida i sjedne na drugi kraj sofe, pokraj Menchu, otpije mali gutljaj i prekriži noge.

- Mislim isto, draga moja. Mislim da nam, skrećući pozornost s viteza na konja, slikar pokazuje prvi korak... - graciozno ispije piće, odloživši čašu u kojoj su odzvanjale kocluce leda na stolić koji je stajao sa strane. Pitajući tko je pojeo konja, prisiljava nas da proučimo partiju... Taj naš zlobni Van Huys, za kojega počinjem misliti da je imao vrlo neobičan smisao za humor, poziva nas na partiju šaha.

65

Juliji se zacahle oči.

- Zaigramo onda - povikne, okrećući se slici. Te su riječi antikvaru izmamile još jedan uzdah.

- I ja bih to htio. Ali to zahtijeva velike sposobnosti. - Hajde, Cesar. Ti sigurno igraš šah.

- Lakomislena pretpostavka, zlato... Jesi li me ikada vidjela igrati?

- Nisam. Ali svi znaju nešto o tome.

- Ovdje moraš znati više od pravila pomicanja figura... Jesi li dobro pogledala? Pozicije su jako komplicirane - nasloni se, teatralno potišten. - Čak su i moje sposobnosti ograničene, draga moja. Nitko nije savršen.

Tada netko pozvoni na vrata.

- Alvaro - reče Julia i potrči otvoriti.

Nije bio Alvaro. Vratila se s omotnicom koju je donio kurir. U njoj je bilo nekoliko fotokopija i kronologija otipkana na pisačem stroju.

- Pogledajte. Očito je odlučio da ne dođe, ali nam je poslao ovo.

-- Bezobrazan kao i uvijek - promrmlja s prezirom César. - Mogao je barem telefonirati i ispričati se, hulja - slegne ramenima. - Premda mi je zapravo drago... Što nam šalje bestidnik?

- Pusti ga na miru - prekori ga Julia. - Sigurno je morao puno raditi dok nije sredio sve te podatke.

I počne čitati naglas.

PIETER T~AN HUYS 1 OSOBE PORTRETIRANE NA »PARTIJI ŠAHA«, BIOGRAFSKA KRONOLOGIJA:

1415. - U Bruggeu (Flandrija, današnja Belgija) rođen Pieter Vdn Huys.

1431. - Roger d'Arras rođen u dvorcu Bellesang u Ostenburgu. Njegov otac Fuko d'Arras, vazal francuskoga

66

kralja i rodak vladajuće dinastije l~alois. Njegova majka, koje ime nije zabilježeno, pripada ostenburfkoj vojvodskoj obitelji Altenhoffen.

1435. - Burgundija i Ostenburg prekidaju vazalski odnos prema Francuskoj. Rođen Ferdinand Altenhoffen, budući vojvoda od Ostenburga.

1437. - Roger d'Arras odrasta na ostenburfkom dvoru kao prijatelj u igri i učenju budućem vojvodi Ferdinandu. Navršivši 16 godina, prati oca Fuka d'Arrasa u rat koji francuski kralj Karlo VII vodi protiv Engleske.

1441. - Roa~ena Beatrice, nećakinja Filipa Dobrog, burgundskog vojvode.

1442. - Pretpostavlja se da je približno u to doba Pieter T~an Huys naslikao svoje prve slike, povezavši se prije toga sa svojim učiteljima, braćom T~an Eyck u Bruggeu i Robertom Campinom u Doorniku. Nije sačuvano niti jedno djelo iz tog razdoblja sve do:

1448. - kad je han Huys naslikao Portret zlatara Guillerma Walhuusa.

1449. - Roger d'Arras ističe se u oslobađanju Normandije i Guyenne od Engleza.

1450. - Roger d'Arras bori se kod Formignyja.

1452. - T~an Huys je naslikao Obitelj Lucasa Bremera. (Njegova najbolja slika.)

1453. - Roger d'Arras sudjeluje u bitki kod Castillona. Iste godine tiskana je u Nurnbergu njegova Pjesma o ruži i vitezu (primjerak se čuva u Pariškoj nacionalnoj biblioteci) .

1455. - han Huys slika Djevicu s oltara (nema datuma, ali je stručnjaci datiraju u to doba.)

1457. - Umire Wilhelmus Altenhoffen, vojvoda od Ostenburga. Nasljeđuje ga sin Ferdinand, koji je nedavno

67

navrfio 22 godine. Jedan mu je od prvih poteza da pozove Rogera d'Arrasa. On, navodno ostaje na francuskom dvoru, vezan uz kralja Karla VII obećanjem lojalnosti.

1457. - Van Huys slika Bankara iz Leuvena. 1458. - Van Huys slika Portret trgovca Mathiasa Conzinija i njegove žene.

1461. - Umire francuski kralj Karlo VII. Navodno oslobođen obećanja vjernosti francuskom monarhu, Roger d'Arras vraća se u Ostenburg. Nekako u to doba, Pieter Van Huys dovršava Sliku iz Antwerpena i dolazi na ostenburški dvor.

1462. - Van Huys slika Viteza i vraga. Prema fotografijama originala (amsterdamski Rijksmuseum), može se naslutiti da bi vitez koji je pozirao za tu sliku mogao biti Roger d'Arras, iako sličnost između osobe s te slike i one s Partije šaha nije velika.

1463. - Službene zaruke Ferdinanda Ostenburškog i Beatrice Burgundske. U izaslanstvu burgundskoga dvora su Roger d'Arras i Pieter Van Huys, kojega su poslali da portretira Beatrice. (Portret koji se navodi u kronikama naručitelja i u inventaru iz 1474. nije sačuvan do današnjih dana.)

1464. - Vojvodsko vjenčanje. Roger d'Arras predvodi pratnju koja vodi zaručnicu iz Burgundije u Ostenburg. 1467. - Umire Filip Dobri, a nasljeđuje ga njegov sin

Karlo Smjeli, Beatricin bratić. Francuski i burgundski pritisak oživljuje spletke na ostenburškom dvoru. Ferdinand Altenhoffen nastoji sačuvati ravnotežu. Struja na strani Francuza oslanja se na Rogera d'Arrasa, koji ima velik utjecaj na vojvodu Ferdinanda. Struja na strani Burgundije održava se zahvaljujući utjecaju vojvotkinje Beatrice.

68

1469. - Ubijen je Roger d'Arras. Službeno je optužena burgund.cka strana. Druge glasine govore o ljubavnoj vezi Rogera d'Arrasa i Beatrice Burgundrke. Intervencija Ferdinanda Ostenburškog nije dokazana.

1471. - Dvije godine poslije ubojstva Rogera d'Arrasa, l,an Huys slika Partiju šaha. Ne zna se je li u to doba slikar jaf živio u Ostenburgu.

1474. - Ferdinand Altenhoffen umire bez nasljednika. Francuski kralj Luj XI pokufava nametnuti stara prava svoje dinastije nad vojvodstvom, što pogoršava ionako napete francusko-burgundske odnose. Bratić obudovjele vojvotkinje, Karlo Smjeli, napada vojvodstvo, poraziući Francuze u bitki kod Leuvena. Burgundija pripaja Ostenburg.

1477. - Kurlo Smjeli pogiba u bitki kod Nancyja. Maksimilijan 1 Austrijrki nasljeđuje Burgundiju koja prelazi u ruke njegova nećaka Karla (budućeg cara Karla V) i na kraju pripadne fpanjolrkoj lozi Habsburga.

1481. - Umire Pieter T~an Huys u Gentu, dok je radio na triptihu koji je prikazivao Skidanje Krista s križa za Katedralu Sv. Bavona.

1485. - Beatrice Ostenburčka umire u samostanu u Liegeu.

Neko se vrijeme nitko nije usudio progovoriti. Pogledavali su jedno drugo i sliku. Poslije duge šutnje, koja se činila vječnom, Cesar pomakne glavu.

- Priznajem - reče tiho - da sam impresioniran.

- Svi smo - doda Menchu.

Julia ostavi dokumente na stolu i nasloni se.

- Van Huys je dobro poznavao Rogera d'Arrasa pokaže papire. - Možda su bili prijatelji.

G9

- A slikajući ovu sliku, izravnao je račune s njegovim ubojicom - glasno je razmišljao Cesar -... sve se figure uhlapaju.

Julia ode do biblioteke, dva zida prekrivena drvenim policama koje su se svijale pod težinom neuredno složenih redova knjiga. Na trenutak zastane ispred jedne, podboči se rukama o bokove i izvuče veliku ilustriranu knjigu. Brzo je pxeleistavala stranice, sve dok nije pronašla što je tražila, zatim ode do sofe i sjedne između Menchu i Cesara držeći na koljenima knjigu - Amsterdamski Rijksmuseum. Reprodukcijska slika nije bila velika, ali se vitezov lik savršeno dobro vidio. U ol~Iopu, otkrivene glave, jašući obronleom brda na čijem je vrhu stajao grad opasan zidinama. Uz viteza, u ugodnom razgovoru, jahao je vrag na crnom, koščatom kljusetu, pokazujući desnom rukom grad prema kojem su jahali.

- Mogao bi biti on - prokomentira Menchu, usporec~ujući crte lica viteza u knjizi s crtama igrača šaha na slici.

- A možda i ne bi - naglasi Cesar. - Iako, svakako, postoji određena sličnost - okrene se Juliji. Kad je naslikana?

- 1462.

Antikvar nabrzinu izračuna.

- Znači devet godina prije Partije šaha. Možda je to objašnjenje. Jahač u pratnji vraga mlađi je nego ovaj na drugoj slici.

Julia ne odgovori. Proučavala je reprodukciju u knjizi. Cesar ju je zabrinuto gledao.

- Što je?

Djevojka polako pomakne glavu, kao da se boji da će naglom kretnjom prestrašiti divlje duhove koje su s mukom prizvali.

70

- Da - progovori glasom čovjeka koji se može samo predati pred očitim. - Prejasno je da bi bilo slučajno.

I pokaže prstom fotografiju.

- Ne vidim ništa posebno - reče Menchu.

- Ne? - Julia se nasmiješi samoj sebi. - Pogledaj vitezov štit... U srednjem je vijeku svalu vitez na štit stavljao svoj grb... Reci što misliš, Cesar. Što je naslikano na štitu?

Antikvar uzdahne, prelazeći rukom po čelu. Bio je zapanjen I<ao i Julia.

- Šahovnica - rekao je ne ohlijevajući. - Crno-bijela šahovnica - podigne pogled prema slici flamanskog majstora i glas mu zadrhti. - Baš kao šahovska ploča.

Ostavljajući otvorenu knjigu na sofi, Julia ustane.

- Ovdje nema slučajnosti - uzme jako povećalo i približi se slici. - Ako je vitez u pratnji vraga kojega je naslikao Van Huys 1462. Roger d'Arras, znači da je devet godina poslije umjetnik izabrao temu štita za glavni hljuč slike na kojoj je, kako se čini, naslikao njegovu smrt... čak je i pod sobe u koju je smjestio osobe crno-bijel poput šahovske ploče. To i simbolična odlika slike potvrđuju da je igrač u središtu slike Roger d'Arras... I cijela se ta zagonetka zapravo vrti oko šaha.

Klekne pred sliku, proučavajući neko vrijeme povećalom jednu po jednu figuru na ploči i na stolu. Posebnu pozornost posveti okruglom konveksnom ogledalu u gornjem lijevom kutu slike u kojem se vidio odraz šahovske ploče i oba igrača iskrivljen perspektivom.

- Cesar.

- Reci, zlato.

- Koliko figura ima u šahu?

- Hm... Dva puta osam, šesnaest u svakoj boji. To je trideset i dvije ukupno, ako se ne varam.

Julia ih pxebroji prstom.

71

- Trideset i dvije su. Jako se dobro razlikuju: pješaci, kraljevi, leonji... Neke su u igri, a neke izvan.

- To su već pojeder~e figure - Cesar klekne pokraj nje i pokaže jednu od figura izvan ploče, onu koju je Ferdinand Ostenburšlu držao među prstima. - Pojedena je samo jedan konj. Samo jedan. Jedan bijeli konj. Ostala tri, jedan bijeli i dva crna, još su u igri. Znači da se pitanje Quis necavit eduitem odnosi na njega.

- Tko ga je pojeo? Antikvar se naceri.

- To što si sad pitala je quid iz pitanja postavljenog na slici, dušo - nasmiješi se kao i u doba dok je još bila mala djevojčica koja mu je sjedila u krilu. - Zasad smo doznali mnogo toga: tko je očerupao kokoš, tko ju je skuhao... Ali još ne znamo koji ju je prohletnik pojeo.

- Nisi mi odgovorio na pitanje.

- Nemam uvijek veličanstvene odgovore na raspolaganju.

- Nekad si ih imao.

- Nekad sam mogao lagati - pogleda je nježno. Sad si već velika i ne mogu te samo tako prevariti.

Julia mu stavi ruku na rame, kao prije petnaest godina, kad bi ga molila da joj izmisli priču o nekoj slici` ili porculanskoj figurici. U njezinu se glasu mogao čuti odjek iste djetinje molbe.

- Moram znati, Cesar.

- Dražba je za dva mjeseca - progovori joj Menchu iza leđa. - Nije ostalo mnogo vremena.

- K vragu i dražba - odgovori Julia. I dalje je gledala Cesara kao da je rješenje u njegovim rukama. Antikvar opet polako uzdahne i lagano otare tepih prije nego što je sjeo uz nju, prekrživši ruke na koljenima. Bio je namršten i zamišljeno je grizao vršak malog ružičastog jezika.

72

- Imamo nekoliko ključeva rješenja od kojih možemo krenuti - rekao je poslije stanke. - Ali nije dovoljno imati hljuč, moramo se znati i služiti njime - pogleda naslikano konveksno zrcalo u kojem su se ogledali igrači i ploča. - Navihli smo na pomisao da predmet i njegova slika u zrcalu imaju istu realnost, ali to nije točno - pokaže prstom naslikano zrcalo. - Vidite? Već na prvi pogled vidimo da je slika naopaka. I na ploči je partija prikazana naopako, pa taleo i ondje.

- Od svega me toga strašno boli glava - rehta je Menchu, zastenjajući. - Sve je to prekomplikirano za moj mali mozak. Idem nešto popiti... - ode do bara i natoči si veliku čašu votke. No, prije nego što je uzela čašu, izvuče iz torbe ulašteni plosnati oniksov kamen, srebrnu cjevčicu i malu kutijicu, pa istrese tanku crtu kokaina. - Ljekarna je otvorena. Hoće li netko?

Nitko nije odgovorio. Činilo se da je Cesara slika zaprepastila, bio je dalek i nedodirljiv, a Julia se samo prijekorno namrštila. Slegnuvši ramenima, Menchu se nagne udahnuvši dva puta kratko i precizno na nos. Kad se ispravila, smijala se, a njezine su plave oči postale sjajnije i udalj enij e.

~Cesar se približio Van Huysu, hvatajući Juliu za nadlakticu, kao da joj savjetuje da se ne obazire na Menchu. - Sama pomisao - rekao je, kao da su Julia i on

sami u sobi - na to da je nešto na slici realno a nešto nije, već nas uvlači u zamku. Osobe i šahovska ploča uhljučeni su u sliku dva puta i to jednom ne toliko realno kao drugi put. Razumiješ?... Ako prihvatimo tu činjenicu, silom smo se našli u sobi u kojoj se događa naslikano i izbrisali granicu između stvarnosti i slike... To možemo izbjeći jedino ako se toliko udaljimo da vidimo samo mrlje boje i šahovske figure. Ali, ispriječilo se previše inverzija.

73

rimuc~ rcicc mew.~,

Julia je promatrala sliku, a potom, okrenuvši se, pokaže venecijansko zrcalo koje je visilo na zidu s druge strane atelijera.

- Ne tamo - odgovori. - Poslužimo li se drugim ogledalom i pogledamo sliku, možda ćemo vidjeti originalan prizor.

Cesar ju je dugo u tišini gledao, razmišljajući o tome što je čuo.

- To je točno - rekao je napokon, a njegova se potvrda pretvori u dugačak osmijeh olakšanja. - No, bojim se, sunčice, da slilee i zrcala stvaraju previše nekonzistentnih svjetova, koji mogu biti podnošljivi promatraju li se izvana, ali vrlo neugodni moraš li se kretati u njima. Za to nam je potreban stručnjak. Netko tko bi vidio sliku drukčije od nas... I mislim da znam gdje ćemo ga naći.

Sljedećeg je jutro Julia telefonirala Alvaru, ali se nitko nije javio. Nije imala sreće ni kad ga je zvala doma, pa je pustila Lestera Bowiea i pristavila kavu, dugo se tuširala i popušila nekoliko cigareta. Zatim je, još mokre kose i u starom puloveru koji je pokrivaio gole noge, popila kavu i bacila se na posao.

U prvoj fazi restauracije slike, sludala je sve slojeve originalne glazure. Slikar, koji je nedvojbeno htio zaštititi sliku od hladnoća sjevernih zima, nanio je sloj masne glazure, rastopljene u lanenom ulju. Mješavina je bila dobra, ali nitko, pa ni majstor poput Pietera Van Huysa, u 15. stoljeću nije mogao spriječiti da masna glazura ne požuti za pet stotina godina, umrtvljujući tako živost originalnih boja.

Julia je u kutu slike napravila nekoliko proba s različitim otapalima, a zatim je pripremila mješavinu acetona, alkohola, vode i amonijaka te počela otapati glazuru tamponima vate leoje je držala štupaljkom. Počela je na

74

onim mjestima gdje je glazura bila najgušća, vrlo oprezno, ostavljajući za kraj najslabije i najsvjetlije dijelove. Često se zaustavljala i pregledavala vatene tampone, promatrajući ostatke boje i provjeravajući ne premazuje li glazurom donje slojeve slike. Radila je bez prestanka cijelo jutro, dok su se opušci gomilali u pepeljari koju je dizajnirao Benlliure, zaustavljajući se samo na trenutak da poluzatvorenim očima promotri kako napreduje posao. Malo po malo, kako je nestajala stara glazura, slika je opet zasjala magičnim sjajem originalnih pigmenata. Gotovo su svi bili onakvi kakvima ih je na svojoj paleti zamiješao stari flamanslu majstor: sijena, bakrenozelena, olovno bijela, ultramarin...

Julia je s poštovanjem promatrala kako joj pod prstima nastaje čudo, kao da se pred njezinim očima razotkriva najskrivenija tajna umjetnosti i života.

U podne je telefonirala César, pa su se dogovorili za sastanak istog poslijepodneva. Julia iskoristi predah i podgrije pizzu, pripremi još kave i pojede skroman objed sjedeći na sofa. Pozorno je promatrala pukotine koje su starost slike, svjetlo i raspuhline na drvu utisnule u slikarsku sloj. Posebno su bile vidljive na puti naslikanih osoba, na njihovim licima i rukama i na bijelomu, a smanjivale su se na tamnim nijansama i na crnomu. Pogotovu se haljina Béatrice Burgundske, kojoj su nabori davali volumen, činila nedirnutom, a pod prstima bi se gotovo mogla osjetiti mekoća baršuna.

Čudno je, razmišljala je Julia, da su novije slike pune pukotina vrlo brzo nakon nastalea, a izazivaju ih suvremeni materijali ili umjetne tehnike sušenja, a da se djela starih majstora, koji su bili gotovo opsjednuti tehnikama svoje struke, dostojanstveno odupiru stoljećima i postaju sve ljepša. U tom je trenutku Julia osjećala živu simpatiju prema starom i savjesnom Pieteru Van Huysu, kojega je zamišljala u starom atelijeru kako miješa boje, tražeći to

75

čno određenu nijansu, u žarkoj želji da u svoje djelo utisne pečat vječnosti, kako bi nadživjelo i njega i one kojih je trag njegov kist ostavio na skromnoj hrastovoj ploči.

Poslije objeda nastavi sludati glazuru na dijelu slike gdje je bio skriveni natpis. Na tom je dijelu radila vrlo oprezno, trudeći se da ne promijeni bakrenozelenu boju pomiješanu sa smolom, kako s vremenom ne bi potamnijela, kojom je Van Huys naslikao tkaninu što je prekrivala stol. A istom će bojom, produljivši nabore te tkanine, poslije sakriti latinsku natpis. Sve to, Julia je savršeno dobro znala, uz uobičajene tehničke poteškoće, predstavljalo je etičku problem... Smijemo li, ako poštujemo duh slike, otkriti natpis koji je sam autor odlučio sakriti?... Do koje točke restaurator smije izdati umjetnikovu želju, utisnutu u djelo jednako svečano kao da je riječ o oporuci?... I bi li početna cijena slike, kad se radiografijom dokaže postojanje natpisa i objavi uspjeh, bila viša da je natpis skriven ili otkriven?

Na sreću, zahlučila je, ona samo radi posao za koji je plaćena. Odluku moraju donijeti vlasnik, Menchu i onaj tip iz Clayrnoea, Paco Montegrifo, a ona će učiniti kako bude odlučeno. Tekst je postojao, njegov je sadržaj poznat i nije potrebno izvlačiti ga na vidjelo. napokon, i sloj boje koji ga je prekrivao pet stotina godina, dio je povijesti slike.

Zvuk saksofona ispunjavao je atelijer, izolirajući je od svega. Komadićem vate natopljenim otapalom blago je prešla rubom obraza Rogera d'Arrasa, uz nos i usta, ponovno se zamislivši promatrajući kroz napola spuštene kapke fine tragove koji su otkrivali tanke bore ispod očiju i pogled prikovan na partiju. U tom je trenutku djevojka dopustila mašti da ode dalje od odjeka misli o nesretnom vitezu. U njima je lebdio trag ljubavi i smrti, poput koraka Sudbine u tajanstvenom baletu koji su bijele i crne

76

figure plesale po kockama šahovske ploče; na njegovu vlastitom grbu koji je probila strijela iz samostrela. A u polumraku je sjala suza žene, naoko zaokupljene brevijarom - ili je to bila Poema o ruži i vitezu - u tihoj sjeni sjećala se, sjedeći uz prozor, vedrih dana i mladosti, ulaštenog metala, zastora i čvrstih koraka po popločanom podu burgundskoga dvora; šljema pod rukom i uzdignuta čela ratnika na vrhuncu snage i slave, ohola izaslanika onog drugog s kojim se morala vjenčati za dobrobit države. Sjećala se i šapta dama i ozbiljna izraza lica dvorana i vlastitoga rumenila pred njegovim mirnim pogledom i kad bi mu začula glas ublažen u borbi onom sigurnošću koju imaju samo oni koji su jednom uzviluvali ime Boga, kralja ili svoje dame, jašući u susret neprijatelju. I tajne svoga srca koju će skrivati tijekom sljedećih godina. I Tihe Prijateljice, Zadnje Družice, koja strpljivo brusi svoju kosu, napinjući samostrel u jarku kraj Istočnih vrata.

Juliji se činilo da se sve okreće oko nje, boje, slika, atelijer, ozbiljna, treperava glazba saksofona. U jednom je trenutku prestala raditi kako bi, zatvorenih očiju, omamljena, mogla jednolično duboko disati, pokušavajući udaljiti iznenadni strah koji ju je na čas obuzeo, kad je pomislila, zbog perspektive slike, da je u njoj, kao da su joj se stol i igrači odjednom našli s lijeve strane, a ona je padala prema naprijed, preko naslikane sobe, prema otvorenom prozoru uz koji je čitala Beatrice Burgundska. Kao da je bilo dovoljno nagnuti tijelo, proviriti kroz otvor i pogledati što se događa dolje pod zidom: u jarku kraj Istočnih vrata, gdje je s leda napadnut Roger d'Arras.

Dugo joj je trebalo da se smiri i nije joj uspijevalo sve dok, s cigaretom u ustima, nije upalila šibicu. Teško joj je bilo primaknuti plamen jer joj je ruka drhtala kao da je taj tren dodirнула lice smrti.

77

- To je samo šahovslu hlub - rekao je Cesar dok su se uspinjali stubama. - Klub Capablanca.

- Capablanca? - Julia sumnjičavo pogleda otvorena vrata. U dnu prostorije bili su stolovi nad koje su se naginjali igrači i oko kojih su promatrači stajali u grupicama.

- Jose Raol Capablanca - objasni antikvar, držeći štap pod rukom dok je sludao šešir i rukavice. - Najbolji igrač svih vremena, kažu... Svijet je pun hlubova i turnira s njegovim imenom.

Ušli su u hlub podijeljen na tri velike dvorane s dvanaestak stolova i gotovo za svima su se odigravale partije. Prostor je ispunjavao neobičan zvuk, ni bulea ni tišina: neka vrst blagog i suzdržanog mrmljanja, pomalo svečanog, kao u crkvi punoj ljudi. Neki igrači i znatiželjnici pogledali su Juliu s čuđenjem ili prijeteorom. Publika je bila ishljučivo muškog roda. Osjećao se miris duhana i starog drva.

- Žene ne igraju šah? - upita Julia.

Cesar, koji joj je prije nego što su ušli u hlub ponudio da ga primi ispod ruke, izgledao je zamišljeno.

- To mi nikad nije palo na pamet - rekao je, kao da zahljučuje. - Ali, očito je da ovdje ne igraju.

Možda doma, između štopanja i kuhanja.

- Ženomrzac.

- To je strašna igra riječi, dušo. Nemoj biti odvratna. U hodniku ih je primio ljubazni i brbljavi gospodin u godinama, s velikom celom i brižljivo podrezanim brkom. Cesar ga je Juliji predstavio kao gospodina Cifuentesa, direktora Rekreativnog društva Jose Raol Capablancu.

- Imamo petsto stalnih članova - istakne razmetljivo direktor, pokazujući im trofeje, diplome i fotografije što su krasile zidove. - Organiziramo i nacionalni turnir... - zastane pred vitrinom u kojoj su bile izložene stare, ali ne i starinske, šahovske ploče i figure. - Lijepe

78

su, zar ne... mi, ovdje, naravno, rabimo samo model Staunton.

Okrene se prema Cesaru, kao da očelzuje njegovu potvrdu, pa je antikvar morao odgovoriti prigodnom gestom. - Naravno - reče, a Cifuentes se zadovoljno nasmiješi.

- Drvo, ha? - naglasi. - Plastika ne dolazi u obzir. - Samo bi još to trebalo.

Cifuentes se zadovoljno okrene Juliji.

- Morali biste doći ovamo u subotu poslije podne zadovoljno pogleda oko sebe, kao kokoš kad gleda svoje piliće. - Danas je normalan dan: zaljubljenici u šah koji se vraćaju s posla i prošeću prije večere, umirovljenici koji cijelu večer... Ambijent je, kao što vidite, jako ugodan. Jako...

- Poučan - reče Julia, pomalo nepromišljeno. Ali, Cifuentesu se ta riječ učinila prihladnom.

- Poučan, tako je. A kao što vidite, ima dosta mladih... Onaj tamo je izvanserijslu igrač. U devetnaestoj je napisao studiju na stotinu stranica o četiri poteza nimzoindijskog otvaranja.

- Ma nemojte. Nimzoindijskog, hajde... Zvuči - Julija je očajničlu pokušavala pronaći pravu riječ - odlučujuće.

- Dobro, možda je odlučujuće prejaka riječ - prizna iskreno Cifuentes. - Ali je svakako bitno.

Djevojka pogleda Cesara tražeći pomoć, ali on je samo podigao jednu obrvu, pokazujući pristojno zanimanje za razgovor. Nagnuo se prema Cifuentesu, pridržavajući štap i šešir u rukama prekriženim na ledima, kao da se beskrajno zabavlja.

- I ja sam - doda šahist, upirući pakem u grudi u visini prvoga gumba na prsluku - prije mnogo godina dao svoj skroman prilog...

79

- Ma nemojte - prokomentira Cesar, a Julia ga uznemireno pogleda.

- Baš tako - direktor se nasmiješio usiljenom skromnošću. - Jedna podvarijanta Caro-Kannove obrane, s dva konja. Znate: konj na tri lovca dama... Uarijanta Cifuentes - pogleda Cesara, pun nade. - Možda ste čuli za nju.

- Naravno, naravno - hladnokrvno odgovori antikvar.

Cifuentes se zahvalno nasmiješi.

- Vjerujte da ne pretjerujem kad kažem da se u ovom hlabu, ili rekreacijskom društvu, kalzo ga radije zovem, sastaju najbolji igrači u Madridu, a možda i cijeloj Španjolskoj... - kao da se nečega sjetio. - Našao sam čovjeka kojega trebate - gledao je uokolo sve dok mu se lice nije ozarilo. - Da. Tamo je. Dođite sa mnom, molim vas.

Pratili su ga kroz jednu dvoranu, sve do stolova u dnu. - Nije bilo lako - objašnjavao je Cifuentes dok su se približavali - i cijeli sam dan razmišljao o tome... napokon - napola se okrene prema Cesaru, kao da se ispričava - zamolili ste me da vam preporučim najboljega.

Zastali su pokraj stola za kojim su igrala dva čovjeka koje je promatralo desetak znatiželjnika. Jedan je igrač nježno prstima bubnjao po jednoj strani ploče nad koju se naginjao istom ozbiljnošću s kojom je, pomisli Julia, Van Huys naslileao svoje igrače. Nasuprot njemu, drugi je igrač, kojčga, kako se činilo, uopće nije smetalo kuckanje njegova protivnika, bio nepomičan, lagano naslonjen na naslon drvenoga stoka, s rukama u džepovima hlača i bradicom koja je dopirala do kravate. Nije se moglo

otkriti jesu li njegove oči, prikovane uz ploču, duboko usredotočene na trenutačnu situaciju ili na neku daleku misao o mogućem razvoju partije.

80

Promatrači su svečano šutjeli, kao da je posrijedi pitanje života ili smrti. Na ploči je ostalo samo nekoliko figura koje su bile tako pomiješane da oni koji su tek došli nisu mogli otkriti tko je bijeli a tko crni. Poslije nekoliko minuta, onaj koji je bubnjao prstima tom istom rukom pomakne bijelog lovca, postavljajući ga izmeću svojega kralja i crnog topa. Zatim nakratko pogleda protivnika, prije nego što se ponovno posvetio promatranju ploče i tihom bubnjanju.

Potez je pratio dug žamor promatrača. Julia se još više približila, pa je mogla vidjeti kako je drugi igrač, lžoji se nije ni pomaknuo kad je njegov protivnik povukao potez, skrenuo pozornost prema pomaknutom lovcu. Ostao je tako za trenutak, a poslije je, tako polakim pokretom da se nije moglo znati prema kojoj je figuri krenuo, pomaknuo crnog konja.

- Šah - rekao je, vrativši se u svoj nepomičan položaj, daleko od žamora odobravanja oko njega.

Nitko joj ništa nije rekao, a Julia je u tom trenutku znala da je to čovjek kojega je Cesar htio upoznati i kojega je Cifuentes preporučio, pa ga je pažljivo promotrila. Imao je nešto više od četrdeset godina, bio je vrlo vitak, srednjeg rasta. Češljao se prema natrag, bez staze i ćelav na sljepoočnicama. Uši su mu bile velike, nos pomalo orlovslu a tamne oči duboko usađene, kao da svijet promatraju s nepovjerenjem. Ni slučajno nije imao onaj inteligentan izgled, kako je Julia mislila, obavezan kod šahista. Njegov je otkrivao tromu ravnodušnost, svojevrstan umor i nezainteresiranost za ono što se oko njega događa. Izgledao je, pomisli razočarana djevojka, kao čovjek koji, osim što vuče prave poteze na šahovskoj ploči, od samoga sebe ne očekuje mnogo.

Ipak - ili možda baš zato, baš zbog beskrajne odbojnosti koja je zračila iz njegova nepromjenjiva izraza lica

81

- kad je suparnik pomaknuo kralja jedno polje unatrag i kad je on polako ispružio desnu ruku prema figurama, tišina u tom dijelu dvorane postala je potpuna i savršena. Julia, možda zato što nije znala što se događa, osjeti iznenađenje jer gledatelji nisu pokazivali poštovanje prema igraču; jer među njima nije izazivao ni najmanju simpatiju. Na njihovim je licima pročitala da preko volje prihvaćaju njegovu superiornost za šahovskom pločom, jer se kao zaljubljenici u šah nisu mogli oteti potrebi da na crno-bijeloj ploči potvrde precizno, polagano i nemilosrdno napredovanje figura koje je pomicao. No, u dubini duše - i to je djevojka baš shvatila - svi su se potajno nadali da će biti tu kad taj čovjek naleti na sebi ravnoga i napravi pogrešku koja će ga uništiti.

- Šah - ponovi igrač. Njegov je potez bio naizgled jednostavan, ograničio se na pomicanje skromnog pješaka za jedno polje. No, njegov je protivnik pxeštao bubnjati prstima, prslonivši ih uz sljepoočnicu, kao da smiruje neugodno kucanje. Potom je pomaknuo bijeloga kralja u drugo polje, ovoga puta prema natrag i dijagonalno. Činilo se da mu utočište nude tri polja, ali zbog nečega što Julia nije razumjela, izabrao je baš to. Šapat divljenja što se odmah začuo kao da je najavljujivo mogućnost poteza, ali se njegov protivnik nije pomaknuo.

- Tu bi sad bio mat - releao je, bez trunke osjećaja pobjede u glasu; kao da protivniku prenosi objektivnu činjenicu. Ali u njegovu glasu nije bilo sućuti. Izgovorio je te riječi prije nego li je pomaknuo bilo koju figuru, kao da drži nepotrebnim popratiti ih praktičnom demonstracijom. A zatim je, gotovo bezvoljno, ne pokazujući ni najmanje zanimanje za čuđenje u pogledu njegova protivnika i velileog dijela promatrača, povukao, kao da je jako daleleo, lovca kroz dijagonalu bijelih polja koja je prolazila s jedne strane ploče na drugu i postavio ga u blizinu neprijateljskoga kralja, ne prijeteci mu izravno. Usred žamora

82

komentara, koji su se začuli oko stola, Julia je zbunjeno gledala ploču; nija znala mnogo o šahu, ali je znala ono osnovno pa tako i to da šah mat znači izravnu prijetnju kralju. A činilo se da je bijeli kralj na sigurnom. Pogledala je Cesara, a zatim Cifuentesa, očekujući objašnjenje. Direktor se dobroćudno smijao, pomičući glavu s divljenjem.

- Bio bi, zapravo, mat u tri poteza - objasni Juliji. Što god učinio, bijeli kralj nema izlaza.

- Onda ništa ne razumijem - reče ona. - Što se dogodilo?

Cifuentes se suzdržano nasmiješi.

- Taj bi lovac mogao zadati smrtni udarac. Iako to, sve dok ga nije pomaknuo, nitko od nas nije vidio... Posrijedi je to što ovaj gospodin, osim što savršeno dobro zna što odigrati, ne želi povući taj potez. Pomaknuo je lovca kako bi nam pokazao pravu kombinaciju, ali ga je namjerno postavio u pogrešno polje, gdje je bezopasan.

- I dalje ništa ne razumijem - reče Julia - Zar ne želi dobiti partiju?

Direktor kluba Capablanca slegne ramenima.

- To je čudno... Već pet godina dolazi ovamo, najbolji je šahist kojega poznajem, a ipak ga nikad nisam vidio da pobje~uje.

U tom je trenutku igrač podigao oči i njegov se pogled susreo s Juljinim. Svo njegovo samopouzdanje, sva sigurnost koju je pokazivao u igri, kao da su nestali. Kao da je taj čovjele, završivši partiju i vrativši se u svijet koji ga okružuje, izgubio sve značajke koje su osiguravale zavist i štovanje ostalih. Tek tada je Julia zamijetila njegovu običnu kravatu, smeđi sako zgužvan na leđima i s izvješnim laktovima, bradu loše obrijanu u pet ili šest ujutro, prije nego što je uletio u metro ili autobus i otišao na posao. čak se i njegov pogled ugasio i postao taman i siv.

- Predstavljam vam - reče Cifuentes - gospodina Munoz. Igrača šaha.

83

m.

T'reći igrdć

»Dakle, Watsone - reče Holmes. - Nije li čudno to što katkada, da bismo upoznali prošlost, moramo najprije poznavati budućnost?«

R. Smtrellyan

- To je prava partija - ocijeni Munoz. - Pomalo čudna, ali logična. Zadnji je potez odigrao crni.

- Sigurno? - upita Julia. - Sigurno.

- Kako znate? - Znam.

Bili su u djevojčinu stanu ispred slike osvjetljene svim raspoloživim svjetiljkama. Cesar je sjedio na sofi, Julia na stolu, a Munoz je stajao pred Van Huysom, pomalo zbunjen.

- Želite li nešto popiti? - Ne.

- Cigaretu?

- Ni to. Ne pušim.

Osjetio se trenutak neugode. Činilo se da je šahistu neugodno, u zakopčanom zgužvanom baloneru koji nije sludao, kao da se ne želi odreći prava da ode kad god poželi, bez objašnjenja. Bio je plah, nepovjerljiv; nije ga bilo lako ovamo dovesti. Najprije, kad su mu Cesar i Julia postavili pitanje, Munoz nije pokazivao ništa, mislio je da su šašavi. Zatim je postao sumnjičav i povlačio se. Neka mu oprostite, ali sve mu se to o srednjovjekovnim ubojstvi

84

ma i šahovskoj partiji naslikanoj na slici čini jako čudnim. Pa čak i kad bi bilo točno što su mu ispričali, nije mu bilo jasno kakve veze ima on sa svim tim. napokon - ponovio je leao da tako uspostavlja određenu distancu - on je običan računovođa. Uredslu čovjek.

- Ali igrate šah - rekao mu je Cesar uz svoj najzavodljiviji osmijeh. Prešli su ulicu, sjeli u kafić pokraj automata koji ih je, povremeno, zaglušivao svojom monotonom pjesmicom.

- Da, i što onda? - u tom se odgovoru nije osjećao izazov nego ravnodušnost. - Mnogi igraju šah. I ne razumijem zašto baš...

- Kažu da ste najbolji.

Šahist pogleda Cesara neodređenim pogledom. Možda je i bio, pročitala je Julia u tom pokretu, ali to nema nikakve veze s tim. Biti najbolji ne znači ništa. Netko može biti najbolji isto onako kao što je netko svjetlokos ili kao što netko ima ravna stopala i ne mora zbog toga hodati okolo i to dokazivati ljudima.

- Da sam to što vi kažete - odgovorio je poslije nekog vremena - igrao bih na turnirima i slično. A ja to ne radim.

- Zašto?

Munoz pogleda u praznu šalicu kave i slegne ramenima.

- Zato. Za to morate imati volje. Hoću reći, morate imati volje pobjeđivati... - pogleda ih kao da nije baš siguran da će ga razumjeti. - A meni je svejedno.

- Teoretičar - prokomentira Cesar s ozbiljnošću u kojoj je Julia otkrila skrivenu ironiju.

Munoz izdrži antikvarov pogled, zamišljena izraza Iica, kao da se trudi pronaći prikladan odgovor.

- Možda - rekao je na kraju. - Zato mislim da vam neću biti od velike koristi.

85

Htio je ustati, ali nije uspio jer je Julia ispružila ruku, uhvativši ga za nadlakticu. Bio je to kratak dodir, u žurbi, koji je Cesar poslije, podignuvši obrvu, nazvao izrazom prihladne ženstvenosti, dušo, dama koja traži pomoć bez riječi i tako zaustavlja pticu koja želi odletjeti. Munoz se na trenutak zagledao u ruku koju je Julia već povlačila i ostao je sjediti dok mu je pogled hlizio površinom stola, zaustavljajući se na njegovim vlastitim rukama, s ne baš čistim noktima, koje je nepomično držao s jedne i druge strane šalice.

- Potrebna nam je vaša pomoć - rehma je tiho Julia. - Riječ je o nečem jako značajnom, vjerujte. Bitnom za mene i moj posao.

Šahist odmakne glavu u stranu i pogleda je, ne izravno, nego u bradu, Icao da se bojao da bi svojim pogledom mogao zapečatiti dogovor koji ne bi mogao ispuniti.

- Mislim da me ne zanima - rekao je na kraju. Julia se nagne nad stol.

- Zamislite to kao partiju drukčiju od onih koje ste dosad odigrali... Kao partiju leouju se, za promjenu, isplati dobiti.

- Ne znam zašto bi bila drukčija. U osnovi je uvijek riječ o istoj partiji.

Cesar je postajao nestrpljiv.

- Vjerujte mi, prijatelju - antikvar je pokazao ljutnju okrećući topaz na desnoj ruci - da mi nije jasna vaša čudna apatija... Zašto onda igrate šah?

Igrač razmisli. Zatim njegov pogled opet hlizne preko stola, ali ovoga se puta ne zaustavi na Cesarovoj bradi, nego krene izravno prema njegovim očima.

- Možda - odgovori mirno - iz istog razloga zbog kojeg ste vi homoseksualac.

Činilo se da je u tom trenu ledeni vjetar zaledio stol. Julia brzo zapali cigaretu, doslovce ju je zgranula nepri

86

lična rečenica koju je Munoz izgovorio bez naglašavanja i agresivnosti. Naprotiv, šahist je gledao antikvara s onakvom ljubaznošću s kakvom se u konvencionalnom razgovoru očekuje odgovor ugledna sugovornika. U tom pogledu djevojka nije mogla pročitati nikakve zle namjere. čak se osjećala određena doza nedužnosti, kao kad turist, ne primijetivši, nespretnošću tuđinca prekrši lokalna pravila.

Cesar se samo malo nagnuo prema Munozu, sa zanimanjem, dok mu je na tankim i blijedim usnama poigravao osmijeh.

- Dragi prijatelju - rekao je blago. - Po tonu i izrazu lica zahlučujem da nemate ništa protiv onoga što bi moja malenkost mogla utjelovljivati u bilo kojem obliku... Isto tako, pretpostavljajz, niste imali ništa protiv bijeloga kralja ili protiv igrača koji vam se malo prije suprotstavio ondje gore u hlubu. Zar ne?

- Manje-više.

Antikvar se okrene prema Juliji.

- Vidiš, sunčice? Sve je u redu; nema razloga za uzburu... Ova duša od čovjeka samo je pokušala reći da on igra šah samo zato što je ta igra već dio njega - Cesarove se usne rašire u još veći, popustljiv, osmijeh. - Pomalo zastrašujuće povezana s problemima, kombinacijama, tlapnjama... I što onda, u usporedbi s tim, može značiti jedan prozaični šah mat? - nasloni se na naslon stoka, gledajući ravno u oči Munozu leoji ga je i dalje gledao istim pogledom. - Ja ću vam reći. Ne znači ništa okrene dlanove prema gore, leao da poziva Juliju i šahista da potvrde istinitost njegovih riječi. - Nije li to točno, prijatelju?... Samo rušilačku završnicu, prisilan povratak u stvarnost - namršti se s gađenjem. - U pravo postojanje: svakodnevnu rutinu.

Kad je Cesar prestao govoriti, Munoz je još neko vrijeme šutio.

87

- Baš zgodno - napola zatvori oči kao da se želi nasmijati, ali su mu usta ostala nepomična. - Pretpostavljam da je baš tako. Ali to mi nikada nitko nije glasno rekao.

- Baš mi je drago što sam vas u to uputio - odgovori Cesar zlobno, zasluživši osmijehom Julijin prijekoran pogled.

Šahist je postao pomalo nesiguran. Izgledao je donehle zbunjeno.

- I vi igrate šah?

Cesar se grohotom nasmije. Kako je jutros nepodnošljivo teatralan, pomisli Julia. Baš kao i svalu put kad je imao pravu publiku.

- Znam kako se kreću figure, kao i svi ostali. Ali igra me ostavlja ravnodušnim... - iznenada uputi Munozu ozbiljan pogled. - Moja se igra, štovani prijatelju, sastoji od izbjegavanja šah-mata u svakodnevnom životu, a i to je već nešto - mahne rukom pokretom koji je značio i bezvoljnost i nježnost. - A i meni su, kao i vama, dragi moj, kao i svima, potrebni mali trikovi pri povlačenju poteza.

Munoz, još zbunjen, pogleda prema izlazu. Pod umjetnom rasvjetom lokala činio se umornim, sjene oko očiju bile su još istaknutije. S velikim ušima, koje su mu dopirale do ovratnika ogrtača, velilam nosom i koščatim licem, izgledao je poput nespretna, mršava psa.

- Dobro - reče. - Odvedite me da vidim tu sliku. I tako su se našli ovdje, očekujući Munozovu presudu. Neugoda, koju je osjećao jer se našao u nepoznatoj kući u društvu lijepe djevojke, antikvara sumnjivih

sklonosti i zbunjujuće slike, kao da je nestajala kako je naslikana šahovska partija obuzimala njegovu pozornost. Najprije ju je nekoliko minuta nepomično i šutke promatrao s udaljenosti i s rukama na leđima, držeći se, primijeti Julia,

88

kao i znatiželjnici koji su u klubu Capablanca promatrali razvoj igre. A on je baš to i činio. Poslije nekoliko minuta tijekom kojih nitko nije progovorio ni riječi, zamolio je papir i olovku, a zatim se, poslije kratka razmišljanja, naslonio na stol i nacrtao slučaj partije, podižući katkada pogled kako bi promotrio raspored figura.

- Iz kojeg je stoljeća slika? - upita. Nacrtao je kvadrat koji je okomitim i vodoravnim crtama podijelio na šezdeset i četiri polja.

- S icrāja petnaestog - odgovori Julia. Munoz se namršti.

- Datum je bitan. U to su doba pravila šaha već bila gotovo ista kao i danas. No, do tada je kretanje nekih figura bilo različito... Kraljica se, primjerice, mogla kretati samo dijagonalno u susjedno polje, a poslije je mogla preskakati tri. A do srednjeg vijeka nije bilo rokade kralja na trenutak ostavi crtež kako bi bolje promotrio sliku. Ako je osoba koja je stvorila ovu partiju igrala po pravilima leoja i danas vrijede, možda ćemo je moći riješiti. Ako nije, bit će teško.

- Partija je odigrana na području današnje Belgije naglasi Cesar. - Oko 1470.

- Mislim da onda neće biti problema. barem ne nerješivih.

Julia ustane od stola i približi se slici, promatrajući položaj naslikanih figura.

- Kako znate da je crni vukao zadnji potez?

- Vidljivo je na prvi pogled. Dovoljno je pogledati raspored figura. Ili igrača - Munoz pokaže Ferdinanda Ostenburškog. - Ovaj s lijeve strane, koji igra s crnima i gleda prema slikaru, ili prema nama, opušteniji je pa čak i rastresen, kao da je pažnju posvetio promatračima, a ne ploči... - pokaže zatim Rogera d'Arrasa. - Drugi, pak, proučava protivnikov potez. Zar ne vidite kako se koncen-

89

trira? - opet se vrati svom crtežu. - Osim toga, to se može potvrditi i drugom metodom. A njome ćemo se i pozabaviti. Zove se retrospektivna analiza.

- Kakva analiza?

- Retrospektivna. Polazeći od situacije na ploči, rekonstruiramo partiju unatrag, da bismo potvrdili kako su igrači došli do te situacije... To je svojevrstan šah unatrag, da vam bude jasnije. Šah indukcijom: počinjemo od rezultata i dolazimo do uzroka.

- Kao Sherlock Holmes - prokomentira Cesar, očito zainteresiran.

- tako nekako.

Julia se okrene prema Munozu i sumnjičavo ga pogleda. Do tog je trenutka šah za nju bio tek igra s nešto kompliciranijim pravilima od dame ili domina za koju je potrebna samo veća koncentracija i inteligencija. Zato ju je toliko impresioniralo Munozovo ponašanje prema Van Huysu. Bilo je očito da je taj slikarski prostor u tri plana - koje su predstavljali ogledalo, salon i prozor - u kojemu se odigravao trenutak koji je zabilježio Pieter Van Huys, prostor u Icojem je ona sama osjetila vrtoglavicu zbog optičkog efekta koji je stvorio umjetnikov talent, bio itekako poznat i Munozu - koji do ovog trenutka nije znao gotovo ništa o slici i kojemu nije bila poznata većina njezinih uznemirujućih konotacija. Činilo se da se šahist kreće tim prostorom i da, ne primjećujući ništa drugo, može shvatiti položaj figura, pridružujući se igri začudujućom prirodnošću. Uz to, usredotočujući se na Partiju šaha, Munoz se riješio početne zbunjenosti, šutljivosti i smetenosti koje je pokazivao u kavani i opet se pretvorio u bešćutna i sigurna igrača kakvog je Julia vidjela kad je prvi put posjetila hlub Capablanca. Kao da je bila dovoljna prisutnost šahovske ploče da bi taj plah, neodlučan i bezbojan čovjek stekao sigurnost i samouvjerenost.

90

- Hoćete reći da se ta naslikana partija može odigrati unatrag, sve do početka.

Munoz napravi jedan od onih svojih pokreta rukom koji ništa ne obećavaju.

- Ne znam može li sve do početka... Ali pretpostavljam da ćemo moći rekonstruirati nekoliko poteza - pogleda sliku, kao da je motri pod nekim novim svjetlom, a zatim se okrene Cesaru. - Pretpostavljam da je baš to mislio i slikar.

- Vi to morate potvrditi - odgovori antikvar. - Nastrano je pitanje tko je pojeo konja.

- Bijeloga konja - naglasi Munoz. - Samo je jedan izvan igre.

- To je temeljna činjenica - reče Cesar s osmijehom. - Dragi Watsone.

Šahist preskoči šalu, ili se pravio da je ne razumije. Činilo se da mu humor nije jedna od jačih strana.

Julia se približi sofi i sjedne uz antikvara, zapanjena poput djevojčice Icoja gleda uzbudljivu predstavu. Munoz je dovršio crtež, pa joj ga je pokazao.

- To je - objasni - situacija predstavljena na slici:

8 7 6 5 4 3 2 1

91

A B C D E F G H

... I kao što vidite, upisao sam leoordinate svakog polja, kako biste lakše lokalizirali figure. Ploču gledamo onako kako je vidi desni igrač...

- Roger d'Arras - napomene Julia.

- Roger d'Arras, ili kako se već zvao. Iz te perspektive, brojkama od jedan do osam označavamo polja po okomici, a ona koja leže vodoravno označavamo slovima od A do H - napiše olovkom. - Ima i drugih tehničkih klasifikacija, ali možda biste se u njima izgubili.

- Svalu znak odgovara jednoj figuri?

- Da. To su konvencionalni znakovi, jedni su crni a drugi bijeli. Ispod sam zapisao koji označava koju figuru.

KRALJ KRALJICA

LOVAC ~ KONJ

TOP ~ PJEŠAK

... Tako možete, iako malo znate o šahu, lako odrediti da je crni kralj, primjerice, na polju a4. A da je na polju f1 bijeli lovac... Razumijete?

- Savršeno.

Munoz im pokaže druge znakove koje je nacrtao u nastavku.

- Dosad smo se bavili figurama na ploči; ali da bismo mogli analizirati partiju, moramo znati koje su figure vani. Koje su već pojedene - pogleda sliku. - Kaleo se zove lijevi igrač?

- Ferdinand Ostenburšlu.

- Znači, Ferdinand Ostenburški, koji igra s crnim figurama, pojeo je svom protivniku ove bijele figure:

92

... dakle: lovca, konja i dva pješaka. S druge strane, ovaj Roger d'Arras je svom suparniku pojeo sljedeće figure:

111t ~\$.

... ukupno četiri pješaka, topa i lovca - Munoz se zamisli nad crtežom. - Kad se ovako pogleda partija, bijeli igrač ima prednost pred protivnikom: ima kulu, pješake i tako dalje. No, ako sam dobro razumio, to nije bitno, pitanje je tko je pojeo konja. Jasn, jedna od crnih figura, što je općepoznato i očito. No, u ovom slučaju moramo ići korak po korak, od početka - pogleda Cesara i Juliu kao da se mora ispričavati. - Nema ničeg varljivijeg od očite činjenice. U šahu vrijedi logičko načelo: ono što se čini očitim, nije uvijek ono što se doista dogodilo ili što će se dogoditi... Da zahljučim: to znači da moramo potvrditi koja je crna figura izvan igre ili u njoj pojela bijeloga konja.

- Ili tko je ubio viteza - obazrivo doda Julia. Munoz ustukne.

- To se mene više ne tiče, gospođice. - Možete me zvati Julia.

- To se mene više ne tiče, Julia... - pogleda papir s crtežom kao da je na njemu napisan dijalog u kojem se izgubio. - Mislim da ste me pozvali zato da odgonetnem Icoja je figura pojela konja. Ako iz toga izvučete zahljučke ili na temelju toga odgonetnete hijeroglif, odlično - pogleda ih sigurnije, kao poslije tehničkog dogovora i kao da je iz svoga znanja uspio izvući i određenu dozu sigurnosti. - U svakom slučaju, time se morate pozabaviti vi. Ja sam u posjetu. Ja sam samo šahist.

93

Cesar je to smatrao razumnim.

- To nam odgovara - antikvar pogleda Juliu. - On nam govori poteze, a mi ih tumačimo... Zajednički rad, dušo.

Ona zapali još jednu cigaretu, potvrđujući glavom dok je uvlačila dim, previše zainteresirana da bi se zadržavala na formalnostima. Položi ruku na Cesarovu, osjećajući blago ritmično kucanje bila ispod kože njegova zgloba. Zatim prekriži noge na sofi.

- Koliko će nam vremena trebati da to riješimo? Šahist počeo loše obrijanu bradu.

- Ne znam. Pola sata, tjedan dana... Ovisi. - O čemu?

- O mnogo čemu. O mojoj sposobnosti koncentracije. I o sreći.

- Možete li odmah početi? - Naravno. Već sam počeo. - Nastavite, onda.

No, u tom je trenutku zazvonio telefon i partija šaha morala je biti odgođena.

Mnogo poslije, Julia je priznala da je predosjećala što se dogodilo; ali je sama rehla da je tako nešto lako tvrditi a posteriori. čak je rehla i to da je u tom trenutku shvatila kako je sve počelo poprimiti strašne razmjere. Zapravo su komplikacije, što je odmah znala, počele mnogo prije, nerazmrsivo se zapetljavajući. Iako se u tom trenutku još nisu pojavile u svom najgorem svjetlu. Točnije, moglo bi se

reći da je sve počelo 1469., kad je onaj plaćenik, crni pješak čije ime nije ostalo zabilježeno u povijesti, napeo navoštenu luk i stao u zasjedu kraj jarka oko ostenburškog dvorca, osluškujući s lovačkom strpljivošću kad će se začuti koxaci čovjeka za čiju je kožu dobio zlatnike koji su zveckali u njegovu džepu.

94

U početku se policajac nije doimao neugodnim, s obzirom na činjenicu da je bio policajac. Iako se, premda je pripadao Odsjeku za istrage povezane s umjetnošću, nije baš razlikovao od svojih kolega. Možda je za afeletaciju u njegovu glasu, dok je izgovarao dobar dan ili sjednite, ili za način vezanja kravate bila kriva njegova profesionalna povezanost za svijet u kojemu je obavljao svoj posao. Govorio je polako, ne pretjerano zamorno, a često je potvrdno kimao glavom bez posebna razloga. Julia nije uspjela shvatiti je li riječ o profesionalnom tiku, koji bi morao izazvati povjerenje sugovornika, ili je htio pokazati da više nema izlaza. Uza sve to, bio je nizak i debeo, nosio je smeđa odijela i čudan meksičku brk. Što se tiče same umjetnosti, glavni se inspektor Feijoo skromno smatrao zaljubljenikom: skupljao je starinske noževe.

Sve je to Julia otkrila u uredu policijske postaje na Paseo del Prado u pet minuta kojima je prethodilo Feijooovo prepričavanje neluh jezivih pojedinosti o Alvarovoj smrti. Bilo je prilično žalosno to što je profesor Ortega pronađen u kadi raspuhlu lubanje, jer se poshliznuo dok se tuširao. Možda se zato činilo da se inspektor osjeća jednako loše kao i Julia dok je prepričavao okolnosti u kojima je čistačica pronašla leš. No, najbolnije je bilo to što je - i u tom je trenutku Feijoo potražio prave riječi, prije nego što je žalosno pogledao Juliu, Icao da je poziva na razmišljanje o tužnoj ljudskoj sudbini - nalaz sudskog patologa pokazao neke uznemirujuće pojedinosti: nije se moglo točno odrediti je li smrt slučajna ili izazvana. Dn2gim riječima, postojala je mogućnost - inspektor je dva puta ponovio riječ mogućnost - da je lom baze lubanje izazvao udarac tvrdog predmeta koji nije imao nikakve veze s kadom.

- Hoćete reći - Julia se sumnjičavo naslonila na stol - da ga je netko mogao ubiti dok se tuširao?

95

Policajac ju je izrazom lica pokušao uvjeriti kako ne bi smjela ići predaleko.

- Samo sam spomenuo tu mogućnost. Očevid i prva autopsija pokazuju da je riječ o nesreći, u općim crtama. - U općim crtama? ... O čemu govorite?

- O onome što se vidi. Neke pojedinosti, kao vrsta loma, položaj leša... Riječ je o tehničkim pitanjima kojih vas želim poštediti, a koja nas, međutim, zbunjuju i izazivaju razumnu sumnju.

- To je smiješno.

- Gotovo bih se s vama složio - meksički brk je poprimio oblik cirleumfleksa. - No, da bismo se u to uvjerali, moramo zamisliti drukčiju sliku: profesor Ortega je ubijen udarcem u zatiljak... Zatirn ga je netko mogao svući, odnijeti pod tuš i pustiti vodu, kako bi sve izgledalo kao nesreća... U tom trenutku, započinje nova istraga koja kreće od mogućnosti da je pokojnik dobio dva udarca, a ne jedan: prvim ga je ubojica srušio, a drugi je zadao kako bi bio siguran da je mrtav. Naravno - policajac se nasloni, prekriži ruke i spokojno pogleda djevojku - to su samo pretpostavke.

Julia je gledala sugovornika kao osoba uvjeren da joj je netko priredio ružnu šalu. Nije mogla prihvatiti sve što je maloprije čula, ne uspijevajući povezati Alvara s onim što je Feijoo sugerirao. To je nedvojbeno, šaputao joj je skriveni unutarnji glas, pogrešna podjela uloga, kao da joj govore o nekoj nepoznatoj osobi. Bilo je apsurdno zamišljati Alvara, onoga kojega je ona poznavala, ubijenog udarcem u zatiljak poput zeca, golog, otvorenih očiju pod mlazom vode. Glupost. Pitala se je li i Alvaro imao vremena otkriti grotesknu stranu svega toga.

- Pretpostavimo na trenutak - rehlja je poslije kraćeg razmišljanja - da smrt nije bila slučajna... Tko bi ga imao razloga ubiti?

96

- To je, kako kažu u filmovima, vrlo dobro pitanje... - policajčevi su sjekutići zagrizli donju usnicu, dajući mu izraz profesionalnog opreza. - Iskreno, pojma nemam nakratko je zastao, a njegovo je lica zračilo iskrenošću, koja je bila isuviše uvjerljiva da bi bila stvarna, pretvarajući se da bez suzdržavanja stavlja na stol sve svoje karte. - Zapravo, računam na vašu suradnju pri rasvjetljavanju problema.

- Na moju? Zašto?

Inspektor pogleda Juliu, odmjeravajući je namjerno od glave do pete. Više nije bio ljubazan, a lice mu je sjajilo pomalo bezobraznim zanimanjem, kao da pokušava odrediti kakvoću nejasne suradnje.

- Vi i pokojnik imali ste odnos... Oprostite, ali moje je zanimanje vrlo neugodno - sudeći po samozadovoljnom osmijehu Icoji mu se pojavio pod brkom, činilo se da mu u tom trenutku ta služba nije tako neugodna. Stavio je ruku u džep i izvukao kutiju šibica s otisnutim imenom poznatog,

uglednog restorana i zapalio, pokretom koji bi morao biti galantan, cigaretu koju je Julia baš tada stavila u usta. - Htio sam reći, hm, vezu. Je li to točno?

- Točno je - Julia otpuhne dim, stišćući oči od neugode i bijesa. Veza. Tu je riječ policajac tren prije izgovorio, dodirujući s takvom lakoćom djelić njezina života. I~,~jega su ožiljci još bili bolni. I nedvojbeno je pomisli~. taj debeli i vulgarni tip s tim smiješnim brkom, smiješe ~;i se u sebi i pogledom ocjenjujući kakvoću »veze«. Pokoi aikova prijateljica nije loša, komentirat će s kolegama k:~~l se spusti na pivo u policijsku birtiju. Rado bi je...

No, nju su više zanimali drugi aspekti njezina života. Alvaro je mrtav. Možda ubijen. Bilo to apsurdno ili ne, bila je na policiji i mnogo toga joj nije bilo jasno, mnogo toga nije razumjela. A to može biti vrlo opasno.

97

Cijelo joj je tijelo bilo napeto, koncentrirano i pozorno, u obrambenom stavu. Gledala je Feijooa koji više nije bio ni pun sućuti ni bezazlen. Sve je pitanje taktike, pomisli. Pokušavajući biti staložena, zahljuci da ni inspektor nema razloga biti pun razumijevanja. On je bio samo policajac, nespretn i prost kao svalu drugi, koji je radio svoj posao. Napokon, razmišljala je pokušavajući zamisliti situaciju kako je vidi njezin sugovornik, ona je bila ono što je ta spodoba držala u šaci: pokojnikova bivša prijateljica. Jedina nit za koju se mogao uhvatiti.

- Ali to je odavno gotovo - dodala je, otrešajući pepeo u pepeljaru, besprijeleorno čistu i punu metalnih spajalica koje je Feijoo držao na pisaćem stolu. - Prelunuli smo prije godinu dana... Vi biste to morali znati.

Inspektor se nasloni laktovima na stol, nagnuvši se prema njoj.

- Da - rekao je, gotovo prijateljslu, kao da je taj ton neoboriv dokaz da su, u tom trenutku, postali već stari suradnici i da je on potpuno na njezinoj strani. Zatim se nasmiješio i činilo se da razmišlja o tajni koju želi ljubornorno čuvati. - Ali ste s njim prije tri dana razgovarali.

Julia prikrije iznenađenje gledajući policajca kao osoba koja je čula beskrajnu glupost. Naravno, Feijoo se raspitao na fakultetu. To su mu mogli ispričati bilo koja tajnica ili vratar. No, posrijedi nije bilo nešto što bi se moralo skrivati.

- Zamolila sam ga da mi pomogne u poslu s jednom slikom koju ovih dana restauriram - čudilo ju je što policajac ne bilježi, pa je pretpostavila da je to dio njegove metode: ljudi slobodnije pričaju kad misle da njihove riječi nestaju u zraku. - Razgovarali smo gotovo jedan sat u njegovoj sobi, kao što dobro znate. Čak smo se dogovorili da ćemo se naći poslije, ali ga više nisam vidjela.

Feijoo je među prstima vrtio kutiju šibica.

98

- O čemu ste razgovarali, ako previše ne zabadam nos?... Nadam se da ćete mi oprostiti takva... hm, osobna pitanja. Vjerujte mi da su rutinska.

Julia ga je šutke gledala uvlačeći dim, a zatim lagano odmahne glavom.

- Čini se da mislite da sam glupa. Policajac stisne oči, uspravivši se na stoku. - Oprostite, ali ne znam o čemu je riječ...

- Reći ću vam o čemu je riječ - odlučno zgnječi opušak na hrpici spajalica, ne smilovavši se tužnom pogledu kojim je sugovornik popratio njezin pokret. - Nije mi ni najmanje neugodno odgovarati na vaša pitanja. Ali, prije nego što nastavimo, zamolit ću vas da mi kažete je li Alvaro pao u kadi ili nije.

- Zapravo - činilo se da je Feijoo zatečen na krivoj nozi - nemam pokazatelja...

- Onda je ovaj razgovor suvišan. No, ako mislite da u toj smrti ima nečega mutnoga pa mi pokušavate razvezati jezik, hoću odmah znati ispitujete li me kao osumnjičenu... Jer, ako je tako, odmah odlazim iz ove zgrade. Ili mi zovite odvjetnika.

Policajac podigne dlanove, u znale predaje.

- To bi bilo preuranjeno - nasmiješi se nasilu dok se gnijezdio u stoku kao da opet traži pravu riječ. Službena je verzija, zasad, da je profesor Ortega žrtva nesreće.

- A ako vaši sjajni forenzičari otkriju da nije tako? - Onda... - Feijoo napravi neodređenu grimasu. Nećete biti ništa sumnjiviji od bilo koje druge osobe povezane s pokojnikom. Zamislite popis kandidata...

- U tome je problem. Ne mogu zamisliti nikoga tko bi bio sposoban ubiti Alvara.

- Dobro, to je vaše mišljenje. Ja to gledam drukčije: studenti koje je srušio na ispitu, ljubomorni kolege, od

99

bačene ljubavnice, beskompromisni muževi... - nabrajao je na prste i zadržao ruku u zraku kad mu je ponestalo prstiju. - Ne. Vaše je svjedočenje vrlo vrijedno i to ćete morati priznati.

- Zašto? Mene ste smjestili u ladicu odbačenih ljubavnica?
- Ne bih išao tako daleko, gospodice. Ali vi ste ga vidjeli nekoliko sati prije nego što je slomio glavu... Ili su mu je slomili.
- Nekoliko sati? - sad je Julia bila doista zbunjena. - Kad je umro?
- Prije tri dana. U srijedu, između dva poslijepodne i ponoći.
- To je nemoguće. To je sigurno pogreška.
- Pogreška? - inspektorovo se lice promijenilo. Sad je Juliu gledao s otvorenim nepovjerenjem. - Pogreška nije moguća. To je mišljenje forenzičara.
- Moralo je doći do pogreške. Do pogreške od 24 sata.
- Zašto to mislite?
- Zato jer mi je u četvrtak navečer, dan poslije našeg razgovora, poslao dokumente koje sam ga molila.
- Kakve dokumente?
- O povijesti slike na kojoj radim. - Dobili ste ih poštom?
- Ne, donio ih je kurir iste večeri. - Sjećate li se agencije?
- Da. Urbexpress. I bio je četvrtak, oko osam... Kako to objašnjavate?
Ispod brka začuo se uzdah pun sumnjičavosti.
- Nemam objašnjenja. U četvrtak poslije podne Alvaro Ortega bio je mrtav 24 sata, pa te dokumente nije mogao poslati. Netko je... - Feijoo napravi kratku stanku
100

kako bi Julia prihvatila ideju - netko je to učinio umjesto njega.

- Netko? Tko?
- Ubojica, ako je ubijen. Onaj tko ga je možda ubio. Ili ona - policajac znatiželjno pogleda Juliu. - Ne znam zašto s neba pa u rebra počinitelju zločina pripisujemo muški rod... - kao da mu je nešto palo na pamet. - Je li uz dokumente koje je navodno poslao Alvaro Ortega bilo priloženo kakvo pismo ili poruka?
- Samo dokumenti. No, logično je. bilo pomisliti da ih je poslao on... Sigurna sam kako je posrijedi nekakva pogreška.
- Pogreška ne dolazi u obzir. Umro je u srijedu, a vi ste dokumente primili u četvrtak. Jedino ako je agencija zadržala pošiljku...
- Nije. U to sam sigurna. Na pošiljci je bio taj datum.
- Je li te večeri bio tko s vama? Hoću reći, neki svjedok.
- Dva: Menchu Roch i Cesar Ortiz de Pozas. Policajac se zagleda u nju. Njegovo se iznenađenje činilo iskrenim. ,
- Don Cesar? Antikvar iz ulice Prado? - Baš on. Poznajete ga?
Feijoo je još jednom razmislio prije nego što je potvrdio. Poznaje ga, rekao je. Poslovno. Ali nije znao da su bili prijatelji.
- Eto vidite. - Vidim.

Policajac je bubnjao olovkom po stolu. Iznenada se činilo da mu je neugodno i imao je razloga. Kako je sljedećeg dana Julia doznala iz Cesarovih usta, glavni inspektor Casimiro Feijoo bio je vrlo daleko od uzorna službenika. Njegov poslovni odnos s umjetničkim krugovima i
101

antikvitetima omogućavao mu je da potkraj svakog mjeseca svoju policijsku plaću poveća izvanrednim prihodima. Katkada je neka od tih zaplijenjenih ukradenih umjetnina nestajala iza tajnih vrata. Nelu su povjerenici sudjelovali u tim operacijama i davali mu određeni postotak od zarade. A, stjecajem okolnosti, i Cesar je bio jedan od njih.

- Kako god bilo - rešla je Julia, dok joj još nije bio poznat Feijooov curriculum - pretpostavljam da dvoje svjedoka ne znače ništa. Dokumente sam si i sama mogla poslati.

Feijoo potvrdi bez komentara, iako se sad u njegovu pogledu moglo vidjeti više opreza. Ali, kako je Julia tek poslije shvatila, i novo štovanje iz praktičnih razloga.

- Istina - rekao je na kraju - sve je to čudno.

Julia je gledala u prazno. S njezina gledišta, za nju je sve to prestajalo biti strano i počelo se pretvarati u zlokobno.

- Ne razumijem kome bi bilo u interesu da ja dobijem te dokumente.

Feijoo, grizući donju usnu, izvuče knjižicu iz svoje ladice. Brk mu je mlitavo visio i doimao se zabrinutim dok je analizirao sve dobre i loše strane situacije. Bilo je očito da se s odviše entuzijazma upliće u taj slučaj.

- I to je - prošapće, nevoljko zapisujući prve bilješke. - I to je, gospodice, dobro pitanje.

Zastala je na pragu, osjećajući kako je znatizeljno promatra uniformirani policajac koji je stražario na vratima. Iza drvoreda iz obližnjih vrtova, skriveni iza klupa, kipova i kamenih fontana, reflektori su obasjavali neohlascističku fasadu muzeja. Sipila je jedva osjetna kišica, dovoljna da se na asfaltu odbijaju svjetla automobila i odmjereno smjenjivanje zelenog, žutog i crvenog svjetla semafora.

102

Julia podigne ovratnik kožne jakne i krene pločnikom, osluškajući odjek svojih koraka u praznim vežama. Promet je bio rijedak i tek bi je povremeno svjetla nekog automobila obasjala straga, projektirajući njezinu dugu i usku siluetu, izduženu u nogama, a zatim sve kraću, s jedne strane treperavu i nemirnu, dok bi buka motora postajala sve glasnija iza njezinih leđa, sve dok je nije mimoišla, lijepeći njezinu sjenu za zid dok je auto, koji se sada pretvorio u dvije crvene točluce s dvojnicima na mokrom asfaltu, odmicao ulicom.

Stala je na semaforu. Čekajući zeleno, tražila je druga zelena noćna svjetla, pronašavši ih u svjetlima taksija koji su se udaljavali, na semaforima koji su treperili duž avenije, u udaljenom neonskom svjetlu pomiješanom s plavim i žutim sjajem nekog stahlenog tornja s upaljenim svjetlima na zadnjem katu, gdje je netko čistio ili radio u ovo doba. Upalilo se zeleno i Julia je prešla ulicu, tražeći sad crvena svjetla, mnogo češća u noći velikoga grada. No, odjednom se stvorila plava iskra policijskog automobila koji je prolazio u daljini i čiju sirenu Julia nije čula, kao u nijemom filmu. Crveni automobil, zeleni semafor, plavi neon, plava iskra... To bi bila skala boja kojima bi prikazala taj neobičan krajolik, paleta potrebna za izvedbu slike koja bi se, ironično, mogla zvati Nokturno i koju bi izložila u galeriji Roch, iako bi, nedvojbeno, Menchu zatražila objašnjenje naslova. Sve prikladno kombinirano s crnim tonovima: crnim poput mraka, crnim poput tame, crnim poput straha, crnim poput samoće.

Je li se doista bojala? U drugim bi okolnostima to pitanje bilo dobra tema učenoj raspravi. U ugodnom društvu nekoliko prijatelja, u ugodnoj toploj sobi, pred kaminom i uz napola praznu bocu. Strah kao neočeluvani čimbenik, kao uznemirujuća svijest o svaxnosti koja se otkriva u određenom trenutku, premda je oduvijek postojala.

103

Strah kao konačni rušitelj nesvjesnoga, ili kao prekid blaženstva. Strah kao grijeh.

Ipak, hodajući između noćnih boja, Julia ono što je osjećala nije mogla smatrati učenim pitanjem. Već je i prije osjetila druge slabije pojave istog osjećaja: brzinomjer pada ispod granice razumnoga dok pejzaž brzo promiče s desne i lijeve strane a automobil pohlepno proždire isprekidanu crtu na asfaltu koja izgleda kao uzastopno ispaljeni svjetleći meci u ratnim filmovima. Ili osjećaj praznine, rremjerljive plave dubine kad se baciš u more s čamca i zaplivaš ćuteći kako voda hlizi golom kožom, s neugodnim osjećajem da je bilo kakva vrsta čvrste zemlje predaleko od nogu. Pa i oni drugi nedefinirani strahovi koji su dio nas u snu i koji izazivaju nestalnu bol između mašte i razuma i koje samo malo dobre volje može svesti na sjećanje ili otjerati u zaborav, za koje je dovoljno otvoriti kapke i pogledati poznate sjene spavaće sobe.

No, strah koji je Julia sada otkrila bio je dnikčiji. Nov, neobičan, dosad nepoznat, začinjjen sjenom Zla s velikim početnim slovom, početkom onoga što je u samoj biti patnje i boli. Zla koje može pustiti vodu iz tuša nad licem ubijena čovjeka. Zla koje se može naslikati samo crnom bojom mraka, crnom bojom tame, crnom bojom samoće. Zla koje u sebi sadrži strah. Ubojstvo.

Ubojstvo. To je samo pretpostavka, pomisli promatrajući na podu vlastitu sjenu. Ljudi se poshliznu u kadi, padnu niz stepenice, prođu kroz crveno i umiru. A i forenzičari i policajci katkada se prave pametnima, to im je profesionalna deformacija. Sve je to točno, ali netko joj je poslao Alvarove papire kad je Alvaro već bio 24 sata mrtav. To nije bila pretpostavka: dokumenti su bili u njezinoj kući, u ladići. I to je bilo ~tvarno.

Zadrhtala je i okrenula se, kako bi pogledala prati li je netko. Iako se nije nadala da će bilo koga otkriti, zapravo

104

je nekoga vidjela. Bilo je teško reći prati li je ili ne; ali jedna je sjena hodala pedesetak metara iza nje, povremeno osvijetljena, kad je prolazila kraj svjetiljki čija je svjetlost, odbijajući se od fasade muzeja, probijala krošnje drveća.

Julia je gledala naprijed, slijedeći svoj put. U svim je mišićima osjećala potrebu da potrči kao kad je, kao djevojčica, protrčavala mračnom vežom, prije no što se, preskakujući stepenice, popela i pozvonila na vrata. Ali si je nametnula logiku mozga naviknuta na normalne situacije. Potrčati samo zato što netko hoda u istom smjeru, pedeset metara iza, bilo je pretjerano i smiješno. Ipak, razmišljala je potom, mirno šetati napola osvijetljenom ulicom, s mogućim ubojicom iza leđa, isto je tako pretjerano, ali i samoubilački. Sukob tih mišljenja zaokupio ju je na nekoliko minuta u kojima je,

usredotočena na to, odbacila strah u razuman drugi plan, zaključivši da bi joj mašta mogla naškoditi. Duboko je udahnula, gledajući ispod oka iza sebe i rugajući se samoj sebi kad je primijetila da se udaljenost između nje i nepoznatog smanjila za nekoliko metara. Opet je osjetila strah. Možda je Alvara netko zbilja ubio i možda joj je ta ista osoba poslala informacije o slici. Uspostavljala se veza između Partije šaha, Alvara, Julije i vjerojatnog, mogućeg, ili kakvog već, ubojice. Do grla si u tome, pomisli, i više nije mogla naći razloga da se nasmije vlastitoj uznemirenosti. Pogleda oko sebe, tražeći nekoga tko bi joj pomogao ili koga bi jednostavno primila pod ruku i zamolila da je otprati daleko odavde. Pomišljala je i na to da se vrati u policiju, ali to je predstavljalo teškoću: točno na pola puta bio je nepoznati. Možda da uzme taksu. Ali na vidiku nije bilo ni jednog malog zelenog svjetla - zelene nade. U tom su joj trenutku usta bila tako suha da joj se jezik lijepio za nepce. Mir, pomisli. Sačuvaj mir, glupačo, ili ćeš zbilja biti u opasno

105

tliCUiu YCiez t\cvcaw

sti. I uspjela je sačuvati dovoljno mira, baš toliko da potrči.

Razuzdana i usamljena tužaljka trube. Miles Davis na ploči u polumraku sobe osvijetljene samo malom svjetiljkom s poda uperenom u sliku. Kucanje sata na zidu, s blagim metalnim prizvukom svaki put kad bi njihalo doseglo najvišu točku othlana u desno. Pepeljara iz koje se dimilo, čaša s ostacima leda i votke na tepihu pokraj sofe, a na njoj Julia, skupljenih nogu, obgrljenih rukama, s pramenom kose koji joj pada preko lica. Oči, raširenih zjenica, netremice su gledale sliku, ali je zapravo nisu vidjele, usredotočene na neku idealnu točku dalje od površine, između nje i krajolika u dnu slike, na pola puta između dvojice igrača šaha i dame koja sjedi uz prozor.

Izgubila je pojam o vremenu, ne mičući se s mjesta, slušajući kako joj glazba nježno struji kroz mozak zajedno s parama votke. Osjećajući toplinu mišića i golih koljena obgrljenih rukama. Ponekad bi se pokoja nota snažnije probila kroz sjene i ona bi polako pomaknula glavu na jednu pa na drugu stranu, prateći ritam. Volim te, trubo. Ove si noći moj jedini prijatelj, prigušena i nostalgичna poput tuge koja mi obuzima dušu. I taj je zvuk klizio zamračenom sobom, ali i onom osvijetljenom, u kojoj su igrači nastavljali svoju partiju, izlazeći kroz Julijin prozor, otvoren iznad svjetiljlu koje su tamo dolje obasjavale ulicu. Tamo gdje je možda netko stajao u sjeni drveta ili portala, gledajući prema gore i slušajući glazbu koja je izlazila i kroz drugi prozor, naslikan na slici, koji se otvarao prema blagim zelenim i žutosmeđim krajolicima i u kojem se isticala, jedva naznačena tankim kistom, majušna siva igla udaljena zvonika.

106

V.

T'ajna crne dame

»Sad već znam da sam ušao u izopačenu zemlju, ali nisam znao pravila igre.«

G. Karparov

(~ctavio, Lucinda i Scaramouche nepomično su ih proVmatrali kroz stahlo očima od obojena porculana, pristojno šuteći. Svjetlost koja se odbijala od stahla optočena olovom lomila se na rombove u svim bojama i risala harlelunske šare na Cesarovu kaputiću od brušene kože. Julia nikad nije vidjela svog prijatelja tako šutljiva i mirna, tako nalik jednom od lupova od bronce, terakote i mramora, razbacanima uokolo po njegovoj trgovini antikvitetima, između slika, kristalnih predmeta i tepiha. Na neki su način oboje, César i Julia, bili dio dekora, prihladnijeg šarenoj pozornici barolu~e farse nego stvarnome svijetu u kojem su provodili većinu života. César se posebno isticao - oko vrata je vezao svileni bordo rubac, a među prstima držao dugi bjelokosni usnik za cigaretu - u posve hlasičnoj pozi, gotovo goetheovskoj, u višebojnom kontrastu, s nogom preko noge i ruleom koja nemarno pada preko one u kojoj je držao usnik, svilenkaste bijele kose s aureolom zlatne, crvene i modre svjetlosti što se odbijala od vitrine. Julia je bila odjevena u crnu bluzu s čipkastim ovratnikom, a njezin se venecijanslu profil odražavao u velikom zrcalu u dubini kojega se mogao vidjeti namještaj od mahagonija i škrinje od sedefa, gobleni i tkanine, tordirani stupovi koji su nosili izbljedjele gotičke okvire, pa

107

čak i lice brončanoga gladijatora pomirenog Sa Sudblllo111, golog, srušenog na leda, koji čeka presudu, palac nevidljivog svemoćnog cara okrenut prema gore ili dolje.

- Bojim se - prizna, a Cesar u tom trenutku napravi pokret koji je izražavao i utjehu i nemoć. Lagani pokret velikodušne i nepotrebne solidarnosti, ruka na kojoj su se vidjele nježne plave vene, ostane visjeti u zraku, ll S)a)11 zlatne svjetlosti. Pokret iz ljubavi, svjestan nemoći, izražajan i elegantan, poput pokreta nikom dvoranina iz 18. stoljeća upućena dami koju štuje, u trenutku kad, na luaju ulice kojom ih oboje vozi pogrešna kočija, nazre sjenu giljotine.

- Možda je to pretjerano, zlato. Ili barem preuranjeno. Još nitko nije dokazao da se Alvaro nije poskliznuo u kadi.

- A dokumenti?

- Priznajem da ne vidim objašnjenja.

Julia nagne glamma jednu stranu i vrhovi kose dotaknu joj rame. Čudile su je uznemirujuće slike koje su je obuzimale.

- Jutros, kad sam se probudila, pitala sam se nije li sve to samo žalosna zbrka...

- Možda i je - razmišljao je antikvar. - Koliko znam, policajci i forenzičari su časni i nepogrešivi samo u filmovima. A koliko vidim, više nisu ni to.

Nasmije se kiselu i bezvoljno. Julia ga je gledala ne obraćajući previše pozornosti njegovim riječima.

- Alvaro je ubijen... Je li to tebi jasno?

- Ne muči se, sunčice. To je samo usiljena policijska pretpostavka... A s druge strane, ne bi smjela toliko misliti na njega. Gotovo je, nema ga. Bilo kako bilo, već je prije otišao.

- Ne na takav način.

- Na ovakav ili onakav način. Nema ga i gotovo.

108

- To je strašno.

- Je, ali ništa nećeš dobiti, budeš li to neprestano vrtjela u sebi.

- Neću? Alvaro je umro, ispitivali su me, osjećam da me nadzire netko koga zanima moj rad na Partiji šnha... I tebe čudi što to vrtim u glavi. Što mi drugo preostaje?

- Vrlo jednostavno, mala moja. Ako te to toliko brine, vrati sliku Menchu. Ako doista misliš da Alvarova smrt nije bila slučajna, zatvori kuću na neko vrijeme i otputuj. Mogli bismo otići na dva-tri tjedna u Pariz. Ondje imam mnogo posla... Udalji se dolZ sve ne prode.

- Što se događa?

- Ne znam i to je najgore. To što nemamo pojma. Ni mene, kao ni tebe, Alvarova smrt ne bi zabrinjavala da se nije dogodilo to s dokumentima... - pogleda je, smiješeći se od neugode. - I priznajem da me uznemiruje, jer nisam stvoren za junaka... Možda je netko od nas, a da to ni ne zna, otvorio nekakvu Pandorinu kutiju...

- slika - potvrdi Julia, zadrhtavši. - Skriveni natpis.

- Nema sumnje. Kako se čini, sve počinje od toga. Okrenula se prema svom odrazu u zrcalu i dugo gledala, kao da ne prepoznaje crnokosu djevojku koja ju je šutke promatrala velikim tamnim očima ispod kojih je nesanica ostavila blage podočnjake na blijedoj licozi jagodica.

- Možda me netko želi ubiti, Cesar.

Antikvarovi se prsti zgrče oko bjelokosnog usnika.

- Neće, dok sam ja živ - reče, a njegovo dvosmisleno i lijepo lice zaiskri agresivnom odlučnošću. Glas mu je iskrivio oštar, gotovo ženski ton. - Može me biti strah najviše na svijetu, draga moja. A možda još i više. Ali tebi nitko neće učiniti ništa nažao dok god ja to budem mogao spriječiti.

109

Juliji je preostalo jedino da se raznježeno nasmije.

- Što možemo napraviti? - upita poslije dulje šut

nJe. Cesar je nakrivio lice, ozbiljno razmatrajući pitanje. - Čini mi se da je prerano bilo što učiniti... Još ne

znamo je li Alvaro umro slučajno ili nije. - A dokumenti?

- Siguran sam da će se pojaviti netko tko će odgovoriti na to pitanje. Pitanje je, pretpostavljam, je li osoba koja je poslala papire odgovorna i za Alvarovu smrt ili to jedno s drugim nema nikave veze...

- A ako se potvrdi najgore? Cesar nije odmah odgovorio.

- U tom slučaju, vidim samo dvije mogućnosti. I obje su hlasične, sunčice: pobjeći ili nastaviti. Kad bih ja bio u dilemi, pretpostavljam da bih se izjasnio za bijeg, ali to ne znači puno... Znaš li da mogu postati sotonski malodušan, ako baš hoću.

Prekrižila je ruke na zatljku, ispod kose, i razmišljala gledajući u bistrice antikvarove oči.

- I zbilja bi samo tako pobjegao, prije nego što bi doznao što se događa?

- Zbilja. Dobro znaš da je mačku ubila njezina radoznalost.

- Dok sam bila mala, nisi me tako učio, sjećaš se?... Ne smiješ otići iz sobe, ako prije toga nisi prekontrolirao sve ladice.

Da, ali tada ljudi nisu padali u kadi.

- Pravi si licemjer. A zapravo umireš od znatiželje i želiš doznati što se događa.

Antikvar napravi gestu kao da prigovara.

- Reci da umirem, zlato moje, vrlo je neukusno, s obzirom na okolnosti... Nipošto ne želim umrijeti, sad

110

kad sam tako star i kad mi prekrasni mladići olakšavaju starost. A ne želim niti da ti umreš.

- A odlučim li nastaviti rad na slici, sve dok ne doznam što se događa?

Cesar stisne usnice i odluta pogledom, kao da ne želi niti razmišljati o toj mogućnosti.

- Zašto to moraš učiniti? Reci mi jedan dobar razlog. - Zbog Alvara.

- Nije dovoljno dobar. Alvaro nije više toliko bitan, dovoljno te poznajem... Osim toga, prema onome što si mi pričala, nije igrao pošteno.

- Onda zbog sebe - Julia prkosno prekriži ruke. Napokon, riječ je o mojoj slici.

- Čuj, mislio sam da se bojiš. To si mi prije rehla. - I bojim se. Piškim od straha.

- Sad mi je jasno - Cesar nasloni bradu na prekrižene prste, na kojima je blistao topaz. - Zapravo je doda poslije kraćeg razmišljanja - riječ o potrazi za blagom. To mi želiš reći?... Kao u stara vremena, dok si još bila svoje glava djevojčica.

- Kao u stara vremena. - Strašno. Ti i ja?

- Ti i ja.

- Zaboravila si Munozu. I njega smo uhljučili. - Imaš pravo. Munoz, ti i ja, naravno.

Cesar napravi grimasu. U očima mu zasja vesela iskra.

- Onda ćemo ga morati naučiti gusarsku pjesmu. Nisam siguran da ju zna.

- I meni se čini da ju ne zna.

- Baš smo ljudi, malena - antikvar je netremice gledao Juliu. - Je li ti jasno?

- Pa što onda.

- Ovo nije igra, dušo... Sada nije.

111

Izdržala je pogled, ne mičući se. Doista je bila vrlo lijepa dok se u zrcalu odražavao odlučan sjaj njezinih tamnih očiju.

- Pa što onda - ponovila je tiho.

Cesar popustljivo kimne glavom. Zatim ustane, a blistavi rombovi skliznu niz njegova leđa sve do poda, do djevojčinih nogu, dok je on odlazio prema dnu prostorije, do kuta u kojem je bio njegov radni stol. Nekoliko se minuta mučio sa sefom ugrađenim u zid ispod starog tepiha male vrijednosti, loše kopije Dame i jednoroga. Kad se vratio, u ruci je držao nelu umotani predmet.

- Uzmi, sunčice, to je za tebe. Dar. - Dar?

- Da. Sretan ti nerodendan.

Julia iznenađena razmota plastični omot i voštano platno, držeći na dlanu mali pištolj od kromirana metala s drškom od sedefa.

- Stari Derringer. Antikvitet je, pa ti ne treba dozvola za nošenje ontžja - objasni antikvar. - Ali radi kao da je nov i pripremljen je za pucanje kalibrom 45. Vrlo je mali i možeš ga nositi u džepu... Ako ti se ovih dana netko približi ili opkoli tvoju kuću - pogleda je oštro, bez i najmanjeg traga šale u umornim očima - bit ćeš tako dobra i podići ovu spravicu, ovako, i raznijeti mu glavu. Sjećaš se?... Kao da te napao sam kapetan Garfio.

Čim se vratila doma, zvali su je tri puta u pola sata. Najprije je nazvala Menchu, zabrinuta jer je pročitala vijest u novinama. Po galeristici, nitko nije spominjao drugu mogućnost osim nesreće. Julia se uvjerila da Alvarova smrt nije zabrinula njezinu prijateljicu: zabrinule su ju moguće komplikacije koje bi promijenile sporazum s Belmonteom.

112

Drugi ju je poziv iznenadio. Bio je to poziv Paca Montegrifa na večeru i poslovni razgovor. Julia je prihvatila, pa su se dogovorili za devet kod Sabatinija. Spustivši slušalicu, zamisli se na trenutak, tražeći objašnjenje za tako iznenadno zanimanje. Ako je riječ o Van Huysu, organizator dražbe morao bi razgovarati s Menchu ili ugovoriti sastanak s obje. To je rehla i u razgovoru, ali Montegrifo je vrlo jasno pokazao da je riječ o nečemu što se tiče samo njih dvoje.

Razmišljala je presvlačeći se, a zatim zapalila cigaretu i sjela pred sliku kako bi nastavila uklanjati stam smolu. Tek je počela kad je treći put zazvonio telefon, koji je bio na podu, na tepihu.

. Povukla je žicu, kako bi prihližila telefon i podigla slušalicu. Petnaest ili dvadeset sekundi pozorno je slušala tišinu, unatoč uzaludnim »halo« i »molim« koje je razdraženo izgovarala sve dok, prestrašena, ne odluči zašutjeti. Čekala je tako, zadržavajući dah, još nekoliko sekundi, a potom je spustila slušalicu, osjećajući tešku, iracionalnu, paniku koja ju je zapljusnula poput neočeluvana vala. Gledala je aparat na tepihu kao da je riječ o otrovnoj, crnoj, sjajnoj životinji i zadržati tako da je laktom prevrnula i razlila bočicu terpentina.

Taj je treći poziv nije nimalo smirio. Pa, kad je zazvonilo zvonce na vratima, ostane nepomična na drugom kraju sobe, gledajući zatvorena vrata sve dok se na treći zvuk zvona nije pomalnila. Otkako je ujutro izišla iz antikvarnice, Julia se unaprijed desetak puta narugala pokretu koji je sada napravila. Ali više nije imala volje rugati se samoj sebi kad je, prije nego što je otvorila vrata, na trenutak zastala kako bi izvuhla iz torbe mali Derringer, otkočila ga i gurnula u džep traperica. Neće nju nitko okupati u kadi.

113

Munoz strese vodu s kišnog ogrtača i zbunjeno zastane u hodniku. Kiša mu je slijepila kosu, a voda mu se još cijedila s čela na vrh nosa. U džepu je, u vrećici veletrgovine, nosio shlopivu šahovsku ploču.

- Otkrili ste rješenje? - upita Julia čim je iza njega zatvorila vrata.

Igrač slegne ramenima, pokazujući nešto između isprike i stidljivosti. Činilo se da mu je neugodno, da je nesiguran u tuđoj kući, a Julia je bila mlada i privlačna, što ni~e popravljalo situaciju.

- Još nisam - gledao je tužno mlaku koja mu se, kako je kapalo s njegova ogrtača, stvarala oko nogu. Baš sam išao s posla... Jučer smo se dogovoxili da ćemo se naći ovdje u ovo doba - napravi dva leoralea i zastane, kao da razmišlja bi li skinuo ogrtač. Julia pruži ruku i on ga napokon slune. Zatim je krenuo za djevojkom u atelijer.

- U čemu je problem - upita ona.

- Nema ga. U načelu - Munoz promotri atelijer kao i prvi put, nezainteresirano. Kao da ie tražio uporište zahvaljujući kojemu bi mogao prilagoditi ponašanje okolnostima. - Sve je pitanje razmišljanja i vremena, ništa više. A ja razmišljam samo o tome.

Stajao je sa shlopivom pločom u rukama, nasred sobe. Julia primijeti kako se usredotočio na sliku. Nije morala pratiti njegov pogled da bi shvatila kamo je usmjeren. Izraz se promijenio, strašljivac se pretvorio u sigurnu osobu. Kao hipnotizer kojega su iznenadile vlastite oči u zrcalu.

Munoz ostavi šah na stolu i pođe prema slici. Napravio je to na neobičan način, krenuvši ravno prema dijelu na kojem su bile naslikane ploča i figure, kao da ostaloga, sobe i ljudi, ondje nije ni bilo. Nagne se kako bi pozorno, mnogo pažljivije nego prošli put, proučio situaciju. A Julia

114

je shvatila kako nije ni najmanje pretjerao kad je rekao da »razmišlja samo o tome«. Promatrao je partiju poput čovjeka koji želi riješiti nešto više od tuđeg problema.

Dugo je tako razmišljao, a potom se okrene Juliji.

- Jutros sam rekonstruirao dva prethodna poteza rekao je ne hvaleći se, nego više kao da se ispričava zbog slabih rezultata. - Zatim sam naišao na problem... Povezan s neobičnim položajem pješaka - pokaže naslikane figure. - Nije riječ o konvencionalnoj partiji.

Julia je bila razočarana. Kad je otvorila vrata i ugledala potpuno mokrog Munozu s pločom u džepu, gotovo je pomislila da je odgovor nadohvat ruke. Naravno, šahist nije znao koliko je to hitno kao ni što se sve događa. No, ona mu to još neće ispričati.

- Ne zanimaju nas drugi potezi - odgovori. - Moramo otkriti jedino koja je figura pojela bijeloga konja. Munoz pomakne glavu.

- Tome sam posvetio sve svoje vrijeme - počne zamucluvati, kao da je rekao nešto čime je narušio povjerenje. - Imam sve poteze u glavi, igram ih naprijed i natrag... - opet je počeo ohljevati, iskrivljujući na kraju usne u bolan i zagonetan osmijeh. - Nešto je čudno u ovoj partiji...

- Ne samo u partiji - oboje pogledaju prema slici. Cesar i ja gledamo je kao dio slike i ne možemo otkriti ništa više - Julia razmisli o tome što je rekla -... A ostatak slilee možda je tek dopuna partiji.

Munoz blago kimne glavom, a Juliji se učini da mu je za to trebala cijela vječnost. Činilo se da su ti spori pokreti za koje mu je trebalo mnogo više vremena, izravno povezani s njegovim načinom razmišljanja.

- U krivu ste kad govorite da ne vidite ništa. Vidite sve, samo što to ne možete protumačiti... - šahist glavom pokaže sliku, ne pomaknuvši se. - Mislim da se

115

odgovor svodi na pitanje gledišta. Ovdje imamo nekoliko međusobno povezanih razina: sliku na kojoj je pod koji zapravo predstavlja šahovnicu na kojoj su osobe. Te osobe igraju na šahovskoj ploči s figurama... I sve se, osim toga, odražava u tom okruglom zrcalu s lijeve strane... Ako volite komplicirati stvari, možete dodati još jednu razinu: našu, s koje promatramo prizor, ili niz prizora. I, ako hoćete još više sve zapetljati, razinu na kojoj je slikar zamislio nas, promatrače njegova djela...

Govorio je bez strasti, pomalo odsutan, kao da recitira monotoni opis koji za njega nije posebno bitan i na kojem se zadržao samo kako bi udovoljio ostalima. Julia uzdahne, potpuno zbunjena.

- Čudno je što vi to vidite tako.

Igrač opet bezizražajno pomakne glavu, ne odvajajući pogleda od slike.

- Ne znam čemu se čudite. Ja gledam šah. Ne jednu partiju nego nekoliko. A u svojem su temelju sve te partije zapravo samo jedna.

- To je za mene prekomplikirano.

- Nemojte misliti tako. Sad smo na jednoj razini na kojoj možemo dobiti mnogo podataka: na razini partije na šahovskoj ploči. Kad je riješimo, moći ćemo primijeniti zaključke na ostatak slike. Posrijedi je jednostavno pitanje logike. Matematičke logike.

- Nikad nisam mislila da bi matematika mogla imati veze s tim.

- Matematika ima veze sa svime. Svaki zamislivi svijet, poput ovoga na slici, određuju isti zakoni kao i stvarni svijet.

- Uldjučujući i šah?

- Posebno šah. Ali misli igrača teku na drukčijoj razini od misli amatera: njegova logika ne dopušta moguće neprikladne poteze jer ih automatski odbacuje... Kao što

116

talentirani matematičar nikad neće proučavati pogrešne postupke za dokazivanje teorema, manje nadareni moraju ići tim putem, tjerajući sami sebe iz pogreške u pogrešku. - A vi ne griješite?

Munoz polako odvrti pogled od slike i pogleda djevojku. U tek naznačenu osmijehu, koji kao da se rađao na njegovim usnama, nije bilo ni traga šali.

- U šahu nikada. - Kako znate?

- Igrajući, suočavate se s beskonačnim nizom mogućih situacija. Nekad se rješavaju uz pomoć jednostavnih pravila, a nekad su potrebna druga pravila kako bi se odredilo koja se od jednostavnih moraju primijeniti... Ili se pojavi nepoznata situacija, a onda se moraju izmisliti nova pravila koja će uključiti ili odbaciti prethodna... Pogrešku možete napraviti samo ako izaberete jedno ili drugo pravilo: dok birate. A ja figuru pomičem kad odbacim sva nekorisna pravila.

- Zapanjuje me tolika sigurnost.

- Ne znam zašto. Baš ste me zbog toga izabrali. Zvonce na vratima najavi Cesara Icoji se pojavio s kišobranom s kojega je kapalo i u mokrim cipelama, psujući vrijeme i kišu.

- Mrzim jesen, uvjeravam te. I magle, vlagu i dnige strahote - uzdahne, pružajući ruku Munozu. - Kad čovjek navrší određene godine, neka godišnja doba izgledaju kao jeziva parodija nas samih... Mogu si natočiti? Glupo pitanje. Naravno da mogu.

Sam si natoči veliku čašu gina, doda leda i limuna i za pet minuta pridruži se ostalima dok je Munoz rasklapao džepnu šahovsku ploču.

- Iako nisam došao do poteza s bijelim konjem objasni igrač - pretpostavljam da će vas ipak zanimati dokle smo došli... - s malim drvenim figurama namjesti

117

poziciju sa slike. Julia primijeti da je to radio napamet, ne gledajući ni Van Huysovu sliku ni crtež koji je prethodne večeri nacrtao i koji je izvadio iz džepa i ostavio na stolu. - Ako hoćete mogu vam objasniti logiku koju sam slijedio.

- Retrospektivna analiza - reče zainteresirano César, vlažeći usne pićem.

- tako je - odgovori šahist. - A služit ćemo se istim sistemom bilježenja koji sam vam jučer objasnio nagne se prema Juliji s crtežom u ruci, pokazujući joj položaj na ploči:

8 7 6 5 4 3 2 1

... Prema položaju figura - nastavi Munoz - i ne zaboravljajući da je posljednji potez vukao crni, najprije moramo odrediti koja je crna figura vuhla taj potez vrhom olovke pokaže prema slici, a zatim prema crtežu i na kraju prema situaciji rekonstruiranoj na stvarnoj ploči. - Da bismo u tome uspjeli, lakše nam je odbacivati crne figure koje nisu mogle vući jer su blolurane ili zbog mjesta na kojem jesu... Očito je da nijedan od tri crna pješalea na a7, b7 i d7 nije pomaknut, jer su još na mjestima na

118

A B C D E F G H

kojima su bili na početku igre... Ni četvrti i zadnji pješak na a5 nije se mogao micati jer ga bloluraju bijeli pješak i njegov crni kralj... Možemo odbaciti i crnog lovca na c8 koji je još na početnom položaju, jer lovac se kreće po dijagonali, a na njegova su dva moguća izlaza njegovi pješaci koji se još nisu micali... Što se tiče crnog konja na b8, ni on se nije micao, jer je jedino mogao doći s a6, c6 ili d7, a ta tri polja već zauzimaju druge figure... Razumijete?

- Savršeno - Julia nastavi objašnjavati, nagnuta nad ploču. - To pokazuje da se šest od deset crnih figura nije moglo micati...

- Više od šest. Očito je da se nije maknuo ni crni top na c1, jer se kreće po ravnoj liniji, a njegova su susjedna tri polja s kojih je mogao doći, zauzeta... Dahle, možemo reći da se u posljednjem potezu nije moglo pomaknuti sedam crnih figura. Ali odbaciti možemo i pomicanje crnog konja na d1.

- Zašto? - upita Cesar. - Mogao je doći s polja b2 ili e3...

- Nije. Na oba bi polja taj konj držao u šahu bijeloga kralja koji je na c4, što u retrospektivnom šahu zovemo zamišljeni šah... A niti jedan konj ili bilo koja druga figura koja bi držala kralja u šahu ne bi dobrovoljno napustila taj položaj. To je nemoguć potez. Umjesto da se povuče, pojeo bi neprijateljskoga kralja, završivši tako partiju. Slična situacija ne može se dogoditi i zato zahljučujemo da se nij e micao ni konj na d1.

- To - reče Julia, ne mičući oči s ploče - smanjuje mogućnosti na dvije figure, zar ne... - i dodirne ih prstom. - Na kralja ili kraljicu.

- Točno. Posljednji su potez mogli vući samo kralj ili kraljica, koju u šahu zovemo dama - Munoz prouči situaciju na ploči i pokaže prema crnom kralju, ne dodirujući ga. - Analizirajmo najprije kraljev položaj. On se

219

pomiče za samo jedno polje u bilo kojem smjeru, što znači da je na svoje sadašnje mjesto na a4 mogao doći s b4, b3 ili a3... teoretski.

- Položaj na b4 i b3 jasan je čak i meni - prokomentira Cesar. - Kralj ne može biti na polju pokraj drugoga kralja. Zar ne?

- Točno. Na polju b4 crnoga bi kralja u šahu držali bijeli top, kralj i pješak. Na b3 top i kralj. A to su nemogući položaji.

- A nije mogao doći s a3?

- Nipošto. Tu bi mu šahom prijetio bijeli konj s b1, koji, po svom položaju, nije na to mjesto tek došao nego je ovdje bio već nekoliko poteza - Munoz pogleda oboje. - Riječ je znači o drugom zamišljenom šahu koji pokazuje da se kralj nije micao.

- Znači da je posljednji potez - zaključila Julia povuhla crna kraljica, oprostite, crna dama...

Šahist napravi pokret rukom kojim ništa nije obećavao.

- To, u načelu, pretpostavljamo - reče. - Logički, kad odbacimo sve nemoguće, preostaje, koliko god se nevjerovatnim ili nemogućim činilo, da to mora biti točno... U ovom slučaju, osim toga, to možemo i dokazati.

Julia pogleda igrača s novom dozom poštovanja. - Nevjerovatno. Kao u krimiću.

Cesar napući usne.

- Bojim se, draga moja, da je riječ baš o tome podigne pogled prema Munozu. - Nastavite, Holmes doda s ljubaznim osmijehom. - Moram priznati da ste nas uznemirili.

Munoz blago nakrivi usta, bez osjećaja, ljubaznim refleksom. Bilo je očito da je svu njegovu pozornost privukla šahovnica. Oči su mu još više utonule u očne šupljine, a u njima se vidio grozničav odsjaj: izraz lica tipičan za čovjeka koji je uronio u apstraktne zamišljene prostore koje samo on može vidjeti.

120

- Proučimo - predloži - moguće poteze crne dame smještene na polje c2... Ne znam znate li, Julia, da je dama najmoćnija figura u igri. Može se pomicati koliko god polja hoće i u bilo kojem smjeru kao i sve ostale figure, osim konja... Crna dama mogla je, kako vidimo, doći s četiri polja: a2, b2, b3 i d3. Sad već i vi znate zašto nije mogla doći s b3, zar ne?

- Mislim da znam - Julia se namršti, koncentrirajući se. - Pretpostavljam da ne bi napustila položaj u kojem u šahu drži bijeloga kralja...

- Točno. Još jedan slučaj zamišljenog šaha, koji odbacuje mogućnost da je crna dama došla s b3... A što mi možete reći o polju d3? Mislite li da je crna dama mogla doći s tog polja, bježeći, primjerice od prijetnje bijelog lovca na f1?

Julia je dugo razmišljala o toj mogućnosti. Napokon njezino lice zasja.

- Nije, zbog istog razloga kao i prije - uzvilde, iznenadena što je sama došla do tog zahljučka. - Na d3 crna bi dama držala u takvom zamišljenom šahu bijeloga kralja, zar ne?... Zato nije mogla doći s tog polja - okrene se prema Cesaru. - Nije li to predivno? U životu sam već prije igrala šah...

Munoz olovkom pokaže na polje a2.

- Isti slučaj zamišljenog šaha imali bismo da je dama bila tu, zbog čega odbacujemo i to polje.

- Očito je - reče Cesar - da je mogla doći samo s b2.

- Možda.

- Kako možda? - antikvar je bio istodobno zbunjen i radoznao. - Rekao bih da je očito.

- U šahu - odgovori Munoz - malo toga možemo nazvati očitim. Promotrite bijele figure na b. Što bi se dogodilo da je kraljica bila na b2?

121

César je razmišljajući gladio bradu.

- Zaprijetio joj je bijeli top na b5... Sigurno se zato pomaknula na c2, kako bi pobjegla topu.

- Nije loše - prizna šahist. - No, to je samo jedna mogućnost. Bilo kako bilo, razlog zbog kojeg se pomaknula još nam nije bitan... Sjećate se što sam prije rekao? Kad eliminiramo sve nemoguće, ono što nam ostaje mora biti točno. Znači, ponovimo: a) vukao je crni, b) devet od deset crnih figura na ploči nisu se mogle pomaknuti, c) jedina se mogla pomaknuti dama, d/ tri su od četiri zamišljena poteza dame nemoguća... Znači, crna dama napravila je jedini mogući potez: prešla je s polja b2 na c2 i možda zato da pobjegne od bijelih topova na poljima b5 i b6... Je li vam to jasno?

- Savršeno jasno - odgovori Julia, a i Cesar je mislio isto.

- To znači - nastavi Munoz - da smo uspjeli napraviti prvi korak u tom inverznom šahu koji igramo. Sljedeća, to jest prethodna, jer igramo unatrag, pozicija bila bi ovakva:

8 7 6 5 4 3 2 1

122

A B C D E F G H

- Vidite?... Crna je dama još na b2, prije nego što se pomaknula na c2. Sad ćemo morati provjeriti potez bijelih zbog kojih je dama morala napraviti taj potez.

- Jasno je da se pomaknuo jedan bijeli top - reče Cesar. - Onaj na b5... Mogao je doći s bilo kojeg polja na vodoravnoj liniji 5, vrlo podmuklo.

- Možda - odgovori šahist. - No, to ne opravdava do kraja damin bijeg.

Cesar začudeno zatrepće.

- Zašto? - njegov je pogled skakao s ploče na Munozu i obratno. - Jasno je da je kraljica pobjegla pred topom. Sami ste to maloprije rešli.

- Rekao sam da je možda pobjegla pred bijelim topovima, ali niti u jednom trenutku nisam tvrdio da je dama pobjegla zbog pomicanja topa na b5.

- Izgubio sam se - potvrdi antikvar.

- Pogledajte dobro ploču... Nije bitno koji je potez napravio bijeli top koji je sad na b5 jer je drugi bijeli top, na b6, već prije držao u šahu crnu damu, vidite?

Cesar opet prouči igru, ali ovaj put je to trajalo nekoliko minuta.

- Tvrdim da sam izgubio - rekao je na kraju obeshrabreno. Ispio je i zadnju kap gina s limunom dok je Julia u svom kutu pušila cigaretu za cigaretom. - Ako se bijeli top nije pomaknuo na b5, onda se ruše svi razlozi... Gdje god bila ta figura, ta antipatična kraljica morala se pomaknuti prije, jer je šeh bio prije toga...

- Ne - odgovori Munoz. - Nije nužno. Top je mogao, primjerice, pojesti neku crnu figuru na b5.

Ta je mogućnost razveselila Césara i Juliu pa su počeli proučavati igru s još više volje. Poslije nekoliko minuta, antikvar podigne glavu i uputi Munozu pogled pun poštovanja.

123

- Tako je - reče zadivljeno. - Vidiš, Julia... jedna crna figura na b5 štitila je kraljicu od napada drugog bijelog topa na polju b6. Kad je drugi bijeli top pojeo tu crnu figuru, kraljica je ostala izravno ugrožena - ponovno pogleda Munozu tražeći potvrdu. - Mora biti tako... Nema druge mogućnosti - ponovno neodlučno pogleda ploču. - Jer je nema, zar ne?

- Ne znam - odgovori iskreno igrač šaha, a Juliji se, kad je to čula, otme očajno ~~Bože dragi.« - Formulirali ste hipotezu, a u tom vam slučaju uvijek prijeti opasnost od iskrivljavanja činjenica radi opravdavanja teorije, umjesto da pokušate teoriju prilagoditi činjenicama.

- Što znači?...

- Baš to. Dosad možemo uzeti samo kao pretpostavku to da je bijeli top pojeo neku crnu figuru na b5. Moramo se uvjeriti postoje li druge varijante i u tom slučaju odbaciti sve nemoguće - sjaj u njegovim očima postajao je sve mutniji, činilo se da je još umorniji i bljedi, a pokret njegovih ruku nije se mogao protumačiti jer je bio sličan i opravdavanju i nesigurnosti. Nestalo je sigurnosti Icoju je pokazivao objašnjavajući poteze; sad je bio plah i nespretn. - Na to sam mislio - izUjegavao je Julijin pogled kad sam vam rekao da sam naišao na probleme.

- A sljedeći korale? - upita djevojka. Munoz je rezignirano gledao figure.

- Pretpostavljam da bi polagana i mukotrpa studija šest crnih figura izvan igre... Pokušao sam ustanoviti kako i gdje je mogla ispasti svaka od njih.

- To bi moglo trajati danima - reče Julia.

- Ili nekoliko minuta, ovisi. Katkada pomognu sreća ili intuicija - najprije je dugo gledao ploču, a zatim Van Huysa. - Ali u nešto ni najmanje ne sumnjam - rekao je poslije kraćeg razmišljanja. - Osoba koja je naslikala

124

sliku, ili ona koja je zamislila problem, igrala je šah na vrlo neobičan način.

- Kako biste ga vi opisali? - htjela je znati Julia. - Koga?

- Igrača koji nije ovdje... Onoga o kojem ste maloprije govorili.

Munoz pogleda u tepih, a zatim u sliku. U njegovim se očima vidjelo divljenje, pomisli ona. Možda instinktivno poštovanje šahista prema majstoru.

- Ne znam - rekao je tiho, pokušavajući izbjeći odgovor. - Tko god da je to bio, bio je vrlo zao... Svi su dobri igrači zli, ali u ovom je bilo još nečega: imao je posebnu sposobnost za navođenje na krivi put, za zamke svih vrsta... I u tome je uživao.

- Je li to moguće? - upita Cesar. - Možemo li doista otkriti karakter igrača na temelju njegova ponašanja pred šahovskom pločom?

- Mislim da možemo - odgovori Munoz.

- U tom slučaju, što još mislite o osobi koja je zamislila tu partiju, uzevši u obzir da je to bilo u 15. stoljeću? - Rekao bih... - Munoz je zadivljeno gledao sliku.

Rekao bih da je igrao šah na dijaboličan način.

125

VI.

O šahovskim pločama i ogledalima

»A gdje je kraj, otkrit ćeš kad dođeš do njega.«

Balada o Starar iz Lenjingrada

rativši se do auta, Menchu je sjela za volan, jer su bile Vu dvostrukom redu. Julia otvori vrata malog fiata i baci se na sjedalo.

- Što su rešli - pitala je galeristica.

Nije odmah odgovorila, još je razmišljala o mnogim stvarima. Pogled joj se gubio u prometu koji je tekao niz ulicu dok je vadila cigaretu iz džepa, stavljala je u usta i pritiskala automatslu upaljač.

- Jučer su ovdje bila dvojica policajaca - reče na kraju. - Pitali su isto što i ja - začuvši klik, uzme upaljač i prisloni ga na vrh cigarete. - Službenik tvrdi da je omotnica donesena u četvrtak rano poslije podne.

Menchu je čvrsto stisnula volan od čega su joj pobijelili zglobovi na prstima na kojima se sjajilo prstenje.

- Tko ju je donio?

Julia polako otpuhne dim. - Neka žena, veli službenik. - Žena?

- tako je rekao. - Koja žena?

- Srednjih godina, lijepo odjevena, svjetlokosa. U kišnom ogrtaču i sa sunčanim naočalama - okrene se prema prijateljici. - Mogla si to biti ti.

- Nije smiješno.

126

- Ne. Doista nije - Julia uzdahne. - Ali po tom bi opisu mogla biti bilo koja žena. Nije ostavila ime i adresu, dala je samo Alvarove podatke jer je on bio pošiljatelj. Zamolila je žurnu dostavu i otišla. To je sve.

Uhljučile su se u promet koji je tekao~ avenijama. Opet je prijetila kiša, a pokoja sićušna kap zasjala bi na vjetrobranu. Menchu bučno promijeni brzinu i zabrinuto se namršti.

- Čuj, ovo počinje podsjećati na Agathu Christie i pretvara se u krimić.

Julia bezvoljno nakrivi usne.

- Da, ali s pravom smrću - prinese cigaretu usnama zamišljajući Alvara golog i mokrog. Ako postoji nešto gore od smrti, pomisli, onda je to groteskna smrt i ljudi koji te dolaze gledati mrtvoga. Jadnik.

- Jadnik - ponovi glasno.

Zaustavile su se kako bi propustile pješake. Menchu je prestala gledati semafor i uputila prijateljici uznemiren pogled. Zabrinjavalo ju je, kako je rešla, to što se Julia uplela u nešto slično. Ni ona sama, da ne dulji, nije bila baš potpuno prisebna, pa je prekršila jedno od svojih pravila, uselivši Maxa u kuću dok se sve ne razjasni. I Julia bi morala slijediti njezin primjer.

- Useliti Maxa?... Ne, hvala. Radije propadam sama. - Ne počinji ponovno. Ne budi naporna - upalilo se zeleno i Menchu je krenula, dodajući gas. - Dobro znaš da nisam mislila na njega... Osim toga, baš je zlato.

- Zlato koje ti pije krv. - Ne samo krv.

- Molim te, ne budi prosta.
- Evo časne sestre Julije od Svetog Sakramenta. - S ponosom.
- Čuj, Max može biti što god hoćeš, ali je tako lijep da se razbolim kad god ga pogledam. Kao Butterfly i Corto

127

Maltese, hm hm i ah ah... Ili je to možda bio Armando Duval? - Ljutito je zatrubila pješaku koji je prelazio cestu i zbog kojega se fiat odshliznuo, jer mu je između taksija i autobusa koji se dimio ostalo vrlo malo prostora. - No, govoreći ozbiljno, ne čini mi se razboritim što i dalje živiš sama... A što ako postoji stvarni ubojica, koji se sad okomio na tebe?

Julia zlovoljno slegne ramenima.

- I što bih ja sad morala napraviti?

- Ne znam, ženska glavo. Otiđi živjeti s nekim. Ako hoćeš, žrtvovat ću se i otproviti Maxa, pa dodi k meni. - A slika?

- Donesi je. Radit ćeš kod mene. Nabavit ću dovoljno konzervi, koke, pornića i cuge, pa ćemo se nas dvije utaboriti kao u Fort Apacheu, sve dok se ne riješimo slike. Dvije su stvari sigurne. Prvo: povećala sam osiguranje, jer, kako stvari stoje...

- Koje stvari? Van Huys je na sigurnom, u kući, iza sedam brava. Na sigurnosne urec~aje potrošila sam pravo bogatstvo, sjeti se. Moj stan je kao Banco de Espana, samo bez novca.

- Nikad se ne zna - počelo je ozbiljno kišiti i Menchu uhljuči brisače -... drugo: nemoj reći don Manuelu ni riječi o svemu ovome.

- Zašto?

- Ne pravi se glupa. Baš to treba nećakinjici Loli da mi uništi posao.

- Još nitko nije povezo sliku s Alvarom.

- Iz tvojih usta u božje uši. Ali, policija nije baš taktična i mogli bi uskoro stupiti u vezu s mojim hlijentom. Ili s onom gadurom nećalanjom... Na kraju, sve se to tako zakompliciralo. Najradije bih prebacila sve probleme na Claymore, pokupila svoju proviziju i točka.

128

Zbog kiše su se iza stahla nizale mutne i sive slike, stvarajući oko automobila irealan krajolik. Julia pogleda prijatelja.

- Sigurno - reče. - Danas idem s Montegrifom na večeru.

- Nemoj mi reći.

- Eto. Silno želi sa mnom razgovarati o poslu.

- O poslu?... A onda će se usput htjeti igrati mame i tate.

- Po.slije ću ti telefonirati i sve ispričati.

- Neću oka shlopiti. I taj je nešto nanjušio. Kladim se s tobom o djevičanstvo moje tri sljedeće reinkarnacije. - Rehla sam ti da ne budeš prosta.

- A ti mene nemoj izdati, srce. Ja sam tvoja prijateljica, zapamti. Tvoja intimna prijateljica.

- Imaj povjerenje a i ne juri.

- Probost ću te nožem, čuješ li. Kao Merimeovu Carmen.

- Dobro. Ali projurila si kroz crveno. A kako je auto moj, ja ću plaćati globe.

Pogledala je u retrovizor i primijetila drugi automobil. Plavi ford tamnih stakala koji je išao za njima unatoč crvenom svjetlu na semaforu, iako je trenutak prije toga nestao, skrenuvši u desno. Činilo joj se da je izlazeći iz agencije vidjela isti takav automobil parluran s druge strane ceste, isto na zabranjenom mjestu. No, bilo je vrlo teško biti siguran u to, s obzirom na gusti promet i kišu.

Paco Montegrifo spadao je među one tipove koji su crne čarape prepuštali šoferima i konobarima i koji su, otkako znaju za sebe, birali mrko modre. U besprijekornom, zagasito sivom odijelu krojenom po mjeri, s brižljivo otkopčanim prvim gumbom, izgledao je kao iz mušluh modnih časopisa. Košulja s windsor ovratnikom, svilena

129

kravata i rupčić koji diskretno viri iz gornjeg džepića, naglašavali su njegovu savršenu pojavu kad je ustao iz naslonjača u predvorju i krenuo u susret Juliji.

- Bože moj - rekao je pružajući ruku, dok je širok bijeli osmijeh sjajio u ugodnom kontrastu s njegovom potamnjelom puti. - Kako ste lijepi.

Taj je uvod obilježio ton prvog dijela večeri. On se bez suzdržavanja divio Julijinoj haljini od crnog baršuna stisnutoj remenom, a zatim su sjeli za rezervirani stol uz veliki prozor kroz koji su se mogli diviti noćnoj panorami Kraljevske palače. Od tog je trenutka Montegrifo nizaio odgovarajuću zbirku ne nepristojnih, ali ipak snažnih pogleda i zavodničkih osmijeha. Poslije aperitiva, dok je konobar pripremao predjela, direktor Claymorea počeo je postavljati kratka pitanja koja su služila kao

prigodna osnova inteligentnim odgovorima. Slušao ju je prekrživši prste ispod brade, poluotvorenih usta i namješteno zadivljena izraza lica na kojemu su se, obasjani svjetlošću svijeća, povremeno, usput, zaiskrili bijeli zubi.

Jedino što je prije deserta moglo podsjećati na Van Huysa bio je Montegrifov brižljiv odabir bijelog burgundskog vina koje su pili uz ribu. U čast umjetnosti, rekao je s gestom sukriivca, a to mu je dalo priliku da započne kratak razgovor o francuskim vinima.

- To je pitanje - objašnjavao je dok su se konobari i dalje svojslu trudili oko stola - koje se brižno razvija s godinama... U početku ste gorljivi pristaša crnog ili bijelog burgundskoga vina, koje vam je najbolji prijatelj dok ne navršite trideset i petu... Ali poslije, ne odričući se Burgundije, morate prijeći na bordo: vino za odrasle, ozbiljno i blago. Tek poslije četrdesete možete žrtvovati cijelo bogatstvo za sanduk Petrusa ili Chateau d'Yquem.

Probao je vino, odobrivši ga pokretom obrva, a Julia je znala cijeniti njegovu egzibiciju, spremna pratiti igru. Čak

130

je uživala u večeri i banalnom razgovoru, zahljučivši da bi, u drukčijim okolnostima, Montegrifo bio ugodno društvo s tim ozbiljnim glasom, potamnjelim rukama i diskretnim mirisom na kolonjsku vodu, finu kožu i dobar duhan. Unatoč običaju da kažiprstom gladi desnu obrvu i povremeno ispod oka pogledava svoj odraz u prozorskom stahlu.

Nastavili su razgovarati o svemu osim o slici, čak i Izad je ona pojela lososa a la Royale i kad se on prestao, služeći se ishljučivo srebrnom vilicom, zabavljati s lubinom Sabatini. Pravi kavalir, objasnio je Montegrifo s osmijehom koji je komentaru oduzimao svečan ton, nikad ne ide nožem na ribu.

- A kako vadi kosti? - zanimalo je Juliu. Organizator dražbe hladnokr~mo izdrži pogled.

- Nikad ne idem u restorane u kojima poslužuju ribu s kostima.

Dok su jeli desert, a prije kave koju je naručio, kao i ona, bez mlijeka i vrlo jaku, Montegrifo izvadi tabakeru i pažljivo odabere usku cigaru. Zatim pogleda Juliu onako kako se gleda osoba kojoj smo uputili sve svoje molbe i nagne se prema njoj.

- Htio bih da radite za mene - rekao je tiho, kao da se boji da bi ga mogao čuti netko iz Kraljevske palače. Julia, koja je prinosila usnama jednu od svojih cigare ta bez filtera, pogleda njegove smeđe oči dok joj je palio cigaretu.

- Zašto? - samo je pitala, prividno nezainteresirana, kao da govore o nekom trećem.

- Ima nekoliko razloga - Montegrifo je odložio upaljač na tabakeru i namještao ga sve dok ga nije smjestio točno u sredinu. - Glavni je taj što sam za vas dobio vrlo dobre preporuke.

- To me veseli.

131

- Govorim ozbiljno. Raspitivao sam se, kao što možete pretpostaviti. Znam što ste radili u Pradu i privatnim galerijama... Još radite u muzeju?

- Da. Triput tjedno. Sad radim na nedavno nabavljenom Ducciu de Buoninsegni.

- Čuo sam za tu sliku. Vrlo povjerljiv posao. I znam da od vas naručuju velike poslove.

- Ponekad.

- I Claymore je imao čast prodati na dražbi nekoliko djela koja ste restaurirali. Onog Madraza iz kolekcije Ochoa... Zahvaljujući vama, mogli smo na dražbi cijenu povisiti za trećinu. A u proljeće smo imali još jednu sliku. Nije li to bio Koncert Lopeza de Ayale?

- Bila je Žencr za klavirom Rogelia Egusquize.

- Točno, točno, oprostite. Žena za klavirom, naravno. Bila je izložena vlazi, a vi ste je sjajno restaurirali nasmiješio se dok su se njihove ruke gotovo sudarile otresajući pepeo u pepeljaru. - Jeste li time zadovoljni? Hoću reći, time da radite sve pomalo, što se nade - široko se nasmiješi, pokazujući opet svoje lijepe zube. - Kao slobodni strijelac.

- Ne tužim se - Julia napola zatvori oči, proučavajući sugovornika kroz dim cigarete. - Prijatelji se brinu za mene i pronalaze mi poslove. Osim toga, neovisna sam. Montegrifo je pogleda, s predumišljajem. - U svemu?

- U svemu.

- Vi ste, znači, sretna djevojka. - Možda jesam. Ali i puno radim.

- Claymore ima mnogo toga što zahtijeva vještinu poput vaše... Što mislite o tome?

- Mislim da nema zapreka da razgovaramo o tome.

132

- Odlično. Mogli bismo i službenije razgovarati o tome za nekoliko dana.

- Kako hoćete - Julia je dugo promatrala Montegrifa. Nije mogla dugo zadržati podrugljiv osmijeh koji joj se pojavio na usnicama. - Sad možemo razgovarati o Van Huysu.

- Molim?

Djevojka ugasi cigaretu u pepeljari i nasloni se na prste prekrizene ispod brade, nagnuvši se lagano prema organizatoru dražbe.

- O Van Huysu - ponovi, gotovo slovakajući. Osim ako niste htjeli staviti ruku na moju i reći da sam najljepša cura koju ste ikad u životu upoznali, ili neku sličnu predivnu rečenicu.

Montegrifu je desetinka sekunde bila dovoljna za vraćanje osmijeha na lice, što je učinio savršeno siguran u sebe.

- Vrlo rado, ali takve stvari govorim tek poslije kave. Makar to mislim - naglasi. - To je pitanje taktike.

- Razgovarajrno onda o Van Huysu.

- Može - dugo ju je gledao, a ona je primijetila da se, unatoč nasmiješenim usnicama, njegove smeđe oči ne smiju, nego da su u stanju pripravnosti, vrlo oprezne. Zna, do mene su došle neke glasine...

Ovaj naš mali svijet samo je dvorište puno susjeda. Svi se međusobno poznamo - uzdahne, u znak svojevrsna prigovora svijetu o kojem je govorio. - Mislim da ste otkrili nešto na toj slici. I kako su mi rešli, to joj uvelike povisuje cijenu.

Julijino lice pretvorilo se u lice pokeraša, iako je unaprijed znala da samo time ne može prevariti Montegrifa. - Tko vam je ispričao tu glupost?

- Ptičica - organizator dražbe zamišljeno prstom pogladi desnu obrvu. - Ali to je najmanje bitno. Bitno je

133

to što me vaša prijateljica, gospodica Roch, pokušava na određeni način ucijeniti...

- Ne znam o čemu govorite.

- U to sam siguran - Montegrifov osmijeh nije se mijenjao. - Vaša prijateljica pokušava smanjiti Claymoreovu proviziju i povećati svoju... - napravi smirenu gestu. - Istina je da je u tome ništa zakonslu ne priječi, jer je naš dogovor usmeni. Može ga prekršiti i otići konkurenciji u potrazi za boljom provizijom.

- Divim se vašem razumijevanju.

- Vidite. No, to me razumijevanje ne može spriječiti da ne pokušam istodobno bdjeti nad interesima svoje tvrtke...

- To sam i mislila.

- Neću vam tajiti da sam uspio pronaći vlasnika Van Huysa, već starijeg gospodina. Ili, budimo točniji, povezao sam se s njegovim nećacima. Htio sam ih, ni to vam neću tajiti, uvjeriti da preskoče vašu prijateljicu kao posrednika i dogovore se izravno sa mnom... Razumijete?

- Savršeno razumijem. Pokušali ste prevariti Menchu.

- Mogli biste reći i tako, da. Pretpostavljam da bismo to mogli tako nazvati - preko tamnog čela prijede sjena, ostavljajući pomalo bolan izraz, kao na licu nepravredno optužena čovjeka. - Zlo je u tome što je vaša prijateljica, vidovita žena, dobila od vlasnika potpisani dokument koji onemogućuje sve što bih ja mogao pokušati... Kako vam se to čini?

- Čini mi se da suosjećam s vama. Više sreće drugi put.

- Hvala - Montegrifo zapali još jednu cigaretu. Ali možda još nije sve izgubljeno. Vi ste bliska prijateljica gospodice Roch. Možda biste je mogli uvjeriti da sklopi prijateljslu ugovor. Budemo li svi surađivali, možemo iz

134

ove slike izvući bogatstvo od kojega bismo svi, vi, vaša prijateljica, Claymore i ja sam, imali korist. Slažete li se?

- Možda. Ali zašto to govorite meni, umjesto da razgovarate s Menchu?... Uštedjeli biste novac koji ste potrošili za večeru.

Montegrifov izraz lica kao da je izražavao razočaranje. - Svidate mi se. I to ne samo kao restauratorica. jako mi se svidate, ako već moram biti iskren. Čini mi se da ste vrlo pametna i razumna žena, uz to što ste vrlo lijepi... Imam više povjerenja u vaše posredovanje nego u~izravni razgovor s vašom prijateljicom, koju, dopustite mi, držim pomalo lakomislenom.

- Ukratko - reče Julia. - Očekujete da ću je ja uvj eriti.

- Bilo bi to - organizator dražbe neko je vrijeme ohljevao, brižno tražeći pravu riječ. - To bi bilo predivno.

- A što ja imam od svega toga?

- Ugled u mojoj tvrtlu, naravno. Sada, i ubuduće. Što se tiče trenutadne isplativosti, neću vas pitati koliko ste zaradu očelovali od Van Huysa, ali ću vam obećati dvostruko. Što možete, naravno, smatrati avansom od dva posto od konačne cijene koju će Partija šaha postići na dražbi. Osim toga,

mogu vam ponuditi ugovor za vođenje odjela restauracije Claymorea u Madridu... Kako vam se to čini?

- Vrlo primamljivo. Mislite li da ćete toliko zaraditi na toj slici?

- Već ima zainteresiranih kupaca u Londonu i New Yorku. Uz rehlamnu kampanju, to bi se moglo pretvoriti u najveći umjetničku događaj otkako je Christie's prodao Tutankhamonov sarkofag... Vidjet ćete da vaša prijateljica pretjeruje kad u ovakvim uvjetima pokušava dijeliti na

135

pola. Ona je samo pronašla restauratoricu i ponudila nam slileu. Sve ostalo radimo mi.

Julia je razmišljala o svemu tome, ne pokazujući da je impresionirana. Za samo neleoliko dana promijenilo se ono što bi je moglo impresionirati. Poslije nekoliko trenutaka gledala je Montegrifovu desnu ruku na stolnjaku vrlo blizu njezine, pokušavajući izračunati koliko je centimetara napredovao u proteklih pet minuta. Dovoljno da ona stavi točku na večeru.

- Pokušat ću - potvrdi, uzimajući torbicu. - Ali ne mogu ništa jamčiti.

Montegrifo pogladi obrvu.

- Pokušajte - njegove su je smeđe oči gledale baršunastom i vlažnom nježnošću. - Za dobro svih nas, siguran sam da ćete uspjeti.

U njegovu glasu nije bilo ni traga prijetnji. Samo se osjećala ljubazna molba, tako prijateljska i besprijekorna da je mogla biti i iskrena. Zatim je uhvatio Julijinu ruku, položivši na nju nježan poljubac, jedva je dodirujući usnama.

- Ne znam jesam li vam već rekao - doda tiho - da ste iznimno lijepa žena...

Zamolila ga je da je ostavi u blizini Stephen'sa do kojeg je prošetala. Poslije ponoći lokal je otvarao vrata hlijenteli koju su visoke cijene i strogo poštivanje prava na ulaz držale unutar granica odgovarajućega kruga. Ondje se sastajao cijeli umjetnički Madrid: od agenata stranih kuća koji su bili u prolazu, u lovu na sliku ili privatnu kolekciju koja se prodavala, sve do vlasnika galerija, istraživača, poduzetnika, specijaliziranih novinara i prestižnih slikara.

Ostavila je kaput na garderobi i, pozdravivši neke poznanike, krenula hodnikom prema sofi u dnu dvorane na kojoj je obično sjedio Cesar. I antikvar je bio ondje, pre

136

križenih nogu, s čašom u ruci, potpuno zaokupljen razgovorom sa svjetlokosim i vrlo lijepim mladićem. Julia je vrlo dobro znala da Cesar posebno prezire lokale u kojima se okupljaju homoseksuaki. Za njega je bio znak dobra ukusa izbjegavati zatvoren, egzibicionističlu i često agresivan ambijent takvih mjesta gdje mu je, kako bi znao pripovijedati s poznatim podrugljivim izrazom lica, bilo vrlo teško sebe ne doživljavati, dušo, kao ostarjelu kraljicu koja se kočoperi u kokošinjcu. Cesar je bio samotni lovac igra riječima očišćena do samog ruba elegancije - koji se slobodno kretao svijetom heteroseksualaca u kojem je potpuno prirodno održavao svoja prijateljstva i kretao u osvajanja: mlade umjetnike koje je vodio prema otkriću njihova stvarnog senzibiliteta, koje, sunčice, ti nebeski mladići nisu uvijek prije imali. Cesar je volio biti mecena ili Sokrat s iznimnim otkrićima. Zatim bi se, poslije prikladnih medenih mjeseca kojima bi kao pozadina poslužili Venecija, Marakeš ili Kairo, svaka priča razvijala prirodno i drukčije od ostalih. Već dugačak i intenzivan Cesarov život očvrstao je, to je Julia vrlo dobro znala, zahvaljujući nizu blistavih trenutaka, razočaranja, izdaja i vjernosti o kojima joj je, kad bi joj se povjeravao, pričao sa savršenim obzirom, onim ironičnim, pomalo dalekim tonom leojim je stari antikvar običavao prikriti, iz običnoga osobnoga stida, izraze svojih najintimnijih nostalgicnih sjećanja.

Smiješio joj se izdaleka. Moja najdraža djevojčica, tiho su se pomicala njegove usne dok je spuštao čašu na stol, odvajao prekrizene noge i ustajao, pružajući ruke prema njoj.

- Kako je prošla večera, sunčice... Strašno, pretpostavljam, jer Sabatini više nije što je bio... - napući usne uz zlobnu iskru u plavim očima. - Ti poslovnjaci i bankari parvenus sa svojim kreditnim karticama i računima

137

na teret poduzeća na l~aju će sve uništiti... Sergia si sigurno upoznala?

Julia je poznavala Sergia i primjećivala, kao i uvijek kod Cesarovih prijatelja, uznemirenost koju su osjećali u njezinoj prisutnosti jer nisu mogli odgonetnuti pravu prirodu veze izmec~u antikvara i te lijepe i mirne djevojke. Samo jedan pogled bio joj je dovoljan da se uvjeri, barem noćas i u Sergijevu slučaju, kako situacija nije opasna. Mladić se činio senzibilnim i inteligentnim i nije bio ljubomoran, jer ju je već neleolileo puta vidio. Julijina nazočnost samo ga je plašila.

- Montegrifo mi je nešto pokušao ponuditi.

- Vrlo pažljivo od njega - činilo se da Cesar vrlo ozbiljno razmišlja o tome, dok su sjedali. - Dopusti mi da, kao stari Ciceron, pitam Cui bono... U čiju korist?

- U svoju, naravno. Zapravo me pokušao podmititi. - Bravo za Montegrifa. I jesi li popustila? - vršcima prstiju dodirne Julijina usta. - Nemoj mi još reći, dopusti mi da neko vrijeme uživam u ovoj predivnoj nesigurnosti... Nadam se da je barem ponuda bila razumna.

- Nije bila loša. A činilo se da i on ulazi u nju. César prijeđe vrškom jezika preko usnica, sa zlobom punom očekivanja.

- tako tipično za njega, htio je jednim udarcem ubiti dvije muhe... Uvijek je imao smisla za praktično - antikvar se napola okrene prema svom svjetlokosom pratitelju, kao da mu tako savjetuje da dobro sluša, unatoč nekim svjetovnim neugodnostima. Zatim pogleda Juliju u pikaresknom iščeluvanju, gotovo dršćući od zadovoljstva. - I što si mu rekla?

- Da ću razmisliti.

- Božanstvena si. Nikad ne smiješ spaliti brodove... Jesi li čuo, dragi Sergio? Nikad.

138

Mladić neprijateljslu pogleda Juliu, a zatim uroni nos u koktel od šampanjca. Julia ga je, bez zlobe, zamišljala golog u polumraku antikvarove sobe, lijepog i šutljivog poput mramornoga lupa, s pramenom svijetle kose na čelu, uzdignuta onoga dijela tijela koji je Cesar, služeći se eufemizmom za koji je ona pretpostavljala da ga je preuzeo od Cocteaua, nazivao zlatnim žezlom ili tako nekako, spreman da ga uroni u antrum amoris svog zrelog protivnika ili je možda bilo obratno, možda se zreli protivnik zabavljao antrumom mladog feba. Julia nikada nije bila toliko prisna s Cesarom da bi ga ispitivala pojedinosti o takvim pitanjima za koja je, svejedno, ponekad osjećala umjereno morbidnu radoznalost. Iskosa je pogledala Cesara, vrlo lijepog i elegantnog u bijeloj končanoj košulji i s rupcem od plave svile s crvenim šarama, blago kovrčave kose začesljane iza uha i na zatiljku i opet se pitala u čemu se skriva poseban mamac tog čovjeka koji mu omogućuje da i u pedesetoj zavodi mladiće poput Sergia. Nedvojbeno je, pomisli, u ironičnom sjaju njegovih plavih očiju, u eleganciji njegovih pokreta pročišćenih generacijama dobrog odgoja, u toj sporoj mudrosti koja nikada ništa ne izražava do kraja, koja se može slutiti u pozadini svake njegove riječi, u mudrosti koja samu sebe ne uzima ozbiljno, umornoj, tolerantnoj i beskonačnoj.

- Moraš vidjeti njegovu najnoviju sliku - govorio je Cesar, a Julia, zabavljena svojim mislima, nije odmah shvatila da je riječ o Sergiu -... To je nešto odlično, dušo - pomakne jednu ruku prema mladićevoj nadlaktici, kao da će se nasloniti na njega, ali ne dovrši pokret. - Čista svjetlost koja se razlijeva platnom. Prekrasno.

Julia se nasmiješi, prihvativši Cesarovu ocjenu kao nešto neprijeporno. Sergio je gledao antikvara dirnuto i zbunjeno, trepćući svijetlim trepavicama poput mačke koju je netko pogladio.

139

- Naravno - nastavi Cesar - sama nadarenost nije dovoljna za otvaranje puta u životu,.. Jesi li razumio, maleni? velike umjetničke forme zahtijevaju određeno poznavanje svijeta, duboko iskustvo u ljudskim odnosima... Još bi se nešto moglo reći o tim apstraktnim aktivnostima u kojima je nadarenost lduč a iskustvo samo dopuna. Mislim na glazbu, matematiku... Šah.

- Šah - ponovi Julia. Pogledali su se, a Sergio je zbunjeno pogledavao čas jedno čas drugo, dok mu je u očima sjala iskra ljubomore poput zlatnoga praha na zlaćanim trepavicama.

- Da, šah - Cesar se naslonio kako bi otpio dugačak gutljaj iz čaše. Zjenice su mu se smanjile, zaokupljene tajnom koje su se sjećale - Jesi li primijetila kako Munoz gleda Par~iju šaha?

- Da. Gleda je drukčije.

- Točno. Drukčije nego što je ti možeš gledati. Ili ja. Munoz na slici vidi ono što drugi ne vide.

Sergio, koji je šutke slušao, namrštio se, namjerno dodirnuvši Cesarovo rame. Činilo se da se osjeća zapostavljenim pa ga je antikvar dobronamjerno pogledao.

- Razgovaramo o stvarima koje su za tebe previše izopačene, dragi - hlizne kažiprstom preko Julijinih članaka na prstima, podigne ruku, kao da se ne može odlučiti između dviju shlonosti i na kraju je zadrži na djevojčinim. - Sačuvaj svoju nedužnost, svjetlokosi prijatelju. Razvijaj svoj talent i ne kompliciraj si život.

Pošalje poljubac Sergiu kretnjom usnica, baš u trenutku kad je s druge strane prolaza dolazila Menchu, sva u krznu, pokazujući raskoš svojih nogu, u pratnji Maxa i počela Juliu ispitivati o Montegrifu.

- Svinja - relda je kad joj je Julia sve ispričala. Odmah ću sutra razgovarati s don Manuelom. Idemo u protunapad.

140

Sergio se povlačio, plav i stidljiv, pred bujicom riječi koju je Menchu prolijevala u nastavku, prelazeći s Montegrifa na Van Huysa, s Van Huysa na različita opća mjesta i od njih na drugu i treću čašu koju je držala u sve slabijim rukama. Pokraj nje je Max šutke pušio, sa samopouzdanjem dobro odjevenog

smeđeg pastuha. Smiješeci se odsutno, César je vlažio usne u ginu s limunom i brisao ih rupčićem koji je izvukao iz gornjeg džepa sako. Katkada bi zatreptao kao da se vraća izdaleka i, nagnut prema Juliji, odsutno joj gladio ruku.

- U ovom poslu - govorila je Menchu Sergiu postoje dvije vrste ljudi, zlato: oni koji slikaju i oni koji naplaćuju... A rijetko je kada riječ o istoj osobi - ispuštala je duge uzdahe, razniježena dječakovom mladošću. - I vi, mladi umjetnici, tako svijetli i zgodni, ljubavi - uputila je César u otrovan pogled ispod oka. - tako privlačni.

Cesar je osjetio da se mora polako vratiti iz daljine. - Ne slušaj, mladi moj prijatelju, te glasove koji truju tvoj zlatni duh - rekao je polako i žalosno, kao da umjesto savjeta Sergiu izražava sućut. - Ta žena govori zmijskim jezikom, kao i sve ostale - pogleda Juliu, naginjući se kako bi joj poljubio ruku, i ponovno se uspravi. Oprosti. Kao gotovo sve.

- Gle tko govori - Menchu napravi grimasu. - Evo našeg Sofohla. Ili je to bio Seneka?... Mislim na onoga koji je između gutljaja kukute pipao dječakiće.

César pogleda galeristicu, zastane kako bi ponovno uhvatio nit razgovora i nasloni glavu na naslon, teatralno zatvorivši oči.

- Put umjetnika, a govorim o tebi, mladi moj Allubijade, ili još bolje Patrohlo, ili možda Sergio... Umjetnik mora svladavati zapreku za zaprekom sve dok ne dopre do najdubljih dijelova samoga sebe... Mučna zadaća, ako ga

141

za ruku ne vodi nelu Vergilije. Jesi li shvatio finu parabolu, mladiću?... tako umjetnik spoznaje, na kraju, slobodno zadovoljstvo najsladeg užitka. Njegov se život pretvara u čisto stvaranje i više mu nisu potrebne bijedne vanjske stvari. Daleko je, vrlo daleko od sličnih osoba vrijednih prezira. A u njemu žive prostranstva i zrelost.

Začuo se prijetvoran pljesak. Sergio ih je gledao, nasmiješen i zbunjen. Julia prasne u smijeh.

- Ne obraćaj pažnju na njega. To što je maloprije rekao sigurno je nekom ukrao. Uvijek je bio velilu varalica.

Cesar otvori jedno oko.

- Ja sam Sokrat kojemu je dosadno. I s prezirom odbacujem tvoje optužbe da plagiram tuđe misli.

- To je zapravo jako zgodno - Menchu je govorila Maxu, koji se mrštio slušajući sve to, dok mu je uzimala cigaretu. - Daj mi vatre, no. Condottieru moj.

Taj je epitet naoštio Cesarovu zlobu.

- Cave canem, snažni mladiću - rekao je Maxu, a možda je Julia jedina shvatila da na latinskome canem može biti i muškog i ženskog roda. - Prema povijesnim referencama, condottieri se nikoga ne moraju toliko čuvati kao onih kojima služe - pogleda Juliu i napravi smiješan naklon, a i piće je počelo djelovati na njega. Burckhardt - objasni.

- Smiri se, Max - govorila je Menchu, iako se Max uopće nije činio nervoznim. - Vidiš? To nisu čak ni njegove riječi. Kiti se tudim krznom... Ili se veli perjem?

- Perjanicama - reče Julia, smijući se. Cesar joj uputi ganut pogled.

- Et te, BrutaL... okrene se Sergiu. Jesi li shvatio bit tragičnog pitanja, Patrohlo? - srknuvši dugi gutljaj gina s limunom, pogleda dramatično oko sebe, kao da traži prijateljsko lice. - Ne znam što imate protiv tuđeg

142

perja, dragi moji... napokon - doda poslije kraćeg razmišljanja - u svakoj slavi ima nečeg tuđeg. Čisto stvaranje ne postoji; žao mi je što vam moram prenijeti tu lošu vijest. Nismo, ili moram reći niste, jer ja nisam stvaratelj... Ni ti, Menchu, zlato... Možda si ti, Max, ne gledaj me tako, prelijepi condottiere feroce, jedini koji ovdje doista nešto stvara... - napravi elegantan i umoran pokret desnom rukom, kao da izražava duboko gadenje čak i prema vlastitim riječima, koji na kraju završi vrlo blizu lijevog Sergijeve koljena, kao da je bilo slučajno. - Picasso je, tako mi je teško spominjati tog lakrdijaša, i Monet i Ingres i Zurbar i Breughel i Pieter Van Huys... Pa čak ni naš prijatelj Munoz, koji je u ovom trenutku nedvojbeno nagnut nad šahovnicu, pokušavajući otjerati svoje duhove u vremenu koje nas oslobada naših, nije on, nego Kasparov i Karpov. I Fisher i Capablanca i Paul Morphy i onaj srednjovjekovni majstor Ruy López... Sve se sastoji od faza iste povijesti, ili se možda ista povijest ponavlja, u to više nisam jako siguran... A ti, Julia, prelijepa, jesi li ikada razmišljala, stojeći pred našom slavnom slikom, gdje si ti, jesi li na slici ili izvan nje?... Da. Siguran sam da jesi, jer te poznajem, sunčice. I znam da nisi našla odgovor - grohotom se nasmije bez volje i pogleda ih jedno po jedno -... Zapravo smo, svi mi, djeco moja, župljani, vrlo hrabra družina. Dovoljno smo drslu da istražujemo tajne koje su, zapravo, zagonetke naših vlastitih života - podigne čašu u svojevrstoj

zdravici nikome posebno. - A to, lead se dobro pogleda, stalno nosi opasnosti. Kao da razbijate zrcalo da biste vidjeli što je iza stahla... Ne ježi li vam se koža pomalo od toga, dragi moji?

Bilo je dva ujutro kad je Julia došla doma. Cesar i Sergio dopratili su je do veže i silom se htjeli s njom popeti na treći kat, ali im nije dopustila, poljubivši svakog na ra

143

Z

stanku, prije nego što se popela stubištem. Penjala se polako, gledajući nemirno oko sebe. A kad je izvadila hljučeve iz džepa, umirio ju je dodir hladnog metala pištolja koji je osjetila pod prstima.

Unatoč svemu, dok je okretala hljuč u bravi, iznenadila se što to radi tako smireno. Osjećala je jasan, točno određen strah, za čiju procjenu nije bio potreban apstraktan talent, kako bi rekao Cesar rugajući se Munozu. No, taj strah nije podrazumijevao ponižavajuće muke ni želju za bijegom. Naprotiv, pročistila ga je snažna znatiželja u kojoj je bilo mnogo osobne razmetljivosti i izazova. Pa i igre, opasne i uzbuđljive. Kao onda dok je ubijala gusare u Nepostojećoj Zemlji.

Dok je ubijala gusare. Smrt je upoznala vrlo mlada. Prvo sjećanje iz djetinjstva vezano je uz njezina oca, shlopljenih očiju, nepokretnog na ležaju u spavaćoj sobi, olu-uženog ljudima u crnini, ozbiljna lica, koji su govorili tiho, kao da se boje da bi ga mogli probuditi. Julia je imala šest godina i taj je nerazumljivi i svečani prizor zauvijek ostao povezan sa slikom majke koja ni tada nije proljevala suze, u crnini i nedostupnija nego ikad; s njezinom suhom i zapovjedničkom rukom kad ju je prisilila da zadnji put poljubi pokojnika u čelo. Poslije toga ju je Cesar, Cesar kojega je pamtila mladega, podignuo u naručje i odnio daleko od tog prizora. Sjedeći na njegovim koljenima, Julia je gledala zatvorena vrata iza kojih su radnici pogrebnog poduzeća pripremali lijes.

»Nije si sličan«, Cesar, rehla je, suzdržavajući plač. Ne smije se plakati, običavala bi reći majka. Bilo je to jedino čega se sjećala da je naučila od nje. »Tata si nije sličan.«

»Ne, to više nije on«, odgovorio joj je. »Tata više nije tu.«

»Gdje je onda?«

»Nije bitno gdje je, sunčice... Više se neće vratiti.« »Nikad?«

144

»Nikad.«

Julia je zamišljeno namrštila svoje dječje čelo. »Više ga ne želim ljubiti... Koža mu je hladna.«

Neko ju je vrijeme šutke promatrao, prije nego što ju je snažno stisnuo k sebi. Julia se sjećala topline koju je oćutjela među tim rukama, blagog mirisa odjeće i kože.

»Kad god budeš htjela, možeš me poljubiti.«

Julia nikad nije točno znala u kojem je trenutku otkrila da je on homoseksualac. Možda je to shvaćala malo pomalo, zahvaljujući sitnim pojedinostima i slutnjama. Jednoga dana, kad je tek navršila dvanaest godina, ušla je u prodavaonicu antikviteta vraćajući se iz škole i vidjela kako Cesar dodiruje obraz nekog mladića. Samo to, kratak dodir vršcima prstiju, i ništa više. Mladić je prošao kraj Julije, uputio joj osmijeh i otišao. Cesar ju je, paleći cigaretu, dugo gledao, a zatim počeo navijati satove.

Nekoliko dana poslije, dok se igrala s Bustellijevim figuricama, Julia je izgovorila pitanje:

»Cesar... Tebi se sviđaju cure?«

Antikvar je sjedio za pisaćim stolom i pregledavao knjige. Najprije se činilo da nije čuo pitanje. Tek poslije nekoliko trenutaka, podignuo je glavu i njegove su plave oči mirno pogledale Julijine.

»Ti si jedina cura koja mi se sviđa, sunčice.« »A druge?«

~~~Koje druge?«

Niti jedno od njih nije rehlo više ništa. No, te je noći, kad je otišla spavati, Julia razmišljala o Cesarovim riječima i osjećala se sretnom. Nitko joj ga neće oteti. Nema opasnosti. I nikada neće otići daleko, onamo odahle se nitko ne vraća, kao njezin otac.

Zatim su došla druga vremena. Dugi razgovori u zlatnom svjetlošću obasjanoj prodavaonici antikviteta. Cesarova mladost, Pariz i Rim pomiješani s poviješću, umjet

145

nošću, knjigama i pustolovinama. Zajedničlu mitovi. Otok s blagom, koji su poglavlje po poglavlje čitali okruženi starim škrinjama i oksidiranim starim oružjem. Jadni osjećajni gusari u noćima punog mjeseca na Karibima, osjećali su kako im kucaju kamena srca pri pomisli na njihove ostarjele majke. Jer i gusari imaju majku, čak i lukavi gadovi poput Jaimea Garfía, poznatog po svakakvim prijestupima, koji je svakog mjeseca slao nekoliko zlatnika ženi koja ga je donijela na svijet kako bi joj olakšao život pod stare dane. A između priča, Cesar bi izvlačio iz škrinje par starih sablji kako bi je naučio vještini mačevanja gusara: en garde i natrag, razrezati i zahlati nije isto, a točno ovako baca se kuka s kojom se brod zakvači za brod. Izvukao bi i sekstant, kako bi se mogli orijentirati po

zvijezdama. I stilet sa srebrnom drškom koji je izradio Benvenuto Cellini, koji je, osim što je bio zlatar, pucnjem iz arkebuza za pljačke Rima ubio burbonskoga glavnog zapovjednika vojske. I strašan bodež, dug i zlokoban, kojim je paž Crnog Princa udario po šljemu francuske vitezove poražene kod Crecyja...

Godine su prolazile i Julia se polako razvijala. Sad je došao red na Cesara da šuti i sluša njezine priče. O prvoj ljubavi u četrnaestoj. O prvom ljubavniku u sedamnaestoj. I tada je antikvar šutke slušao, ne iznoseći svoje mišljenje. Samo bi se svaki put, na kraju, nasmiješio.

Te bi noći Julia dala sve samo da je mogla kraj sebe osjetiti taj osmijeh: osmijeh koji joj je ulijevao hrabrost i istodobno određivao značajnost događajima, dajući im točnu dimenziju u svijetu i u neizbježnom protjecanju života. No, Cesar nije bio tu i morala se sama potruditi. Kako je antikvar običavao komentirati, ne može se uvijek birati društvo i sudbina.

Zastala je, pripremajući votku s ledom, i sama se nasmiješila, u tami, ispred Van Huysa. A, morala je prizna

146

ti, imala je dojam da će se zlo, dogodi li se uopće, dogoditi drugima. Glavnoj se junakinji nikada ništa ne dogodi, sjetila se, ispijajući votku i dok su kocluge leda zveckale sudarajući se s njezinim zubima. Umirali su drugi, sporedni likovi poput Alvara. Ona je, dobro se sjećala, proživjela već stotinu sličnih pustolovina i uvijek se izvuhla netaknuta, takomiboga. Ili... Kako je ono išlo? Stomugromova.

Pogledala se u venecijansko zrcalo, sjena među sjenama, odraz lica bio je tek bljedunjava mrlja, ublaženih obrisa, velikih i tamnih očiju - s onu stranu zrcala provirivala je Alisa. Pogledala je Van Huysa, u naslikano zrcalo koje je odražavalo drugo venecijansko, odraz odraza drugog odraza. I opet je osjetila vrtoglavicu koju je već prije osjećala, pomislivši da u te noćne sate zrcala i slike i šahovske ploče loše utječu na maštu. Ili su se možda vrijeme i prostor pretvarali, poslije svega, u prezira vrijedne pretjerano relativne pojmove. Opet je pila, a led joj je opet kuckao po zubima i činilo joj se da bi, ispruži li ruku, mogla čašu odložiti na stol prekriven zelenom tkaninom, baš iznad skrivena natpisa, između nepokretne ruke Rogera d'Arrasa i šahovske ploče.

Još se približi slici. Kraj ovalnog prozora, spuštenu pogleda, potpuno usredotočena na knjigu koju je držala na krilu, Beatrice Ostenburška podsjećala je Juliu na flamanske djevice primitivnih flamanskih slikara: svijetle kose glatko začešljane prema natrag, skupljene ispod gotovo prozirne mreže. Bijele puti. Svečana i daleka u crnoj haljini toliko različitoj od uobičajene odjeće: od grimizne vune, flamanske tkanine vrednije od svile i brokata. Crna boja predstavlja - Juliji je već bilo potpuno jasno - simboličnu korotu. Crnina udovice u leou ju je Pieter Van Huys, genijalni zaljubljenik u znakove i privide, odjenuo,

147

nije bila znak žalosti za mužem nego za ubijenim ljubavnikom.

Njezino je ovalno lice bilo nježno, savršeno, a sličnost s renesansnim djevicama bila je naglašena u svakoj nijansi, u svakoj pojedinosti. Nije to bila djevica poput Giottovih talijanskih svetica, gospodarica i dadilja, čak i ljubavnica, ili francuskih majlu i kraljica. Građanska djevica, žena cehovskog vode ili plemenitog vlasnika valovitih ravnica s dvorcima, naseljima, vodenim tokovima i zvoncima poput onoga koji je nicao u krajolik u s onu stranu prozora. Pomalo umišljena, bešćutna, mirna i hladna, inkarnacija one nordijske ljepote a la maniera ponentina koja je toliko uspjeha imala u južnim zemljama, Italiji i Španjolskoj. I plave oči, ili ih je gledatelj takvima zamišljao, odsutna pogleda, naizgled usredotočena samo na knjigu, koja je, ipak, bila prodorna kao sve flamanske žene koje su slikali Van Huys, Van der Weyden, Van Eyck. Zagonetnih očiju u kojima se nije vidjelo što gledaju ili što bi željele gledati, ni što misle. Što osjećaju.

Zapalila je još jednu cigaretu. Okusi duhana i votke miješali su se ostavljajući joj opor okus u ustima. Odmaknula je kosu s čela i zatim, približavajući prste površini slike, pomilovala crtu usana Rogera d'Arrasa. Pod zlatnom svjetlošću, koja je poput aureole okruživala viteza, njegov je čelični ovratnik sjao slabim, gotovo mat odsjajem uglačana metala. Desne ruke, nježno obasjane tim blagim sjajem, ispod brade naslonjene na palac, pogleda uprta u ploču koja je simbolizirala njegov život i smrt, Roger d'Arras je podsjećao na profile sa starih medalja, očito stran ženi koja je čitala iza njegovih leđa. No, možda su njegove misli letjele dalje od šaha, prema toj Beatrice Burgundskoj koju nije gledao iz ponosa, opreza ili samo zbog poštovanja prema gospodaru. U tom su se slučaju samo njegove misli mogle slobodno posvetiti njoj, isto

148

kao što su u tom trenutku misli dame bile, možda, isto tako daleko od stranica knjige koju je držala u ruci, a njezine su se oči, elegantne i mirne, zabavljale, ne morajući gledati u njegovu smjeru, kružeći

širokim vitezovim ledima; možda prisjećajući se njegovih ruku ili kože, ili samo odjeka suzdržane šutnje, tužnog i nemoćnog pogleda koji je izazivala u njegovim zaljubljenim očima.

Dva zrcala, venecijansko i naslileano, za Juliu su uokvirivala irealni prostor, ublažujući granice jedne i druge površine slike. Zlatna svjetlost obasjala je i nju kad se, vrlo polako, gotovo naslanjajući se rukom na zelenu tkaninu kojom je bio prekriven naslikani stol, vrlo oprezno, kako ne bi pomaknula šahovske figure razmještene po ploči, nagnula prema Rogeru d'Arrasu i nježno ga poljubila u hladne usnice. A kad se okrenula, ugledala je sjaj Zlatnog runa na grimiznom baršunu prslulea drugog igrača, Ferdinanda Altenhoffena, ostenburškog vojvode, čije su je tamne i neprobodne oči netremice gledale.

Kad je zidni sat otkucao tri puta, pepeljara je bila puna opušaka; šalica i vrč s kavom gotovo prazni, među knjigama i dokumentima. Julia se naslonila na stolac i pogledala u strop, želeći srediti misli. Zapalila je sva svjetla u sobi ne bi li što dalje otjerala duhove koji su je okruživali, a granice stvarnosti polako su se vraćale, uokvirujući malo pomalo, ponovno, vrijeme i prostor.

Bilo je, zahljučila je na kraju, drugih, praktičnijih načina za postavljanje pitanja. Drugo gledište, nedvojbeno prikladno, ako je Julia mislila da sebe može smatrati već poodraslom Zvončicom, da ne govorimo o Alisi. Da bi tako uočila sve točke problema, morala je samo zatvoriti oči i opet ih otvoriti, pogledati Van Huysa kao da gleda bilo koju sliku naslikanu prije pet stotina godina i uzeti papir i olovku. To je i učinila, isпивši ostatke hladne kave.

149

U te noćne sate, pomislila je, bez trunke sna i toliko osjećajući strah da se mogla samo otkotrljati niz padinu iracionalnog, srediti misli u svjetlu najnovijih događaja nije bila glupost. To uopće nije bilo glupo. Pa je počela pisati:

1. Slika datira iz 1471. Partija faha. Tajna. Što se doista dogodilo između Ferdinanda Altenhoffena, Beatrice Burgundske i Rogera d'Arrasa? Tk.o je zapovijedio da se viteza ubije? Kakve veze ima fah sa svim tim? Zašto je Van Huys naslikao sliku? Zašto je Van Huys izbrisao natpis Quis necavit equitem? Boji li se da bi i njega mogli ubiti?

11. O otkriću sam obavijestila Menchu. Tražim pomoć od Alvara. On je već upućen; još je netko od njega tražio savjet. Tko?

111. Alvaro je mrtav. Mrtav ili ubijen? Očita veza sa slikom ili, možda, s mojim posjetom i istraživanjem. Postoji li nešto što netko ne želi da se dozna? Je li Alvaro otkrio nešto bitno što ja ne znam?

IV. Nepoznata osoba (možda ubojica), falje mi dokumente koje je sakupio Alvaro. Što Alvaro zna što drugi drže opasnim? Zašto tom drugom (ili drugima) odgovara da ja znam i što im ne odgovara?

V. Svjetlokosa žena nosi omotnicu u Urbexpress. Je li povezana s Alvarovom smrću ili je jednostavno posrednica? VI. Umire Alvaro, a ne ja (zasad), iako oboje istražuje

mo temu. Čak se čini da mi žele olakšati posao ili ga usmjeriti prema nečemu što ja ne znam. Je li slika zanimljiva zbog ekonomske vrijednosti? Je li zanimljiv moj restauratorski rad? Je li zanimljiv natpis? Je li zanimljiv fahovski problem? Želi li netko da se doznaju ili zanemare određeni

150

povijesni podaci? Što bi moglo nekoga iz 20. stoljeća povezivati s dramom koja se dogodila u 15. ?

VII. Temeljno pitanje (zasad): Bi li ~rcogući ubojica imao koristi od više početne cijene slike na dražbi? Postoji li još nešto na toj slici što nisam otkrila?

1~111. Možda pitanje ne leži u vrijednosti slike nego u tajni naslikane partije. Munozov posao. Šahovski problem. Kako to može biti uzrokom nečije smrti pet stoljeća poslije? Nije samo smiješno, nego i glupo. (Mislim).

IX. Jesam li u opasnosti? Možda očekuju da ću još nešto otkriti, da ću raditi za njih, a da to i ne znam. Možda sam živa jer me još trebaju.

Sjetila se nečeg što je Munoz rekao prvi put pred Van Huysom, pa je to pokušala rekonstruirati na papiru. Šahist je govorio o različitim razinama slike. Objašnjenje jedne od njih moglo bi dovesti do razumijevanja cjeline:

1. razina: prizor na slici. Pod u obliku šahovnice na kojoj su likovi.

2. razina: osobe na slici - Ferdinand, Beatrice, Roger.

3. razina: fahovska ploča na kojoj dva lika igraju šah.

4. razina: figure koje simboliziraju tri lika sa slike.

5. razina: naslikano ogledalo u kojem se vidi iskrivljeni odraz partije i likova.

Proučila je rezultat, povezujući razine crtama, ali je uspjela uspostaviti samo uznemirujuće odnose.

Peta razina obuhvaćala je četiri prethodne, prva je odgovarala tre

Isz

... Koji je figuru mogao pojesti taj top na b5?... Munoz je gledao ploču očima na kojima se jasno vidjela nesanica, kao da doista još ne zna odgovor. - Nije pojeo crnoga konja jer su oba još na ploči... Niti lovca, jer je polje b5 bijelo, a crni lovac koji se kreće po bijelim poljima nije se maknuo s mjesta. Tu je na c8, a njegova dva izlaza zatvaraju pješaci koji još nisu uvedeni u igru...

- Možda je pojeo crnog pješaka - predloži Julia. Munoz odmahne glavom.

- Da bih to odbacio, trebalo mi je više vremena, jer je položaj pješaka najzbrkaniji u partiji. Ali nije mogao pojesti crnoga pješaka jer onaj koji je na a5 dolazi s c7. A

155

A B C D E F G H

znate da pješaci jedu dijagonalno, a taj je, vjerojatno, pojeo dvije bijele figure na b6 i a5... Što se tiče ostala četiri crna pješaka, odmah se vidi da su pojedeni daleko odavde. Oni niti u jednom trenutku nisu mogli biti na b5.

- To je, znači, mogao biti samo crni top, koji je izvan igre... Bijeli top sigurno ga je pojeo na b5.

- Nemoguće. Po rasporedu figura oko polja a8, očito je da je crni top pojedena tamo, na svom početnom položaju i da se nije stigao ni pomaknuti. Pojeo ga je bijeli konj, iako u ovom slučaju to tko ga je pojeo nije ni najmanje...

Julia podigne pogled s ploče, zbunjena.

- Ne razumijem vas... To odbacuje sve crne figure. Što je onda pojeo taj bijeli top na b5?

Munoz se napola nasmiješi, pomalo nespretno. Činilo se jedino da ga zabavlja Julijino pitanje ili odgovor koji će dati.

- Zapravo niti jednu. Ne, nemojte me tako gledati. Vaš slikar Van Huys bio je pravi majstor kad je trebalo navesti na krivi put... Jer na b5 nitko ništa nije pojeo prekrizio je ruke, nagnjući čelo nad malu ploču i zašutjevši. Zatim je pogledao Juliu i prstom dodirnuo crnu damu. - Ako posljednji potez bijeloga nije bila prijetnja crnoj dami topom, znači da je jedna bijela figura morala, pomaknuvši se, otkriti bijeli top koji je, tako, zaprijetio šehom crnoj dami... Govorim o nekoj bijeloj figuri koja je bila na b4 ili na b3. Van Huys se sigurno grohotom smijao svojoj drskosti, znajući da će sa zrcalnom slikom dvaju topova dobro nasamariti onoga tko pokuša odgonetnuti zagonetku.

Julia potvrdi polaganim pokretom glave. Jednostavna Munozova rečenica ispunila je kut slike, koji se dotad činio statičnim i nebitnim, bezbrojnim mogućnostima.

156

Bilo je posebne magije u načinu na koji je taj čovjek mogao voditi ostale kroz složeni labirint bijelog i crnog za koji je imao skrivene hljučeve. Kao da se mogao orijentirati prema mreži nevidljivih poveznica koje su tehle ispod ploče i pokazivati nemoguće kombinacije, koje nitko ne bi mogao zamisliti i za koje je bilo dovoljno reći da odnose živote pojavljujući se na površini tako jasne da se svi začude što ih prije nisu vidjeli.

- Razumijem - odgovorila je za nekoliko sekundi. - Ta je bijela figura štitila crnu damu od topa. A kad je otišla, crna je dama ostala u šehu.

- Točno.

- I koja je to figura bila?

- Možda do toga možete doći sami. - Bijeli pješak?

- Ne. Jedan je pojedena na a5 ili b6, a drugi predaleko odavde. Nisu mogli biti ni ostali.

- Stvarno, ništa mi ne pada na pamet.

- Pogledajte dobro ploču. Mogao sam vam odmah reći na početku, ali bih vas tako lišio zadovoljstva koje, pretpostavljam, zaslužujete... Mirno razmislite - pokazao je lokal, pustu ulicu, šalice kave na stolu. - Nikamo nam se ne žuri.

Julia se zadubi u ploču. Poslije nekog vremena izvuče cigaretu, ne odvajajući oči od figura i nedefinirano se nasmiješi.

- Mislim da znam - oprezno najavi. - Recite.

- Lovac koji se kreće po dijagonalnim bijelim poljima nalazi se na f1, nedirnut, i nije imao vremena doći s jedinog mogućeg polja, b3, jer je b4 crno polje... - pogleda Munoz očekujući potvrdu prije nego nastavi. - Hoću reći, trebalo bi mu najmanje - prebroji prstom po ploči - tri poteza da s polja b3 dođe na ovo polje na kojem je

157

sad... To znači da lovac nije ostavio kraljicu u šehu. Je li dobro?

- Odlično je, nastavite.

- Šeh nije mogla otkriti ni bijela kraljica koja je sad na e1. Ni bijeli kralj... A bijeli lovac koji ide po crnim poljima, i koji je izvan ploče jer je pojedena, nikad nije mogao biti na b3.

- Jako dobro - potvrdi Munoz. - Zašto?

- Jer je b3 bijelo polje. S druge strane, da se taj lovac kretao dijagonalno po crnim poljima od polja b4, još bi bio na ploči, a nema ga. Pretpostavljam da je pojeden mnogo prije, u nekom drugom dijelu partije.

- Točna pretpostavka. Što nam je, dakle, ostalo? Julia je gledala ploču, dok su joj lagani trnci prolazili leđima i rukama, kao da je dodiruje oštrica noža. Ostala je samo jedna figura koju još nije spomenula.

- Ostao je konj - reče, gutajući slinu, nehotice tihim glasom. - Bijeli konj.

Munoz se nagne prema njoj, vrlo ozbiljan.

- tako je, bijeli konj - šutio je neko vrijeme i više nije gledao ploču nego juliu. - Bijeli konj koji je skočio s b4 na c2 i u tom trenutku otkrio i doveo u opasnost crnu damu... I tu je, na c2, crna dama, da bi se zaštitila od prijetnje topa i dobila jednu figuru, pojela konja - Munoz opet zašuti, pokušavajući provjeriti je li zaboravio nešto bitno, a zatim se sjaj njegovih očiju ugasio tako brzo kao da je netko pritisnuo preludač. Odmaknuo je pogled s Julije dok je jednom rukom skupljao figure, a drugom shlapao ploču, kao da je tim pokretom stavljao točku na svoje sudjelovanje u problemu.

- Crna dama - ponovila je zaprepašteno, dok je osjećala, gotovo i čula, buku u svom mozgu koji je radio punom brzinom.

158

- Da - Munoz slegne ramenima. - Viteza je ubila crna dama... Što god to značilo.

Julia je ustima prinijela cigaretu od koje je ostao samo žar i povuhla zadnji dugi dim koji joj je opekao prste prije nego što ju je bacila na pod.

- Znači - promrmlja, još ošamućena otkrićem - da je Ferdinand Altenhoffen bio nedužan... - suho se nasmije i sumnjičavo pogleda skicu partije koja je još stajala na stolu. Zatim pruži ruku i kažiprstom pokaže polje c2, jarak kod Istočnih vrata ostenburške utvrde gdje je ubijen Roger d'Arras. - Znači - doda, drhteći - da je Beatrice Burgundska naručila ubojstvo viteza.

- Beatrice Burgundska?

Julia potvrdi. To se sad činilo tako jasnim, tako očitim, da bi samu sebe išamarala jer to nije prije otkrila. Sve je bilo pokazano u partiji i na samoj slici. Vrištalo je. Van Huys je sve brižljivo zabilježio, do najsitnije pojedinosti.

- Nije moglo biti drukčije - reče -... naravno, crna dama: Beatrice, ostenburška vojvotlunja - zastane, tražeći riječi. - Prohleta kurva.

I sve je vidjela savršeno jasno: slileara u neurednom atelijeru koji je mirisao na uljene boje i terpentini kako se kreće u chiaroscuro koji su svojom svjetlošću stvorile lojanice smještene vrlo blizu slike. Miješao je bakreni pigment sa smolom kako bi dobio postojanu zelenu boju koja će prkositi vremenu. Zatim ju je nanosio polako, u uzastopnim slojevima, dovršavajući nabore tkanine koja je prekrivala stol sve dok nije prekrpio natpis Quis necavit ecluitem koji je, prije samo nekoliko tjedana, ispisao auripigmentom. Bila su to lijepa gotska slova i nije se slagao s tim da nestanu, nedvojbeno zauvijek; ali vojvoda Ferdinand bio je u pravu: »Preočito je, maestro Van Huys.«

159

Moralo je biti tako nekako i sigurno je starac mrmljao kroz zube dok je baratao lustom, nanoseći polagane slojeve na sliku čije su se boje, nedavno naslikane u ulju, obasjane svijećama isticale svojim živim nijansama. Možda je u tom trenutku protrljao umorne oči i pomaknuo glavu. Vid mu više nije bio onako dobar kao prije nekoliko godina; godine nisu prošle uzalud. Čak su mu oslabile koncentraciju za jedino zadovoljstvo koje mu je pomoglo da zaboravi slikanje u vrijeme zimske dokolice, kad su dani bili kratlu i kad nije bilo dovoljno svjetla za baratanje lustovima: šah. Tu je ljubav dijelio s oplakanim gospodinom Rogerom, koji mu je za života bio zaštitnik i prijatelj i koji se, unatoč svom staležu i položaju, nikad nije ustručavao zamrljati prsluk bojom kad bi ga posjetio u atelijeru kako bi odigrali partiju među uljima, smolama, kistovima i napola dovršenim slikama. I znao je, bolje od ikoga, izmjenjivati bitku figura s dugim razgovorima o umjetnosti, ljubavi i ratu. I s onom neobičnom idejom, koju je toliko puta ponovio i koja je sad zvučala kao strašno proročanstvo: šah je igra za one koji vole drsko šetati Đavoljim ždrijelom.

Slika je bila gotova. Dok je bio mladi, Pieter Van Huys je običavao pri zadnjem potezu lustom izmoliti kratku molitvu, zahvaljujući Bogu što je sretno završio još jedno djelo; no s godinama su mu usne utihnule, kao što su mu oči postale suhe a kosa sijeda. tako je samo potvrdno kimnuo glavom, ostavljajući kist u glinenoj posudi s otapalom i obrisao prste u pohabanu kožu, nu pregaču. Zatim je visoko podignuo svijećnjak i napravio korak natrag. Neka mu Bog oprosti, ali bilo je vrlo teško ne osjećati ponos. Partija šaha uvelike je nadvisila naružbu njegova gospodara vojvode. Jer sve je bilo ondje: život, ljepota, ljubav, smrt, izdaja. Ta je slika bila umjetničko djelo koje će

160

nadživjeti i njega i one koje prikazuje. I stari je flamanski majstor u srcu osjetio topli dah besmrtnosti.

Vidjela je Beatrice Burgundsku, ostenburšku vojvotlunju, kako sjedi uz prozor i čita Poemu o ruži i vitezu, dok joj zraka sunca pada iskosa na rame, osvjetljavajući minijaturne stranice. Vidjela je kako njezina ruka bjelokosne boje, na kojoj je svjetlost ostavila odraz zlatnog prstena, blago podrhtava kao list na laganom povjetarcu. Možda je voljela i bila nesretna, a njezin ponos nije mogao podnijeti odbijanje tog čovjeka koji joj se usudio uskratiti ono što ni sam Lancelot nije odbio kraljici Guinevere... Ili možda nije bilo tako, nego je plaćeni strijelac osvećivao odbijanje poslije smrti stare strasti, posljednji poljubac i okrutni rastanak... Flamanskim su nebom prolazili oblaci, a dama je i dalje bila zaokupljena knjigom na krilu. Ne, to je bilo nemoguće, jer Ferdinand Altenhoffen nikad ne bi odao počast izdaji, niti bi Pieter Van Huys unio svu svoju umjetnost i vještinu u tu sliku... Ljepše je bilo misliti da spuštene oči ne gledaju ravno jer skrivaju suzu. Da je crni baršun znak žalosti koju je osjećalo srce, probijeno istom strijelom koja je zazviždala kraj jarka. Srce koje se slomilo zbog državne dobrobiti, šifrirana poruka rođaka, burgundsleoga vojvode Carla: nekoliko puta presavijen pergament sa slomljenim pečatom koji je gužvala u hladnim rukama, nijema od tjeskobe, prije nego što ga je spalila na plamenu svijeće. Povjerljiva poruka koju su prenijeli tajni agenti. Spletlee i pauleove mreže satkane oko vojvodstva i njegove, i europske, budućnosti. Francuska strana, burgonska strana. Gluhi rat kancelarstava, nemilosrdan kao najokrutnije bojište: bez junaka i s krvnicima u čipki naoružanih bodežima, otrovom i samostrelima... Glas krvi, zadaće koje se moraju obaviti u ime obitelji, nije tražio ništa što poslije ne bi mogla olakšati dobra ispovijed. Samo da se u

161

odreden dan i sat pojavi na prozoru kule Istočnih vrata gdje joj je sobarica svake večeri češljala kosu. Na prozoru ispod kojega je Roger d'Arras šetao svakoga dana u isto doba, sam, razmišljajući o svojoj nemogućoj ljubavi i svojim žudnjama.

Da. Možda je crna dama spustila pogled i uprla ga u knjigu na krilu, ne zato što je čitala nego zato što je plakala. Ali možda se nije usudila gledati u oči slikara koje su, napokon, utjelovljivale mudar pogled Vječnosti i Povijesti.

Vidjela je Ferdinanda Altenhoffena, nesretnog princa, kojeg su okružili istočni i zapadni vjetrovi u Europi koja se mijenjala prebrzo za njegov ukus. Vidjela ga je rezigniranog i nemoćnog, zatočenika samoga sebe i stoljeća u kojem je živio, kako udara svilene hlače rukavicama od semiša, dršćući od bijesa i boli, nesposoban kazniti ubojicu jedinoga prijatelja kojeg je imao u životu. Vidjela ga je kako se, naslonjen na stup u dvorani prekrivenoj tepisima i zastavama, sjeća djetinjstva, zajedničkih snova, divljenja prema mladom plemiću Icoji je otišao u rat i vratio se prekriven ožiljcima i slavom. Još su dvoranom odzvanjali njegov grohotan smijeh, njegov miran i ugodan glas, njegove ozbiljne rečenice, njegovo nježno udvaranje damama, njegovi odlučni savjeti, zvuk i toplina njegova prijateljstva... No, njega više nije bilo. Otišao je na neko mračno mjesto.

»A najgore je, maestro T~an Huy.c, najgore je, stari prijatelju, stari slikaru koji si ga volio gotovo isto koliko i ja, najgore je što je osveta neumjesna; što je ona, kao i ja, kao i on sam, tek igračka u rukama moćnijih: onih koji odlučuju jer imaju novac i moć da sto jeća moraju izbrisati Ostenburg sa zemljovida... Na grobu mog prijatelja ne mogu odrubiti

162

samo jednu glavu, a kad bi tako i bilo, ne bih mogao. Ona je znala i šutjela je. Ubila ga je svojom šutnjom, dopustivši mu da se kao i svake večeri - i ja plaćam dobre uhode približi jarku kod Istočnih vrata, privučen nijemom pjesmom sirene koja sili ljude da se prepuste sudbini. Sudbini koja se čini usnulom, ili slijepom, sve dok jednoga dana ne otvori oči i ne pogleda nas.

Nema, kao što vidiš, mogućnosti osvete, maestro T~an Huys. Predajem je u tvoje ruke i tvojoj domišljatosti i nitko ti nikada neće platiti za sliku toliko koliko ću ti ja platiti za ovu. Želim pravdu pa makar bila samo za mene. Makar zato da ona dozna da znam i da netko drugi osim Boga, kad se svi pretvorimo u prah kao Roger d'Arras, može saznati. Naslikaj tu sliku, majstore T~an Huys. Tako ti neba, naslikaj je. Želim da sve bude na njoj i da bude tvoje najbolje, tvoje najstrašnije djelo. Naslikaj je i neka nas Vrag, kojega si jednom naslikao kako jaše uz njega, sve odnese. «

A na kraju je vidjela i viteza, u prsluku razderanu nožem i lanenim hlačama, sa zlatnim lancem oko vrata i beskorisnim bodežom za pojasom, kako u sumrak prolazi kraj jarka kod Istočnih vrata, sam, bez štita koji bi mu ometao misli. Vidjela ga je kako podiže pogled prema ovalnom prozoru i smiješi se; neznatnim, melankoličnim i odsutnim osmijehom. Osmijehom poput onih kroz koje se naziru sjećanja, ljubavi i opasnosti, ali i slutnja vlastite sudbine. Možda je Roger d'Arras slutio skrivenog strijeka koji, s druge strane niskog kruništa, među kamenjem iza kojega niče zlokobno grmlje, napinje luk i gada ga u leđa. I odmah shvaća da cijeli njegov život, dugačak put, bitke koje je vodio u škripavom, hrapavom i znojnom ohlopu,

163

zagrljaji žene, trideset i osam godina koje nosi na ramenima kao težak teret, završava baš tu, na ovom mjestu i u ovom času, i da poslije udarca koji je osjetio nema više ničega. I obuzima ga teška bol za sobom samim jer mu se čini nepravednim da završi ovako, u sumrak, pogoden strijelom kao nerast. I podiže nježnu i lijepu mušku ruku, jednu od onih koje odmah podsjećaju na mač kojim je mahao, na uzde koje je držao, na kožu koju je milovao, na pero koje je uranjao u tintu prije nego što je ispisao riječi na pergamentu... Podiže tu ruku u znak prosvjeda za koji zna da je uzaludan jer, uz ostalo, nije siguran kome bi ga uputio. I želi vikati, ali pomišlja na poštovanje koje duguje samom sebi. Zato prinosi drugu ruku bodežu i misli da će smrt s oružjem u ruci, makar bila samo to, biti dostojnija viteza... I čuje tup samostrela i pomisli, na trenutak, da se mora maknuti s putanje strelice; ali zna da je strijela brža od čovjeka. I osjeća kako mu duša polako roni gorke suze za samom sobom, dok očajnički pokušava pronaći u sjećanju Boga kojemu će povjeriti svoje pokajanje. I u čudu otkriva da se ne kaje ni zbog čega, iako nije baš jasno da ove večeri postoji Bog koji je raspoložen slušati. Zatim osjeti udarac. I prije ih je bilo, na mjestima na kojima su ožiljci; ali zna da ovaj neće ostaviti ožiljak. Niti ne boli; jednostavno mu se čini da mu duša izlazi kroz usta. Zatim se iznenada nepovratno smračilo, a prije nego što uroni u noć, shvaća da će ova biti vječna. I kad je Roger d'Arras zavikao, više nije mogao čuti svoj glas.

164

VIII.

Cetvrti igr~čč

»Šahovske figure bile su nemilosrdne. Zadržavale su ga i potpuno obuzimale. U svemu je tome bilo strave, ali i jedinstvenoga sklada. Jer, što postoji na svijetu osim šaha?«

V. Nabokov

~ unoz se gotovo smiješio, onim svojim mehaničkim i 11'lodsutnim osmijehom koji ga naizgled nije ni na što obvezivao i kojemu nipošto nije bio cilj izazvati simpatije.

- Znači, o tome se radilo - rekao je tiho, ushladujući leorak s Julijinim.

- Da - hodala je spuštene glave, zaprepaštena. Zatim je izvukla ruku iz džepa vjetrovke kako bi odmaknula kosu s čela. - Sad znate cijelu priču... Imate pravo na to, pretpostavljam. Zaslužili ste.

Šahist je gledao ispred sebe, razmišljajući o tom tek stečenom pravu.

- Jasno mi je - promrmlja.

Hodali su šutke, bez žurbe, jedno kraj drugoga. Bilo je hladno. Najuže i najzatvorenije ulice još su bile mračne, a svjetlost uličnih svjetiljaka zrcalila se ponegdje na mokrom asfaltu s odsjajem svježe smole. Malo pomalo, sjene otvorenijih uglova ublažavala je olovna svjetlost koja je polako postajala sve jačom prema kraju avenije, gdje su dosad crni obrisi zgrada u protusvjetlu postajali sivi.

- Postoji li poseban razlog - upita Munoz - što ste mi ostatak priče tajili sve do sada?

165

Pogledala ga je ispod oka prije nego što je odgovorila. Nije se činio uvrijeđenim nego znatiželjnim, dok je odsutnim pogledom gledao ulicu ispred njih, s rukama u džepovima kišnog ogrtača i ovratnikom podignutim do ušiju.

- Mislila sam da si možda ne biste željeli komplicirati ŽIVOt.

- Razumijem.

Kad su zamaknuli za ugao, pozdravio ih je štopot smetlarskoga kamiona. Munoz zastane na trenutak kako bi joj pomogao proći između praznih kanti za smeće.

- I što ćete sada učiniti? - pitao je.

- Ne znam. Dovršit ću restauraciju, pretpostavljam. I napisati dugo izvješće o svemu. Zahvaljujući vama steći ću neku slavu.

Munoz je rastreseno slušao kao da su mu misli negdje drugdje.

- A kako napreduje policijska istraga?

- Na kraju će naći ubojicu, ako uopće postoji. Uvijek ga nađu.

- Sumnjate li u nekoga? Julia prasne u smijeh.

- Bože dragi, naravno da ne - razmišljala je o tome s grimasom na licu. - barem se nadam...~ pogledala je šahista. - Pretpostavljam da je istraga zloči' ~a, koji to možda i nije, vrlo slična onome što ste vi učiii` ili sa slikom.

Munoz nakrivi usne pokušavajući se nasmiješiti.

- Sve je pitanje logike, pretpostavljam - odgovori. I možda je to zajedničko šahistu i detektivu... - zažmirio je, a ona nije znala govori li ozbiljno ili se šali. - Kažu da je Sherlock Holmes igrao šah.

- Čitate li kriminalističke romane?

- Ne. Iako im je ono što obično čitam pomalo slično.

- Na primjer?

- Knjige o šahu, naravno. I matematičkim igrama, logičkim problemima... Takve stvari.

Prešli su pustu ulicu. Stigavši na drugu stranu, Julia opet krišom promotri svog pratitelja. Nije izgledao kao čovjek iznimne inteligencije. Osim toga, sumnjala je da mu je u životu išlo pretjerano dobro. Gledajući ga kako hoda s rukama u džepovima, pohabani ovratnik košulje i velike uši koje su provirivale iznad staroga kišnog ogrtača ostavljali su dojam da je baš ono što je i bio: sivi uredslu čovjek, čiji je jedini bijeg iz prosječnosti završavao u svijetu kombinacija, problema i rješenja koje mu je šah mogao ponuditi. Na njemu je najčudniji bio pogled koji se gasio kad bi se odvojio od ploče; onakvo naginjanje glave, kao da mu vratne kralješke pritišće prevelilu teret; kao da je tako pokušavao prisiliti vanjslu svijet da hlizne pokraj njega ne dodirujući ga više nego što je potrebno. Podsjećao je pomalo na zarobljene vojnike koji su u starim ratnim dokumentarcima išli pognute glave. Izgledao je kao netko tko je izgubio prije bitke, netko tko svalu dan otvara oči i budi se pobijeden.

A ipak, u njemu je bilo još nečega. Dok je objašnjavao potez, slijedeći zapetljanu nit drame, iz Munoz je izbijao kratkotrajan sjnj nečeg čvrstog, čak blistavog. Kao da je, unatoč ~govu izgledu, u njemu pulsirao neobičan logičlu, m tematičlu, ili kakav god talent koji je njegovim riječima i pokretima davao sigurnost i nedvojbeni autoritet.

Voljela bi ga bolje upoznati. Shvatila je da o njemu ne zna ništa osim da igra šah i da radi u računovodstvu. No, već je bilo prekasno. Posao je gotov i bilo bi teško ponavno se sastati.

- Naš je odnos bio vrlo neobičan - rekla je tiho. Munozov je pogled lutao nekoliko sekundi, kao da traži potvrdu tim riječima.

167

- Bio je to odnos uobičajen za šah... - odgovorio je. - Vi i ja, zajedno onoliko koliko traje partija - ponovno se nasmiješio, na onako zbunjujući način koji ništa ne znači. - Nazovite me kad budete opet htjeli igrati.

- Zbunjujete me - rehma je sponatno. - Doista. Zastao je i iznenađeno je pogledao. Više se nije smiješio. Ne razumij em.

- Ni ja, ako je o ovome riječ - Julia je ohlijevala na trenutak, nesigurna na terenu kojim se kretala. - Čini mi se da se u vama skrivaju dvije različite osobe; sramežljiva i povučena ponekad, s određenom vrstom dirljive nespretnosti... No, dovoljno je da se nadete pred nečim povezanim sa šahom i postajete zapanjujuće sigurni.

- I onda? - rekao je bezizražajno, pokušavajući sačuvati ostatak razuma.

- To i ništa više - ohlijevala je, pomalo posramljena zbog svoje indiskrecije, a zatim se, napravivši grimasu, narugala samoj sebi. - Pretpostavljam da je to apsurdno u ovo doba noći. Oprostite.

Stajao je ispred nje s rukama u džepovima ogrtača, istaknute jabučice iznad raskopčane košulje koja je naglašavala glatko izbrijano lice i glave pomalo nagnute ulijevo, kao da razmišlja o onome što je čuo. No, više se nije činio zbunjenim.

- Jasno mi je - rekao je, napravivši pokret bradom, pokazujući da će se za to pobrinuti, iako Julia nije uspijevala točno shvatiti što. Zatim je pogledao iza nje, kao da čeka nekoga tleo mu donosi zaboravljenu poruku. A onda je napravio nešto čega će se djevojka uvijek s čuđenjem sjećati. Na tom je mjestu, u jednom dahu, u samo nekoliko rečenica, nezainteresirano i hladno kao da je riječ o trećoj osobi, ispričao cijeli svoj život, ili je Julia mislila da to radi. Napravio je to, na djevojčino zaprepaštenje, brzo,

IG8

bez stanki i promjene tona, istom točnošću kojom je komentirao šahovske poteze. A kad je završio, iznova zašutjevši, tek u tom trenutku, na njegove se usne vratio neodlučan osmijeh kao da se tako ruga samome sebi, čovjeku opisanom prije nekoliko sekundi i prema kojemu, u dubini duše, igrač šaha nije osjećao ni sažaljenje ni prezir, nego nekakvu solidarnost punu razumijevanja. A Julia je stajala ondje, ispred njega, dugo ne znajući što bi rehma, pitajući se kako je, dovraga, taj čovjek koji ne voli riječi, uspio sve objasniti tako jasno. Tako je doznala priču o dječaku koji je u mislima igrao šah na stropu svoje sobe kad ga je otac kaznio zbog zanemarivanja škole; i doznala je priču o ženama koje urarskom preciznošću znaju rastaviti opruge koje pokreću muškarca; i doznala je o samoći koja je nastupila dok se skrivao od neuspjeha i nedostatka nade. Sve je to Julia shvatila odjednom i nije imala vremena o tome razmisliti pa na kraju, koji je gotovo bio početak, nije bila sigurna koji joj je dio priče on ispričovijedao, a što je sama zamislila. Pretpostavljajući, poslije svega, da bi Munoz jedva slegnuo ramenima i nasmiješio se kao umorni gladijator kojemu je svejedno kamo će se, gore ili dolje, okrenuti palac koji odlučuje o njegovoj sudbini. A kad je igrač šaha napokon prestao govoriti, ako je uopće i govorio, i kad mu je sivkasta svjetlost svitanja osvjetlila pola lica ostavljajući drugu polovicu u sjeni, Julia je savršeno točno znala što tome čovjeku znači kutak sa šezdeset i četiri bijelih i crnih

polja: minijaturno bojište na kojemu se odvija tajna života, tajna uspjeha i poraza, strašnih tajnovitih snaga koje vladaju ljudskom sudbinom.

Sve je to doznala za manje od minute. A i značenje onog osmijeha, koji se nikad nije uspio do kraja iscertati na njegovim usnicama. Pa je polako nagnula glavu jer je bila inteligentna mlada žena i jer je razumjela; a on je

169

pogledao u nebo i rekao da je jako hladno. Zatim je izvuhla kutiju cigareta, ponudila mu jednu, što je on prihvatio - i tada je prvi i predzadnji put vidjela Munozu da puši. Onda su opet krenuli i približili se Julijinim vratima. Prema dogovoru, šahist bi u tom trenutku morao otići s pozornice pa mu je pružila ruku i rehla zbogom. No, u tom je trenutku djevojka pogledala prema interfonu i vidjela malu oмотnicu, kao onu za posjetnice, ugravanu u prorez pokraj njezina imena. A kad ju je otvorila i izvuhla karticu, shvatila je da Munoz još ne može otići. I da će se dogoditi još mnogo toga, iako ništa dobra, prije nego što mu to dopuste.

- Ne sviđa mi se - rekao je Cesar, a Julija je primijetila kako podrhtavaju prsti kojima je držao usnik od bjelokosti. - Nimalo mi se ne sviđa to što nelu ludak slobodno šeće, igrajući se s tobom skrivača.

Činilo se da su antikvarove riječi znak svim satovima u trgovini da jedan za drugim ili istodobno, različitim tonom u rasponu od nježnog mrmljanja do ozbiljnih akorda teških zidnih satova, otkučaju devet puta. No, ta podudarnost nije nasmijala Juliu. Gledala je Bustellijevu Lucindu kako nepomično stoji u staklenoj vitrini i osjećala se jednako krhko.

- Ni meni se ne sviđa. Ali nisam sigurna da možemo birati.

Odljepila je pogled od porculana i usmjerila ga prema stolu u regentskom stilu na kojem je Munoz rashlopio malu šahovsku ploču, postavljajući na njoj, još jedamput, Van Huysovu partiju.

- Kad bi mi barem taj gad pao u ruke - mrmljao je Cesar, opet sumnjičavo gledajući karticu koju je Munoz držao za jedan kut, kao da je riječ o pješaku za kojega ne

170

zna kamo bi ga postavio. - Ako je šala, nadmašuje smiješno...

- Nije šala - prigovori Julia. - Zaboravio si jednog Alvara?

- Zaboravio? - antikvar stavi usnik u usta i nervozno otpuhne dim. - Kad bih barem mogao!

- A ipak, ima smisla - rekao je Munoz.

Gledali su ga. Nimalo pogodeni njihovim riječima, šahist je i dalje držao karticu među prstima i naslanjao se na stol, nad šahovnicu. Još nije skinuo ogrtač, a svjetlo koje je ulazilo kroz olovom optočeno okno davalo je plavi odsjaj njegovoj neobrijanoj bradi, naglašavajući tragove koje je ostavila neprospavana noć ispod umornih očiju.

- Prijatelju - rekao je Cesar, glasom neodređenim između pristojne sumnjičavosti i ironičnog obzira - Dvojim da možete pronaći smisao u svemu tome.

Munoz slegne ramenima, ne obraćajući pozornost na antikvara. Bilo je očito da se koncentrira na novi problem, na zagonetku postavljenu na maloj kartici:

Tb3 ?... Pd7-d5 +

Munoz je još promatrao brojke, uspoređujući ih s položajem figura na ploči. Zatim je podignuo pogled prema César, zaustavivši ga na Juliji.

- Netko je - kad je čula riječ netko, djevojka se naježila, kao da su otvorili neka nevidljiva vrata vrlo blizu njih - čini se, zainteresiran za partiju šaha koja se odigrava na ovoj slici... - zatvori oči i potvrdno kimne glavom, kao da iz neluh tajanstvenih razloga može naslutiti pokretače tajanstvenog ljubitelja šaha. - Tko god bio, zna kako se razvijala partija i zna, ili zamišlja, da smo riješili njegovu tajnu igrajući unatrag. Jer pokušava pre

171

dložiti potez naprijed; nastaviti igru od pozicije u kojoj su figure na slici.

- Šalite se - reče Cesar.

Nastupila je neugodna šutnja, a Munoz je čvrsto pogledao antikvara.

- Ja se nikada ne šalim - rekao je na kraju, kao da razmišlja o prihladnosti te izjave. - A najmanje kad je

8 7 6 5 4 3 2 1

riječ o šahu - prstom udari po kartici. - Vjerujte mi, on radi točno to: nastavlja partiju ondje gdje ju je slilear prelunuo. Pogledajte ploču:

... Pogledajte - Munoz pokaže karticu. - Tb3?... Pd7-d5+. To Tb3 znači da bijeli pomiče topa koji je na b5 i nosi ga na b3. To je stavio pod upitnik, što tumačim kao da nam želi sugerirati taj potez. Iz toga možemo zaključiti da mi igramo s bijelim, a protivnik s crnim figurama.

- Kako prihladno - prokomentira Cesar. - Tako prihladno da je nastrano.

- Ne znam je li nastrano ili to prestaje biti, jer radi točno to. Govori nam: » ja igram s crnim figurama i pozi

172

A B C D E F G H

vam vas da pomaknete top na b3...« Razumijete? Prihvatimo li igru, moramo napraviti potez lzoji nam predlaže, premda bismo mogli izabrati bolji. Na primjer, pojesti crnog pješaka na b7 bijelim pješakom na a6... Ili bijelim topom na b6 - zastane na trenutak, zaokupljen partijom, kao da je njegov mozak automatslu obuhvatio mogućnosti što nudi kombinacija koju je spomenuo, a zatim je trepnuo, vraćajući se u stvarnost s očitim naporom. - Naš protivnik misli da je razborito prihvatiti njegov izazov i pomaknuti bijelog topa na b3, kako bismo zaštitili bijeloga kralja od mogućeg bočnog kretanja crne dame ulijevo i, istodobno, tim topom, koji ima potporu drugog topa i bijeloga konja, zaprijetili matom crnom kralju na polju a4... A iz svega toga zaključujem da voli opasnost.

Julia, koja je pratila Munozova objašnjenja na ploči, podigne pogled prema šahistu. Bila je sigurna da je u njegovim očima otkrila trag divljenja prema nepoznatom igraču.

- Zašto ste to rešli?... Kako možete znati što on voli i što ne voli?

Munoz slegne ramenima, grizući donju usnu.

- Ne znam, odgovorio je zamuckujući. - Svatko igra šah u shladu sa svojim karakterom. Mislim da sam vam to već jednom objasnio - stavi karticu na stol kraj ploče. - Pd7-d5+ znači da je crni odlučio napredovati s pješakom na d7 prema d5 i zaprijetiti bijelom kralju šahom... Križić kraj brojki znači šah. U prijevodu: u opasnosti smo. U opasnosti koju možemo izbjeći ako pojedemo tog pješaka bijelirn pješakom koji je na e4.

- Da - rekao je Cesar. Dobro, jasno mi je to s potezima. Ali ne razumijem kakve veze to ima s nama... Kakve veze imaju ti potezi sa stvarnošću?

Munoz napravi nejasan pokret glavom, kao da od njega traže previše. Julia primijeti da su oči igrača šaha tra

173

žile njezine, skrenuvši u drugom smjeru poslije samo nekoliko sekundi.

- Ne znam kakva je točno veza. Možda je riječ o upozorenju, o opomeni. To ne mogu znati... No, sljedeći logičan potez crnih, poslije gubitka pješaka na d5, bio bi novi šah bijelom kralju, crnim konjem s dl na b2... Ako je tako, bijeli ima na raspolaganju samo jedan potez koji ga spašava od šaha i omogućuje mu da istodobno zadrži crnoga kralja u opsadi: pojesti crnog konja bijelim topom. Top na b3 jede konja na b2. Pogledajte sad situaciju na ploči:

8 7 6 5 4 3 2

Svo su troje zašutjeli i ostali nepomični, proučavajući novi raspored figura. Julia će poslije reći da je u tom trenutku, mnogo prije nego što je shvatila značenje zagonetke, predosjetila kako šahovska ploča prestaje biti jednostavna slika bijelih i crnih polja i pretvara se u stvarni prostor leoji predstavlja tijek njezina vlastitog života. I kao da je ploča postala zrcalo, otkrivajući nešto poznato u maloj drvenoj figurici, bijeloj kraljici na polju el, dirljivo ranjivoj u blizini prijetećih crnih figura.

No, Cesar je prvi shvatio.

174

A B C D E F G H

- Bože - rekao je. A to je zvučalo tako čudno na njegovim agnostičkim usnama da ga je Julia uznemireno pogledala. Antikvar je netremice gledao ploču, zaustavivši, u jedva započetu pokretu, ruku u kojoj je držao usnik, samo nekoliko centimetara od usta, kao da je iznenada sve shvatio.

Julia ponovno pogleda ploču, osjećajući kako joj krv tiho tuče u zapešćima i sljepoočnicama. Vidjela je samo nebranjenu bijelu kraljicu, ali je osjećala opasnost kao težak teret na leđima. Zatim podigne pogled prema Munozu, tražeći pomoć, primijetivši kako igrač šaha zamišljeno pomiče glavu dok mu duboka okomita bora dijeli čelo. Potom mu je neodređeni smiješak, koji je već i prije vidjela, na trenutak dodirnuo usnice, ali u njemu nije bilo ni traga veselju. Bila je to nejasna grimasa, pomalo ljutita; grimasa čovjeka koji protiv svoje volje mora priznati da je njegov protivnik nadaren. Julia osjeti kako se u njoj vrlo snažno razbuktava mračni strah, kad je shvatila da je impresioniran čak i Munoz.

- Što se događa? - upitala je, ne prepoznajući vlastiti glas. Kocluce s ploče letjele su joj ravno u oči.

- To - odgovori Cesar, razmjenjujući ozbiljan pogled s Munozom - da je pomicanjem bijelog topa na nišanu crna kraljica... Zar ne?

Igrač šaha kimne glavom, u znak potvrde.

- Da - xekao je poslije nekoliko sekundi. - Crna dama, koja je bila zaštićena, sad se našla otkrivena... zastane na trenutak; krenuti u pustolovinu tumačenjima koja nemaju veze sa šahom bilo je nešto u

čemu se nije osjećao dobro. - To bi moglo značiti da nam nevidljivi igrač šalje poruku: njegova sigurnost da je tajna sa slike riješena. Crna dama...

- Beatrice Burgundska - promrmlja djevojka.

- Da. Beatrice Burgundska. Crna dama koja je, kako se čini, već jednom ubila.

I 75

Posljednje Munozove riječi ostale su u zraku, leao da ne očekuju odgovor. Cesar, koji je i dalje šutio, ispruži ruku i ugasi nježno žar cigarete u pepeljari, pretjeranom gestom osobe koja mora nešto učiniti kako bi ostala u dodiru s realnošću. Zatim je pogledao oko sebe kao da se u namještaju, slikama ili predmetima u njegovu antikvarijatu skriva odgovor na pitanja koja su svi postavljali.

- Podudarnost je apsolutno nevjerovatna, dragi moji - rekao je. - Ovo ne može biti stvarno.

U znak nemoći podigne ruke, puštajući da mu padnu niz bokove. Munoz je samo grubo slegnuo ramenima ispod zgužvanoga kišnog ogrtača.

- Ovdje nema podudarnosti. To je isplanirao majstor.

- A što će se dogoditi s bijelom kraljicom? - upita Julia.

Munoz izdrži njezin pogled nekoliko sekundi i pomakne ruku prema ploči, zadržavši je samo nekoliko centimetara od figure, kao da se ne usudi dodirnuti je. Zatim kažiprstom pokaže crni top na c 1.

- Mogla bi biti pojedena - reče mirno.

- Vidim - Julia se osjećala prevarenom; mislila je da će njezini osjećaji biti mnogo jači kad joj netko glasno potvrdi ono čega se bojala. - Aleo sam dobro razumjela, činjenica otkrića tajne koju prikazuje slika, to jest krivnju crne dame, odražena je u tom potezu topa na b2... I bijela dama je u opasnosti jer se morala povući na sigurno, umjesto što si je tu komplicirala život. Je li to pouka, Munoz?

- Više-manje.

- Ali sve se dogodilo prije pet stoljeća - pobuni se Cesar. - Samo bi ludačlu um...

- Možda i je u pitanju ludak - Munoz staloženo iznese svoje mišljenje. - Ali je igrao, ili igra, šah proketo dobro.

176

- I možda je opet ubio - doda Julia. - Sad, prije nekoliko dana u 20. stoljeću. Alvara.

Cesar zaprepašteno podigne ruku, kao da mu to pričinja neprilike.

- Stani, sunčice. Sad smo se zapetljali. Niti jedan ubojica ne može preživjeti pet stoljeća. A jedna obična slika ne može ubiti.

- Ovisi kako gledaš.

- Zabranjujem ti govoriti gluposti. I prestani miješati dvije različite stvari. S jedne je strane slika i zločin počinjen prije pet stotina godina... S druge je mrtvi Alvaro... - I poslani dokumenti.

- Ali nitko nije dokazao da je osoba koja je poslala dokumente ubila Alvara... čak je moguće da si je taj bijednik doista razbio glavu o rub kade - antikvar podigne tri prsta. - Treće, netko se pravi da igra šah... To je sve. Nema doleaza koji bi sve to međusobno povezali.

- slika.

- To nije dokaz. To je pretpostavka - Cesar pogleda Munozu. - Nije li tako?

Šahist je i dalje šutio, odbijajući sudjelovati, a Cesar ga je ljutito pogledao. Julia pokaže karticu koja je stajala na stolu uz šahovsku plQČU.

- Hoćete dokaze? - reče odjednom, jer joj je palo na pamet što je to. - Evo jednog koji izravno povezuje Alvarovu smrt s tajanstvenim igračem... Predobro poznajem te kartice... Njima se Alvaro služio u poslu - zastane kako bi i sama postala svjesna svojih riječi. - Onaj tko ga je ubio mogao je uzeti i pregršt kartica iz njegove kuće razmisli na trenutak i izvuče jedan chesterfield iz kutije koju je nosila u džepu vjetrovke. Iracionalan osjećaj panike koju je osjetila prije nekoliko trenutaka s vremenom je nestajao, ustupajući mjesto jasnijem strahu, čišćih obrisa. Nije isto, pomislila je kao da si objašnjava, strah od stra

177

ha, od neodređenog i tamnog, i konkretan strah da bi mogla umrijeti kao žrtva stvarnoga bića. Možda joj je sjećanje na Alvara, na onu smrt usred dana i pod vodom, pomoglo razbistriti misli, objašnjavajući joj druge suvišne strahove. I to joj je već bilo dovoljno.

Prinese cigaretu ustima i zapali, nadajući se da će taj pokret pred dvojicom muškaraca biti dokaz sigurnosti. Zatim je otpuhнула prvi dim i progutala slinu, osjećajući kako joj je grlo neugodno suho. Hitno joj je trebala votka. Ili šest votlu. Ili jak i šutljiv ljepotan s kojim bi vodila ljubav dok ne izgubi svijest.

- I što sad? - upitala je što je mirnije mogla.

César je gledao Munoz, a on je gledao Juliu. Mogla se uvjeriti da je šahistov pogled ponovno postao mutan, beživotan, kao da ga je sve prestalo zanimati dok nje novi potez ne privuče njegovu pozornost.

- Čekat ćemo - odgovori Munoz i pokaže ploču. Crni je na potezu.

Menchu je bila jako uzbuđena, ali ne zbog tajanstvenog igrača. Kako joj je Julia pripovijedala, sve je više otvarala oči, sve dok, načulivši uši, nije začula klik blagajne u koju se ubacuje dobitak. Točno da je, kad je o novcu bila riječ, Menchu uvijek bila lakoma. A u tom je trenutku, dok je računala zaradu, to nedvojbeno bila.

Lakoma i nerazborita, dodala je Julia u sebi, jer je jedva pokazala uznemirenost zbog postojanja mogućeg ubojice koji voli šah. Vjerna svom karakteru, Menchu se, kad je morala rješavati probleme, jedino mogla praviti da ne postoje. Neraspoložena dugo zadržati pozornost na nečem konkretnom, možda joj je dosadilo da joj Max i dalje boravi u kući u ulozi gorile zaštitnika - što je otežavalo druge izlete - galeristica se odlučila usredotočiti na nešto drugo. Sad je bila riječ samo o čudnovatom nizu podudar

278

nosti ili o čudnoj i možda bezopasnoj šali, koju je smislio netko s neobičnim smislom za humor, čije ingeniozne razloge nije razumjela. Bila je to verzija koja je najviše umirivala, posebno kad je bila riječ o velikoj zaradi. Što se tiče Alvarove smrti, zar Julia nikad nije čula za policijsku pogrešku?... Kao Zolino ubojstvo koje je počinio onaj tip Dreyfuss, ili je možda bilo obratno; i Lee Harvey Oswald, među ostalim sličnim pogreškama. Osim toga, da se drukčije poskliznuo u kadi, još bi bio živ. Više-manje.

- A zahvaljujući Van Huysu izvući ćemo puno novca. - A što ćemo s Montegrifom?

U galeriji je bilo malo hlijenata; nekoliko starijih dama koje su razgovarale uz veliko ulje hlasične fakture koje je prikazivalo morslu krajolik i gospodin odjeven u tamno odijelo koji je radoznalo listao mape s grafikama. Menchu nasloni ruku na bok, kao da se drži za dršku revolvera, teatralno trepnuvši i spuštajući glas.

- Morat će pristati, mala. - Misliš?

- Kad ti velim. Ili će prihvatiti ili postajemo neprijatelji - nasmiješila se sigurna u sebe. - S tvojim preporukama i ovim krasnim filmom o ostenburškom vojvodi i njegovoj podmuhloj zakonitoj, Sotheby's ili Christie's će nas primiti raširenih ruku. A Paco Montegrifo nije glup... - kao da se nečega sjetila. - Naravno, večeras idemo s njim na kavu. Uredi se.

- Idemo?

- Ti i ja. Telefonirao je jutros, sav raspekmežen. Baš ima nos, svinja.

- Mene ne petljaj u to.

- Ne petljam te. Inzistirao je da i ti dodeš. Ne znam čime si ga osvojila, mala. A takva si mršavica.

Menchine pete - na preskupim rukom šivanim cipelama, ali dva centimetra previsoke - ostavljale su bolne

179

tragove na bež tapisonu. U njezinoj galeriji, osvijetljena neizravnim svjetlom, okružena svijetlim tonovima i velikim prostorima, dominirala je, kako ju je Cesar zvao, barbarska umjetnost: akrili i gvaševi kombinirani s kolažima, reljefi od grubog platna pomiješani s oksidiranim francuskim ključevima. Ili su plastične cijevi uz automobilske volane obojene u nebesko plavo bili dominantna nota, a tek ponegdje, izloženi u dalekim uglovima dvorane, pojavljivali bi se konvencionalniji portreti ili dvorski krajolici; kao neželjeni gost, ipak potreban da bi opravdao navodnu širinu kriterija snobovske vlasnice. A ipak, Menchu je zaradivala od galerije; to je čak i Cesar morao preko volje priznati, sjećajući se s tugom vremena kad je u svakoj dvorani za sastanke morala visiti reprezentativna slika comme il faut s odgovarajućom patinom i debelim pozlaćenim okvirom, umjesto postindustrijskih delirija toliko u shladu s duhom - plastičnog novca, plastičnog namještaja, plastične umjetnosti - novih naraštaja koji su zauzeli te iste urede, pustivši prije u njih najskuplje suvremene dekoratere.

Životni paradoksi: u tom su trenutku Menchu i Julia promatrale neobičnu kombinaciju crvenih i zelenih tonova koja je nosila neumjeren naslov Osjećaji i koja je prije nekoliko tjedana sišla s palete mladog Sergia, posljednje Cesarove romantične ludosti, koju je antikvar preporučio, ipak toliko pristojan da sramežljivo odvrati - to svakako - pogled dok je o njoj govorio.

- Svakako ću je prodati - uzdahne Menchu rezignirano, pošto su je obje neko vrijeme gledale. - Zapravo se sve prodaje. Ne bi vjerovala.

- Cesar ti je jako zahvalan - reče Julia. - I ja isto. Menchu se namršti, s osudom.

- To me ljuti. I još opravdavaš psine tvog prijatelja antikvara. Već je u godinama kad bi se morao malo srediti, stari glupan.

180

Julia zamahne šakom prema prijateljičinu nosu. - Pusti ga na miru. Znaš da je Cesar svetinja.

- Znam, mala. Uvijek ti i taj tvoj Cesar, a tako je otkad te poznam... - bijesno pogleda Sergijevu sliku. Vi ste za psihijatra, a i njemu bi pregorjeli osigurači. Već vas vidim izvaljene na divanu kako o svemu tome pričate Freudu: »Vidite, doktore, kad sam bila mala, nisam htjela navaliti na svog oca, nego sam htjela plesati vaker s antikvarom. Koji je, još k tome, peder, ali me obožava...« Loša slika, malena.

Julia pogleda prijateljicu, bez volje za smijehom.

- To je bezobrazno. Jako dobro znaš kakav je naš odnos.

- Pa nisam baš sigurna.

- Odi k vragu. Jako dobro znaš... - zastane i počne puhati od bijesa, ljuta na samu sebe. - To je apsurdno. Kad god govoriš o Cesaru, počnem se opravdavati.

- Jer ima nečeg mutnog u vašem odnosu, draga moja. I dok si bila s Alvarom, sjeti se...

- Pusti na miru mene i Alvara. Bavi se svojim Maxom.

- Od svog Maxa barem dobivam ono što mi treba... Ali, kakav je taj šahist kojeg ste izvuhli iz rukava? Umirem od želje da ga vidim.

- Munoz? - Julija nije mogla izbjeći osmijeh. Razočarala bi se. Nije tvoj tip... Ni moj -nekoliko je trenutaka razmišljala; nikad joj nije palo na pamet da razmišlja o tome kako bi ga opisala. - Izgleda kao uredslu tip iz crno-bijelih filmova.

- Ali ti je riješio Van Huysov problem - Menchu zatrepće, prijetvorno se diveći igraču šaha. - Valjda je za nešto nadaren.

- Mogao bi biti sjajan... ali ne uvijek. U jednom je trenutku vrlo siguran, razmišlja kao stroj, a onda se na

181

očigled gasi. Zatim samu sebe zatekneš u promatranju izlisanog ovratnika njegove košulje, njegovih običnih strana, i misliš da je sigurno jedan od onih kojima smrde čarape...

- Oženjen je?

Julia slegne ramenima. Gledala je prema ulici, dalje od izloga u kojem je bilo izloženo nekoliko slika i keramičkih predmeta.

- Ne znam. Nije od onih koji bi se povjeravali razmišljala je o onomu što je rehla, otkrivajući da ni na to nije mislila, sve dosad Munoz ju nije zanimao toliko kao ljudsleo biće koliko kao sredstvo za rješavanje problema. Tek je jučer, nešto prije nego što je pronašla karticu na vratima, dok su se oprastali, prvi put pomalo počela shvaćati njegovu dušu. - Rehla bih da je oženjen. Ili da je bio... Postoji u njemu određena pustoš koju možemo ostaviti samo mi žene.

- A kako se sviđa Cesaru?

- Sviđa mu se. Pretpostavljam da mu se sviđa kakva je osoba. Prema njemu je vrlo ljubazan, ponekad malo ironičan... Kao da, kad se Munoz pokaže briljantnim u analizi poteza, osjeti ugriz ljubomore. No, čim odvoji pogled od ploče, Munoz postaje običan i Cesar se smiri.

Prelune, začuđena. I dalje je kroz prozor gledala prema ulici i baš je tada, s druge strane, uz rub ceste, ugledala automobil koji joj se učinio poznatim. Gdje ga je prije vidjela?

Prošao je autobus, sakrivši automobil. Iza autobusa išao je opskrbni leamion koji se zaustavio na semaforu i nije se vidjelo je li automobil još tamo. Ali ona ga je vidjela. Bio je ford.

- Što je?

Menchu je naizmjenice gledala nju i ulicu i nije joj bilo j~sno. S rupom u želucu, vrlo neugodnim osjećajem koji

182

je posljednjih dana i predobro upoznala, Julia je nepomično stajala, usredotočena kao da njezine oči, ako se potruđi, mogu preskočiti kamion i provjeriti je li auto još ondje. Plavi ford.

Bojala se. Osjećala kako joj lagani trnci prolaze cijelim tijelom i kuckaju u zapešćima i sljepoočnicama. Poslije svega, pomisli, možda je netko prati. Možda je prati već danima, kad su Alvaro i ona... Plavi ford zatamnjenih stakala.

Iznenada se sjetila. Stajao je pokraj parluranih automobila ispred agencije za dostavu i projurio kroz crveno, onog jutra kad je kišilo nad avenijama. Katkada bi ga mogla nazrijeti kroz zastore, dolje na ulici ili u prometu, čas ovdje čas ondje... Zašto to ne bi bio isti automobil?

- Julia - činilo se da je Menchu ovoga puta doista zabrinuta. - Probljedila si.

Kamion je i dalje bio ondje, zbog crvenog svjetla na semaforu. Možda je to samo slučajna podudarnost. Svijet je pun plavih automobila sa zatamnjenim staklima. Zakoračila je prema izlogu,

stavljajući ruku u džep torbice koju je nosila o ramenu. Alvaro u kadi, pod mlazom vode. Tražila je pipajući, razmičući cigarete, upaljač, pudrijeru. Dodirnula je dršku Derringera sa svojevrsnim veselim osjećajem utjehe, osjećajući mržnju prema tom trenutačno nevidljivom automobilu koji je utjelovljavao голу sjenu straha. Kurvin sin, pomislila je, a ruka kojom je dodirivala oružje u torbi počela je drhtati, istodobno od straha i od bijesa. Kurvin sine, tko god bio, iako su danas na potezu crni, naučit ću te kaleo se igra šah... I pred zapanjenim Menchinim pogledom, izade na ulicu stisnutih zuba i očiju uprtih u kamion leoji je skrivao automobil. Prošla je između dva automobila koja su stajala na pločniku, baš kad se upalilo zeleno. Izbjegne blatobran i začuje trubu iza sebe, gotovo je izvuhla Derrignera iz džepa nestrpljivo će

183

kajući da prode kamion i napokon, u dimu benzina, prijeđe ulicu baš u trenutku kad je plavi ford sa zatamnjenim stahlima, čiji je broj završavao na TH, nestajao u gužvi, krećući se niz ulicu i udaljavajući od njezina pogleda.

184

IX.

J-cr-xk ko-l Istoć-cih vrata

· »AHIL: Što se događa kad unutar polja u koje ste taj tren ušli naidete na drugo polje. .? KORNJAČA: Baš ono što biste i očekivali: ulazim u to polje u polju.«

D. 12. HofYaclter

- To bi bilo doista pretjerano, dušo - Cesar je namatao špagete na vilicu. - Zamisli samo... Časni građanin slučajno stane na semaforu, za volanom svog ništa manje slučajno plavog automobila i ugleda lijepu djevojku kako mu se približava, ubijajući ga pogledom kao bazilisk, spremna pucati bez ohlijevanja - okrene se prema Munozu, kao da traži potporu mudra čovjeka -... Ne bi li svatko pao u nesvijest?

Igrač šaha prestane po stolnjaku kotrljati kuglicu kruha koju je držao među prstima, ali ne podigne pogled.

- Nije stigla. Zapucati, mislim - napomene tiho, smireno. - Auto je prije otišao.

- Logično - Cesar pruži ruku prema čaši ružice. Bilo je zeleno.

Julia odloži pribor na rub tanjura, kraj gotovo nedoručnih lazanja. Napravila je to odlučnim pokretom, podižući buku koja je izazvala antikvarov bolan pogled pun prijekora preko ruba čaše.

- Čuj me, glupane. Auto je ondje stajao i prije nego što se upalilo crveno, dok je još slobodno mogao proći... Baš ispred galerije, razumiješ?

185

- Takvih auta ima na stotine, zlato - Cesar lagano spusti čašu na stol, obriše usta i namjesti umirujući osmijeh. - Mogao je to biti - doda, spuštajući glas sve dok nije počeo gotovo šaptati - nelu obožavatelj tvoje vrlo prijateljice Menchu... Nelu mišićavi kurviš u punom cvatu koji želi zamijeniti Maxa. Ili nešto slično.

Julia je osjećala podmuhlu nervozu. Izbacivalo ju je iz takta što se Cesar u kriznim trenucima ukopavao kao stara otrovnica u svojoj zlokobnoj agresivnosti. Ali nije se htjela prepustiti zlovolji u raspravi s njim. A najmanje pred Munozom.

- Mogao je biti i netko - odgovori, ponovno se naoružavši strpljivošću i izbrojivši u sebi do pet - tko je, kad me vidio kako izlazim iz galerije, zahljučio da mu je za svalu slučaj bolje otići.

- To baš i nije uvjerljivo, zlato. Ozbiljno.

- Mislio si da je nevjerovatno i to da su Alvara ubili ko zeca, a vidiš sad.

Antikvar napući usne, kao da mu se ta aluzija učinila nezgodnom, dok je rukom pokazivao Julijin tanjur.

- Ohladit će ti se lazanje.

- Boli me za lazanje. Hoću znati što misliš. I hoću is~inu.

Cesar pogleda Munozu, a on je i dalje bezizražajno mijesio svoju kuglicu kruha. Zatim nasloni zapešća na rub stola, simetrično odmaknuta od tanjura, i upre pogled u vazu s dva hlinčića, crvenim i bijelim, koja je ukrašavala stol.

- Možda je točno, možda si u pravu - podigne obrve, kao da su se u njemu počeli sukobljavati iskrenost koju je zahtijevala Julia i njegovi osjećaji prema njoj -... To si htjela čuti? Evo. Rekao sam - plave oči gledale su je smirenom nježnošću, bez zlobne podrugljivosti koja ju

186

je do tada prikrivala. - Priznajem da me taj auto zabrinj ava.

Julia ga bijesno pogleda.

- Može li se onda znati zašto si se pola sata pravio lud? - nestrpljivo udari zglobovima prstiju po stolnjaku. Ne, nemoj mi reći. Znam. Tatica ne želi da se curica uznemiruje, jelda? Bit ću mirnija s glavom u pijesku, kao noj... Ili kao Menchu.

- Ne možeš rješavati probleme napadajući ljude jer ti se čine sumnjivima... Osim toga, pokažu li se strahovi opravdanima, moglo bi biti opasno. Hoću reći, opasno za tebe.

- Imala sam tvoj pištolj.

- Nadam se da nikad neću požaliti što sam ti dao taj Derringer. Ovo nije igra. U stvarnom životu i zli ljudi mogu imati pištolj... I igrati šah.

Kao da oponaša samoga sebe, na spomen riječi šah Munoz izgubi svaku ravnodušnost.

- Napokon - promrmljao je, ne obraćajući se nikome posebno - šah je kombinacija neprijateljskih impulsa...

Začudeno su ga gledali; to što je rekao nije imalo nikakve veze s razgovorom. Munoz je gledao u prazno, kao da se još nije potpuno vratio s dugog puta u daleke krajeve.

- Štovani prijatelju - rekao je Cesar, pomalo uvrijeđen zbog preluda. - Ni najmanje ne sumnjam u tešku istinitost vaših riječi, ali bilo bi nam jako drago kad biste bili jasniji.

Munoz zavrti kuglicu kruha meću prstima. Bio je odjeven u staromodni modri sako s tamnozelenom kravatom. Vrhovi ovratnika košulje, zgužvani i ne baš čisti, stršali su prema gore.

287

- Ne znam što bih vam rekao - protrljao je bradu gornjom stranom prstiju. - Sve sam ove dane pretresao cijeli slučaj... - opet je oklijevao, kao da traži prihladne riječi. - I razmišljao o našem protivniku.

- Kao i Julia, pretpostavljam. Ili kao ja. Svi mislimo na tog bijednika...

- To nije isto. Nazivati ga bijednikom kao vi, već podrazumijeva subjektivnu ocjenu... A to nam ne pomaže. I može nam odvratiti pozornost s bitnoga. Ja pokušavam misliti na njega pomoću jedinog cilja koji zasad imamo: njegovih šahovskih poteza. Hoću reći... - prijede prstom po nečistom stahlu netaknute čaše s vinom i na trenutak zašuti, kao da je zbog pokreta koji je napravio izgubio nit kratkog razgovora. - Stil odražava igrača... Mislim da sam vam o tome već jednom govorio.

Julia se zainteresirano nagne prema šahistu.

- Hoćete reći da ste ovih dana ozbiljno proučavali ubojičin karakter?... Da ga sad bolje poznajete?

Na Munozovu se licu opet, tek na trenutak, pojavi nejasan osmijeh. Ali njegov je pogled bio opterećujuće ozbiljan, uvjeri se Julia. Taj čovjek ne zna za ironiju.

- Postoje mnoge vrste igrača - zatvorio je oči pa se činilo da promatra nešto u daljini, neki poznati svijet s onu stranu zidova restorana. - Osim svog stila igre, svalu igrač ima i svoje mušice, ono po čemu se razlikuje od drugih: Steinitz je pjevušio Wagnera dok je igrao; Morphy nikada nije gledao protivnika do odlučujućeg poteza... Drugi mrmljaju nešto na latinskom ili na nekom izmišljenom jeziku... To je način smanjivanja napetosti, način čuvanja koncentracije. Može se dogoditi prije ili poslije pomicanja figure. Dogada se gotovo svima.

- I vama? - upita Julia.

Šahist počne zamuchivati od neugode. - Valjda.

188

- A koja je vaša mušica?

Munoz pogleda ruke, ne prestajući rnijesiti kuglicu kruha.

- Idemo pecati s hridi na Haribdi, s dva H. - Idemo pecati s hridi na Haribdi, s dva H?...

- Da.

- Što znači Idemo pecati s hridi na Haribdi, s dva H? - Ništa. To promrmljam kroz zube, ili pomislim, kad vučem odlučujući potez, prije nego što dodirnem figuru.

- Ali to je potpuno besmisleno...

- Znam. Ali, osim što su besmisleni, tikovi i mušice povezani su s načinom igre. I to je informacija o karakteru protivnika... Kad se analizira stil nekog igrača, vrijedan je svaki podatak. Petrosian je, primjerice, bio vrlo defanzivan i imao je dobar osjećaj za opasnost. Vrijeme je provodio pripremajući obranu u slučaju napada, čak prije nego što njegov protivnik i pomisli na to...

- Paranoik - reče Julia.

- Vidite da nije teško... U drugim slučajevima, igra odražava egoizam, agresivnost, megalomaniju... Uzmite, evo, Steinitzov primjer: u šezdesetoj je tvrdio da je u izravnoj vezi s Bogom i da može dobiti partiju ako pusti prednost od jednog pješaka i prepusti bijele figure...

- A naš nevidljivi igrač? - upitao je Cesar koji je pozorno slušao, držeći čašu na pola puta između stola i usta.

- Čini se da je dobar - odgovori Munoz bez oklijevanja. - A često su dobri igrači Icomplicirani ljudi... Majstori razviju posebnu intuiciju za pravi potez i osjećaj opasnosti od pogrešnog poteza. To je svojevrstan instinkt koji se ne može objasniti riječima... Dok gleda u šahovsku ploču, igrač ne vidi statičan predmet nego polje na kojem se isprepliće mnoštvo privlačnih sila, uhljučući i one koje on unosi - nekoliko sekundi gledao je kuglicu kruha

189

na stolnjaku a onda ju brižno gurnuo u stranu, kao da je majušni pješak na zamišljenoj ploči. - Agresivan je i voli rizik. Ne služi se damom u obrani kralja... Sjajno je postavio crnog pješaka i poslije crnoga konja, kako bi održao napetost koja okružuje bijeloga kralja, ostavljajući, da bi nas mučio, mogućnost razmjene dama... Hoću reći da je on...

- Ili ona... - prelune ga Julia. Šahist je neodlučno pogleda.

- Ne znam što bih mislio. Neke žene dobro igraju šah, ali takvih je malo... U ovom slučaju, potezi našeg protivnika, ili protivnice, pokazuju određenu okrutnost i, rekao bih, pomalo sadističku znatiželju... Kao mačka kad se igra s mišem.

- Ponovimo - Julia je brojala na prste - naš protivnik je vjerojatno muškarac, a nije toliko vjerojatno da je žena, prilično je siguran u sebe, agresivan je, okrutan i u sebi nosi određeni voajerističlu sadizam. Točno?

- Mislim da je. A voli i opasnost. Odbija, to odmah upada u oči, hlasičnu podjelu po kojoj crnom igraču pripada obxambena uloga. Uz to, ima dobru intuiciju i sluti poteze protivnika... Može se zamisliti u tudem položaju.

Cesar nakrivi usne i tiho zazviždi u znak divljenja, a zatim pogleda Munozu s novim poštovanjem. Šahistov izraz lica postao je odsutan, kao da su njegove misli opet daleko odavde.

- O čemu razmišljate? - upita ga Julia. Munoz ne odgovori odmah.

- O ničem posebno... Često na šahovskoj ploči ne vode bitku dvije škole, nego dvije filozofije... Dva načina poimanja svijeta.

- Bijeli i crni, zar ne? - naglasi Cesar kao da recitira staru poemu. - Dobro i zlo, nebo i pakao i sve te predivne antiteze.

190

Možda.

Munoz izrazom lica prizna da ne može to pitanje analizirati dovoljno znanstveno. Julia primijeti njegovo visoko čelo i velike uši. Kao da se žar koji ju je toliko fascinirao u njegovim očima opet ugasio, kao i prije. Kad su mu se oči caklile, doista se željela uvući u tog šutljivog čovjeka, koji je stajao pred njom, i bolje ga upoznati.

- A kojoj vi školi pripadate?

Činilo se da je to pitanje iznenadilo šahista. Krenuo je prema čaši, zaustavivši se na pola puta, a ruka je nepomično ostala ležati na stolu. Čaša je i dalje bila nedirnutu, otkaleo je, na početku objeda, konobar u nju ulio vino.

- Mislim da ne pripadam niti jednoj školi - odgovori tiho. Katkada se činilo da time što govori o sebi neoprostivo krši svoj osjećaj stida. - Pretpostavljam da spadam među one koji šah drže vrstom terapije... Ponekad se pitam kako vi, koji ne igrate, uspijevate izbjeći ludost ili melankoliju... Već sam vam jednom rekao, neki igraju za pobjedu, kao Alekhine, Lasker, Kasparov... Kao gotovo svi velemajstori. I kao, pretpostavljam, naš tajanstveni nevidljivi igrač... Drugi, Steinitz, Przepiorka, radije pokazuju svoje teorije ili izvode sjajne poteze... - ohljevao je nastaviti. Bilo je očito da više nije mogao izbjeći govoriti o sebi.

- A vi... - pomogne mu Julia.

- A ja nisam agresivan i ne idem u rizik.

- Zato nikad ne pobjeđujete?

- Duboko u sebi mislim da mogu pobijediti. Da, budem li tako htio, neću izgubiti niti jednu partiju. Ali ja sam svoj najgori protivnik - dotakne vrh nosa, naginjući malo glavu u stranu. - Jednom sam negdje pročitao: čovjek se nije rodio zato da riješi problem svijeta, nego zato da ispita u čemu je problem... Možda zato ne pokušavam ništa riješiti. Uranjam u partiju zbog nje same i, ponekad,

191

a__

kad se čini da proučavam ploču, ja zapravo sanjam budan. Lutam od poteza do poteza, razmišljam o drugim figurama ili odem šest-sedam ili više poteza dalje od onoga koji zaokuplja mog protivnika...

- Šah u najčišćem obliku - naglasi Cesar, koji se činio zadivljenim protiv svoje volje pa je uznemireno pogledavao Juliu zbog načina na koji se naginjala nad stol i slušala šahista.

- Ne znam - odgovori Munoz. - Ali to se događa mnogima koje poznajem. Partije mogu trajati satima, a za to vrijeme obitelj, problemi i posao ostaju vani, na rubu... To je zajedničko svima. Ali dok jedni to doživljavaju kao bitku koju moraju dobiti, mi drugi to doživljavamo kao mjesto opsjene i svemirskih kombinacija u kojima riječi pobjeda i poraz nemaju smisla.

Julia uzme kutiju cigareta koja je stajala na stolu, izvadi jednu i nježno lupne jednim vrhom o stahlo sata koji je nosila s unutarnje strane zgloba. Dok se Cesar naginjao prema njoj, nudeći joj vatre, ona je gledala Munozu.

- Ali prije, dok ste nam govorili o bitlu dviju filozofija, govorili ste o ubojici, o crnom igraču. Ovaj put vas, čini se, zanima pobjeda... Ne?

Šahistov se pogled opet izgubi u nekoj neodređenoj točlu u prostoru.

- Pretpostavljam. Ovaj put hoću pobijediti.

- Zašto?

- Instinkt. Ja sam šahist. Dobar igrač. Netko me izaziva i zato se moram usredotočiti na njegove poteze. Zapravo, nemam izbora.

Cesar se podrugljivo nasmiješi, paleći jednu od svojih cigareta sa zlatnim filterom.

- Srdžbu mi, boginjo, pjevaj - recitirao je tonom svečane parodije - Munozu, koji napokon odluči napustiti svoj šator... Naš prijatelj, napokon, odlazi u rat. Dosad

192

je bio samo neki strani savjetnik, pa mi je iznimno drago što ga napokon vidim kako priseže zastavi. Junak malgre lui, ali ipak junak. Šteta - preko čela mu prijeđe lagana i blijeda sjena - što je riječ o prohleto suptilnom ratu.

Munoz sa zanimanjem pogleda antikvara. - Čudno je to što ste rešli.

- Zašto?

- Jer je šah, zapravo, surogat rata. Ali i još nešto... Mislim na ubojstvo oca - nesigurno ih pogleda, kao da ih moli da njegove riječi ne uzmu preozbiljno. - Cilj je dati šah kralju, razumijete?... Ubiti oca. Šah ima više veze s ubojstvom nego s ratom, rekao bih.

Stol je okružila hladna tišina. Cesar je promatrao zatvorene šahistove usne, lagano sklapajući oči, kao da ga smeta dim vlastite cigarete. Držao je bjelokosni usnik prstima desne ruke, koju je laktom naslanjao na lijevu. Njegov je pogled pokazivao iskreno divljenje, kao da je Munoz otvorio vrata koja skrivaju nedokučive tajne.

- Zapanjujuće - promrmlja.

Činilo se da šahist kao magnet privlači i Juliu, ali ona ga nije gledala u usta, kao Cesar, nego u oči. Prosječna i beznačajna izgleda, taj čovjek s velikim ušima, stidljiv i neuredan, savršeno je dobro znao što govori. U tajanstvenom labirintu, pri pomisli na kojega bi čovjek zadržao od nemoći i straha, Munoz je jedini znao čitati znakove. Imao je ključeve za ulaz i izlaz, tako da ga Minotaur ne može progutati. A tu, u talijanskom restoranu, pred ostacima hladnih lazanja koje je jedva taknula, Julia je matematičkom, gotovo šahovskom točnošću znala da je taj čovjek na svoj način najjači među njima. Njegov sud nije bio prožet predrasudama prema protivniku, crnom igraču, mogućem ubojici. Enigmu je postavljao istom egoističnom i znanstvenom hladnoćom kojom se Sherlock Holmes upuštao u rješavanje problema koje mu je postavljao

193

zlokobni profesor Moriarty. Munoz ne bi odigrao tu partiju do kraja zbog osjećaja pravde, njega nije pokretala etika nego logika. Učinio bi to jednostavno zato što je bio igrač kojega je slučajnost postavila na ovu stranu ploče isto kao što je - i Julia se strese pomislivši na to - mogla postaviti i onog drugog. Igra li s crnim ili bijelim figurama, shvatila je, nije bilo bitno. Za Munozu je jedino pitanje bilo to što ga je prvi put u životu partija zanimala do kraj a.

Pogled joj se sretne s Cesarovim i znala je da misle isto. Antikvar je progovorio blago, tiho, kao da se boji, kao i ona, da bi sjaj u očima igrača šaha mogao utrnuti.

- Ubiti kralja... - podigne polako usnik do usta i povuče određenu količinu dima. - To se čini vrlo zanimljivim. Mislim na freudovsko tumačenje problema. Nisam znao da se šah bavi tim strašnim stvarima.

Munoz blago nagne glavu u stranu, zaokupljen svojim unutarnjim slikama.

- Otac uči sina prvim potezima u igri. A san je svakog sina koji igra šah pobijediti oca. Ubiti kralja... Osim toga, šah nam omogućuje da odmah vidimo da je taj otac, taj kralj, najslabija figura na ploči. Stalno je ugrožen, treba mu zaštita, rokada. Pomiče se polje po polje... Paradoksalno, bez te se figure ne može. Po njemu se čak i igra zove, jer riječ šah izvedena je od perzijske riječi Sha, kralj, i gotovo je ista na svim jezicima.

- A kraljica? - zanimalo je Juliu.

- Ona je majka, žena. U svakom napadu na kralja, ona će biti najdjelotvornija obrana; ona raspolaže najboljim sredstvima... A uz njih, kralja i kraljicu, stoji lovac, na engleskom bishop, biskup: onaj koji daje blagoslov vezi i pomaže im u borbi. Ne smijemo zaboraviti ni arapskog farasa, konja, skakača koji skače preleo neprijateljskih redova. Na engleskom se zove knight, vitez... Problem je,
194

zapravo, nastao mnogo prije nego što je Van Huys naslikao Partiju šaha. Ljudi ga pokušavaju razjasniti već tisuću i četrsto godina.

Munoz na trenutak prelune priču, a zatim pomakne usnice kao da će još nešto dodati. No, umjesto riječi, na njima se pojavi ona kratka naznaka smiješka koji se nikada ne uspijeva do kraja oblikovati. Zatim spusti pogled prema kuglici kruha na stolu.

- Ponekad se pitam - rekao je napokon, a činilo se da mu j; vrlo teško izraziti misli - je li čovjek izmislio šah ili ga je, jednostavno, samo otkrio... Je li šah oduvijek postojao, otkako postoji Svemir. Kao i cijeli brojevi.

Kao u snu, Julia začuje pucanje pečata i prvi put postane svjesna točne situacije: na velikoj šahovskoj ploči suočavali su se prošlost i sadašnjost, Van Huysova slika i ona, čak i Alvaro, Cesar, Montegrifo, obitelj Belmonte, Menchu, pa i sam Munoz. I u tom trenutku osjeti tako jak strah da je samo, gotovo vidljivim, fizičkim naporom uspjela zaustaviti krik. To se zacijelo primijetilo na njezinu licu jer su je Cesar i Munoz zabrinuto pogledali.

- Dobro sam - strese glavom, kao da tako može smiriti osjećaje, dok je iz džepa vadila crtež s različitim razinama koje je, prema prvom Munozovom tumačenju, sadržavala slika. - Bacite pogled na ovo.

Šahist prouči papir i potom ga bez riječi doda Cesaru. - Kako vam se čini? - upita djevojka.

Cesar iskrivi usta u neodlučnu grimasu.

- Uznemirujuće - reče. - Ali možda sve to previše kompliciramo... - opet pogleda Julijine crteže. - Pitam se razbijamo li glavu oko nečeg što ima duboko značenje ili, možda, oko nečeg potpuno trivijalnog.

Julia ne odgovori. Uprla je pogled u Munozu. Poslije nekoliko trenutaka, šahist stavi papir na stol, izvuče olovku iz džepa i nešto promijeni. Zatim joj doda papir.

195

- Sad postoji još jedna razina - releao je zabrinuto.

- Vi ste jednako upleteni u sliku kao i ostali:

Isazina JULIA -----` i i i

2. razina PRIZOR NA SLICI. POD U OBLIKU i - - ŠAHOVNICE NA KOJOJ SU LIKOVI - - ~ i i i

i i i i i 3. razina OSOBE SA SLIKE: FERDINAND, i

- - BEATRICE, ROGER - - - + - - ~ i i i i i i i i

i 4. razina ŠAHOVSKA PLOČA NA KOJOJ ~ i - - - LIKOVI IGRAJU PARTIJU - - - ~ i

i i i _ _ _ ~ i

i i 5. razina FIGURE KOJE SIMBOLIZIRAJU - - - - - i

j - - LIKOVE SA SLIKE ~A SAD I STVARNE OSOBE) i _____ i

i i _ _ - _ _ _ _ - - i 6. razina NASLIKANO OGLEDALO U KOJEM

- - SE VIDI ISKRIVLJENI ODRAZ PARTIJE I LIKOVA

- To sam i mislila - potvrdi djevojka. - Razine jedan i pet, zar ne?

- Daju šest. Šesta razina na kojoj su svi ostali

šahist pokaže papir. - Svidjelo se to vama ili ne, unutra ste.

- To znači... - Julia je gledala Munozu širom otvorenih očiju, kao da se pod njezinim nogama otvorio zdenac bez dna. - To znači da osoba koja je ubila Alvara, ista ona koja nam je poslala karticu, igra ludu partiju šaha... Partiju u kojoj smo svi mi figure, a ne samo ja... Točno?

Igrač šaha izdržao je njezin pogled, ne odgovorivši, ali u njegovoj gesti nije bilo potištenosti nego svojevrsne ra

196

doznalosti, kao da se iz toga mogu izvući fantastični zaključci koje mu ne bi bilo mrsko gledati.

- Hvala Bogu - i opet se na njegove usne vrati širok osmijeh - napokon ste shvatili.

Menchu se savršeno našminkala i odjenula s očitom namjerom: kratku suknju snažno je stegnula remenom, preko nje odjenuvši vrlo elegantan kaputić od crne kože ispod kojeg je krem pulover isticao poprje tako jako da bi Julia to nazvala sleandaloznim. Možda je Julia sve to predviđjela pa se večeras odlučila za neformalnost: mokasinke bez potpetica, traperice i sportsku vjetrovku od semiša te svileni rubac oko vrata. Kako bi rekao Cesar da ih je vidio dok su parlurale Julijin fiat ispred Claymoreova ureda, mogle bi bez teškoća proći kao majka i kći. .

Lupkanje Menchinih potpetica i parfem išli su ispred njih, i najavljujući njihov dolazak u ured - zidova obloženih plemenitim drvom, s golemim stolom od mahagonija, svjetiljkom i naslonjačima supermoderna dizajna iz kojega im je Paco Montegrifo pohitao u susret kako bi im poljubio ruku. Širok osmijeh otkrivao je savršene zube što su se iskrili na brončanoj puti i kojima se služio kao svojevrsnom posjetnicom. Sjele su u naslonjače iz kojih su mogle uživati u lijepom pogledu na skupog Vlaminka što je dominirao uredom, a organizator dražbe sjeo je ispod slike, s druge strane stola, skrušena izraza lica osobe koja svim srcem žali što im nije mogla ponuditi bolji pogled. Na Rembrandta, primjerice, kao da je govorio intenzivan pogled koji je uputio Juliji prije toga nezainteresirano proučivši raskošno prekrizene Menchine noge. Ili možda na Leonarda.

Montegrifo se brzo bacio na glavnu temu, čim im je tajnica u porculanskim šalicama s natpisom Compania de Indias servirala kavu koju je Menchu zasladila saharinom.

197

Julia ju je popila kratkim gutljajima, bez ičega, gorku i jako vruću. Kad je zapalila cigaretu - organizator dražbe popratio je njezin pokret izrazom ljubazne nemoći, naginjući se uzaludno, čak s druge strane stola, prema njoj sa zlatnim upaljačem u ruci - domaćin je već u glavnim crtama objasnio situaciju. A duboko u sebi, Julia je morala priznati da se Montegrifo, koji nije izbjegao najbolje škole, nije zaustavljao na nebitnim pojedinostima.

Plan je, na prvi pogled, bio kristalno jasan: Claymoreu je žao što ne može prihvatiti uvjete koje je postavila Menchu o ravnopravnoj podjeli dobitka od Van Huysa. Istodobno im je obznanio da je vlasnik slike, don... - Montegrifo nemarno zaviri u bilješke - Manuel Belmonte, u dogovoru s nećalunjom i njezinim mužem, odlučio poništiti ugovor potpisan s gospodom Menchu Roch i prenijeti ovlasti za prodaju Van Huysa na Claymore. Sve to, dodao je sastavljenih jagodica prstiju i laktova naslonjenih na rub stola, stoji u dokumentu ovjerenom kod bilježnika, koji ima u ladici. Kad je to rekao, Montegrifo uputi Menchu pogled pun žaljenja, poprativši ga uzdahom svjetskog čovjeka.

- Hoćete reći - zapanjenoj Menchu u ruci zazvecka šalica s kavom - da prijetite da ćete mi otići sliku? Organizator dražbe pogleda zlatne gumbice za manšete

kao da su oni rešli nešto neprikladno, a zatim profinjenim pokretom rastegne šake.

- Bojim se da smo vam je već otieli - reče skrušenim tonom osobe koja s dubokim žaljenjem daje udovici račune koje je napravio pokojnik. - Kako god bilo, vaš postotak od cijene koju postignemo na dražbi ostaje nedirnut, minus troškovi, naravno. Claymore vas ne želi opljačkati, samo želimo izbjeći mogućnost zlorabe, draga gospodo - polaleo izvuče iz džepa srebrnu tabakeru i položi

198

je na stol. - Claymore ne vidi razloga za povišenje vašeg postotka. I to je sve.

- Ne vidite razloga? - Menchu ogorčeno pogleda Juliu, očekujući bijesne povike solidarnosti ili nečeg sličnog. - Razlog je, Montegrifo, to što će ta slika, zahvaljujući našim istraživanjima, postići veću cijenu... To vam se ne čini dovoljnim razlogom?

Montegrifo je gledao Juliu, šutke i pristojno pokazujući da je nipošto ne uhljučuje u tu prljavu trgovinu. Zatim se okrene Menchu a njegov pogled postane oštiji.

- Ako istraživanje koje ste vi obavili - izgovorio je to vi tako da se nipošto nije moglo posumnjati u njegovo mišljenje o Menchinim istraživačkim sposobnostima povisi Van Huysovu cijenu, automatski će se povećati i vaša dobit, u skladu s dogovorom s Claymoreom... - u tom si trenutku dopusti popustljiv smiješak, a zatim opet zaboravi da Menchu postoji i okrene se Juliji. - Što se vas tiče, nova situacija ne šteti vašim interesima, naprotiv. Claymore - a osmijeh kojim je uputio jasno je pokazivao tko u Claymoreu - drži da je vaš rad bio izniman. Zato vas molimo da nastavite restaurirati sliku kao i dosad. Financijski aspekt ne bi vas smio uznemiravati.

- A može li se znati - osim rulee kojom je držala šalicu s kavom i tanjurić, Menchu je podrhtavala i donja usna - kako to da ste toliko upućeni u to što se događa sa slikom?... Jer, Julia je možda malo naivna, ali ne mogu zamisliti da bi uz svjetlost svijeća nekome ispričala sve pojedinosti iz svog života. Ili se možda varam?

To je bio nizak udarac i Julia otvori usta želeći se pobuniti, ali je Montegrifo umiri jednim pokretom.

- Gledajte, gospodo Roch... Vaša je prijateljica odbila neke poslovne prijedloge koje sam joj bio slobodan predložiti prije nekoliko dana i vrlo me elegantno nogirala otvori tabakeru, izabere cigaretu brižljivo kao čovjek leonji

199

obavlja tešku operaciju. - Pojedinosti o stanju slike, o skrivenom natpisu i ostalom, drage nam je volje dala vlasnikova nećalunja. Don Manuel je divan čovjek. I moram reći da se protivio - upaljačem pripali cigaretu i otpuhne kratak dim - tome da vam oduzme ovlasti za Van Huysa. Kako se čini, čovjek ima osjećaj za vjernost, jer je i on, iznenadujuće ustrajno, zahtijevao da nitko osim Julie ne

smije dirnuti sliku dok restauracija ne bude dovršena... U svim mi je tim pregovorima bio vrlo koristan savez, koji bism6 mogli nazvati taktičkim, s don Manuelovom nećalunjom... Što se tiče gospodina Lapene, njezina muža, ni on se nije protivio kad sam spomenuo mogućnost avansa.

- Još jedan Juda - gotovo je pljunula Menchu. Montegrifo slegne ramenima.

- Pretpostavljam - rekao je objeativnim tonom da bi mu se mogao dati taj nadimak. Među ostalima.

- I ja imam potpisani dokument - pobunila se Menchu.

- Znam. Ali riječ je o nelegaliziranom dogovoru, a moj je potpisan pred bilježnikom, s nećalunjom i njezinim mužem kao svjedocima i svim ostalim jamstvima, među kojima je i depozit kao jamčevina s naše strane... Dopustite mi da se poslužim istim izrazom koji je upotrijebio Alfonso Lapena u trenutku potpisivanja, išlo je ko podmazano, draga gospodo.

Menchu se nagne naprijed, a Julia se prestraši da će šalica s kavom iz njezine ruke odletjeti na besprijekorno čistu Montegrifovu košulju; ali njezina je prijateljica samo odloži na stol. Gušila se od bijesa i, unatoč brižnoj šminlu, ljutnja joj je postarala lice. Kad se pomaknula, suknja joj se još više podigla, otkrivajući bedra, a Julija se rastužila, uvučena u ovu apsurdnu situaciju. Svom svojom dušom žalila je što se našla ovdje.

200

- I što će napraviti Claymore - upita Menchu neugodnim tonom - odlučim li odnijeti sliku nekoj drugoj kući?

Montegrifo je promatrao spirale dima koje su se dizale s njegove cigarete.

- Iskreno - činilo se da ozbiljno razmišlja o tom pitanju - savjetujem vam da si ne komplicirate život. Bilo bi to protuzakonito.

- Mogu vas sve uvući u parnicu koja će trajati mjesecima i paralizirati mogućnost prodaje slike na dražbi. Jeste li pomislili na to?

- Jesam, naravno. Ali vi biste prvi osjetili štetu - u tom se trenutku uljudno nasmiješi, siguran da je dao najbolji savjet kojim je raspolagao. - Claymore ima dobre odvjetnike, što ste nedvojbeno pretpostavili... U praksi se izlažete - ohljevao je nekoliko sekundi kao da razmišlja bi li još što dodao - opasnosti da sve izgubite. A to bi bila šteta.

Menchu ustane, žustro povlačeći suknju prema dolje. - Znaš što ću ti reći?... - glas joj je prepuknuo kad mu je iznenada, svladana srdžbom, rehla ti. - Ti si najveći kurvin sin kojega sam ikada u životu srela!

Montegrifo i Julia su ustali, ona zbunjena, a on potpuno pribran.

- Žao mi je zbog scene - rekao je vrlo mirno, obraćajući se Juliji. - Stvarno mi je žao.

- I meni - djevojka je gledala Menchu, koja je objesila torbicu na rame odlučnim pokretom, kao da je riječ o pušlu. - Ne možemo svi biti malo razumni?

Menchu je prostrijeli pogledom.

- Ti budi razumna, ako ti se tako sviđa ovaj kreten... Ja idem iz ove lopovske jazbine.

Izišla je brzo, bijesno lupkajući potpeticama. Julia je ostala, posramljena i neodlučna, ne znajući bi li krenula

201

za njom ili ne. S druge je strane Montegrifo slijegao ramenima.

- Oštra žena - rekao je, zamišljeno pušeći. Juila se okrene prema njemu, još zbunjena.

- Toliko je očelovala od te slike... Pokušajte je razumj eti.

- I razumijem je - pomirljivo se smiješio. - Ali ne mogu trpjeti ucjenu.

- I vi ste kovali urote iza njezinih leda, dogovarajući se s nećakinjom i njezinim mužem... A za mene je to prljava igra.

Montegrifo se još šire nasmiješi. tako je to u životu, kao da je govorio. Zatim pogleda prema vratima kroz koja je otišla Menchu.

- Što mislite, što će sad napraviti? Julia pomakne glavu.

- Ništa. Zna da je izgubila bitku.

Činilo se da organizator dražbe razmišlja.

- Julia, ambicija je posve legitiman osjećaj - rekao je poslije nekoliko trenutaka. - A kad je riječ o ambiciji, jedini je grijeh neuspjeh; pobjeda automatslu podrazumijeva vrlinu - ponovno se nasmiješi, ovaj put u prazno. Gospođa, ili gospođica, Roch pokušala se uplesti u za nju preveliku igru... Recimo da - otpuhne kolut dima, puštajući da se penje prema stropu - njezine mogućnosti nisu bile ravne njezinoj ambiciji - pogled smedih očiju postane oštar, a Julia zaključi da je Montegrifo sigurno opasan protivnik kad sa sebe slune tu svoju krutu ljubaznost. A rnožda je istodobno mogao biti i ljubazan i opasan. - Nadam se da nam neće stvarati nove probleme jer bi za taj grijeh bila kažnjena... Razumijete li što želim reći? Sad, ako hoćete, možemo razgovarati o našoj slici.

202

Belmonte je bio sam u kući i primio je Juliu i Munozu u salonu, sjedeći u invalidskim kolicima kraj zida na kojem je nekad visila Partija šaha. Osamljeni hrđavi čavao i tragovi okvira isticali su patetičnost, pustoš i tugu koje su vladale u kući. Belmonte je pratio pogled svojih gostiju i tužno se nasmiješio.

- Tu još ne želim ništa objesiti - objasni. - Ne još - podigne jednu ruku i rezignirano mahne kroz zrak. Nije se lako naviknuti...

- Razumijem vas - reče Julia s iskrenom sućuti. Starac polako kimne glavom.

- Da. Znam da me razumijete - pogleda Munozu nedvojbeno očekujući isto razumijevanje i od njega, ali on je i dalje bezizražajnim pogledom šutke promatrao prazan zid. - Od prvog mi se dana činila pametnom djevojkom - obrati se šahistu. - Slažete li se, gospodine?

Igrač polako pomakne pogled od zida prema starcu i potvrdi kratkim pokretom glave, ne otvarajući usta. Činilo se da ga zaokupljaju daleke misli.

Belmonte je gledao Juliu.

- Što se tiče vaše prijateljice... - lice mu se rastužilo od neugode. - Volio bih da joj vi objasnite... Hoću reći, nisam imao izbora, vjerujte mi.

- Savršeno vas dobro razumijem, bez brige. I Menchu će vas razumjeti.

Invalidovo se lice razvedri, pokazujući zahvalnost.

- Hvala što ćete se vi time pozabaviti, jer ja sam bio pod tako jakim pritiskom... S druge strane, gospodin Montegrifo je dao dobru ponudu. Uz to, rekao je da će prići o slici dati najveći mogući publicitet... - pogladi loše obrijanu bradu. - Moram priznati da mi je i to malo zavrtjelo glavom - blago uzdahne. - I novac.

Julia pokaže gramofon na kojem je svirala ploča.

203

- Uvijek slušate Bacha ili je ovo slučajno? I prošli sam put to čula...

- Žrtvul - činilo se da je Belmonte zadovoljan. Često je slušam. tako je komplicirana i tako vješto skladana da još i danas, ponekad, pronadem u njoj nešto neočekivano - zastane na trenutak, kao da se nečega sjetio. - Zna li da ima glazbenih tema koje nalikuju sažetku cijelog jednog života?... Poput zrcala u kojima se možete ogledati... U ovoj se kompoziciji, na primjer, ista tema pojavljuje u različitim glasovima i različitim tonovima. Ponekad i u različitim brzinama, s obratnim tonskim intervalima ili od kraja prema početku... - nagne se nad naslon invalidskih kolica, osluškujući glazbu s gramofona. - Slušajte. Primjećujete? Počinje sa samo jednim glasom koji pjeva svoju temu, a zatim ulazi drugi glas, koji počinje četiri tona iznad ili četiri tona ispod onoga s kojim je počeo prvi glas, koji pak preuzima sekundarnu temu... Svalu glas ulazi u određenom trenutku, kao u različitim trenucima života... A kad u igru uđu svi glasovi, gotovo je - nasmiješi se Juliji i Mufiozu širokim; tužnim osmijehom. - Kao što vidite, riječ je o savršenoj analogiji starosti.

Munoz pokaže prazan zid.

- I taj goli čavao - reče pomalo naglo - čini se, simbolizira mnogo toga.

Belmonte je pažljivo gledao igrača šaha, a zatim polako potvrdno kimne.

- Točno - potvrdi dugim uzdahom. - I znate što? Ponekad samoga sebe zateknem kako gledam u mjesto na kojem je bila slika i čini mi se da je još ondje. Više je nema, ali ja je vidim. Poslije toliko godina - prstom pokaže čelo - imam je ovdje: likove, savršenstvo pojedinosti... Moji omiljeni dijelovi slike uvijek su bili krajolik

204

koji se vidi kroz prozor i ispupčeno zrcalo s lijeve strane koje odražava perspektivu igrača.

- I slika - podsjeti Munoz.

- I slika, naravno. Pogotovu na početku, kad ju je moja sirota Ana naslijedila. Običavao sam uz ponoć svog znanja o šahu rekonstruirati položaj figura...

- Igrate šah? - upita Munoz usput.

- Prije sam igrao. Danas gotovo ne igram... Ali nikad mi nije palo na pamet da bi se tu partiju moglo igrati unatrag... - na trenutak zamišljeno zastane, lupkajući se rukama po koljenirna. - Igrati unatrag... Baš zgodno! Zna li da je Bach jako voliko glazbene inverzije? U jednom od svojih kanona okrenuo je temu, razrac-ujući melodiju koja se spušta svaki put kad se original penje... Efekt se može činiti pomalo neobičnim ali je, kad se naviknete, vrlo prirodan. I u Žrtvi irna jedan kanon koji se izvodi obratno od onoga kako je napisan - pogledao je Juliu. - Mislim da sam vam već rekao da je Johan Sebastian bio prepredeni varalica. Njegova su djela prepuna trikova. Kao da ponekad neka nota, modulacija ili tišina govore: »Skrivam poruku, otkrij je.«

- Kao na slici - reče Munoz.

- Da. S tom razlikom što se glazba ne sastoji samo od slika, rasporeda figura ili, u ovom slučaju, vibracija zraka, nego i od osjećaja koje te vibracije izazivaju u mozgu svakog pojedinca... Suočili biste se s ozbiljnim problemima kad biste pokušali na glazbu primijeniti metode istraživanja kojima ste rješavali partiju sa slike... Morali biste osjetiti da nota ima emotivni učinak. Ili, još bolje, da kombinacije nota... Ne čini li vam se težim od igranja šaha?

Munoz dobro razmisli.

- Mislim da ne - odgovori poslije nekog vremena. - Jer, opći logički zakoni vrijede za sve. Glazba, kao i

205

šah, ima pravila. Sve je pitanje potrage za jednim simbolom, hljučem - blago nakrivi usta. -- Kao što je Kamen od Rosete za egiptologe. Kad se odgonetne hljuč, sve je pitanje rada, metode. I vremena.

Belmonte je podrugljivo treptao.

- Mislite?... Mislite li stvarno da se može dešifrirati sve skrivene poruke?... Da se zagonetku uvijek može riješiti primjenom nekog sustava?

- Siguran sam u to. Jer postoji univerzalni sustav, opći zakoni koji omogućuju da se dokaže ono što se može dokazati i da se odbaci ono što je za odbaciti.

Starac napravi pokret pun sumnjičavosti.

- Nipošto se ne slažem, oprostite. Ja mislim da su sve podjele, klasifikacije, raspodjele i sustavi koje pripisujemo Svemiru izmišljene, proizvoljne... Sve su one proturječne. To vam govori starac koji je proživio svoje.

Munoz se malo pomakne u naslonjaču, ogledajući se po sobi. Činilo se da nije baš zadovoljan smjerom u kojem je razgovor krenuo, ali Juliji se činilo da ipak ne želi promijeniti temu. Znala je da taj čovjek ne voli površne riječi pa je zahljučila da nešto pokušava. Možda je i Belmonte bio među figurama koje je šahist proučavao kako bi riješio tajnu.

- O tome se može raspravljati - rekao je napokon Munoz. - Svemir je pun, na primjer, beskonačnih vrijednosti koje se može dokazati: glavni brojevi, šahovske kombinacije e...

- Vi stvarno vjerujete u to?... Da se sve može dokazati? Dopustite mi da vam velim, kao bivši glazbenik starac s mirnim prezirom pokaže svoje nepokretne noge - što možda, unatoč ovom, još i jesam, svalu je sustav nepotpun. Dokazivost je mnogo slabiji koncept od istine.

206

- Istina je kao najbolji potez u šahu: postoji, ali je moramo tražiti. Imamo li dovoljno vremena, uvijek je možemo dokazati.

Kad je to čuo, Belmonte se zlobno nasmijao.

- Ja bih prije rekao da taj savršeni potez, zvalo se to tako ili jednostavno istina, možda postoji. Ali ne može uvijek biti doleazan. A svalu sustav kojim se to pokušava, ograničen je i relativan. Pošaljite mog Van Huysa na Mars ili na neku X planetu pa da vidimo može li netko ondje riješiti problem. Čak bih rekao: pošaljite ovu ploču koju sad slušate. Ili je, skloni pretjerivanju, pošaljite slomljenu. Kakvo će značenje onda imati?... I kad se već čini da volite egzaktne zaleone, podsjećam vas da je zbroj kutova trokuta 180 stupnjeva po euklidovskoj geometriji, ali je više u eliptičkoj i manje u hiperbolskoj... I ne postoji jedinstveni sustav, nema aksioma. Sustavi su neujednačeni čak i unutar sustava... Volite li rješavati paradokse? Nisu samo glazba, slikarstvo i, pretpostavljam, šah prepuni paradoksa. Pogledajte - ispruži ruku prema stolu i uzme olovku i papir te napiše nekoliko redaka i pokaže ih Munozu. - Bacite pogled na ovo, molim vas.

Šahist pročita na glas:

- Izjava koju u ovom trenutku pišem ista je ona koju vi u ovom trenutku čitate... - iznenađeno pogleda Belmontea. - I što sad?

- Baš to. Tu sam izjavu napisao prije minute i pol, a vi ste je pročitali prije samo četrdeset sekundi. Znači, moje pisanje i vaše čitanje dogodili su se u različito vrijeme. Ali na papiru su ovaj trenutak i ovaj trenutak, nedvojbeno, isti trenutak... Znači da je izjava s jedne strane istinita a s druge nevaljana... Ili ćemo koncept vremena ostaviti izvan igre?... Nije li to dobar primjer paradoksa?... Vidim da na to nemate odgovor, a isto se događa i sa stvarnom biti zagonetlu koje mi može postaviti moj Van

207

Huys ili bilo što drugo... Tko vam kaže da je rješenje problema točno? Vaša intuicija i vaš sustav? Dobro, a na leoji viši sustav računate u dokazivanju da su vaša intuicija i vaš sustav pravi? I kojim drugim sustavom potvrđujete ta dva?... Vi igrate šah, pa će vas, pretpostavljam, zanimati ovi stihovi: Belmonte je recitirao s dugim stankama: 1 igrač je zatočenik

- izgovori osudu Omar - druge šahovnice na kojoj se smjenjuju crne noći i bijeli dani. Bog pokreće igrača, a on figuru.

Koji Bog iza Boga pokreće zaplet praha i vremena i sna i agonija... t

- Svijet je velilu paradoks - zahljuči starac. - I izazivam vas da dokažete suprotno.

Julia pogleda Munoza, primijetivši da igrač šaha netremice gleda Belmontea. Blago je nagnuo glavu u stranu, a pogled mu se zamutio. Činilo se da je rastrojen.

Prosijavajući se kroz votku, glazba ju je okruživala nježni jazz, pušten tiho, poput blagog šapta koji je izvirao iz tamnih uglova sobe - poput nježnog umirujućeg milovanja, prožimajući je smirenom lucidnošću. Kao da se sve, noć, glazba, sjene, igre svjetla i sjene, čak i ugodan osjećaj u zatiljku naslonjenom na naslon kožne sofe, spajalo u savršeni shlad u kojem je sve, do najsitnijeg predmeta u Julijinoj blizini, do najraspršenije misli, pronalazilo pravo mjesto u svijesti i prostoru, uhlapajući se geometrijskom točnošću u njezinu percepciju i svijest.

Ništa, ni najmračnije uspomene ne bi mogle razbiti mir koji je vladao u djevojčinom duhu. Tad je prvi put osjetila tu ravnotežu i potpuno joj se predala. Ni zvuk telefona, koji je najavio prijeteću tišinu koja joj je sad već bila gotovo bliska, nije prelunuo čaroliju. Zatvorenih oči

208

ju, pomičući nježno glavu u ritmu glazbe, Julia si je dopustila intiman osmijeh kojim je izražavala nahlonost. U takvim je trenucima najbitnije bilo živjeti u miru sa samom sobom.

Lijeno otvori oči. Bio je polumrak, nasmiješeno je bilo i polikromno lice gotske djevice pogleda izgubljena u stoljetnom spokoju. Naslanjajući se nad dio stola, iznad širaskog tepiha zamrljanog bojom, jedna je slika u ovalnom okviru, s koje je napola bila skinuta smola, prikazivala romantičan andalužansku krajolik, nostalgican i miran: seviljsku rijeku krotkog toka, s bujnim zelenim obalama i čamcem i drvećem u daljini. A na sredini sobe - okviri, brončane figurice, stahlenke s otapalima, platna na zidovima i podu, napola restaurirani barokni Krist, knjige o umjetnosti nagomilane kraj ploča i keramičkih posuda na neobičnom sjecištu linija i slučajnih, ali očitih perspektiva, dominirala je Partija šaha, dole je u sobi vladao svečan, uredni nered, koji je tako podsjećao na dražbu ili antikvarovu trgovinu. Ublaženo svjetlo što je dopiralo iz hodnika ostavljalo je na slici svoj pravokutni trag, dovoljan da površina djela flamansleog majstora oživi i da pojedinosti na njoj, iako ublažene varljivim chiaro-scuro, budu vidljive s mjesta na kojem je bila Julia. Bila je bosa, golih nogu ispod pulovera od crne vune koji ju je pokrivaio do početka bedara. Kiša je udarala po krovnom prozoru, ali u sobi nije bilo hladno, toplinu su čuvali radijatori.

Ne odvajajući pogleda od slilee, ispruži ruku i pipkajući po tepihu potraži kutiju cigareta koja je stajala uz čašu i bocu od brušena kristala. Kad ju je pronašla, stavi je na trbuh, polaleo izvuče cigaretu i prinese je ustima, ne zapalivši. U ovom joj trenutku cigareta i nije bila potrebna.

U polumraku su sjala zlatna slova nedavno otkrivena natpisa. Bio je to težak i pipav posao, s bezbrojnim stan

209

kama radi fotografiranja svake faze procesa, kako bi se na kraju, kad se slune gornji sloj bakrene. smole, auripigment gotskih slova pojavio na svjetlu dana, pet stotina godina otkako ga je Pieter Van Huys prekrpio i još više zastro tajnu.

I sad je napokon bio tu, otkriven: Quis necavit ecluitem. Juliji bi bilo draže da je natpis ostao prekriven slojem originalnog pigmenta jer su radiografije bile dovoljne za potvrđivanje njegova postojanja. No, Montegrifo je ustrajno tražio da ga se izvuče na svjetlo dana - po njegovu mišljenju, to potiče slabosti hlijenata. Uskoro će slika biti izložena pred svijetom, organizatorima dražbi, kolekcionarima, povjesničarima... Razdoblje diskretne privatnosti u kojoj je dosad uživala, osim kratkog razdoblja u Pradu, zauvijek je svršilo. Uskoro će Partiju šaha početi proučavati stručnjaci, postat će središtem polezničluh rasprava, o njoj će se pisati novinski članci, učene teze, stručni tekstovi poput onoga koji je pripremala i sama Julia... Ni njezin autor, stari flamanski majstor, nikad ne bi mogao zamisliti da će njegova slika postići takvu slavu. A Ferdinand Altenhoffen okrenuo bi se u grobu, pod prašnim nadgrobni kamenom u nekoj belgijskoj ili francuskoj opatiji, kad bi odjek svega toga došao do njega. napokon, uspomena na njega bit će zaslužno rehabilitirana. Nekoliko redaka u povijesnim knjigama morat će biti iznova napisani.

Pogleda sliku: Nestao je gotovo cijeli gornji sloj oksidirane smole, a s njim i žučkasta koprena koja je dosad oduzimala sjaj bojama. Kad je skinuta smola i otkriven natpis, svjetlo i savršenstvo boja bili su vidljivi i u polumraku. Obrisi figura bili su iznimno precizni, savršeno čisti i jezgroviti, a ravnoteža koja je obilježavala prizor iz kućnog života - paradoksalno kućnog, pomislila je Julia

210

bila je tako dobar predstavnik stila i razdoblja da će slika, nedvojbeno, na dražbi postići zapanjujuću cijenu.

Paradoksalno kućna atmosfera - koncept je bio strog. Ni po čemu se nije moglo, ni po dvama ozbiljnim vitezovima koji su igrali šah ni po dami u crnom koja je spuštenih očiju i stroga izraza lica čitala uz ovalni prozor, naslutiti dramu koja je, kao grbavi korijen prelijepe biljke, obavijala pozadinu prizora.

Promatrala je profil Rogera d'Arrasa nagnuta nad šahovsleom pločom, zanjeta partijom o kojoj mu je ovisio život i u kojoj je, zapravo, već bio mrtav. Njegov čelični vratnik i lagani ohlop davali su mu izgled vojnika, što je prije i bio. Ratnika koji ju je, možda u istom onakvom sjajnom oklopu kakav je nosio vitez koji je jahao s Vragom, pratio na putu do bračne postelje na koju su je osudili državni razlozi. Vidjela ju je u punom svjetlu, Beatrice, tada još gospodicu, mlađu nego na slici, dok joj gorčina još nije utisnula nabore oko usta. Vidjela ju je kako proviruje kroz zastore nosiljke i, uz prigušen urotničlu osmijeh odgojiteljice koja je putovala s njom, s divljenjem uhodi pristala plemića o čijoj je slavi već čula: bio je blislu prijatelj njezina budućeg muža, muškarac još premlad da, poslije bitaka pod francuskim ljljanom protiv engleskoga leoparda, potraži mir kraj prijatelja iz djetinjstva. I zamišljala je plave, širom otvorene oči, kako se u jednom trenutku sreću s vitezovim mirnim i umornim pogledom.

Nikada ih više nije moglo ujediniti ništa osim toga pogleda. Zbog nekog čudnog razloga, zbog neobjašnjivog tijeka mašte - kao da su sati provedeni u restauraciji slike satkali tajanstvenu nit koja je povezuje s tim dijelom prošlosti - Julia je promatrala, ili je mislila da promatra, Van Huysov prizor jednako kao da je i sama živjela uz te osobe, ne gubeći ni najsitniju pojedinost, povijesni detalj.

211

U okruglom zrcalu na zidu, naslikanom na slici, u kojem se vidio odraz igrača, ogledala se i ona, isto onako kako zrcalo na Las Meninas odražava kraljevski par koji unutar slike ili izvan nje? - promatra prizor koji je naslikao Velazquez, ili kao što zrcalo na Arnolfinijevima prikazuje prisutnost i sitničav pogled Jana Van Eycka.

Nasmiješi se u polumraku, odlučivši napokon zapaliti cigaretu. Obasja je plamen šibice i na trenutak sakrije Partiju šaha. Malo pomalo njezine su se oči opet naviknule na prizor, na likove, na boje. Ona je, u to je sad bila sigurna, uvijek bila ovdje, od samog početka; otkako je Pieter Van Huys zamislio taj trenutak. I prije nego što je flamanslu majstor vješto pripremio kakijev karbonat i životinjsko ljepilo kojim će impregnirati ploču prije nego što na njoj počne slikati.

Beatrice, ostenburška vojvotlunja. Mandolina, koju je svirao paž u podnožju zida, daje njezinim očima nagnutim nad knjigu tračale melankolije. Sjeća se djetinjstva u Burgundiji, svojih nada i snova. Na prozoru koji uokviruje vedro i modro flamansko nebo, kameni kapitel osvježen je likom hrabrog Svetog Jurja koji kopljem probada zmaja što se sviđa pod nogama konja. Nemilosrdnom pogledu slikara koji promatra prizor - a ni Juliji koja promatra slikara - nije promahlo da je vrijeme Svetom Jurju slomilo vrh koplja, a točno ondje gdje je bila desna noga, na kojoj je sigurno imao oštru mamuzu, stajao je samo otkrhnuti batrljak. Znači, zloglasnog je zmaja ubio napola naoružani i šepavi Sveti Juraj. Ali možda to još više ublažuje lik viteza koji Juliu, zbog čudne transpozicije ideja, podsjeća na borbeno držanje osakaćenog olovnog vojnika.

Čita Beatrice Ostenburška koja, unatoč braku, zbog podrijetla i ponosa nikad nije prestala biti Burgundska. A čita zanimljivu knjigu ukrašenu srebrnim okovima, sa

212

svilenom vrpcom za označavanje stranica, u kojoj su početna slova svakog poglavlja ulzrašena šarenim minijaturama majstora koji je oslikao Coeur d'Amour epris: knjigu pod naslovom Pjesma o dami i vitezima za leouju, iako od anonimnog autora, cijeli svijet zna da ju je prije deset godina, na francuskome dvoru kralja Karla de Valoisa, napisao ostenburšlu vitez Roger d'Arras:

» Gospo, ista rofa fto u osvit zore

u vafem vrtu ružama daje poseban sjaj,

na bojnomo po ju kao suza pada na srce moje,

moje oči, i moj mač... «

Katkada bi njezine plave, bistre flamanske oči odlutale od knjige prema dvojici muškaraca koji za stolom igraju partiju šaha. Muž razmišlja, oslonivši se o lijevi lakat dok prstima rastreseno miluje Zlatno runo koje mu je njegov već pokojni stric po ženi Filip Dobri poslao kao svadbeni dar i koji mu oko vrata visi na teškom zlatnom lancu. Ferdinand Ostenburšlu ohljeva, pruža ruku prema jednoj figuri, dodiruje je i, kako se čini, predornišlja, uspravlja se i upućuje pogled isprike mirnim očima Rogera d'Arrasa, čije se usne iskrivljuju u ljubazan osmijeh. »Taknuto maknuto, gospodine«, mrmljaju te usne uz trunku prijateljske ironije, a Ferdinand Ostenburšlu, blago posramljen, sliježe

ramenima i pomiče dodirnutu figuru jer zna da je njegov protivnik na šahovskoj ploči nešto više od dvoranina. On je prijatelj. I gnijezdi se na hlupici, osjećajući se, unatoč svemu, veselo jer zna da nije loše imati u blizini nekoga tko će, povremeno, podsjetiti na to da i za prinčeve postoje pravila.

213

Iz vrta dopiru zvuci mandoline i ulaze kroz drugi prozor, koji se ne vidi iz sobe u kojoj Pieter Van Huys, dvorslu slikar, priprema ploču od hrastovine, sastavljenu od tri komada koje je njegov pomoćnik maloprije zalijepio. Stari majstor nije siguran što će na njoj naslikati. Možda izabere vjersku temu koja mu se odavna vrti u glavi: mlada djeвица, gotovo djevojčica, lije knvave suze gledajući, s bolnim izrazom lica, svoje prazno krilo. Ali, razmislivši o tome, Van Huys strese glavom i umorno uzdahne. Zna da nikad neće naslikati tu sliku. Nitko je neće razumjeti kako treba, a on je još prije mnogo godina imao problema s Inkvizicijom. Njegovi umorni udovi ne bi izdržali sprave za rastezanje. Noktima prljavim od boje počeo se po ćelavoj glavi ispod vunene kape. Pretvara se u starca i to zna. Nedostaje mu praktičnih ideja, a zbrkanih sablasti ima napretek. Na trenutak shlapa umorne oči kako bi ih otjerao i ponovno ih otvara, gledajući u ploču od hrastovine koja je još netaknuta, očekujući ideju koja bi joj dala život. U vrtu svira mandolina, nedvojbeno nelu zaljubljeni paž. Slikar se u sebi smiješi i, namočivši kist u glineni lončić, nastavi nanositi temeljnu boju u tankim slojevima, odozgora prema dolje, prateći žile drveta. Ponekad bi pogledao kroz prozor i napunio oči svjetlošću, zahvalan toploj zraku sunca koja ulazi iskosa i grije njegove stare kosti.

Roger d'Arras rekao je nešto tiho i vojvoda se smije, dobro raspoložen, jer je baš pojeo konja. A Beatrice Ostenburška, ili Burgundska, sluša nepodnošljivo žalosnu glazbu. Gotovo je jednoj od slušalja zapovijedila, ali zastane jer je u notama začula točan odjek tjeskobne melodije što joj preplavljuje srce. A s glazbom se miješa prijateljski šapat dvojice muškaraca koji igraju šah, otkrivajući kako je bolno lijepa poema čiji reci podrhtavaju pod njezinim prstima. A kad je podigla pogled i otkrila Juliu kako je

214

šutke promatra iz polumraka, u plavim se očima, lišena rose koja prekriva ružu i vitezov mač, pojavila suza. Pa pomisli kako je pogled te djevojke tamnih očiju i južnjačkog lica, nalik nekim talijanskim portretima, tek odraz njezina odlučnog i bolnog pogleda na mutnoj površini dalekog zrcala. I Beatrice Ostenburškoj, ili Burgundskoj, učini se da je izvan sobe, s druge strane tamnog stahla te da s tog mjesta promatra samu sebe ispod osakaćenog Svetog Jurja na gotskom kapitelu, pred prozorom koji uokviruje plavo nebo u suprotnosti s crninom njezine oprave. I shvaća da nikakva ispovijed neće ispratiti njezin grijeh.

215

X.

Plavi automobil

»To je bio prljav trik - reče Harun al Visir. Pokažite mi drugi koji će biti pošten.«

R. Smullyarr

Cesar nezadovoljno nakrivi obrvu pod obodom šešira, mašući istodobno kišobranom, a zatim prezirno pogle

da oko sebe dok mu se na licu ocrtavalo iznimno gadenje u koje se običavao zavlačiti kad bi mu stvarnost potvrdila najgore strahove. Toga se jutro sajam nikako nije činio prijateljskim. Sivo je nebo prijetilo kišom, a vlasnici štandova postavljenih na ulicama na kojima se širila tržnica pripremali su se za mogući pljusak. Na nekim se dijelovima prolaženje između štandova pretvaralo u mučan pokušaj izbjegavanja ljudi, platna i prljavih plastičnih navlaka.

- Stvarno - rekao je Juliji, koja je gledala par kvrgavih brončanih svijećnjaka izloženih na podu, na pokrivaču - ovo je gubitak vremena... Već godinama nisam odavde donio ništa što bi bilo vrijedno truda.

To baš i nije bilo točno i Julia je to znala. Katkada bi, zahvaljujući vještom oku stručnjaka, Cesar na brdu smeća koje se prodavalo na starom sajmu, na tom golemom groblju snova bačenih na ulicu zbog huke valova anonimnih brodoloma, iskopao zaboravljeni biser, malo blago za koje je slučaj htio da ostane skriveno od pogleda ostalih: stahlenu čašu iz 18. stoljeća, starinsku ramu, porculansku minijaturu. I jednom, u nekoj bezvrijednoj trgovinici knji

216

ga i starih časopisa, dvije prekrasne stranice s finim iluminacijama, djelom nekog spretnog anonimnog redovnika iz 13. stoljeća koje je antikvar, kad ih je Julia restaurirala, uspio prodati za pravo malo bogatstvo.

Polako su se penjali prema gornjem dijelu gdje je, duž nekoliko zgrada izbljedjelih zidova i turbobnih unutarnjih dvorišta u koja se ulazilo kroz uske prolaze sa željeznim rešetkama, bila većina trgovina

specijaliziranih za antikvitete koje se moglo držati prilično ozbiljnima; iako bi Cesar na sam spomen tih trgovina napravio grimasu koja je odražavala sumnjičavi oprez.

- U koliko si se dogovorio s dobavljačem?

Prebacivši kišobran u drugu ruku - vrlo skup kišobran s prekrasno istokarenom srebrnom drškom - Cesar podigne manšetu lijevog rukava košulje, gledajući brojačnik zlatnoga sata koji je nosio na zapešću. Bio je vrlo elegantan s pustenim šeširom boje duhana, širokog oboda i sa svilenom trakom, s kaputom od devine dlake prebačenim preko ramena i s rupcem koji je provirivao iz raskopčana ovratnika svilene košulje. Uvijek na rubu svih granica, ali nikada ne prelazeći nijednu.

- Za petnaest minuta. Imamo vremena.

Razgledali su štandove. Uz podrugljivi Cesarov smiješale, Julia se raspitivala za oslikani drveni tanjur sa žućkastim motivom krajolilea naslileanog debelim namazima koji je predstavljao prizor iz seoskog života: kola s volovima koja se udaljavaju putom okruženim drvećem.

- Nećeš valjda to kupiti, najdraža - slovkao je antikvar, kako bi izrazio svoju osudu. - Strašan je... I nećeš se cj enleati ?

Julia otvori torbicu koja joj je visila o ramenu i izvuče novčanik, ne obazirući se na Cesarove prosvjede.

- Ne znam zašto se žališ - rehla je dok su joj umatali tanjur u nekoliko stranica iz ilustriranog časopisa.

217

Uvijek si govorio da ljudi comme ~1 faut nikad ne raspravljaju o cijeni: ili je plaćaju ili odlaze visoko uzdignute glave.

- To pravilo ovdje ne vrijedi - Cesar se okretao oko sebe s izrazitom profesionalnom distancom, mršteći se pred plebejskim izgledom štandova na kojima su bile izložene tričarije. - Ne kod ovih ljudi.

Julia gurne paket u torbicu.

- Svejedno, mogao si biti toliko pažljiv i pohloniti mi ga... Kad sam bila mala, kupovao si mi kojekakve drangulij e.

- Kad si bila mala previše sam te mazio. Osim toga, odbijam platiti tu strahotu.

- Postao si prava škrtica. S godinama.

- Šuti, zmijo - obod šešira zahlonio mu je lice dok se naginjao kako bi zapalio cigaretu, pred izlogom trgovine s izloženim prašnim starinskim lutkama. - Ni riječi više ili ću te izbrisati iz oporuke.

Julia je gledala kaleo se Cesar dostojanstveno penje stubama, s malo uzdignutom rukom u kojoj je držao bjelokosni usnik, s onim izrazom lica koji je često namještao, na pola puta između prezira i dosade, beživotan izraz lica osobe koja na kraju puta ne očekuje nešto veliko, ali joj to ipak nije prepreka da ga, samo estetike radi, odluči prijeći s najvećom mogućom suzdržanošću. Kao Charles Stuart kad je slijedio krvnika na stratište gotovo kao da mu radi uslugu, s već pripremljenim remember na usnama i spreman da mu odrube glavu iz profila, onako kako je prikazan na kovanicama s njegovim likom.

Držeći čvrsto torbicu uz bok, čuvajući se kradljivaca, Julia je lutala među štandovima. U tom je dijelu bilo previše ljudi pa se odluči vratiti prema stubama koje su gledale na trg i glavnu ulicu sajmišta. S ograde stepenica rnošli su se vidjeti štandovi natiskani jedan uz drugi i

218

prekriveni platnenim tendama ispod kojih je vrvjelo mnoštvo.

Imala je još jedan sat do ponovnog susreta s Cesarom u maloj kavani na trgu, između prodavaonice nautičkih instrumenata i staretinarnice specijalizirane za vojničlu škart. Zapalila je chesterfield naslonivši se laktovima na stubišnu ogradu pa je neko vrijeme pušila ne mičući se s mjesta i promatrajući ljude kako prolaze. Ispod stuba, sjedeći na kamenoj ogradi fontane prepune papira, otpadaka voća i praznih limenlu piva, sjedio je mladić duge svijetle kose ogrnut pončom i svirao melodije s Anda na primitivnoj flauti od trske. Neko je vrijeme slušala glazbu, a zatim u mislima odluta tržnicom s koje je do nje dopirala graja ublažena visinom na kojoj je bila. tako je stajala dok nije popušila cigaretu, a potom siđe stubama zadržavši se pred izlogom s lutkama. Bilo ih je odjevenih i golih, u slikovitim nošnjama seljanki ili u bogatim romantičnim haljinicama, s rukavicama, šeširićima i suncobranima. Neke su predstavljale djevojčice, a druge su bile odrasle žene. Imale su različite izraze lica, od prostačluh, djetinjastih, nedužnih, nastranih... Ruke su im bile uzdignute do polovice zamišljenog pokreta u različitim pozama, kao da ih je zatekao hladan vjetar vremena koje je protehlo otkako ih je vlasnica napustila, prodala ili je umrla. Djevojčice koje su na kraju postale žene, pomisli Julia, lijepe ili neprivlačne, koje su se poslije, jednom, zaljubile ili su možda bile voljene, milovale su ta krpena, papirnata ili porculanska tijela rukama koje su sad nestajale u prašini groblja. Ali sve su te lutke nadživjele vlasnice i bile su nijemi, nepomični svjedoci koji u svojim ostarjelim

zamišljenim očima čuvaju prizore iz života, danas izbrisane iz vremena i sjećanja živih. U izmaglici nostalgije nazirale su se potamnjele slike, trenuci obiteljske bliskosti, dječje pjesmice, zagrljaji puni ljubavi. I suza, razočaranja, snova smrv

219

ljenih u prah, propasti i tuge. Možda čak i pakosti. Bilo je nečeg zapanjujućeg u tom mnoštvu stahlenih i porculansluh očiju koje su netremice gledale s uzvišenom mudrošću koju samo vrijeme posjeduje, nepomičnih očiju ukalupljenih u blijeda voštana ili papirnata lica, u haljinama potamnjelim od starosti koja je čipkama davala mutan i prljav izgled. Počešljane ili neuredne prirodne leose - od te se pomisli naježila - koja je pripadala živim ženama. Sjetna su je razmišljanja podsjetila na pjesmu koju joj je Cesar davno recitirao:

Kad bi se ,račuvala sva kosa žena koje ru umrle...

Bilo joj je teško odvojiti pogled od izloga u kojem su se iznad njezine glave zrcalili tešlu sivi oblaci zbog kojih se grad doimao tužnim. A okrenuvši se, spremna nastaviti svojim putem, ugleda Maxa. Gotovo se sudari s njim na sredini stuba. Bio je odjeven u tešku mornarsku vjetrovku, ovratnika podignutog do repića u koji je skupio kosu, gledao je prema dolje, kao da bježi od nekoga čija ga blizina uznemiruje.

- Kakvo iznenađenje - rekao je, nasmiješivši se onim lijepim lopovskim osmijehom koji se toliko sviđao Menchu, prije nego što su razmijenili par trivijalnih rečenica o ružnom vremenu i mnoštvu koje je navalilo na tržnicu. Najprije nije objašnjavao zašto je tu, ali Julia primijeti da je na iglama, pomalo tajnovit, kao da nešto ili nekoga očekuje. Možda Menchu, jer su se, kako joj je poslije rekao, dogovorili tu u blizini: ispričao je neku zbrlcanu priču o rasprodaji okvira koji bi, kad se obnove - a Julia se time često bavila - mogli dati novi sjaj nekim platnima izloženim u galeriji.

220

Max joj nije bio simpatičan, a Julia je to pripisivala tome što se u njegovoj blizini uvijek osjećala neugodno. Bez obzira na prirodu odnosa koji je imao s njezinom prijateljicom, u njemu je bilo nečeg što se djevojci nije sviđalo još otkako su se upoznali. Cesar, čija tankočutna ženska intuicija nikad nije griješila, običavao je tvrditi da u Maxu, osim lijepe vanjštine, ima nečeg nedefiniranog, bijednog, što izvire na površinu u njegovu iskrivljenom smiješku ili u drskom pogledu koji je upućivao Juliji. Maxov se pogled nije moglo dugo izdržati, ali bi, kad bi ga Julia već zaboravila, opet postajao lukav i prodoran, plašljiv i istodobno čvrst. Njegov pogled nije spadao u one neobavezne, koji lutaju uokolo prije nego što se ponovno mirno vrte predmetu ili osobi, poput pogleda Paca Montegrifa, nego u one koji su čvrsti kad ih nitko ne gleda i bježe kad primijete da ih promatraju. »Pogled osobe koja ti, u najmanju ruku, pokušava ukrasti torbicu«, rekao je jednom Cesar govoreći o Menchinom ljubavniku. A Julia, koja je, čuvši to, samo pogledom prekorila antikvara zbog zlobe, morala je, u dubini duše, priznati kako je to točno.

Bilo je tu i drugih nejasnoća. Julia je znala da se u tim pogledima skriva nešto više od radoznalosti. Max je bio siguran u svoju fizičku privlačnost, a njegovo je ponašanje bilo proračunato i nedvosmisleno, kad Menchu nije bilo ili iza njezinih leđa. Sve su sumnje othlonjene jedne noći kod Menchu, u kasne sate. Max je, nagnut nad stolić na kojem je stajalo piće, podignuo Juljinu čašu i prinio je ustima. I ništa više, i to bi bilo potpuno beznačajno da nije, spuštajući je na stol, na sekundu pogledao djevojku i zatim jezikom obližnuo usnice i neugodno se cinično nasmiješio, žaleći što okolnosti ograničavaju njegov upad u njezinu intimu. Menchu, naravno, sve to nije primijetila, a Julia bi si prije odgrizla jezik nego joj povjerila nešto što bi se, izgovoreno naglas, činilo smiješnim. tako je, poslije

221

incidenta s čašom, prema Maxu imala jedino moguće ponašanje: strogi prezir kad nije mogla izbjeći komunikaciju s njim. A kad god bi se, kao tog jutra na sajmu, sreli oči u oči, bez svjedoka, proračunatom je hladnoćom isticala distancu.

- S Menchu se sastajem tek poslije - rekao je, dok mu je na licu plesao onaj zadovoljni osmijeh, koji je Julia toliko prezirala. - Jesi li za piće?

Pogleda ga čvrsto, potom polako i odlučno odbije poziv.

- Čekam Cesara.

Maxov osmijeh postane još izražajniji. Jako je dobro znao da baš nije antikvarov miljenik.

- Šteta - promrmlja. - Nemamo mnogo prilike sastati se ovako leao danas... Hoću reći, na samo.

Julia samo podigne obrve, gledajući oko sebe kao da će se Cesar svaliti časa pojaviti. Max je pratio njezin pogled, pretvarajući se da sliježe ramenima u mornarskoj vjetrovci.

- Dogovorio sam se s Menchu ondje, pod lupom vojnika, za pola sata. Ako hoćeš, možemo poslije nešto zajedno popiti - napravi pretjerano dugačku stanku i s jasnom namjerom doda - svi četvoro.

- Ovisi što će reći Cesar.

Gledala ga je dok se udaljavao, gurajući se kroz mnoštvo širokim ramenima, sve dok ga nije izgubila iz vida. U njoj je, kao i u drugim prilikama, ostao neugodan osjećaj da nije znala postaviti sve na svoje mjesto. Kao da je, unatoč odbijanju, Max opet uspio narušiti njezinu intimu, kao i onda s čašom. Ljuta na samu sebe, zapali još jednu cigaretu i energično otpuhne dim. U nekim bi trenucima, pomisli, dala bilo što da može biti dovoljno jaka da bez problema razbije to Maxovo privlačno lice zadovoljnog pastuha.

222

Još je četvrt sata šetala između štandova bez određenog cilja, a zatim se uputi kavanu. Pokušala se zabaviti neredom koji ju je okruživao, primjedbama prodavača i ljudi među razbacanim stvarima, ali joj je čelo još bilo namršteno, a pogled odsutan. Maxa je zaboravila. Sad je nešto drugo bilo motiv. slika, Alvarova smrt, šahovska partija vrtjeli su se poput opsesije, namećući pitanja bez odgovora. Možda je i nevidljivi igrač bio blizu, među ljudima, i promatrao njezine pokrete smišljajući sljedeći potez. Pogleda oprezno oko sebe, a zatim stisne u krilu torbicu u kojoj je nosila Cesarov pištolj. Bio je to stravičan apsurd. Ili je možda bilo obratno, apsurdna strava.

Pod u kavani bio je drven, a okrugli stolići od kovanog željeza i mramora. Julia naruči osvježavajuće piće i ostane vrlo mirno sjediti uz mutne prozore, pokušavajući ne razmišljati, sve dok se na ulici nije pojavio nejasan antikvarov obris, zamrljan parom koja je prekrivala prozor. Krene mu u susret kao da traži utjehu, što se prilično podudaralo s činjenicama.

- Svali si put sve ljepša - dobaci joj Cesar s afektiranim divljenjem, podbočivši se i spektakularno zastavši nasred ulice -... Kako ti to uspijeva, draga moja?

- Nemoj biti blesav - uhvati ga pod ruku s beskrajnim osjećajem olakšanja. - Rastali smo se prije samo jednog sata.

- O tome i govorim, sunčice - antikvar spusti glas kao da šapće tajne. - Ti si jedina žena koju poznajem leoja se može proljepšati za šezdeset minuta... Ako postoji trik, morali bismo ga patentirati. Stvarno.

- Glupane. - Ljepotice.

Krenuli su niz ulicu prema mjestu gdje je Julia parlurala automobil. Cesar joj je putem pripovijedao o uspjehu operacije koju je tren prije dovršio: Majka Božja, koju bi

223

se moglo prodati pod Murilla nekom ne pretjerano zahtjevnom kupcu, i bidermajer sekreter, koji je 1832. potpisao Virienichen, u lošem stanju, ali autentičan. Lak posao za dobrog stolara. Dvije prave stvari, nabavljene po razumnoj cijeni.

- Ponajviše sekreter, sunčice - Cesar je mahao kišobranom, oduševljen obavljenim poslom. - Znaš da postoji društveni stalež, Bog ga blagoslovio, koji ne može živjeti bez kreveta koji je pripadao Eugeniji de Montijo ili bez bureaua na kojem je Tayllerand potpisivao svoja krivohletstva... I novi građanslu stalež parvenua koji ih oponaša i čiji je najbolji znak uspjeha nelu komad bidermajer namještaja... Dolaze tako i pitaju, iz čista mira, ne napominjući žele li običan ili pisaći stol. Oni jednostavno hoće bidermajer po svaku cijenu, što god to bilo. Nelu i slijepo vjeruju da je stvarno postojao gospodin Biedermeier i iznenade se kad vide da je namještaj potpisao netko drugi... Prvo se zbunjeno smiješe, a zatim me jednostavno pitaju imam li nelu drugi, autentični, bidermajer... - antikvar uzdahne, nedvojbeno oplakujući teška vremena. Da nema njihovih debelih čekovnih knjižica, uvjeravam te, gotovo sve bih ih poslao chez les grecs.

- Jednom si to i napravio, ako se dobro sjećam. Cesar ponovno uzdahne i napravi grimasu, kao da mu je zbog toga žao.

- To je moja hrabra strana, zlato. Ponekad mi uništava karakter, taj moj bijes stare skandalozne kraljice... Kao dr. Jekyll i Mr. Hyde. Na sreću, nitko više ne zna dobro trancuski.

Zajedno su došli do Julijina automobila, parluranog u jednoj uličici, baš lead je ona dovršila priču o susretu s Maxom. I sam spomen njegova imena bio je dovoljan da se Cesar namršti ispod oboda šešira, koji je i dalje nosio koketno nakrivljenog u stranu.

224

- Drago mi je da nisam vidio tog kurviša - prokomentira zlovoljno. - Još ti upućuje perfidne insinuacije?

- Gotovo i ne. Mislim da se duboko u sebi boji da bi Menchu mogla primijetiti.

- To ga muči, gada. Uzdržavanje - Cesar obide automobil prema desnim vratima. - Gle. Dobili smo globu. - Ma nemoj.

- Kad ti velim. Tu ti je papirić, za brisačima - antikvar bijesno vrškom kišobrana lupi po tlu. - To ne može biti istina. Sajam je, a policajci se bave globama, umjesto da hvataju zločince i ološ, što im je obaveza... Sramota ponovi glasno, gledajući prkosno oko sebe. - Sramota!

Julia makne praznu limenku spreja koju je netko ostavio na haubi i uzme papir, zapravo karticu veličine posjetnice. Zatim se ukoči, kao da ju je pogodio grom. To joj se sigurno vidjelo na licu, jer je Cesar uznemireno pogleda i žurno krene prema nj o j .

- Probljerala si, mralena... Što se dogodilo?

Trebalo joj je nekoliko sekundi da progovori, a kad joj je uspjelo, nije prepoznala vlastiti glas. Osjećala je snažnu želju da potrči prema nekom toplom i sigurnom mjestu gdje bi sakrila glavu i zažmirila, osjećajući se spašenom. - Nije globa, Cesar.

Držala je u ruci karticu, a antikvar izgovori psovku potpuno neprikladnu za visoko školovanu osobu poput njega. Jer na njoj je, nastranom sažetošću, slovima koja su oboje već dobro znali, netko natipkao znakove:

... Pa7 x Tb6

Osjećala je kako joj se u glavi vrti dok je ošamućeno gledala oko sebe. Najbliža osoba bila je prodavačica svetih slika koja je sjedila na uglu na stoku od rogozine, dvade

225

setak metara odavde, gledajući ljude koji su prolazili kraj njezine robe izložene na podu.

- Bio je ovdje, Cesar... Je li ti jasno?... Bio je ovdje.

I sama je shvatila kako u njezinim riječima ima straha, ali ne i iznenadenja. Više se nije bojala neočekivanog - svijest o tome navirala je u valovima beskrajnog očajja - nego se taj strah pretvarao u svojevrstu žalosnu rezigniranost. Kao da je tajanstveni igrač, prijeteći iz neposredne blizine, s nepopravljivom zloćom s kojom će morati živjeti, već skovao ostatak njezina života. Pod pretpostavkom, pomisli s pesimističnom lucidnošću, da je pred njom dugi život.

Cesarovo se lice promijenilo dok je u ruci prevrtao karticu. Gotovo nije mogao govoriti od bijesa.

- Gad... Bijednik...

Julia odjednom prestade razmišljati o kartici. Njezinu je pozornost privuhla prazna limenka spreja koju je našla na haubi. Dok se saginjala da je podigne, kako bi dobro pogledala etiketu i otkrila što je, činilo joj se da lebdi među oblacima nekog sna. Zbunjeno mahne glavom, a zatim pokaže limenku Césaru. Još jedan apsurd.

- Što je to? - pitao je antikvar.

- Sprej za popravljivanje probušenih guma... Naneseš ga kad pumpaš gumu. To je neka vrst bijele paste koja lijepi rupu iznutra.

- I što to radi ovdje? - To i mene zanima.

Isprobali su gume. S lijeve strane nije bilo ničeg čudnog pa Julia obide automobil kako bi provjerila druge dvije. Sve je bilo u redu, ali kad je htjela baciti limenku na pod, primijeti jednu pojedinost: na stražnjoj desnoj gumi nije bilo čepa. Na njegovu je mjestu bio mjehurić bijele paste.

226

- Netko je napuhao gumu - zahluči Cesar, promotrivši zapanjeno praznu limenku. - Možda je bila probušena.

- Nije bila kad smo parkirali - odgovori djevojka i oboje se pogledaju puni mračnih predosjećaja.

- Ne ulazi u auto - rekao je Cesar.

Prodavačica slika nije vidjela ništa. Ovuda je prolazilo mnogo ljudi, a ona je bila zaokupljena svojim poslom, objasnila je slažući na podu sveta srca, Svete Pankracije i razne djevice. A za uličicu nije bila sigurna. Možda je tijekom posljednjeg sata vidjela kojeg susjeda ili tri-četiri čovj eka.

- Sjećate li se nekog posebno? - Cesar skine šešir i nagne se nad prodavačicu, s kaputom prebačenim preko ramena i kišobranom ispod ruke. Oličenje pravoga gospodina, sigurno je mislila žena, iako joj se taj svileni rubac oko vrata mogao činiti pretjeranim za čovjeka njegove dobi.

- Mislim da ne - prodavačica se još bolje umota u vuneni rubac i napravi grimasu kao da se pokušava prisjetiti. - Jedne gospođe, mislim. I nekoliko mladih ljudi.

- Sjećate li se kako su izgledali?

- Znae kako: kao mladi. Kožne jakne i traperice... Juliji se po glavi motala apsurdna misao. Napoleon, granice nemogućeg ovih su se dana jako proširile.

- Jeste li vidjeli nekoga u mornarskoj vjetrovcu? Mislim na muškarca od dvadeset i osam do trideset godina, visokog, s kosom skupljenom u rep...

Prodavačica se nije sjećala Maxa. A ženu je primijetila jer je zastala pred njezinim slikama pa je mislila da će nešto kupiti. Bila je svijetle kose, srednjih godina, lijepo odjevena. Ali nije mogla zamisliti da provaljuje u auto.

Nije spadala u tu vrstu ljudi. Na sebi je imala kišnu kabanicu.

- I sunčane naočale?

- je.

Cesar ozbiljno pogleda Juliu.

- Danas nije sunčano - rekao je.

- Znam.

- Možda je to bila žena koja je poslala dokumente César zastane i njegov pogled postane tvrdi. - Ili Menchu.

- Ne govori gluposti.

Antikvar pomakne glavu, bacajući pogled prema ljudima koji su prolazili pokraj njih.

- U pravu si. Ali i ti si sama pomislila na Maxa.

- Max je... nešto drugo - dok je gledala ljude na ulici, na lice joj padne sjena, jer su Max i svjetlokosa žena u kišnoj kabanici još mogli biti ondje. A ono što je tad ugledala, oduzme joj moć govora i potrese poput snažnog udarca. Niti jedna žena nije odgovarala opisu, ali među tendama i razbacanim stvarima ugledala je automobil parluran u blizini ugla. Plavi automobil.

S mjesta na kojem je stajala, Julia nije mogla vidjeti je li bio ford, ali se uzbuđenje koje je osjećala pretvorilo u djelo. Odmaknuvši se od prodavačice sličica, na Cesarovo iznenađenje, napravi nekoliko koraka pločnikom i zastane gledajući prema uglu, podignuvši se na prste da bi bolje vidjela. Bio je plavi ford s tamnim stahlima. Nije mogla vidjeti registracijslu broj, pomisli odlučno, ali dogodilo se previše podudarosti za jedno jutro: Max, Menchu, kartica na vjetrobranu, prazna limenka, žena u kabanici, a sad još i auto koji se pretvorio u glavni element njezine more. Osjeti kako joj ruke drhte pa ih gurne u džepove vjetrovke osjećajući iza leđa blizinu antikvara. To joj je dalo hrabrosti.

- To je taj auto, Cesar. Razumiješ?... Tko god bio, u njemu je.

Cesar nije ništa rekao. Polako slune šešir koji je možda smatrao neprikladnim za ono što bi se moglo dogoditi i pogleda Juliju. Ona ga nikad nije voljela toliko kao sad kad je stisnuo usnice u tanku liniju i izbočio bradu, stisnuvši plave oči u kojima je blistao odraz neuobičajene odlučnosti. Njegovo usko, brižno obrijano lice bilo je napeto; na njemu su se isticali mišići s obje strane čeljusti. Možda i jesam homoseksualac, govore su njegove oči, i pristojan čovjek koji i nije shlon nasilništvu. Ali, nikako nije kukavica. Bar lead je riječ o njegovoj sunčici.

- Tu me pričekaj - reče.

- Ne. Idemo skupa - pogleda ga nježno. Jednom ga je poljubila u usta, igrajući se, kao kad je bila mala. Sad je osjetila poticaj da to opet napravi, ali to više nije bila igra. - Ti i j a.

Gurne ruku u torbicu i otkoči Derringer. Cesar vrlo smireno, leao da bira štap za šetnju, stavi kišobran pod ruku i, približivši se jednom štandu, zgrabi velilu željezni žarač.

- Dopustite - reče iznenađenom prodavaču, gurajući mu u ruku prvu novčanicu koju je izvukao iz novčanika. Zatim ozbiljno pogleda Juliu:

- Ovaj mi put, dušo, dopusti da idem prvi.

Krenuli su prema automobilu. Išli su skrivajući se iza štandova, kako ih ne bi vidjeli. Julia s jednom rukom u torbici, Cesar sa žaračem u desnoj i kišobranom i šeširom u lijevoj ruci. Djevojčino je srce zalupalo svom snagom lead je uspjela vidjeti registracijslu broj. Više nije bilo sumnje: plavi ford, tamna stahla, slova TH. Usta su joj bila suha i osjećala je neugodan grč u želucu. Tako se, proleti joj kroz misli, osjećao kapetan Blood prije nego što je skočio na drugi brod i krenuo u napad.

Stigli su do ugla i sve se odigralo vrlo brzo. Osoba koja je sjedila u automobilu spusti prozor kod vozačleog mjesta kako bi bacila opušak. Cesar ispusti šešir i kišobran, podigne žarač i krene, obilazeći automobil, prema lijevoj strani, spreman, bude li potrebno, ubiti gusare ili onoga tko je unutra. Julia potrči stisnuvši zube i, dok joj je krv udarala u sljepoočnicama, izvuče pištolj iz torbice i gurne ga kroz prozor, prije nego što su ga stigli zatvoriti. Ispred cijevi pištolja pojavi se nepoznato lice: mladić s bradom prestrašenim je pogledom gledao pištolj. Na susjednom sjedalu, drugi se čovjek iznenađeno okrene kad je Cesar otvorio druga vrata podižući prijeteći željezni žarač iznad glave.

- Izlazite! Izlazite! - vikala je Julia, gotovo izgubivši kontrolu.

Promijenivši izraz lica, bradati podigne ruke, šireći prste, kao da moli.

- Smirite se, gospodice! - promuca. - Za Boga miloga, smirite se... Mi smo policajci!

- Priznajem - rekao je glavni inspektor Feijoo, prekrizivši ruke na uredskom stolu - da dosad u ovom slučaju nismo baš bili djelotvorni...

Nedovršena rečenica ostane lebdjeti u zraku, a on se spokojno nasmiješi Cesaru kao da će policijska nedjelotvornost sve opravdati. Mi, svjetski ljudi, kao da je govorio njegov pogled, možemo si dopustiti malo konstruktivne samokritike.

No, Cesar, kako se činilo, nije bio raspoložen sve ostaviti na tome.

- To je jedan opis - reče prezrivo - onoga što bi drugi nazvali potpunom nesposobnošću.

S Feijooova lica nestane smiješka. Bilo je očito da ga je taj komentar teško pogodio. Ispod gustog brka provirili su

230

zubi, grizući donju usnu. Pogleda antikvara, pa Juliu i počne nestrpljivo bubnjati po stolu vrhom jeftine kemijske olovke. Kad se Cesara ticalo, mogao je samo biti oprezan, a svi troje su dobro znali zašto.

- Policija ima svoje metode.

Sve su to bile samo riječi, a Cesar je postajao nestrpljiv i okrutan. Zato što je s Feijoom trgovao, nije morao pokazivati simpatije. A pogotovu ne sad kad je otkrio da igra prljavo.

- Aleo je dio tih metoda praćenje Tulije dok nelu ludak slobodno hoda okolo i ostavlja anonimne kartice, radije ne bih izgovorio što mislim o tim metodama... okrene se prema djevojci, pa ponovno pogleda policajca. - Ne ide mi u glavu kako je možete sumnjičiti za smrt profesora Ortege... Zašto niste istraživali mene?

- Jesmo - policajca je zapehla Cesarova drskost i jedva se suzdržavao. - Pratili smo sve - pokaže dlanove, preuzimajući na sebe ono što je bio spreman priznati kao veliku pogrešku. - Na žalost, taleav nam je posao.

- I jeste li što razjasnili?

- Na žalost, nismo - Feijoo se kroz jaknu počeo ispod pazuha i s neugodom promeškolji na stoku. - Iskreno, kao da smo na početku... Ni forenzičari se ne mogu dogovoriti o uzroku smrti Alvara Ortege. Nadamo se da će ubojica, ako uopće postoji, napraviti pogrešan korak.

- Zato ste me pratili? - upita Julia, još bijesna. Sjedila je, stišćući torbicu u krilu i cigaretu koja joj se dimila među prstima. - Da biste vidjeli hoću li ja napraviti pogrešan korak?

Policajac ju je osorno gledao.

- Nemojte si to toliko uzimati k srcu. To je rutina... Obična policijska taktika.

Cesar podigne obrvu.

- Ne čini se baš obećavajućom. Ni brzom.

231

Feijoo je istodobno gutao slinu i sarkazam. U tom je trenutku, pomisli Julia zlobno se veseleći, policajac iz dubine duše mrzio trgovinske odnose s antikvarom koje nikome nije smio priznati. Dovoljno bi bilo da Cesar otvori usta na nekoliko pravih mjesta pa da, bez izravnih optužbi i službenih formulara, diskretno kako se to radi na određenoj razini, glavni inspektor završi karijeru u nekom mračnom uredu neke daleke policijske postaje. Kao obično piskaralo.

= Jedino vam mogu jamčiti - rekao je napokon, kad je progutao dio gorčine koja mu se, kako se dobro vidjelo na licu, zabola posred želuca - da ćemo nastaviti istragu... - kao da se nečega nerado sjetio. - I, naravno, gospodica će imati posebnu zaštitu.

- Ni govora - rehma je Julia. Feijooovo poniženje nije joj bilo dovoljno da zaboravi svoje. - Bez plavih auta, molim vas. Dosta je bilo.

- Riječ je o vašoj sigurnosti, gospodice. - Vidjeli ste da se mogu sama zaštititi.

Policajac skrene pogled. Sigurno ga je još boljelo grlo od galame koju je prije nekoliko minuta dignuo na dvojicu inspektora jer su dopustili da ih tako zateknu. »Glupani! - vikao je -... Usrani neradnici!... Dobro ste me naguzili! Razapet ću vas zbog toga! ... « Cesar i Julia su sve čuli kroz vrata dok su čekali u hodniku postaje.

- Što se toga tiče - progovorio je nakon dugog razmišljanja. Bilo je očito da vodi tešku unutarnju bitku, odlučujući što mu je bitnije - dužnost ili korist, prije nego propadne pod njihovim teretom. - S obzirom na okolnosti, ne mislim... Hoću reći, ovaj pištolj... - ponovno proguta slinu, a zatim pogleda Cesara. - Napokon, riječ je o starom oružju, a ne suvremenom u pravom smislu te riječi. A vi, kao antikvar, sigurno imate nužnu dozvolu... - gledao je u stol. Zacijelo je razmišljao 0

232

posljednjem komadu, satu iz 18. stoljeća, koji mu je Cesar dobro platio prije nekoliko tjedana. - S moje strane, a govorim i u ime dotičnih inspektora... - opet se zlobno i pomirljivo nasmiješi. - Hoću reći, spremni smo zanemariti pojedinosti. Vi ćete, don Cesar, ponovno uzeti svoj Derringer i obećati da ćete ga ubuduće bolje čuvati. S druge strane, gospodica će nas obavijestiti o svakoj novosti i, naravno, telefonirati nam kad god pomisli da je u nevolji. A ovdje nije bilo pištolja... Jasno?

- Savršeno - reče Cesar.
- Dobro - činilo se da je Feijoo ustupak koji se ticao pištolja ojačao moral pa se opuštenije obrati Juliji. Što se tiče leotača na vašem automobilu, volio bih znati hoćete li podnijeti prijavu.

Pogledala ga je iznenađeno. - Prijavu?... Protiv koga?

Glavni inspektor nije odmah odgovorio, kao da je čekao da Julia sama pogodi.

- Protiv nepoznate ili nepoznatih osoba - reče. Odgovornih za pokušaj ubojstva.

- Alvara?

- Ne, vas - zubi su opet provirili ispod brka. - Jer, tko god slao kartice, njegova je namjera ozbiljnija od igranja šaha. Sprej kojim je napuhao gumu koju je prvo ispuhao može se kupiti u bilo kojoj trgovini automobilske opreme... Jedino što je na ovaj prije toga bila namještena mala štrcaljka uz pomoć koje je napunjen benzinom... Ta mješavina, s plinom i plastičnom supstancom iz originalne limenke, na određenoj temperaturi postaje vrlo eksplozivna... Guma se ugrije poslije samo nekolilzo stotina metara, a to bi izazvalo eksploziju točno ispod spremnika s gorivom. Automobil bi se pretvorio u buktinju, i vi skupa s njim - i dalje se oduševljeno smiješio, očito zlonamjerno, kao da je to što im priča mala osveta koju si je dopustio -... Nije li to strašno?

233

Igrač šaha stigao je u Cesarovu trgovinu sat kasnije, kosa mu je bila mokra, a uši su mu provirivale iznad ovratnika kišnog ogrtača. Izgleda kao mršavi pas lotalica, pomislila je Julia, promatrajući ga na pragu trgovine kako sa sebe otresa kišu, među tapiserijama, porculanskim predmetima i slikama koje ne bi mogao platiti ni svojom godišnjom plaćom. Munoz djevojci stisne ruku - kratkim i suhim stiskom, bez topline, jednostavnim dodiranjem koji nije ništa obećavao - pozdravi Cesara nahlonom glave. Zatiin, pokušavajući držati mokre cipele podalje od tepiha, ne trepnuvši sasluša što se dogodilo na sajmu. Ponekad bi pomaknuo glavu, potvrdno kimajući, kao da ga priča o plavom fordu i Cesarovu žaraču ni najmanje ne zanima, a njegove ugasle oči živnule su tek kad je Julia izvuhla karticu iz torbice i stavila je pred njega. Nekoliko minuta potom, pred njim je bila prostrta mala ploča, od koje se posljednjih dana nije odvajao, i opet je proučavao položaj figura.

- Ne razumijem - prokomentira Julia, gledajući mu preko ramena - zašto su ostavili praznu limenku na haubi. Ondje smo je sigurno morali vidjeti... Jedino ako se onome tko je to učinio nije jako žurilo.

- Možda je riječ samo o upozorenju - napomene Cesar, koji je sjedio na kožnom naslonjaču, ispod olovom optočenog prozora. - Vrlo neukusnom upozorenju.

- S tim je imala puno posla, zar ne. Morala je pripremiti sprej, isprazniti gumu i opet je napuhati... Da ne govorimo o tome da ju je netko mogao vidjeti dok je to radila - sumnjičavo je brojila na prste. - To je prilično glupo - u tom trenutku napravi grimasu, čudeći se vlastitim riječima -... Jeste li shvatili? Sad govorim o našem nevidljivom igraču kao da je riječ o ženi... Tajanstvena dama u kišnoj leabanici ne izlazi mi iz glave.

- Možda smo otišli predaleko - napomene Cesar. Ako dobro razmisliš, jutros su na sajmu bili deseci svje

234

tlokosih žena u kabanicama. Neke su čak nosile sunčane naočale... Ipak, imaš pravo što se tiče prazne limenke. Ondje na autu, tako vidljiva... Doista čudno.

- Možda i nije toliko čudno - reče Munoz, na što ga oboje pogledaju. Igrač šaha sjedio je na tabureu ispred nisleog stolića na kojem je bila mala šahovska ploča. Slunuo je ogrtač i sako i ostao u košulji; zgužvanoj, jeftinoj košulji, na kojoj su rukavi bili skraćeni naborima na laktovima, kako manšete ne bi prenisno padale. Govorio je ne odvajajući pogleda od figura, s rukama na koljenima. A Julia, koja je bila kraj njega, primijeti u jednom kutku usana onaj neodređeni pokret koji je tako dobro upoznala, koji je odražavao i tiho razmišljanje i jedva naznačen osmijeh. Zatim shvati da je Munoz uspio odgonetnuti novi potez.

Igrač šaha približi prst pješaku na polju a7, ne dodirujući ga:

- Crni pješak koji je bio na polju a7 jede bijelog topa na b6... - rekao je, pokazujući situaciju na ploči. - To nam naš protivnik govori na kartici.

8 7 6 5 4 3 2 1

235

A B C D E F G H

- I što to znači? - upita Julia. Munoz nije odmah odgovorio.

- Znači da se odriče drugog poteza kojeg smo se, na nelu način, bojali. Mislim na uzimanje bijele dame na el crnim topom na cl... Taj bi potez značio nužnu razmjenu dama - zabrinuto odmakne pogled s figura i podigne ga prema Juliji. - Što god to značilo.

Julia širom otvori oči.

- Hoćete reći da je odbio pojesti mene? Igrač napravi neodređen pokret.
- Možete to i tako protumačiti - još je nekoliko trenutaka proučavao figuru koja je predstavljala bijelu kraljicu. - A ako je taleo, govori nam: »Mogu ubiti, ali ću to učiniti kad ja budem htio.«
- Kao mačka koja se igra s mišem - promrmlja Cesar, udarajući po naslonu naslonjača -... Bijednik!
- Ili bijednica - reče Julia. Antikvar sumnjičavo pucne jezikom.
- Nitko nije rekao da žena u kabanici, ako je ona bila u uličici, radi za sebe. Mogla bi biti i nečija suradnica.
- Da, ali čija?
- To bih i ja volio znati, dušo.
- Bilo kako bilo - prokomentira Munoz - zaboravite li na trenutak ženu u kabanici i usredotočite li se na karticu, možete doći do novog zahljučka o karakteru našeg protivnika... - gledao ih je naizmjenice, slegnuo ramenima, a onda pokaže prema šahu, kao da je tražiti rješenje izvan ploče gubitak vremena.
- Znamo da je nastran, ali je i dovoljan samome sebi... I umišljen. Ili umišljena. Zapravo nas zafirkava... - opet pokaže ploču, potičući ih da pogledaju položaj figura. - Pogledajte. Praktično govoreći, čistim šahovskim jezikom, pojesti bijelu damu bio bi loš potez... Bijeli bi morao prihvatiti razmjenu dama i pojesti crnu kraljicu bijelim topom na b2, a to bi crnoga

236

ostavilo u vrlo lošem položaju. Njegov jedini izlaz, od tog trenutka, bio bi pomaknuti crnog topa s e1 na e4 i zaprijetiti bijelom kralju... Ali on bi se zaštitio jednostavnim povlačenjem bijelog pješaka s d2 na d4. Poslije bi, kad bi crni kralj ostao okružen neprijateljskim figurama, bez moguće pomoći, šah mat bio neizbježan. Crni bi izgubio partiju.

- Hoćete reći - pitala je Julia - da je cijela ta priča sa sprejom na autu i prijetnjom bijeloj dami običan trik? - To me uopće ne bi iznenadilo.

- Zašto?

- Jer je naš neprijatelj izabrao potez koji bih i ja izabrao na njegovom mjestu: pojesti bijelog topa na b6 pješakom na a7. To smanjuje pritisak bijelih na crnoga kralja koji je u vrlo teškom položaju - s divljenjem pomakne glavu. - Već sam vam rekao da je dobar igrač.

- I što sad? - upita Cesar.

Munoz prijeđe rukom preko čela i razmisli nad pločom.

- Sad imamo dvije mogućnosti... Možda bismo morali pojesti crnu damu, ali to bi moglo prisiliti našeg protivnika na razmjenu dama - gledao je Juliu - a to mi se ne sviđa. Nećemo ga siliti na nešto što nije sam učinio... - opet pomakne glavu kao da mu crne i bijele figure potvrđuju misli. - Čudno je to što on zna da ćemo tako razmišljati. Bitno je to što ja vidim poteze koje vuče i koje nam šalje, dok on zamišlja moje... Čak ih i uvjetuje. Dosad smo radili ono što on hoće.

- Imamo li izbora? - upita Julia.

- Dosad ga nismo imali. Poslije ćemo vidjeti. - A koji je sljedeći potez?

- Naš lovac. Maknut ćemo ga s f1 na d3 i zaprijetiti dami.

A što će on učiniti?... Ili ona?

237

Munoz nije odmah odgovorio. Nepomično je gledao ploču, kao da nije čuo pitanje.

- U šahu - rekao je napokon - i predviđanja imaju granice... Najbolji je mogući potez, ili najvjerojatniji, onaj koji protivnika ostavlja u najlošijem položaju. Zato se jedan način proračunavanja prihladnosti sljedećeg poteza sastoji od pretpostavke što se time dobiva i, poslije toga, analize partije s protivnikovoga gledišta. Znači, obratiti se samom sebi, ali s protivnikovog mjesta. Tako možete nagada; i drugi potez i odmah se staviti u ulogu protivnika svog protivnika. Ili: opet se vratiti sebi. I tako u nedogled, već prema mogućnostima pojedinca... Time sam vam htio reći da znam dohle sam došao ja, ali ne znam dohle je došao on.

- Ali, sljedeći takvo razmišljanje - uplete se Julia najvjerojatnije će izabrati potez koji će nam nanijeti najveću štetu. Slažete se?

Munoz počese zatiljak. Potom, polako pomakne bijelog lovca na polje d3, smjestivši ga odmah do crne dame. Činilo se da je uronio u duboka razmišljanja dok je analizirao novu situaciju na ploči.

- Što god učinio - rekao je na kraju, a njegovo se lice smračilo - siguran sam da će nam pojesti neku figun.i.

238

XI.

An~litički proračuni

»Nemoj biti lud. Ne može biti zastava, ona ne može lepršati. Vjetar leprša.«

D. R. Hofttarlter

Prestrašio ju je zvuk telefona. Bez žurbe odmakne tampon namočen u otapalo od dijela slike na kojem je u

tom trenutku radila - na jednom se dijelu odjeće Ferdinanda Ostenburškog prejako primio Icomadić smole - i stavi pincetu u usta. Zatim sumnjičavo pogleda telefon, koji joj je stajao kraj noge na tepihu, i zapita se hoće li, podigne li slušalicu, opet morati slušati dugu tišinu koja je posljednjih nekoliko tjedana postala uobičajena. U početku je bez riječi samo podizala slušalicu, nestrpljivo očekujući bilo kakav zvuk, makar obično disanje, koji bi odao život, ljudsku prisutnost, koliko god ona uznemirujuća bila. Ali je nailazila samo na potpunu prazninu, u kojoj nije bilo ni dvojbene utjehe koju bi pružio zvuk prehidanja linije. Tajanstvena bi osoba - on ili ona - uvijek izdržala dulje; sve dok Julia ne bi prelunula vezu, koliko god to trajalo. Tko god da je to bio, ostajao bi ondje, promatrajući i ne pokazujući žurbe ili straha pred mogućnošću da, na Julijin zahtjev, policija intervenira i otkrije odahle - dolazi poziv. Najgore je bilo to što osoba koja je telefonirala nije mogla znati da je nekažnjena. Julia to nije ispričala nikome. čak ni Cesaru ni Munozu. Ne znajući točno zašto, noćne je pozive smatrala nečim sramotnim, pripisujući im ponižavajući osjećaj da netko provaljuje u

239

intimu njezina doma, usred noći i tišine koju je tako voljela prije nego što je počela ova mora. Bilo je to najsličnije ritualnom silovanju, koje se ponavlja svakodnevno, bez geste i riječi.

Podignula je slušalicu kad je telefon zazvonio šesti put i, s olakšanjem, prepoznala Menchu. No, njezin je mir trajao tek trenutak; njezina je prijateljica puno popila, možda je, zahluči uznemireno, uzela i nešto jače od alkohola. Podižući glas kako bi je čula usred glasova i glazbe što su je okruživali, izgovarajući nepovezane i polovične rečenice, Menchu je rehla da je u Stephan'su, a zatim joj ispričala zbrkanu priču u koju je uplela Maxa, Van Huysa i Paca Montegrifa. Julia nije uspjela ništa razumjeti, a kad je zamolila prijateljicu da joj opet ispriča što se dogodilo, Menchu je prasnula u smijeh, pijano i histerično. Potom je spustila slušalicu.

Bilo je hladno i vlažno. Drhteći umotana u debelu kožnu vjetrovku, Julia je izišla na ulicu i zaustavila taksi. Gradska su svjetla kratkim bljeskovima obasjavala njezino lice dok je rastreseno kimajući glavom odgovarala na neumjesno brbljanje taksista. Nasloni zatiljak na naslon sjedala i zatvori oči. Prije nego što je izišla, uključila je elektronslu alarm i dvaput okrenula hljuč u bravi zaštitnih vrata. A izlazeći iz zgrade, nije mogla izbjeći sumnjičav pogled prema interfonu, strahujući da će pronaći novu karticu. Ali te noći nije našla ništa. Nevidljivi igrač još je razmišljao o sljedećem potezu.

U Stephan'su je bila gužva. Najprije je ugledala Cesara koji je sa Sergiom sjedio na jednoj od sofa. Mladić je kimao glavom, a raskuštrana svijetla kosa ljupko mu je padala preko očiju dok mu je antikvar nešto tiho šaputao. Cesar je pušio sjedeći prekrizanih nogu. Ruku kojom je držao cigaretu naslonio je na koljeno, a drugom je mahao kroz zrak dok je svom štićeniku nešto govorio iz velike

240

blizine, ali ga ne dodirujući. Čim je vidio Juliu, ustao je i krenuo joj u susret. Nije se činio iznenađenim što je vidi u to doba, nenašminkanu i odjevenu u krznenu jaknu i traperice.

- Tu je - samo je rekao, pokazujući prema unutrašnjosti lokala prirodnim pokretom koji nije skrivao određeno radosno iščeluvanje. - Na jednoj od onih sofa u dnu.

- Puno je popila?

- Napila se ko grčka spužva. A bojim se da iz nje na sve strane pršti bijeli prah... Prečesto je odlazila u ženslu zahod za obično pišanje - gledao je žar cigarete i zajedljivo se smješkao. - Maloprije je priredila skandal i ošamarila Montegrifa usred lokala... Možeš to zamisliti, zlato? Baš je bilo - uživao je u toj pomisli, napravivši zatim grimasu connaisseura - dražesno.

- A Montegrifo?

Antikvarovo lice postane okrutno.

- Bio je fascinantno, ljubavi. Gotovo božanstveno. Otišao je dostojanstveno, ukočeno, kakav je i inače. S vrlo privlačnom plavušom ispod ruke, možda malo vulgarnom, ali dobro obučenom, sirotica je ostala apsolutno bez teksta, a imala je i zašto. Za drugo i nije - zlobno se nasmiješi. - U tom tipu stvarno ima nečeg. Primio je pljusku mirno, ne trepnuvši, kao opalu dečki iz filmova. Zanimljiv tip, taj vaš dražbovatelj... Priznajem da se držao jako dobro. Kao pravi torero.

- Gdje je Max?

- Nisam ga vidio ovdje, žao mi je - opet mu na usnicama zatitra nastrani osmijeh. - Baš bi bilo zabavno. Šlag na torti.

Ostavivši Cesara, Julia zađe dublje u lokal. Ne zaustavljajući se pozdravi nekoliko poznanika kad ugleda prijateljicu samu, zavaljenu na sofi, mutna pogleda i pre

241

više zadignute kratke suknje s groteskno puknutom očicom na čarapi. Kao da je odjednom ostarjela deset godina. - Menchu.

Gledala ju je kao da je ne prepoznaje, mrmrljajući nesuvisle riječi i glupo se smijuljeći. Zatim pomakne glavu na jednu pa na drugu stranu i nasmiješi se nesigurnim osmijehom, potpuno pijana.

- Propustila si - reče poslije nekoliko trenutaka, mekanim glasom, smijući se bez prestanka - tog kretena kako stoji baš tu, a pola lica crveni mu se ko paprika... Malo se uspravi, trljajući crveni nos, nesposobna primijetiti radoznale ili sablažnjene poglede koje su joj upućivali ljudi za okolnim stolovima. - Arogantni glupan.

Julia je osjećala da su sve oči u lokalu uprte u njih. Slušala je tihe komentare. Posramila se protiv volje.

- Možeš izići odavde?

- Mislim da mogu... Ali čekaj da ti ispričam... - Poslije ćeš mi sve ispričati. Idemo.

Menchu ustane teškom mukom, nespretno povlačeći sukrnju. Ogrne je kaputom i razmjerno dostojanstveno povede prema vratima. Približi im se Cesar, koji je još stajao na istom mjestu.

- Sve u redu?

- Je. Mislim da ću moći sama. - Sigurno?

- Sigurno. Vidimo se sutra.

Na ulici je Menchu dezorijentirano teturala, tražeći talesi. Netko joj je kroz prozorčić automobila u prolazu doviknuo prostotu.

- Vodi me doma, Julia... Molim te. - K tebi ili k meni?

Pogleda je leao da ju jedva prepoznaje. Hodala je poput mjesečarke.

- K tebi - reče.

242

- A Max?

- Gotovo je s Maxom... Posvađali smo se... Gotovo

~e. Zauštile su taksu. Shlupčala se na sjedištu i zaplaka

la. Julija ju jednom rukom zagrlila oko ramena, osjećajući kako drhti od jecaja. Taksu zastane na semaforu, a svjetlost nekog izloga obasja joj izobličeno lice.

- Oprosti... Baš sam...

Julia se sramila i bilo joj je neugodno. Sve je to bilo groteskno. Prohleti Max, pomisli. Prokleti svi oni.

- Ne govori gluposti - prelune je ljutito.

Pogleda u leđa taksista koji ih je znatizeljno gledao u retrovizoru. Okrenuvši se prema Menchu, mogla je u njezinim očima vidjeti neobičan izraz, kratak odraz neočekivane lucidnosti. Kao da je ostao još dio nje do kojeg nisu doprle alkoholne pare i droga. U tom skrivenom dijelu Julia s iznenadjenjem otkrije beskrajnu dubinu punu mračnih značenja. Pogled joj bio toliko neuobičajen za stanje u kojem je bila da se Julia zbunila. Onda Menchu opet progovori, a njezine su riječi bile još čudnije.

- Ti ništa ne razumiješ... - bolno je micala glavom poput ranjene životinje. - Ali što god se dogodilo... hoću da znaš...

Zastane kao da se ugrizla za jezik, a kad je taksu krenuo, njezin se pogled stopi sa sjenama, dok je Julia ostala zamišljena i zbunjena. Sve je to bilo previše za samo jednu noć. Samo joj je, razmišljala je duboko uzdahnuvši neodređeni predosjećaj nije najavljiavao ništa dobra - trebala još jedna kartica na portafonu.

Te noći nije bilo kartice pa se mogla pobrinuti za Menchu koja je, kako se činilo, plutala u magli. Skuhala joj je dvije šalice kave a onda ju plegla u krevet. Malo pomalo, vrlo strpljivo i osjećajući se kao psihijatar kraj kauča, između

243

stanki i nepovezanog mucanja, uspjela je rekonstruirati što se dogodilo. Maxu, prohletom Maxu je palo na pamet otputovati u najneprikladnijem trenutku; mljeo je gluposti o poslu u Portugalu. Njoj je bilo loše a Maxova je zamisao zvučala kao najsebičnije napuštanje. Posvac~ali su se i umjesto da problem riješe kao dosad, u krevetu, on je zalupio vratima. Menchu nije znala hoće li se vratiti ili ne, ali joj se u ovom trenutku za to živo frigalo. Odlučivši da neće ostati sama, otišla je u Stephan's. Nekoliko je puta ušmrkala koku, što joj je pomoglo da živne i padne u agresivnu euforiju... I tako je ona, zaboravivši Maxa, u svom kutiću ispijala jako suhe martinije i baš je bacila oko na prelijepog tipa koji je već počeo uzvraćati poglede, lead je noć krenula drugim smjerom: Paco Montegrifo usudio se pojaviti ondje, u pratnji jedne od onih nalundurenih fifica s kojima je ponekad izlazio... Kako je pitanje postotka još bilo svježije, Menchu se učinilo da je čula prizvuk ironije u pozdravu koji joj je uputio i, kako to piše u romanima, utrljao sol u ranu. Na to, na čuđenje uglednika, sijevne pljuska, samo tako, pljas, jedna od onih koje su obilježile povijest... Velilu skandal i kraj priče. Zastor.

Menchu je spavala kad je sat otkucao dva ujutro. Julia ju je pokrila dekom i ostala neko vrijeme uz nju, bdijući nad njezinim nemirnim snom. Ponekad se micala i nerazumljivo mrmrljala, stisnutih usnica i raščupane kose preko lica. Julia je primijetila bore oko usta i oko očiju, tamo gdje su joj suze i znoj rastopili šminku a crne mrlje davale patetičan izgled: izgled ostarjele kurtizane poslije loše noći. Cesar bi iz toga izvukao zajedljive zahlučke, ali u ovom trenutku Juliji se nije dalo slušati Cesara. I odjednom se počela moliti da joj život, kad na nju dođe red, da potrebnu strpljivost za dostojanstvenu starost. Zatim je uzdahnula, s nezapaljenom cigaretom u ustima. Moralo je biti strašno nemati čvrstu splav koja će ti spasiti život u

244

brodolomu. I odjednom joj je palo na pamet kako je galeristica dovoljno stara da joj bude majka. Od te se pomisli posramila, kao da je iskoristila san svoje prijateljice da je izda na nelu nepoznat način. Ispije ostatak već hladne kave i zapali cigaretu. Kiša je opet bubnjala po tavanskom prozorčiću. To je bio zvuk samoće, pomisli žalosno. Zvuk kiše donese joj uspomenu na onu kišu koja je padala prije godinu dana, kad je prekinula s Alvarom i lead je znala da se u njoj nešto zauvijek slomilo, poput stroja koji se raspao i više se ne može popraviti. I znala je da će otada ta slatkogorka samoća leoja joj tišti srce biti njezina jedina prijateljica od koje se neće nikad odvajati, da će je pratiti na putevima koje još mora prijeći u životu koji joj ostaje pod nebom na kojem su bogovi umirali grohotom se smijući. I te je noći kiša dugo padala na nju, dok je shlupčana sjedila pod tušem i dok ju je para obavijala poput vruće magle a suze se miješale s vodom što je poput bujice tehla niz mokru kosu koja joj je prekrivala lice i niz golo tijelo. Ta čista, mlaka voda, pod kojom je stajala gotovo jedan sat, isprala je Alvara, godinu dana prije njegove fizičke, stvarne i konačne smrti. I nekom čudnom ironijom, od onih tako dragih Sudbini, i sam je Alvaro skončao tako, u kadi, otvorenih očiju i slomljena vrata, pod tušem. Pod kišom.

Potisnula je sjećanje. Gledala je kako nestaje u otpuhnutom dimu, u sjeni atelijera. Zatim je razmišljala o Cesaru i polako kimala glavom u ritmu melankolične zamišljene glazbe. U ovom bi trenutku rado naslonila glavu na njegovo rame, zatvorila oči, udahnula blagi miris koji je poznavala od djetinjstva, miris duhana i smirne... Cesar. Kad bi barem ponovno proživjela priče u kojima se uvijek unaprijed zna da će kraj biti sretan.

Opet je uvuhla dim cigarete i dugo ga zadržala, želeći se omamiti sve dok joj misli ne otputuju daleko odavde.

245

Koliko su drukčija bila vremena sa sretnim svršecima, nespojiva s bilo kakvom vrstom lucidnosti!... Nekad joj se bilo jako teško pogledati u zrcalo, vječnoj prognanici iz Daleke zemlje.

Utrnula je svjetlo i pušila sjedeći na tepihu, ispred Van Huysove slike koju je zamišljala pred sobom. Ugasila je cigaretu i još dugo ostala nepomična, gledajući u mislima osobe sa slike, slušajući daleku šum valova njihovih života isprepletenih oko partije šaha leoja se produljila u vrnenu i prostoru i još traje, kao spor i nemilosrdan mehanizam sata koji prkosi stoljećima i kojemu nitko ne može predvidjeti kraj. Zatim je Julia zaboravila sve, Menchu, nostalgiju za izgubljenim vremenom i osjetila poznati drhtaj, da, od straha; ali i iskrivljenu i neobičnu utjehu. Neku vrst bolesnog očeluvanja. Kao kad je bila djevojčica i kad se stiskala uz Cesara kako bi čula novu pripovijest. Napokon, možda Jaime Garfio nije zauvijek nestao u magli prošlosti. Možda danas, jednostavno, igra šah.

Kad se probudila, MENCHU je još spavala. Pokušala se odjenuti bez buke, ostavila je hljučeve na stolu i izišla, pažljivo zatvarajući vrata za sobom. Već je bilo skoro deset ujutro, a kiša je ustuknula pred prljavom, zagadenom magluštinom koja je ublažavala oštre sive obrube zgrada i u kojoj su svi automobili bili isti, poput duhova su kružili upaljenih svjetala. Svjetlost njihovih farova razbijala se na asfaltu u bezbrojne sjajne točke, pletući oko Julie, koja je hodala s rukama u džepovima kišnog ogrtača, svijetlu i nerealnu atmosferu.

Belmonte ju je primio sjedeći u invalidskim kolicima, u salonu u kojem je na mjestu Van Huysove slike bila praznina. Na gramofonu je svirao neizbježni Bach, a Julia se pitala, vadeći fascihl iz torbice, pušta li starac tu glazbu uvijek kad ona dolazi. Belmonteu je bilo žao što nije do

246

šao i Munoz, šahist matematičar, kako je rekao s ironijom koja nije prošla neprimijećeno, a zatim je pozorno pregledao izvješće o slici koje mu je Julia donijela: sve povijesne podatke, Munozove završne zahlučke o tajni Rogera d'Arrasa, fotografije iz različitih faza restauracije i bilten u boji koji je Claymore nedavno tiskao o slici i dražbi. Čitao je u tišini, osjećajući zadovoljstvo. Ponekad bi podignuo glavu kako bi s divljenjem pogledao Juliu, a zatim bi se opet potpuno predao izvješću.

- Odlično - rekao je na kraju, zatvarajući fascihl kad je sve proučio. - Vi ste sjajna djevojka.

- Nije to samo moja zasluga. Znete da su na tome radili mnogi... Paco Montegrifo, Menchu Roch, Munoz... - oklijevala je trenutak. - A obratili smo se i stručnjacima za umjetnost.
- Mislite na pokojnog profesora Ortegu? Julia ga iznenađeno pogleda.
- Nisam znala da to znate. Starac se zlovoljno nasmiješi.
- Eto vidite. Kad su ga našli mrtvog, policija je stupila u kontakt s mojom nećakinjom, njezinim mužem i sa mnom... Posjetio me nelu inspektor, ne sjećam se kako se zove... Imao je velike brkove, ovakve, i bio je debeo.
- Zove se Feijoo. Glavni inspektor Feijoo - skrenula je pogled od neugode. Prohlet bio, pomisli. Prohleti nesposobni policajac -... Ali vi niste ništa rekli kad smo posljednji put bili kod vas.
- Mislio sam da ćete mi vi ispričati. Ako ste šutjeli, mislio sam da za to imate svojih razloga. U starčevu tonu osjećala se suzdržanost, a Julia je shvatila da bi mogla izgubiti saveznika.
- Mislila sam... Hoću reći, doista mi je žao. Bojala sam se da bih vas mogla uznemiriti s tim pričama. Vi ste, napokon...

247

- Mislite na moje zdravlje i godine? - Belmonte prekriži koščate i pjegave ruke na trbuhu. - Ili se bojite da bi to moglo utjecati na sudbinu slike?
Djevojka strese glavom, ne znajući što bi rehla. Potom se nasmiješi sliježući ramenima, a pritom joj se na licu vidjela iskrena zbunjenost koja je, to je jako dobro znala, bila jedini odgovor s kojim će starac biti zadovoljan.
- Što vam mogu reći? - mrmrljala je, uvjerivši se da je pogodila metu kad se i Belmonte nasmijao, prihvaćajući ozračje sukrovnje koje mu je nudila.
- Bez brige. Život je težak, a ljudslu odnosi još teži. - Vjerujte mi da...
- Ne morate me ni u što uvjeravati. Razgovarajmo o profesoru Ortegi... Bila je to nesreća?
- Mislim da je - lagala je Julia. - Bar sam tako razumjela.
Starac pogleda ruke. Nije se moglo znati vjeruje li joj ili ne.
- Svejedno je strašno... Ne mislite? - uputi joj dubok i ozbiljan pogled, kojim je naglasio veliku zabrinutost. - Takve me stvari, govorim o smrti, pomalo impresioniraju. A u mojim bi godinama moralo biti suprotno. Čudno je kako se čovjek, protivno svakoj logici, snažno bori za život obrnuto proporcionalno vremenu koje mu još ostaje.
Na trenutale mu je Julia gotovo povjerala ostatak priče: sve o tajanstvenom igraču, prijetnjama, mračnom osjećaju koji se nadvijao nad njom. Prohletstvo Van Huysa, čiji ih je trag, prazni kvadrat ispod zahrđalog čavla, motrio sa zida kao loš predznak. No, to bi značilo ulaziti u objašnjenja za Icoja nije imala dovoljno snage. A bojala se da bi nepotrebno mogla još više uznemiriti starca.
- Ne morate se brinuti - opet je sa sigurnošću lagala. - Sve je pod kontrolom. Kao i slika.

248

Opet su se nasmijali, ali silom. Julia još nije znala vjeruje li joj Belmonte ili ne. Poslije nekoliko trenutaka, invalid se naslonio na naslon svojih invalidskih kolica i namrštio.
- Što se tiče slike, htio sam vam nešto reći... zastao je nakratko, razmislivši prije nego što je nastavio.
- Neki dan, kad ste otišli vi i vaš prijatelj šahist, prevrtao sam u mislima sadržaj Van Huysove slike... Sjećate li se rasprave o sustavu koji je potreban za razumijevanje drugog sustava, da je za oba potreban viši sustav i tako u beskonačnost?... Borgesove pjesme o šahu i o tome koji Bog iza Boga pokreće igrača koji pokreće figure?... Evo vidite, mislim da u toj slici ima nečeg. Nečeg što je samo sebi sadržaj i što samo sebe ponavlja, vodeći nas uvijek na početak... Mislim da pravi ključ za tumačenje Partije šaha ne otvara ravni put, put koji napreduje i udaljava se od početka, nego da se ta slika neprestance vraća, kao da vodi prema svojoj unutrašnjosti... Razumijete?
Julia kimne glavom, dok su starčeve riječi ostale visiti u zraku. To što je čula bila je, razložena i glasno izgovorena, samo potvrda njezinih slutnji. Sjetila se skice koju je sama nacrtala, šest razina koje sadrže jedna drugu označavajući vječni povratak na početak, sliku u slici.
- Razumijem vas bolje nego što mislite - reče. Kao da slika optužuje samu sebe.
Belmonte je zbunjeno ohlijevao.
- Optužuje? To malo nadmašuje moju ideju - razmišljao je trenutak i zatim, pokretom obrva, nerazumljivo odbacio pomisao. - Mislio sam na nešto drugo... - pokaže gramofon. - Slušajte Bacha.
- Kao i uvijek.
Belmonte se urotničlu nasmiješi.
- Danas nisam mislio pustiti Johana Sebastiana, ali sam to učinio u vašu čast. Riječ je o Francuskoj suiti br.

249

5, i gledajte: ta se shladba sastoji od dviju polovica, i obje se ponavljaju. Naglašena nota u prvoj polovici je so, a završava u tonalitetu re... Razumijete? Sad pazite: čini se da je shladba završila u tom tonalitetu, ali varalica Bach odmah nas u skoku vraća na početak, opet na so i opet ga mijenja u re. Ni sami ne znamo kako, ali to se stalno događa... Kako vam se to čini?

- Oduševljava me - Julia je i dalje pažljivo slušala muzičke akorde. - Kao beskrajni navoj... Kao one Escherove slike i crteži s rijekom koja teče, spušta se u slapu i neobjašnjivo se opet nađe na početku... Ili stepenice koje ne vode nikamo, osim na sam početak stepenica.

Belmonte je zadovoljno kimao glavom.

- Točno. I možemo dodirnuti mnoge hljučeve - gledao je prazan kvadrat na zidu. - teško je, pretpostavljam, otkriti na kojem smo dijelu tih krugova mi.

- Imate pravo. Objašnjenje bi vrlo dugo trajalo, ali u svemu što se događa sa slikom ima dijelova svega toga. Kad se čini da je priča gotova, ona ponovno počinje, pa makar i u suprotnom smjeru. U naizgled drugom smjeru... Jer, možda se ne mičemo s mjesta.

Belmonte slegne ramenima.

- Taj paradoks morate riješiti vi i vaš prijatelj šahist. Meni nedostaju podaci. I, kao što znate, ja sam samo amater. Nisam ni slučajno mogao naslutiti da se ta partija igra unatrag - dugo je gledao Juliu. - A uzmemo li u obzir Bacha, to je neoprostivo.

Djevojka zavuče ruleu u džep kako bi izvadila cigarete, razmišljajući o neočeluvanim nedavnim tumačenjima. Niti u klupku, mislila je. Previše niti za samo jedno klupko.

- Osim policije i mene, je li vas u posljednje vrijeme posjetio još netko zainteresiran za sliku?... Ili za šah?

250

Starac nije odmah odgovorio, kao da pokušava otkriti što skriva to pitanje. Zatim slegne ramenima.

- Ni jedno ni drugo. Dok je moja žena bila živa, ljudi su dolazili ovamo. Ona je bila društvenija od mene. Ali, otkako sam udovac, održavam kontakte samo s nekim prijateljima. Primjerice s Canom. Ali vi ste premladi i niste ga mogli poznavati dok je bio uspješan violinist... Umro je u zimi, sad će biti dvije godine... Moje staro i ne odveć brojno društvo, zapravo, polako nestaje. Ja sam među malobrojnim preživjelim - nasmiješio se rezignirano. - Onda, tu je još Pepe, dobar prijatelj. Pepin Perez Giménez, umirovljenik kao i ja, koji još posjećuje kockarnicu i ponekad dolazi na partiju. Ali, ima sleoro sedamdeset godina i kad igra dulje od pola sata počne ga mučiti snažna glavobolja. Bio je veliku šahist... Još ponekad igra sa mnom. Ili s mojom nećalunjom.

Julia se, uzimajući cigaretu, ukoči. Kad se uspjela pomaknuti, učinila je to vrlo polako, kao da bi emotivnim ili nestrpljivim pokretom mogla otjerati ono što je tren prije čula.

- Vaša nećalunja igra šah?

- Lola?... Prilično dobro - invalid se nasmiješi na poseban način, kao da mu je žao što se vrline njegove nećakinje ne protežu i na druge strane života. - Ja sam je naučio igrati prije mnogo godina, ali je nadmašila učitelja.

Julia je pokušavala ostati mirna, što nije bilo lako. Prisilila se polako zapaliti cigaretu, a prije nego što je ponovno progovorila, otpuhнула je dva dima. Osjećala je kako joj srce u grudima ubrzano tuče. Pucala je na slijepo.

- Što vaša nećalunja misli o slici?... Je li zadovoljna s odlukom da je prodate?

- Prezadovoljna. A njezin muž još više - u starčevu se glasu osjetila bolna gorčina. - Pretpostavljam da

Al

251

fonso već točno zna na koji će broj na ruletu uložiti svalu novčić koji dobije od Van Huysa.

- Ali još ih nije dobio - napomene Julia, gledajući odlučno Belmontea.

Invalid je, ne trepnuvši, izdržao Julijin pogled i dugo nije odgovorio. Zatim se u njegovim bistrim, vlažnim očima nakratko pojavi odraz odlučnosti.

- U moje smo vrijeme - reče neočeluvano dobro raspoložen, dok je Julia u njegovu pogledu mogla vidjeti još ~amo smirenu ironiju - govorili da se ražanj priprema tek kad uloviš zeca...

Julia ga ponudi cigaretom.

- Jednom je vaša nećalunja spomenula nešto u vezi s tajnom slike, s osobama ili partijom?

- Ne sjećam se - starac duboko uvuče dim. - Vi ste donijeli prve vijesti. Za nas je to dotad bila posebna ali ne i neobična slika... Niti tajanstvena - zamišljeno je promatrao kvadrat na zidu. - Sve se činilo jasnim.

- Zna li možda je li u vrijeme kad vam je Alfonso predstavio Menchu Roch vaša nećalunja već s nel~im pregovarala?

Belmonte se namršti. Ta mu se mogućnost činila vrlo neugodnom.

- Nadam se da nije. Napokon, slika je bila moja gledao je cigaretu koju je držao među prstima pogledom kojim čovjek na samrti gleda posljednju pomast te napravi luleavu grimasu, prepunu mudre zlobe. - I još je moja.

- Dopustite mi onda drugo pitanje, don Manuel. - Vama dopuštam sve.

- Jeste li ikada čuli da vaša nećalunja i njezin muž razgovaraju o mogućnosti savjetovanja s nekim povjesničarom umjetnosti?

- Mislim da nisam. Ne sjećam se, a mislim da bih se toga sjećao... - pogledao je Juliu sa zanimanjem.

U nje

252

gove se oči vratio oprez. - To je bilo zanimanje profesora Ortege, zar ne? On je bio povjesničar umjetnosti. Nadam se da ne pokušavate reći...

Julia se povuče. Otišla je predaleko pa je ustuknula s najljepšim mogućim osmijehom na licu.

- Nisam mislila na Alvara Ortegu nego na bilo kojeg povjesničara... Nije besmisleno misliti da je vaša nećakinja bila toliko znatiželjna da ode provjeriti vrijednost slike i njezino podrijetlo...

Belmonte je zamišljeno gledao nadlanice svojih kvrgavih šaka.

- Nikad nije o tome govorila. Ali pretpostavljam da bi mi rešla jer smo često razgovarali o Van Huysu. Posebno dole smo igrali istu partiju, onu koja je zaokupila osobe sa slike... Igrali smo je prema naprijed, naravno. I znate što?... Iako se čini da bijele figure imaju prednost, Lola je uvijek pobjeđivala s crnima.

Besciljno je lutala gotovo jedan sat, kroz maglu, pokušavajući srediti misli. Vlaga joj je ostavljala kapi vode na licu i kosi. Prošla je ispred Palacea gdje se portir, u lučnoj kapi i odori sa zlatnim vrpcama, skrivao ispod nadstrešnice, ogrnut kabanicom, kao da dolazi iz Londona u 19. stoljeću, potpuno u shladu s maglom. Samo je još nedostajala kočija s konjima i fenjerom čiju je svjetlost prigušivalo sivilo ozračja, pomisli Julia, iz koje bi izišla vitka figura Sherlocka Holmesa i vjernog Watsona. Negdje bi, iz prljave magluštine, virio zlokobni profesor Moriarty. Napoleon zločina. Zloduh.

U posljednje je vrijeme previše ljudi igralo šah. Činilo se da za sve njih postoje dobri razlozi za vezu s Van Huysom. Previše je portreta bilo na toj proklesoj slici.

Munoz. Njega je jedinog upoznala poslije početka misterije. U satima nesаницe, dok se prevrtala u krevetu ne

253

tonući u san, samo njega nije povezivala sa slikama iz more. Munoz s jedne strane klupka i sve ostale figure, sve ostale osobe, s druge. Ali ni u njega nije mogla biti sigurna. Upoznala ga je, zapravo, poslije početka prvog misterija, ali prije nego što se priča vratila na polazište i počela odvijati u drukčijem tonu. Kad se pažljivije razmisli, nije se moglo posve sigurno znati jesu li Alvarova smrt i postojanje tajanstvenog igrača dio iste priče.

Napravi nekoliko koraka i zastane, osjećajući na licu vlažnu maglu koja ju je okruživala. Na Izraju, mogla je biti sigurna samo u sebe. To je bila jedina misao s kojom je mogla dalje. To i pištolj koji je nosila u torbici.

Krenula je prema šahovskom hlubu. Hodnik je bio pun piljevine, kišobrana, kaputa i kišnih ogrtača. Mirisalo je na vlagu, duhanslu dim i ambijent koji je nemoguće zamijeniti s bilo kojim drugim - na mjesto koje posjećuju samo muškarci. Pozdravi Cifuentesa, direktora hluba, koji joj, pohlonivši se, krene u susret, a dok se još stišavao šapat izazvan njezinim dolaskom, baci pogled ema stolovima tražeći Munozu. Bio je usredotočen n~gru, laktom se podbočio na naslon stolice, a dlanom podupro čeljust, nepokretan poput sfinge. Njegov suparnik, mladić s debelim naočalama kakve nose pretjerano dalekovidni, oblizivao se, nemirno pogledavajući igrača, kao da se boji da će ovaj svalu čas slomiti složenu kraljevu obranu koju je, sudeći po nervozi i iscrpljenosti, teškom mukom gradio.

Munoz se činio mirnim, odsutnim kao i obično, i moglo bi se reći kako njegove oči nisu samo proučavale šahovsku ploču nego su se na njoj i odmarale. Možda je uronio u ona sanjarenja o kojima je pričao Juliji, kilometrima se udaljivši od igre koja mu se odvija pred očima, dok je njegov matematičlu mozak pleo i rasplitao beskraj

254

ne i nemoguće kombinacije. Oko njih su trojica ili četvorica znatiželjnika proučavala partiju s većim zanimanjem od igrača. Katkada bi tiho komentirali, predlažući ovaj ili onaj potez. Sudeći po napetosti koja je vladala oko stola, od Munozu se očeluvao odlučujući potez kojim će mladiću s naočalama zadati smrtni udarac. To je opravdavalo mladićevu nervozu dok su njegove oči, još veće pod debelim staklima, gledale protivnika kao što rob u cirkusu, bačen na milost i nemilost lavovima, moli milost od svemoćnog

cara. U tom trenutku Munoz podigne pogled i ugleda Juliu.

Nekoliko ju je sekundi rietremice gledao, kao da je ne prepoznaje, začuđenim izrazom lica osobe koja se probudila iz sna ili vratila s dugog putovanja. Zatim mu se oči razveseliše dok je djevojci upućivao širok pogled dobrodošlice. Opet baci pogled na ploču kako bi pogledao je li tu sve u redu i, ne oklijevajući, ali bez žurbe i improvizacije, nego kao da zahljučuje dugačko razmišljanje, pomakne pješaka. Oko stola se začuo žamor razočaranja, a mladić s naočalamz gledao ga je najprije začuđeno, a potom kao krivac koj~n su u posljednjem trenutku ulunuli kaznu, da bi na kraju napravio zadovoljno lice.

- Sad je neriješeno - komentirao je neki znatiželjnik.

Munoz ustane od stola i slegne ramenima.

- Je - odgovorio je, ne gledajući ploču. - Ali s lovcem na sedam bio bi mat u pet poteza.

Odvoji se od skupine, približavajući se Juliji dok su drugi amateri proučavali spomenuti potez. Djevojka prijetrovno pokaže prema skupini.

- Sigurno vas mrze iz dubine duše - reče tiho. Igrač šaha nagne glavu u stranu, a na njegovu se licu ocrtavao možda osmijeh, a možda i prezir.

255

- Pretpostavljam - odgovori, uzimajući na odlasku svoj kišni ogrtač. - Obično hrle kao lešinari, nadajući se da će biti tu kad me napokon netko raščetvori.

- Ali vi dopuštate da vas pobijede... Za njih to mora biti ponižavajuće.

- To je najmanji problem - u njegovu glasu nije bilo ni zadovoljstva samim sobom ni ponosa. Samo objektivnog prezira. - Ni za što na svijetu ne bi propustili neku moju partiju.

Prolazeći ispred Prada, usred sive magle, Julia mu ispriča prethodne događaje i razgovor s Belmonteom. Munoz je slušao do kraja bez komentara, a ništa nije rekao čale ni Icad mu je djevojlela ispričala o nečalunjinoj sklonosti. Činilo se da igraču ne smeta vlaga. Hodao je polako, raskopčanoga kišnog ogrtača i, kao i obično, s napola razvezanim čvorom na kravati, pozorno slušajući Julijine riječi, nagnute glave i očiju uprtih u neulaštene vrhove cipela.

- Pitali ste me jednom ima li žena koje igraju šah... - rekao je napokon. - I odgovorio sam da neke, iako je šah muška igra, ne igraju loše. Ali su iznimka.

= Koja potvrđuje pravilo, pretpostavljam. Munoz se namršti.

- Krivo pretpostavljate. Iznimka ne potvrđuje nego oslabljuje ili uništava svako pravilo... Zato moramo biti vrlo pažljivi s indukcijama. Ja sam rekao da žene obično igraju šah loše, a ne da sve igraju loše. Razumijete?

- Razumijem.

- Što, u praksi, ne sprječava žene da u šahu dosegnu oskudne rezultate... Da vam bude jasnije: u Sovjetskom Savezu, gdje je šah nacionalni hobi, samo se jedna žena, Vera Menčik, uzdigla do visina velemajestora.

- A zašto je tako?

256

- Možda je za šah potrebna prevelika ravnodušnost prema vanjskom svijetu - zastane i pogleda Juliu. Kakva je Lola Belmonte?

Djevojka razmisli i tek onda odgovori.

- Ne znam što bih vam rehla. Antipatična je. Možda dominantna... Agresivna. Šteta što nije bila doma nelu dan, kad ste i vi bili ondje.

Zastali su pred ogradom kamene fontane, okrunjene nejasnim obrisom kipa koji je na njih prijeteći vrebao iz magle. Munoz prođe rukom kroz kosu, prema natrag, pogleda vlažan dlan, a zatim ga obriše u kišni ogrtač.

- Agresivnost, vanjska ili unutarnja - reče - obilježje je mnogih igrača - kratko se nasmiješi, ne pokazujući jasno ubraja li i sebe u takve. - A šahist se obično poistovjećuje s robom, sa, na nelu način, potlačenom osobom... Napad na kralja, a to se traži u šahu, napad na autoritet, može biti svojevrsno oslobađanje od te potlačenosti. A iz takve perspektive, igra može biti zanimljiva i ženi... - preko Munozovih usana opet preleti kratkotrajan smiješak. - Kad igrate, ljudi se doimaju tako malima, s onog mjesta s kojeg gledate.

- Jeste li otkrili nešto od toga u potezima našeg neprijatelja?

- Na to je pitanje vrlo teško odgovoriti. Potrebno mi je više podataka. Više poteza. Na primjer: žene vole pokazivati shlonost igri s lovcima - Munozovo lice postajalo je sve življe, dok je zalazio dublje u pojedinosti -... Ne znam zašto, ali karakter tih figura koje se kreću dijagonalno i u dubinu možda je ženstveniji od ostalih - odmahne rukom, kao da ni sam previše ne vjeruje svojim riječima i kao da ih pokušava izbrisati u zraku. - Ali dosad crni lovci nisu imali bitnu ulogu u partiji... Kao što vidite,

imamo na raspolaganju tolike lijepe teorije koje ne služe ničemu. Naš je problem isti kao i onaj na šahovskoj ploči:

257

možemo samo formulirati zamišljene hipoteze, nagadati, a ne možemo dodirivati figure.

- Imate li koju?... Nekad se čini da ste već došli do neluh zahljučaka koje nam ne želite reći.

Munoz nagne glavu kao i svala put kad bi mu netko postavio teško pitanje.

- To je komplicirano - odgovori poslije kraćeg oklijevanja. - Imam nekoliko ideja u glavi, ali moj je problem baš to o čemu sam vam pričao... U šahu ništa ne možete probati dok ne povučete potez, a onda nema popravka.

Nastavili su hodati između kamenih klupa i živice neodređenih oblika. Julia blago uzdahne.

- Da mi je netko rekao da ću na šahovskoj ploči pratiti mogućeg ubojicu, rešla bih mu da je lud. Potpuno lud.

- Već sam vam jednom rekao da između šaha i policijske istrage ima mnogo veza - Munoz opet ispruži praznu ruku, oponašajući pokret povlačenja figure. Evo, imate primjer, čak i prije Conana Doylea: Poeove Dupinove metode.

- Edgara Allana Poea?... Nemojte mi reći da je i on igrao šah.

- Bio je veliki ljubitelj šaha. Najslavnija epizoda bila je njegova studija automata poznatog pod imenom Igrač iz Maelzela, koji gotovo nikad nije gubio partiju... Poe mu je posvetio jedan esej oko 1830 i neke. Želeći proniknuti u njegovu tajnu, razvio je 16 analitičkih proračuna, sve dok nije zahljučio da se u njemu sigurno skriva čovjek.

- I to vi sad radite? Tražite skrivenog čovjeka?

- Pokušavam, ali to nije nikakvo jamstvo. Ja nisam Allan Poe.

- Nadam se da ćete uspjeti, po onom što ste mi ispričali... Vi ste mi jedina nada.

258

Munoz slegne ramenima, ne odgovorivši odmah.

- Nemojte previše očeluvati - rekao je kad su već napravili nekoliko koraka. - Kad sam počinjao igrati šah, bilo je trenutaka u kojima sam bio siguran da neću izgubiti niti jednu partiju... Zatim sam, obuzet snažnom euforijom, pobijeden i zbog tog sam poraza morao opet stati na zemlju - napola zažmiri, kao da očekuje da će netko izroniti iz magle. - Uvijek se nađe netko bolji. Zato je korisno sačuvati zdravu nesigurnost.

- Meni je ta nesigurnost strašna.

- Imate razloga. Strepeći u partiji, svalu igrač zna da je riječ o bitlu u kojoj nema krvi. napokon, razmišlja tješeći se, to je samo igra... Ali kod vas je drukčije.

- A što je s vama?... Mislite li da on zna kakva je vaša uloga u svemu?

- Mislim da moramo posjetiti Lolu Belmonte. - Slažem se.

Julia pogleda na sat.

- Sad smo blizu moje kuće, pa vas pozivam na kavu. Menchu je kod mene i sad se već sigurno probudila. Ima problema.

- Ozbiljnih?

- Čini se. A sinoć se čudno ponašala. Htjela bih da je upoznate - na trenutak se zabrinuto zamisli. - Pogotovu sada.

Prešli su aveniju. Automobili su se kretali polako, zasljepljujući ih upaljenim svjetlima.

- Ako je Lola Belmonte priredila sve ovo - reče neočeluvano Julia - mogla bih je ubiti vlastitim rukama...

Munoz je začudeno pogleda.

- Pretpostavimo da je teorija o agresivnosti točna reče, a ona opet otkrije čudno poštovanje u načinu na koji

259

ju je gledao - vi biste bili odlična igračica, kad biste se posvetili šahu.

- Već sam mu se posvetila - odgovori Julia, gledajući ljutito sjene koje su se oko nje rasplinjale u magli. Već dugo igram. I prohleto me zabavlja.

Gurne hljuč u sigurnosnu bravu i dvaput okrene. Munoz je čekao kraj nje, na odmorištu. Slune kišni ogrtač i prebaci ga preko ruke.

- Sve je u neredu - reče. - Jutros nisam stigla pospremiti...

- Bez brige, bitna je samo kava.

Julia ude u stan i, ostavivši torbicu na stoku, podigne veliku roletu na krovnom prozoru. Maglovito svjetlo klizne u sobu, sijući u prostoriju sivu svjetlost koja nije dopirala do najudaljenijih kutaka prostorije.

- Premračno je - reče i krene prema svjetiljci. Zatim ugleda začuđeno Munozovo lice i, osjetivši iznenadnu paniku, krene za njegovim pogledom.

- Kamo ste premjestili sliku? - upita igrač šaha. Julia ne odgovori. Nešto joj bukne duboko u utrobi i ostane nepomična, gledajući prazan štafelaj širom otvorenih očiju.

- Menchu - promrmlja poslije nekoliko trenutaka, osjećajući kako se sve oko nje vrti. - Upozorila me sinoć, a ja nisam shvatila...!

Želudac joj se stisne, a u ustima osjeti gorak okus žuči. Uzaludno pogleda Munozu i, ne mogavši se suzdržati, potrči prema kupaonici, zastavši u hodniku, kako bi se, klonula, naslonila na vrata spavaće sobe. Tad ugleda Menchu. Bila je ispružena na podu, okrenuta licem prema stropu, s nogama na krevetu, a rubac kojim su je zadavili još joj je bio oko vrata. Ležala je suknje groteskno zadignute do struka, s grlom boce zabijenim među noge.

260

XII.

Kraljica, konj, lovac

»Ne igram s beživotnim bijelim ili crnim pješacima. Igram s ljudskim bićima od krvi i mesa.«

E. Lasker

~udac nije dopustio da se tijelo pomakne sve do sedam, IJa u to je doba već noć. Cijelo su poslijepodne kroz kuću prolazili policajci i sudski službenici, fotografske bljeskalice osvjetljavale su hodnik i spavaću sobu. napokon su odnijeli Menchu na nosiljci, u plastičnoj vreći zatvorenoj patentnim zatvaračem, a od nje je ostao samo trag koji je na podu iscrtala nezainteresirana ruka jednoga od inspektora. Onog istog koji je vozio plavi ford kad je Julia izvuhla pištolj na sajmu.

Glavni inspektor Feijoo ostao je zadnji, a prije nego što je otišao, zadržao se gotovo jedan sat u Julijinom stanu, kako bi dopunio njezinu i Munozovu izjavu, kao i Cesarovu - on je dojurio čim su ga obavijestili telefonom - malo prije toga. Zbunjenost policajca koji je jednom u životu dodirnuo šahovsku ploču, bila je očita. Gledao je Munozu kao rijetku životinju, sumnjičavo i ozbiljno kimajući glavom na njegova tehnička objašnjenja, a ponekad bi se okrenuo prema Cesaru i Juliji, kao da se pita ne vuku li lijepo njih troje njega za nos. Ponekad bi nešto zabilježio, dodirivao čvor na kravati i svako malo vadio iz džepa, kako bi je tupo pogledao, kartonsku karticu, pronađenu uz Menchino tijelo, na kojoj su pisačim strojem bili natipkani znakovi koji su Feijoo, poslije Munozova

261

pokušaja objašnjenja, zadali nepodnošljivu glavobolju. Najviše su ga zanimale, osim što mu se sve to činilo čudnim, pojedinosti rasprave koju su galeristica i njezin ljubavnik imali prethodne večeri. Jer - službenici su sredinom poslijepodneva donijeli izvješće - Maximo Olmedilla Sanchez, samac, 28, po zanimanju model, mjesto boravka: nepoznato. I još neke pojedinosti: dvojica svjedoka, taksist i portir susjedne zgrade, prepoznali su mladog muškarca njegova izgleda kako između 12.00 i 12.15 izlazi iz ~Julijine veže. A prema prvoj ocjeni forenzičara, Menchu Roch je zadavljena, sprijeda i poslije prvog smrtonosnog udarca u prednji dio vrata, između 11.00 i 12.00. To što joj je među noge bila zabijena boca - tri četvrtine Beefeater gina - i što je Feijoo nekoliko puta pretjerano grubo ponovio, oporavljajući se od šahističkog lupetanja kojim ga je obasulo njegovo troje sugovornika - policajac je tumačio kao dokaz težine zločina, kao da bi mogao biti posrijedi zločin iz strasti. napokon, ubijena žena - tu se prigodno namršti, pokazujući da svatko dobije ono što traži - nije bila, kako su mu Julija i don Cesar objasnili, osoba besprijeekorna seksualnog morala. A veza svega toga sa smrću profesora Ortege, mogla bi biti očita, jer je nestala slika. Još je dao nekoliko objašnjenja, pažljivo saslušao Julijine, Munozove i Cesarove odgovore na njegova nova pitanja i, opraštajući se od njih i zakazavši im svima sastanak sljedećeg jutra na policiji, zahlučio:

- Što se vas tiče, gospodice, bez brige - zastane na pragu, gledajući je formalnim pogledom službenika koji vlada situacijom. - Sad znamo koga moramo tražiti. Laku noć.

Zatvorivši vrata, Julia se nasloni ledima na njih i pogleda dvojicu prijatelja. Ispod sad već smirenih očiju imala je duboke podočnjake. Mnogo je plakala, od boli i bijesa, jedna zbog svoje nemoći. Najprije u tišini, pred Muno

262

zom, kad su tek otkrili Menchino tijelo. A zatim, kad je došao Cesar, žurno i iskrivljena lica na kojem se još vidjela strahota koju je osjetio čuvši vijest, i kad ju je zagrlio kao onda dole je bila mala, plač se pretvorio u jecaje dok je gubila kontrolu nad sobom, priljepivši se za antikvara koji je šaptao beskorisne riječi utjehe. Juliu nije u takvo stanje dovela samo prijateljičina smrt. Uništila ju je, kako je relda prigušenim glasom dok su joj potoci suza žarili lice, nepodnošljiva napetost koju je osjećala ovih dana; ponižavajuća sigurnost u to da se ubojica potpuno nekažnjeno nastavlja igrati njihovim životima, siguran da ovisi o njemu.

Policijsko je ispitivanje imalo pozitivan učinak: vratilo joj je osjećaj za realnost. Tvrdo glava glupost kojom je Feijoo odbijao prihvatiti očito, lažna popustljivost kojom je kimao glavom, ne razumijevajući ništa, čak se i ne pretvarajući da razumije, podrobna objašnjenja koja su mu svi davali o onome što se dogodilo, uvjerilo je djevojku da se, s te strane, nema mnogo čemu nadati. Telefonslu poziv inspektora poslanog u Maxov stan i pronalaženje dvojice svjedoka potvrdili su Feijoo njegovu ideju, tako tipičnu za policajca: najjednostavnije je najvjerojatnije. Ta priča o šahu bila je zanimljiva, u redu. I sigurno će dopuniti pojedinosti otkrivene u postupku. Ali, o tome govoriti kao o biti cijelog problema, šalite se... Presudna je bila boca. Čista kriminalistička patologija. Jer, unatoč krimićima, gospodice, privid nikad ne vara.

- Više nema sumnje - rehta je Julia dok su policajčevi koraci još odzvanjali stubištem. - Alvaro je ubijen kao i Menchu. Netko se dugo bavio slikom. Munoz je stojeći ispred stola, s rukama u džepu sakoa, gledao papirić na kojem je, čim je Feijoo nestao, zapisao sadržaj kartice koju su pronašli kraj leša. A Cesar je sjedio na sofi na

263

kojoj je Menchu prespavala, još zapanjeno gledajući prazan štafelaj. Čuvši što je rekla Julia, pomakne glavu.

- Nije bio Max - reče poslije vrlo kratka razmišljanja. - Apsolutno je nemoguće da takav imbecil sve ovo smisli...

- Ali, bio je ovdje. Bar na stubištu.

Antikvar slegne ramenima suočen s očitim dokazom, iako u to nije vjerovao.

- Znači, upleten je još netko... Ako je, recimo, Max bio sredstvo, a netko drugi vukao konce - polako podigne ruku i upre kažiprstom u čelo. - Netko tko misli.

- Tajanstveni igrač. I dobio je partiju.

- Još nije - reče Munoz, a oni ga začuđeno pogledaju.

- Ima sliku - naglasi Julia. - Ako to ne znači da je pobijedio...

Šahist podigne pogled s crteža koji je stajao na stolu. Njegove su oči pokazivale određenu fasciniranost i kao da su iza raširenih kapaka gledale matematičku jednadžbu u prostoru složenih kombinacija, s onu stranu četiriju zidova.

- Sa slikom ili bez nje, partija se nastavlja - reče i pokaže papir:

... D x T De?? Db3 +

Rd4? Pb7 x Pc6

- Ovaj put - doda - ubojica nije naznačio jedan potez nego tri - otiđe do ogrtača, prebačenog preko naslona stoka i iz džepa izvuče shlopivu šahovsku ploču. Prvi je očit: D x T, crna dama jede bijelog topa... Menchu Roch ubijena je pod znakom tog topa, isto kao što je bijeli konj u ovoj partiji simbolizirao vašeg prijatelja Alvara, a

264

na slici Rogera d'Arrasa - ne prestajući govoriti, Munoz je slagao figure na ploču. - Crna dama je dosad, prema tome, pojela samo dvije figure. A u stvarnosti - nakratko pogleda Cesara i Juliu, koji su se približili kako bi mogli promatrati ploču - te dvije figure označavaju dva ubojstva... Naš se protivnik poistovjetio s crnom damom. Kad jede neka druga figura njezine boje, kao prije dva poteza kad smo izgubili prvog bijelog topa, ne događa se ništa posebno. Ili bar mi za to ne znamo.

Julia pokaže papir.

- Zašto ste napisali upitnike pokraj sljedeća dva poteza bijelih?

- Nisam ih ja napisao. Bili su napisani na kartici. Ubojica je predvidio naša sljedeća dva poteza. Pretpostavljam da su ti znaci poziv na povlačenje tih poteza... Govori nam: »Ako vi napravite ovo, ja ću napraviti ono drugo.« I tako - pomakne nekoliko figura - partija sad izgleda ovako:

8 7 6 5 4 3 2

... Kao što vidite, dogodile su se velike promjene. Kad je pojeo topa na b2, crni je predvidio da ćemo povući

265

A B C D E F G H

najbolji mogući potez: maknuti svoju bijelu kraljicu s polja e1 na e7. To nam daje prednost: otvara mogućnost dijagonalnog napada na crnoga kralja koji je već prilično ograničen u svojim potezima zbog bijeloga konja, lovca i pješaka koji su mu u neposrednoj blizini... Podrazumijevajući da ćemo ovako igrati, crna kraljica se penje s b2 na b3 kako bi ojačala kralja i zaprijetila šahom bijelom kralju, koji može napraviti samo ovo što smo napravili, pomaknuti se u desno polje i pobjeći s c4 na d4, daleko od dosega dame...

- To je treći šah koji nam je dao - ocijeni Cesar. - Da. I za to postoje mnoga tumačenja... treći put Bog pomaže - i kod tog trećeg šaha ubojica je ukrao sliku. Mislim da ga počinjem pomalo upoznavati. Pa i njegov neobičan smisao za humor.

- I što sad? - zanimalo je Juliu.

- Sad će crni pojesti našeg bijelog pješaka na c6 crnim pješakom koji je bio na polju b7. Tim potezom crni štiti konja na b8... Onda smo mi na potezu, ali protivnik nam ništa ne predlaže na papiru... Kao da nam govori da odgovornost za ono što radimo više nije njegova, nego naša.

- I što ćemo napraviti? - želio je znati Cesar.

- Samo je jedan izbor dobar: nastaviti igru s bijelom damom - rekavši to, igrač pogleda Juliu. - Ali, ako zaigramo s njom, mogli bismo je izgubiti.

Julia slegne ramenima. Jedino je željela da sve to završi, bez obzira na opasnost.

- Idemo s damom - reče.

Cesar se, držeći ruke na leđima, naginjao nad ploču, kao kad bi izbliza proučavao dvojbenu kakvoću stare porculanske posude.

- Ni tom bijelom konju na bl ne piše se dobro reče tiho, obraćajući se Munozu. - Slažete se?

266

- Da. Sumnjam da će ga crni dugo ostaviti na miru. Ovako postavljen prijete iz pozadine i glavni je oslonac za napad bijele kraljice... Kao i lovac na d3. Te su dvije figure odlučujuće, kao i kraljica.

Dvojica muškaraca se šutlee pogledaju, a Julia primijeti kako se među njima uspostavlja određena simpatija koju prije nije uočavala. Kao solidarnost dvojice Spartanaca pomirenih sa sudbinom u Termopilama, dok slušaju kako se iz daljine približava buka perzijskih kola.

- Sve bih dao da mogu znati koja figura koga od nas dvojice označava... - komentirao je Cesar, podižući obrvu. Njegove se usne iskrive u bljedom smiješku. - Zapravo mi se ne bi svidjelo kad bih se prepoznao u liku bijeloga konja.

Munoz podigne prst.

- Viteza, sjetite se: Knight. To se značenje čini časnij im.

- Nisam govorio o značenju - Cesar je zabrinuta lica proučavao figuru. - Taj Iconj, ili vitez, što god bio, miriše na smrt.

- I ja mislim isto.

- Jeste li to vi ili sam ja? - Nemam pojma.

- Priznajem da bih radije bio lovac.

Munoz zamišljeno nagne glavu, ne odvajajući oči od šahovske ploče.

- I ja. Na sigurnijem je nego konj. - O tome sam govorio, dragi moj. - Želim vam sreću.

- I ja vama. Zadnji nek' ugasi svjetlo.

Poslije tog dijaloga, uslijedi duga šutnja. Prelunula ju je Julia, obraćajući se Munozu.

- Budući da smo mi na potezu, kako ćemo igrati?... Spominjali ste bijelu damu...

267

Igrač hlizne pogledom preko ploče, ne obraćajući preveliku pozornost na nju. U glavi je već analizirao sve moguće kombinacije.

- U početku sam mislio da bismo mogli pojesti crnog pješaka na c6 pješakom kojeg imamo na d5, ali to bi protivniku dalo previše prostora... Pa ćemo pomaknuti kraljicu s e7 na e4. Pomicanjem kralja u sljedećem potezu, moći ćemo dati šah crnom kralju. Naš prvi šah.

Ovaj put Cesar pomakne bijelu kraljicu i stavi je na odgovarajuće polje, pokraj kralja. Julia primijeti da, unatoč miru na koji se prisiljavao, antikvarovi prsti lagano podrhtavaju.

- tako je - potvrdi Munoz. I svi troje ponovno pogledaju šahovsku ploču:

8 7 6 5 4 3 2 1

- I što će on sad učiniti? - upita Julia. Munoz prekriži ruke, ne odvajajući pogleda od šahovske ploče i na trenutak razmisli. Ali kad je odgovorio, znala je da nije razmišljao o potezu, nego o tome smije li ga prokomentirati glasno.

- Ima više mogućnosti - rekao je, izbjegavajući odgovor. - Neke su zanimljivije od drugih... I opasnije.

268

A B C D E F G H

Odsad se partija može razgranati poput stabla. Postoje najmanje četiri varijante. Neke nas vode u dugu i složenu igru, što je možda njegova namjera... Druge mogu riješiti partiju u četiri - pet poteza.

- I što vi mislite? - upita Cesar.

- Zasad neću iznositi svoje mišljenje. Crni je na potezu.

Skupio je figure i shlopio ploču, vraćajući je u džep ogrtača. Julia ga je znatiželjno gledala.

- Čudno je to što ste maloprije rešli... Govorili ste o ubojičinom smislu za šalu kad ste rešli da ste ga uspjeli shvatiti... Zar u svemu tome doista ima duhovitosti?

Igrač šaha nije odmah odgovorio.

- Možete to nazvati duhovitošću, ironijom ili kako hoćete... - rekao je na kraju. - Ali naš neprijatelj nedvojbeno je shlon i~ranju riječima - stavi ruku na papir koji je stajao na stolu. - Možda nešto niste primijetili... Ubojica ovdje znakovima D x T povezuje smrt vaše prijateljice s daminim uzimanjem bijelog topa. Menchu se prezivala Roch, zar ne? A ta riječ, kao i engleska riječ rook može označavati stijenu, ali i kulu, što je u šahu drugi naziv za topa.

- Jutros su ovdje bili policajci - Lola Belmonte luselo je gledala Juliu i Munozu, kao da ih drži izravno odgovornima. - Sve je to... - uzaludno je tražila pravu riječ, okrećući se mužu i tražeći od njega pomoć.

- Vrlo neugodno - rekao je Alfonso i ponovno se bacio na bezobrazno promatranje Julijina poprsja. Bilo je očito da je, bez obzira na policiju, tek ustao iz kreveta. Tamni, još otečeni, podočnjaci isticali su njegov uobičajeni izgled raskalašena čovjeka.

- I više od toga - Lola Belmonte napokon je~ pronašla pravu riječ i nagnula se u stolici, koščata i mršava.

269

t

- Bilo je sramotno: poznajete li ovog, poznajete li onog... Ljudi bi pomislili da smo zločinci.

- Pa i jesmo - rekao je muž ciničnom ozbiljnošću. - Ne govori gluposti - Lola Belmonte pogledala je muža opakim pogledom. - Ozbiljno razgovaramo.

Alfonso procijedi smiješak kroz zube.

- Samo gubimo vrijeme. Jedina je istina da je slika ukradena, a s njom i naš novac.

- Moj novac, Alfonso - upleo se Belmonte iz svojih invalidskih kolica. - Ako te to ne smeta.

- Samo sam tako rekao, striče Manolo. - Govori kako treba.

Julia žličicom promiješa kavu u šalici. Bila je hladna pa se pitala nije li je nećakinja namjerno tako servirala. Pojavili su se iznenada, gotovo u podne, s isprikom da žele obavijestiti obitelj o najnovijim događajima.

- Mislite da će se slika odnekud pojaviti? - upita starac. Dočekao ih je u puloveru i papučama, vrlo ljubazno, kao da želi nadoknaditi suhu zlovolju svoje nećalunje. Ganula ga je vijest o krađi i ubojstvu.

- Sve je u rukama policije - rešla je Julia. - Sigurna sam da će ga naći.

- Ako sam dobro razumio, postoji crno tržište umjetnina. A kažu da bi je mogli prodati i u inozemstvu.

- Da. Ali policija ima opis slike, ja sam im dala nekoliko fotografija. Neće je biti lako iznijeti iz zemlje. - Nije mi jasno kako su mogli ući u vaš stan... Poli

cajci su mi rešli da imate sigurnosnu bravu i elektronslu alarm.

- Možda je Menchu otvorila vrata. Glavni osumnjičeni je Max, njezin dečko. Ima svjedoka koji su ga vidjeli kako izlazi iz veže.

- Poznajemo ga - rekla je Lola Belmonte. - Bio je jedan dan tu s njom. Visok dečko, zgodan. Prezgodan,

270

pomislila sam... Nadam se da će ga uskoro uhvatiti i da će dobiti što zaslužuje. Za nas je - pogledala je prazninu na zidu - gubitak nenadoknadiv.

- Bar ćemo moći podići novac od osiguranja - rekao je muž, smiješeći se Juliji kao lisac dok kruži oko kokošinjca. - Zahvaljujući ovoj lijepoj djevojci - kao da se sjetio nečega što mu je zamračilo pogled. - Iako to, jasno, neće vratiti život njezinoj prijateljici.

Lola Belmonte pakosno je gledala Juliu.

- Samo bi falilo da ju nije osigurala - dok je govorila, s prezirom je pomicala donju usnu prema naprijed. Ali gospodin Montegrifo kaže da je novac od osiguranja, u usporedbi s cijenom koju bi slika postigla, prava bijeda.

- Razgovarali ste s Pacom Montegrifom? - zanimalo je Juliu.

- Jesmo. Nazvao je vrlo rano. Praktično nas je izvukao iz kreveta. Zato smo već sve znali kad je došla policija... Pravi gospodin - nećalunja je gledala muža loše skrivajući srdžbu. - Već sam rekla da je ovo od početka krenulo loše.

Alfonso protrlja ruke kao da ih pere.

- Ponuda sirote Menchu bila je dobra... - rekao je. - Nisam ja kriv što se poslije sve zakompliciralo. Osim toga, zadnju je riječ uvijek imao stric Manolo - gledao je invalida s pretjeranim poštovanjem. - Je li tako?

- I o tome bismo mogli dugo razgovarati - rešla je nećalunja.

Belmonte ju je gledao preko ruba šalice koju je u tom trenutku prinosiso ustima, a Julia je uspjela u njegovim očima pročitati onaj suzdržani sjaj koji je već dobro poznavala.

- slika još glasi na moje ime, Lolita - rekao je starac, obrisavši pažljivo usne zgužvanim rupčićem koji je izvukao iz džepa. - Dobra ili loša, ukradena ili ne, to je

271

moja stvar - šutio je neko vrijeme, kao da razmišlja o tome, a kad su se njegove oči opet susrele s Julijinim, odražavale su iskrenu simpatiju. - Što se tiče ove djevojke - nasmiješi se ohrabrujuće, kao da se nju mora razveseliti - siguran sam da su njezini postupci bili besprijeekorni... - okrene se Munozu koji još nije otvorio usta. Slažete se?

Igrač šaha utonuo je u naslonjač, ispruženih nogu i s prstima isprepletenima ispod brade. Kad je čuo pitanje, malo je nagnuo glavu, blago trepnuvši, kao da su ga prelunuli usred duboluh misli.

- Nedvojbeno - reče.

- Još mislite da se svaku tajnu može riješiti uz pomoć matematičkih zakona?

- Da.

Kratak dijalog podsjeti Juliu na nešto. - Danas ne čujem Bacha - reče.

- Poslije onoga što se dogodilo vašoj prijateljici i nestanka slike, nije dan za glazbu - nešto je odvušlo Belmonteovu pozornost, a zatim se opet tajnovito nasmiješio. - Bilo kako bilo, tišina je jednako bitna kao i organizirani zvuci... Slažete li se sa mnom, gospodine Munoz? Šahist se napokon složio.

- To je točno - promatrao je sugovornika s novim zanimanjem. - Kao fotografski negativ, pretpostavljam. I pozadina, koja naizgled nije otisnuta, sadrži informacije... Je li isto i s Bachom?

- Svakako. Bach ima svoje negative, tišine koje govore koliko i note, taktovi i kontrapunkti... Proučavate li i vi praznine u svojim logičkim sustavima?

- Naravno. Kao da mijenjam točku gledišta. Nekad je to slično promatranju vrta u kojemu, kad ga gledate s određenog mjesta, ne postoji red, ali iz druge perspektive, otkrivате geometrijske pravilnosti.

272

- Bojim se - reče Alfonso, gledajući ih podrugljivo - da je ovaj razgovor postao previše znanstven za mene - ustane i ode do ormarića s pićem. - Hoće li netko nešto?

Nitko nije odgovorio pa je, sliježući ramenima, natočio sebi whisky s ledom. Zatim se naslonio na kredenc i nazdravio Juliji.

- Ima nečeg u toj priči s vrtom - rekao je, podižući čašu prema ustima.

Munoz kao da nije čuo komentar, gledao je Lolu Belmonte. Šahist je bio nepomičan, popust lovca u zasjedi, a samo je u očima sjao onaj izraz koji je Julia tako dobro upoznala, prodoran i zamišljen. Bio je to jedini znak koji je, ispod prividne nezainteresiranosti tog čovjeka, odavao budnost i njegovo zanimanje za ono što se događa u vanjskom svijetu. Sad se gotovo pomaknuo, pomisli Julia, osjećajući da je u dobrim rukama, i otprije gutljaj hladne kave kako bi prikrila urotničlu smiješak koji joj je treperio

na usnama.

- Pretpostavljam - rekao je Munoz polako, obraćajući se nećakinji - da je to i za vas bio težak udarac.

- Svakako - Lola Belmonte gledala je strica s novim prijekorom. - Ta slika vrijedi cijelo bogatstvo.

- Nisam mislio samo na financijsku stranu problema. Mislim da ste igrali tu partiju... Igrate šah?

- Pomalo.

Muž podigne čašu s whiskyjem.

- Zapravo, jako dobro igra. Nikad je nisam pobijedio - razmišljao je o tome, a zatim namigne i povuče dugi gutljaj. - Premda to ništa ne znači.

Lola Belmonte sumnjičavo je gledala Munozu. Izgledala je, pomisli Julia, istodobno i kao licemjer i kao grabežljivica, u predugoj suknji, tanluc, koščatih ruku poput pandži i čvrsta pogleda iznad svinuta nosa, koji je još više

273

naglašavala agresivna brada. Primijetila je da su joj tetive na šakama napete, kao da sadrže suspregnutu energiju. Harpija koje se moraš čuvati, pomisli: ljuta i arogantna. Nije bilo teško zamisliti Icaکو uživa proklinjati nekog, prenoseći na njega svoje komplekse i frustracije. Zarobljen karakter, potisnut okolnostima. Napad na kralja kao napad na bilo kakav autoritet Icaکو nije ona sama, okrutnost i proračunatost, svođenje računa s nečim, ili s nekim... Sa stricem, s mužem... Možda s cijelim svijetom. Slika je bila-opsesija bolesnog, netolerantnog uma. A te vitke nervozne ruke imale su dovoljno snage da ubiju nekog udarcem u zatiljak, da zadave svilenim rupcem... Lako ju je mogla

zamisliti sa sunčanim naočalama i u kabanici. Ipale, nije uspjela uspostaviti nikakvu vezu između nje i Maxa. To bi značilo prekoračiti granicu apsurdna.

- Nije uobičajeno - govorio je Munoz - naići na ženu koja igra šah.

- Evo, ja igram - činilo se da je Lola Belmonte na oprezu, u defanzivi. - Mislite da je to loše?

- Naprotiv. Mislim da je jako dobro... Na šahovskoj se ploči može napraviti ono što je u stvarnosti, mislim na život, nemoguće... Slažete se?

Napravila je dvosmisleni grimasu, kao da se to nikad nije pitala.

- Možda. Za mene je to uvijek bila samo još jedna igra. Razonoda.

- Za koju ste, siguran sam, nadareni. I dalje tvrdim da nije uobičajeno da žena dobro igra šah...

- Žena može sve. Druga je pjesma što joj to ne dopuštaju.

U kutku Munozovih usana primjećivao se mali smiješak olakšanja.

- Volite igrati s crnim figurama? Obično se moraju ograničiti na obrambenu igru... Inicijativu ima bijeli.

274

- Glupost. Ne znam zašto bi crni morao čekati da ga netko napadne. Kao žena u kući - uputi mužu pogled pun prezira. - Svi uzimaju zdravo za gotovo to da muškarac nosi hlače.

- A nije tako? - ispitivao je Munoz na čijim se usnama učvrstio polovičan smiješak -... U partiji sa slike, na primjer. Ondje se čini da je u početku bijeli u prednosti. Crni kralj je ugrožen. A crna je dama, u početku, nekorisna.

- U toj je partiji crni kralj nebitan. Dama preuzima odgovornost. Dama i pješaci. To je partija koju možete dobiti s damom i pješacima.

Munoz gurne ruku u džep i izvuče papir. - Igrali ste ovu varijantu?

Lola Belmonte, očito zbunjena, pogleda sugovornika, a potom papir koji joj je gurnuo u ruku. Munoz je lutao pogledom po sobi sve dok, naizgled slučajno, nije pogledao Juliu. Dobar potez, govorio je djevočin pogled, ali je izraz šahistova lica ostao zagonetan.

- Mislim da jesam - rešla je Lola Belmonte poslije neleoliko trenutaka. - Bijeli igra na razmjenu pješaka ili stavlja damu uz kralja, pripremajući šah u sljedećem potezu... - gledala je zadovoljno Munozu. - Tu je bijeli odlučio igrati s damom, što se čini točnim.

Munoz potvrdno kimne glavom.

- Slažem se. Ali, više me zanima sljedeći potez crnog. Što biste vi učinili?

Lola Belmonte sumnjičavo stisne oči. Kao da je u svemu tražila skrivene namjere. Zatim je vratila papir Munozu.

- Već dugo ne igram tu partiju, ali se sjećam najmanje četiri varijante: crni top jede konja, što vodi prema dosadnoj pobjedi bijeloga uz pomoć pješaka i dame... Druga je mogućnost, čini mi se, uzeti pješaka konjem. Zatim

275

crna dama jede kulu, ili lovac pješaka... Mogućnosti su beskonačne - pogleda Juliu i onda opet Munozu. - Ali ne vidim kakve to veze ima...

- Kako ste vi uspjeli - bešćutno upita Munoz, ne obazirući se na primjedbu - pobijediti s crnim figurama?... Volio bih znati, razgovaramo kao igrači, u kojem ste trenutku došli u prednost.

Lola Belmonte napravi zadovoljno lice.

- Kad budete htjeli, možemo igrati. Tako ćete doznati.

- Bilo bi mi jako drago i držim vas za riječ. Ali, ima jedna varijanta koju niste spomenuli, možda se ne sjećate. Varijanta koja podrazumijeva razmjenu dama - kratko mahne rukom, kao da briše zamišljenu ploču. - Zna li na što mislim?

- Naravno. Kad crna dama pojede pješaka na d5, razmjena dama je odlučujuća - potvrdivši to, Lola Belmonte napravi okrutnu pobjedničku grimasu. - I crni pobjeđuje - njezine oči grabljivice s prezirom su gledale muža, a potom se okrenule prema Juliji -... Šteta što ne igrate šah, gospodice.

- Što mislite? - pitala je Julia čim su izašli na ulicu. Munoz nagne glavu u stranu. Hodao joj je s desne strane, s vanjske strane pločnika, stisnutih usnica, a njegovo se odsutno lice zadržavalo na prolaznicima. Djevojka primijeti da ne želi odgovoriti.

- Tehničlu - nerado odgovori šahist - mogla bi biti ona. Zna sve mogućnosti u partiji i, uz to, dobro igra. Rekao bih, prilično dobro.

- Ne čini se da ste u to uvjereni.

- Ima pojedinosti koje se ne uklapaju.

- Ali se približava onome što znamo o njemu. Partiju sa slike ima u malom prstu. Dovoljno je jaka da može

276

ubiti muškarca, ili ženu, i ima nečeg mutnog u njoj zbog čega se čovjek kraj nje osjeća neugodno - namršti se, tražeći riječ koja bi dopunila opis. - Čini se da je zla. Osim toga, prema meni pokazuje antipatiju koju ne mogu razumjeti... A ja sam, uzmemo li u obzir ono što je rehla, onakva kakva bi morala biti žena: neovisna, bez obiteljskih veza, s određenom sigurnošću u sebe... Moderna, rekao bi don Manuel.

- Možda vas mrzi baš zbog toga. Jer ste ono što bi ona htjela biti, a nije mogla... Ne pamtim baš najbolje sve one priče koje toliko volite vi i César, ali mislim da se sjećam da je vještica na kraju zamrzila zrcalo.

Unatoč okolnostima, Julia prasne u smijeh. - Možda... Nikad mi to nije palo na pamet.

- Eto vidite - i Munoz se napola nasmiješio. Pokušajte izbjegavati jabuke ovih dana.

- Imam svoje kraljeviće. Vas i Cesara. Lovca i konja, zar ne?

Munoz se više nije smijao.

- Ovo nije igra, Julia - rekao je na kraju. - Ne zaboravite.

- Neću zaboraviti - primi ga ispod ruke, a Munoz se gotovo neprimjetno ukoči. Činilo se da mu je neugodno, ali ona nastavi tako hodati. Zapravo je počela cijeniti tog neobičnog, nespretnog i šutljivog čovjeka. Sherlock Munoz i Julia Watson, pomisli, smijući se u sebi, čuteći kako je ispunja neumjereni optimizam koji je nestao tek kad se iznenada sjetila Menchu.

- O čemu razmišljate? - pitala je šahista. - I dalje o nećalunji.

- I ja. Zapravo točno odgovara onome što tražimo... Iako se vi ne činite baš jako uvjereni u to.

- Nisam rekao da ona nije žena u kabanici. Jedino je ne prepoznajem u liku tajanstvenog igrača...

277

- Ali, neke se stvari pohlapaju. Ne čini li vam se neobičnim to što je, s obzirom na to da toliko voli novac i samo nekoliko sati poslije krađe slike koja vrijedi cijelo bogatstvo, iznenada zaboravila svoju srdžbu i mirno počela razgovarati o šahu?... - Julia pusti Munozu i pogleda ga. - Ili je licemjerka ili joj šah znači mnogo više nego što se čini. A u oba slučaja je sumnjiva. Možda se cijelo vrijeme preivarala. Poslije Montegrifova poziva, imala je vremena napretek da, pretpostavljajući da će je posjetiti policija, pripremi, kako vi to zovete, obrambene redove. Munoz kimne glavom.

- Mogla je. napokon, igra šah. A šahist zna posegnuti za nekim rješenjima. Posebno kad je riječ o obećavajućim situacijama...

Nekoliko je koraka prošao šutke, gledajući vrhove cipela. Zatim podigne pogled i odmahne glavom.

- Mislim da nije ona - doda napokon. - Stalno sam mislio da ću, kad se nademo oči u oči, osjetiti nešto posebno. A ne osjećam ništa.

- Teste li pomislili da možda pretjerano idealizirate neprijatelja? - ispitivala je Julia, razmislivši na trenutak ... Ne odbijate li, možda, činjenice zato što ste razočarani stvarnošću?

Munoz zastane i beščutno promotri djevojku. Njegove napola zatvorene oči postale su bezizražajne.

- Već sam na to pomislio - promrmlja, gledajući je tupo. - I ne odbacujem tu mogućnost.

Bilo je tu još nečeg, znala je Julia, unatoč lakonizmu igrača šaha. U njegovoj šutnji, u načinu na koji je naginjao glavu u stranu i gledao kroz nju, izgubljen u hermetičnim razmišljanjima znanima samo njemu, djevojka je postala sigurna da mu misli opsjeda nešto drugo, nešto što nema nikakve veze s Lolom Belmonte.

278

- Ima li još nešto? - upita, ne mogavši suzdržati znatiželju -... Jeste li otkrili nešto što mi niste rehli? Munoz izbjegne odgovor.

Otišli su do Cesarove trgovine kako bi mu ispričali pojedinosti razgovora. Antikvar ih je s nestrpljenjem čekao pa im je, čim je čuo zvono na vratima, požurio u susret s vijestima.

- Uhitili su Maxa. Jutros na uzletištu. Telefonirali su iz policije prije pola sata... U postaji je Izod Prada, Julia. I želi te vidjeti.

- Zašto mene?

Cesar slegne ramenima. Kao da je htio reći da on možda zna mnogo o kineskom porculanu i o slikarstvu 19. stoljeća, ali psihologija kurviša i općenito zločinaca, trenutačno, nije njegova specijalnost. Sve ima svoje granice.

- A slika? - pitao je Munoz. - Znae li jesu li je pronašli?

- Dvojim - u antikvarovim plavim očima primjećivala se zabrinutost. - Mislim da je baš u tome problem.

Činilo se da glavni inspektor Feijoo nije baš veseo što vidi Juliu. Primio ju je u svom uredu, ispod kraljeva portreta i kalendara Uprave državne sigurnosti, ne ponudivši joj da sjedne. Vidjelo se da je vrlo loše raspoložen, pa je krenuo izravno u glavu.

- Ovo baš nije u skladu s propisima - reče grubo. Riječ je o čovjeku za kojeg se pretpostavlja da je počinio dva ubojstva... Ali ustrajno tvrdi da neće dati izjavu dok ne razgovara s vama. I njegov je odvjetnik - činilo se da će pljunuti što misli o odvjetnicima - na to pristao.

- Kako ste ga našli?

279

- Nije bilo teško. Sinoć smo svima prenijeli njegov opis, pa tako i pograničnim službama i uzletištima. Prepoznali su ga jutros na kontroli na Barajasu, kad se s krivotvorenom putovnicom htio ukrcati u zrakoplov za Lisabon. Nije se odupirao.

- Je li vam rekao gdje je slika?

- Nije rekao ništa. - Feijoo podigne debeljuškasti prst s vrlo kratkim noktom. - No, dobro. Je. Rekao je da je nedužan. Tu rečenicu ovdje jako često čujemo. Spada na n u službu. Ali kad sam ga suočio sa svjedočenjima taksista i portira, slomio se. Zatim je zatražio odvjetnika... I tada je zahtijevao da vas vidi.

Ispratio ju je iz ureda, kroz hodnik, sve do vrata na kojima je stajao policajac u odori.

- Bit ću ovdje, ako me trebate. Inzistirao je da se s vama sretne na samo.

Zahljučali su vrata iza nje. Max je sjedio na jednom od dva stoka koji su stajali svalu s jedne strane drvenog stola na sredini sobe bez prozora, bez ikakvog drugog namještaja, obloženih i prljavih zidova. Bio je odjeven u zgužvani pullover koji je obukao na raskopčanu košulju, kosa mu je bila raspletana i raščupana, a nekoliko pramenova padalo mu je na oči i uši. Ruke koje je naslanjao na stol bile su u lisicama.

- Bok, Max.

Podignuo je oči i uputio Juliji dug pogled. Neprospavana noć ostavila je duboke podočnjake na njegovu licu i činio se nesigurnim, umornim. Kao poslije dugog i uzaludnog napora.

- napokon prijateljsko lice - u glasu mu se osjećala umorna ironija, a pokretom ruke ponudio joj je slobodni stolac.

Julia ga je ponudila cigaretom koju je pohlepno zapalio. Disao je kratkim, teškim udisajima. Više nije naliko

280

vao lijepom vuku, nego zecu pobjeglom u brlog, koji sluša kako mu se približava lisica. Julia se pitala jesu li ga policajci tuhli, iako na njemu nije bilo nikakvih tragova. Više ne tuku ljude, pomisli. Više ne.

- Htio sam te upozoriti - rekao je. - Upozoriti?

Max nije odmah odgovorio. Pušio je, držeći cigaretu pred licem, rukama sapetir u lisicama.

- Bila je mrtva, Julia - rekao je tiho. - Ja je nisam ubio. Kad sam došao u tvoj stan, već je bila mrtva.

- Kako si ušao? Ona ti je otvorila?

- Rekao sam ti da je bila mrtva... kad sam drugi put došao.

- Drugi put? Zar si i prije bio tamo?

Naslonivši se laktovima na stol, Max je pustio da pepeo padne s cigarete pa neobrijano lice nasloni na palčeve. - Čekaj - u uzdahu mu se osjećao beskrajn umor.

- Bolje je da ispričam sve iz početka... - opet prinese cigaretu usnama, stisnuvši oči dok je uvlačio dim. Znaš kako je Menchu teško palo ono što se dogodilo s Montegrifom. Hodala je po kući kao divlja zvijer, psovala i prijetila... »Opljačkao me«, vikala bi ponekad. Pokušao sam je smiriti, razgovarali smo o svemu. Ideja je bila moja.

- Ideja?

- Imam veze. S ljudima koji mogu bilo što iznijeti iz zemlje. Onda sam rekao Menchu da ukrademo Van Huysa. Prvo se razbjesnjela, vrijedala me i stalno pričala o vašem prijateljstvu i svemu tome; sve dok nije shvatila da tebi neće naškoditi. Tvoju je odgovornost pokrivalo osiguranje, a što se tiče koristi koju si mogla izvući iz slike... Dobro, već bi nešto smislili da ti poslije nadoknadimo štetu.

- Uvijeće sam znala da si pravi kurvin sin, Max.

281

- Možda i jesam. Ali to nema nikakve veze... Bitno je to da je Menchu prihvatila moj plan. Morala te uvjeriti da je odvedeš doma. Pijanu, drogiranu, znaš već... Ja zapravo nikad nisam mislio da će to napraviti tako dobro... Sljedeće jutro, kad si otišla, morao sam telefonirati i provjeriti je li sve u redu. To sam i napravio, pa sam otišao onamo. Zamotali smo sliku da je malo zakamufliramo, uzeo sam ključeve koje mi je dala Menchu... Morao sam parkirati auto dolje, na ulici, i opet doći gore uzeti Van Huysa. Prema planu je Menchu trebala ostati kad ja odem sa slikom i podmetnuti požar.

- Kakav požar?

- U tvojem stanu - Max se bezvoljno smijao. - To je bilo na programu. Žao mi je.

- Žao ti je? - Julia udari po stolu, zapanjena i bijesna. - Bože sveti, on veli da mu je žao...! - pogleda prema zidu, a onda prema Maxu. - Samo luđaci mogu smisliti takav plan.

- Bili smo jako lukavi i ništa nije moglo krenuti naopako. Menchu bi izmislila bilo kakvu nezgodu, loše ugašen opušak ili slično. S onolikim otapalima i bojama u tvom stanu... Predvidjeli smo da ostane ondje do zadnjeg časa i da onda istrči, gušeći se u dimu, i histerično zove u pomoć. Koliko god bi se vatrogasci žurili, pola stana bi potpuno izgorjelo - napravio je pokret kojim kao da se lopovslu ispričavao, žaleći što sve nije ispalilo onako kako je bilo isplanirano. - I nitko na svijetu ne bi mogao reći da Van Huys nije izgorio sa svim ostalim. Dalje možeš zamisliti... Ja bih prodao sliku u Portugalu, privatnom kolekcionaru s kojim smo već pregovarali... Onaj dan kad smo se sreli na sajmu, Menchu i ja smo razgovarali s posrednikom... Za požar u tvom stanu bila bi kriva Menchu, ali kako je riječ o tvojoj prijateljici i nesreći, optužba ne bi bila teška. Možda, tužba vlasnika slike. I ništa više.

282

S druge strane, najviše ju je veselilo, rekla je, lice koje će napraviti Paco Montegrifo.

Julia je sumnjičavo odmahivala glavom.

- Menchu nije bila sposobna za tako nešto.

- Menchu je bila sposobna za sve, kao i svi mi.

- Baš si svinja, Max.

- U ovom času nije bitno što sam ja - na Maxovu se licu vidjelo da je slomljen. - Bitno je to što sam parlirao auto u tvojoj ulici pola sata prekasno. Sjećam se da je bila gusta magla, nisam mogao naći mjesto i nekoliko sam puta pogledao na sat, bojeći se da ćeš se ti pojaviti... Bilo je oko dvanaest i petnaest kad sam opet došao gore. Ovaj put nisam zvonio nego sam otvorio vrata hljućem. Menchu je bila u hodniku, ležala je licem okrenutim prema gore i otvorenih očiju. Najprije sam pomislio da je pala u nesvijest od nervoze, ali kad sam se nagnuo nad nju, vidio sam podljev na grlu. Bila je mrtva, Julia. Mrtva i još topla. Shvatio sam da ću morati puno toga objašnjavati, ako budem zvao policiju... Pa sam bacio hljućeve na pod i, zatvorivši vrata, potrčao stubištem preskačući po četiri stube. Nisam mogao misliti. Proveo sam noć u pansionu, prestrašen. Cijelu sam se noć prevrtao i nisam mogao zaspati. Uj-tro na aerodromu... Ostatak znaš.

- slika je još bila ondje kad si pronašao mrtvu Menchu?

- Je. Samo to sam pogledao, osim nje... Bila je na sofi, zamotana u novinski papir i zalijepljena ljepljivom trakom, onako leako sam je ostavio - gorlro se smiješio. - Iako više nisam imao hrabrosti uzeti je. Previše mi je toga na vratu, pomislio sam.

- Ali, veliš da je Menchu bila u hodniku, a nađena je u spavaćoj sobi... Jesi li vidio rubac koji je imala oleo vrata?

283

- Nije bilo nikakvog rupca. Vrat joj je bio gol i slomljen. Ubili su je jednim udarcem u grlo, u jabučicu.

- A boca?

Max ju je ljuto gledao.

- Nemoj sad još i ti počinjati s tom prohletom flašom... Policajci me i nisu drugo pitali nego zašto sam Menchu ugurao tu flašu u onu stvar. I uvjeravam te da ne znam o čemu govore - podigne opušak do usta i snažno povuče dim, nemirno, šaljući Juliji sumnjičav pogled. Memchu je bila mrtva i to je sve. Ubijena jednim udarcem i to je sve. Nisam je pomicao. U stanu sam bio samo minutu... To je napravio netko poslije.

- Kad poslije? Veliš da je ubojica već otišao. Max se namršti, pokušavajući se sjetiti.

- Ne znam - činio se iskreno zbunjenim. - Možda se poslije vratio, kad sam ja otišao - probljedio je kao da je u tom trenutku nešto shvatio. - Ili je možda... - sad je Julia primijetila kako mu podrhtavaju ruke u liscama. - Možda je još bio ondje, skriven. I čekao te.

Odlučili su podijeliti posao. Dok je Julia bila u posjetu Maxu i poslije prepričavala susret glavnom inspektoru, koji je sve saslušao ne pokušavajući sakriti sumnjičavost, Cesar i Munoz proveli su dan provjeravajući susjede. Predvečer su se svi okupili u kavani u ulici Prado. Maxovu su priču sa svih strana pretresli u dugoj raspravi za mramornim stolom, pred pepeljarom punom opušaka i praznim šalicama. Naginjali su se jedni prema drugima, razgovarajući tiho, obavijeni dimom i razgovorima sa susjednih stolova, kao troje urotnika.

- Vjerujem Maxu - zahluči Cesar. - To što je ispričao ima smisla. Priča o kradi slike u potpunosti mu odgovara. Ali ne ide mi u glavu da bi mogao učiniti sve ostalo... Boca gina malo je previše, dragi moji. Čak i za

284

njega. S druge strane, sad znamo da je i žena u kabanici bila tamo. Lola Belmonte, Nemeza ili tko god to, dovraga, bio.

- A zašto ne Beatrice Ostenburška? - upita Julia. Antikvar je prijekorno pogleda.

- Ta vrsta šale čini mi se potpuno neumjesnom nervozno se promeškolji u stoku, gledajući Munoz koji je i dalje bezizražajno sjedio i koji, napola ozbiljno, napola u šali, napravi pokret kojim kao da je htio otjerati duhove. - Žena koja je hodala oko tvoje kuće bila je od krvi i mesa... Bar se nadam.

Diskretno se raspitao kod portira susjedne zgrade, koji ga je poznavao iz videnja. Cesar je tako doznao nekoliko korisnih stvari. Na primjer, portir je između dvanaest i pola jedan, baš kad je dokraja pomeo ulaz ispred zgrade, vidio kako visok mladić kose skupljene u rep izlazi iz Julijina ulaza i odlazi niz ulicu do automobila parkiranog kraj pločnika. Ali malo poslije - u tom se trenutku u antikvarovu glasu začulo uzbuđenje, leao kad bi prepričavao pikanterije iz madridskog društva - možda četvrt sata poslije, dok je uzimao kantu za smeće, portir se mimoišao sa svjetlokosom ženom sa sunčanim naočalama i u kabanici... Kad je to ispričao, Cesar je spustio glas plaho pogledavši najprije uokolo, kao da ta žena sjedi za jednim od susjednih stolova. Portir je, kako je rekao, nije mogao dobro vidjeti jer je odlazila niz ulicu, u istom smjeru kao i muškarac s repom... A nije mogao ni sa sigurnošću tvrditi da je žena izišla iz Julijine veže. Jednostavno, okrenuo se s kantom u ruci, i ona je bila tu. Ne, nije to rekao policajcima koji su ga ujutro ispitivali jer ga to nisu pitali. Ni on se toga ne bi sjetio da don Cesar nije sam postavio to pitanje. Ne, nije primijetio je li nosila veliki paket ispod ruke. Samo je vidio svjetlokosu ženu koja je prolazila ulicom. I ništa više.

285

- Ulica je - reče Munoz - prepuna svjetlokosih žena.

- U kabanici i sa sunčanim naočalama? - prokomentira Julia. - Mogla je biti Lola Belmonte. U to sam vrijeme razgovarala s don Manuelom. Ni ona ni njezin muž nisu bili kod kuće.

- Ne - prelune je Munoz. - U podne ste bili sa mnom u šahovskom hlubu. Šetali smo jedan sat i došli do vaše kuće u jedan - gledao je Césara, Icoji je očima dao znak~da se slaže s njim, što Juliji nije promaklo -... Ako vas je ubojica čekao, morao je promijeniti plan kad je vidio da vas nema. Zato je uzeo sliku i otišao. Možda vam je to spasilo život.

- Zašto je ubio Menchu?

- Možda je nije očeluvao pa je eliminirao neugodnog svjedoka. Sigurno nije predvidio da će dama uzeti topa... Možda je sve bila sjajna improvizacija.

Cesar zapanjeno podigne obrvu.

- Izraz sjajna improvizacija čini mi se malo pretjeranim, dragi prijatelju.

- Nazovite je kako hoćete. Promijeniti potez u hodu i pritom uočiti varijantu koja odražava situaciju i ostaviti uz leš karticu s odgovarajućom bilješkom... - šahist razmisli o tome. - Imao sam vremena baciti pogled. Poruka je bila napisana na stroju, na Julijinom Olivettiju, kaže Feijoo. I bez tragova. Tko god je to napravio, bio je vrlo smiren, ali brz i točan. Kao sat.

Djevojka se na trenutak sjetila kako je Munoz prije nekoliko sati, dok su čekali policiju, bez komentara klečao pokraj Menchina tijela, ne dirajući ništa. Proučavajući ubojičinu posjetnicu istom hladnoćom kao kad bi sjedio pred šahovskom pločom u klubu Capablanca.

- Još ne razumijem zašto je Menchu otvorila vrata... - Mislila je da je Max - napomene Cesar.

286

- Ne - rekao je Munoz. - On je imao hljuč, isti onaj koji smo našli na podu kad smo došli. Znala je da nije Max.

Cesar uzdahne, okrećući topaz na prstu.

- Ne čudi me što se policija noktima i zubima primila Maxa - rekao je obeshrabreno. - Nema drugih sumnjivaca. Nastavi li se ovako, uskoro će ostati samo žrtve... A nastavi li gospodin Munoz iz petnih žila isprobavati svoje sustave zahljučivanja, na kraju će... Možete li zamisliti? Ostut ćete vi, najdraži prijatelju, okruženi leševima kao u zadnjem činu Hamleta, i doći do neizbježnog zaključka: »Ja sam jedini preživjeli, znači da sam, po najstrožoj logici, odbacimo li nemoguće, to jest mrtvace, ubojica sigurno ja...« I predat ćete se policiji.

- To nije jasno - reče Munoz. Cesar ga pogleda kao da mu prigovara.

- Da ste vi ubojica?... Oprostite, dragi prijatelju, ali ovaj razgovor počinje opasno nalikovati razgovoru u ludnici. Ni izdaleka nisam mislio...

- Ne mislim na to - igrač šaha gledao je u svoje ruke, s jedne i druge strane prazne šalice koja je stajala pred njim. - Govorim o onome što ste rekli prije par minuta: da više nema sumnjivih.

- Nemojte mi reći - promrmlja Julia sumnjičavo da još nešto imate u glavi.

Munoz podigne pogled i zadrži ga na djevojci. Zatim blago pucne jezikom, nagnuvši glavu u stranu.

- Možda.

Julia se pobuni, zahtijevajući odgovor, ali ni ona ni Cesar nisu iz njega uspjeli izvući niti riječ. Igrač šaha odsutno je gledao u stol, u prostor između ruku, kao da na mramornim šarama pokušava odgonetnuti poteze zamišljenih figura. Katkada bi mu se, poput neuhvatljive sjene, na usnama pojavio onaj nejasni osmijeh iza kojega se skrivao kad je želio da ga puste na miru.

287

XIII.

Sedmi pečat

»U uzavreloj stanci primijetio je nešto osjetivši nepodnošljiv strah: svu stravu beskrajne dubine šaha.«
V. Nabokov

- Naravno - rekao je Paco Montegrifo - ovaj tužni događaj ne mijenja naš dogovor.

- Hvala vam.

- Nema na čemu. Znamo da nemate ništa s onim što se dogodilo.

Direktor Claymorea posjetio je Juliu u njezinom atelijeru u Pradu, iskoristivši, kako je rekao kad se iznenada ondje pojavio, razgovor s direktorom muzeja o mogućoj kupnji jednog Zurbarana povjerenoj njegovoj tvrtki. Našao ju je zaokupljenu poslom, dok je ubrizgavala ljepilo na bazi tutkala i meda u zaobljeni triptih pripisan Ducciu de Buoninsegni. Julia, koja u tom trenutku nije mogla odložiti ono što je držala u ruci, pozdravi Montegrifa blagim pokretom glave, pritišćući klip štrcaljke kojom je ubrizgavala smjesu. Činilo se da je organizator dražbe oduševljen što ju je zateleo in flagranti - kako je rekao smiješeći joj se svojim najsajnijim osmijehom - pa je zapalio cigaretu i sjeo na jedan od stolova, promatrajući je.

Juliji je bilo neugodno, pa je pokušavala brzo završiti. Zaštitila je tretiranu površinu parafinskim papirom i stavila na nju vreću s pijeskom, pazeći da se dobro prilagodi površini slike. Zatim je obrisala ruke o kutu, zamrljanu

288

pigmentima u svim bojama, i uzela dopola izgorjelu cigaretu koja se još dimila u pepeljari.

- Divota - rekao je Montegrifo, pokazujući sliku. Oko 1300., zar ne? Maestro de Buoninsegna, ako se ne varam.

- Da. Muzej ga je nabavio prije nekoliko mjeseci Julia je kritičnim pogledom promatrala rezultat svog rada. - Imala sam problema s ostruganim zlatnim listićima koji obrubljuju Djevičin plašt. Na nekim su se mjestima izgubili.

Montegrifo se nagne prema triptihu, proučavajući ga profesionalnom pozornošću.

- Nema sumnje, napravili ste izvrstan posao - rekao je poslije promatranja. - Kao i uvijek.

- Hvala.

Organizator dražbe gledao je djevojku s ožalošćenom simpatijom.

- Iako se, naravno - reče - ništa ne može usporediti s našom dragom slikom flamanskog majstora...

- Nipošto. Uza svo nužno poštovanje prema Ducciu. Oboje se nasmijaše. Montegrifo dodirne snježnobijele manšete košulje, pokušavajući ih izvući točno tri centimetra ispod rukava tamno modrog sakoa, dovoljno da se primijete zlatni gumbi s njegovim inicijalima. Nosio je hlače s bespriječno izglačanim rubom i crne talijanske cipele koje su sjale unatoč kišnom vremenu.

- Zna li se nešto o Van Huysu? - upita djevojka. Grimasa organizatora dražbe odražavala je otmjenu sj etu.

- Nažalost, ne - iako je pod bio pun piljevine, papira i ostataka boje, on otrese pepeo u pepeljaru. - Ali smo u kontaktu s policijom... Obitelj Belmonte sve je poslove prepustila meni - u tom je času napravio pokret kojim kao da je hvalio tu razboritost i istodobno žalio što vlasni

289

ci slike to nisu napravili prije. - A paradoksalno je u svemu tome, Julia, to što će, nade li se Partija šaha, ovaj niz žalosnih događaja povisiti njezinu cijenu do nevjerojatnih visina...

- U to ne sumnjam. Ali sami ste rehlili: ako se pronađe.

- Niste baš optimistični.

- Poslije svega što sam prošla ovih dana, nemam baš razloga za optimizam.

- Razumijem. Ali imam povjerenja u policiju... Ili u sreću. A uspijemo li vratiti sliku i donijeti je na dražbu, vjerujte mi, to će biti velik događaj - nasmiješi se kao da u džepu nosi čudesan dar. - Jeste li čitali Umjetnost i starine? Posvetili su cijeloj priči pet stranica u boji. Novinari stručnih časopisa ne prestaju nazivati. A Financial Times sljedeći tjedan objavljuje reportažu... Sigurno su nelu od tih novinara htjeli razgovarati i s vama.

- Ne želim intervju.

- Šteta; ako mi dopuštate da iznesem svoje mišljenje. Vi živite od ugleda. Publicitet povećava profesionalni ugled...

- Ne takav publicitet. Napokon, slika je ukradena u mojoj kući.
- Tu smo pojedinost pokušali prešutjeti. Vi niste odgovorni, a ni policijsko izvješće ne ostavlja mjesta sumnji. Prema svim pokazateljima, ljubavnik vaše prijateljice predao je sliku nepoznatom suradniku, a istraga ide u tom smjeru. Siguran sam da će se pojaviti. tako slavnu sliku poput Van Huysove nije lako ilegalno iznijeti iz zemlje. U načelu.

- Baš mi je drago što ste tako uvjereni. Ja to zovem dobrim gubitnikom. Sportski duh, mislim da se tako kaže. Ja sam mislila da je krađa za vašu tvrtku bila iznimno neugodna...

290

Montegrifo napravi bolan izraz. Sumnja vrijeda, kao da su govorile njegove oči.

- I je, zapravo - odgovori, gledajući Juliu kao da ga je pogrešno procijenila. - Mnogo sam toga mora objašnjavati sjedištu u Londonu, to je točno. Ali, u ovom smo poslu izloženi takvim problemima... Premda, kako se kaže, svako zlo za neko dobro. Naša podružnica u New Yorku otkrila je drugog Van Huysa: Bernkara iz Leuvena.

- Riječ »otkrila« zvuči mi pomalo pretjeranom... Slika je poznata, katalogizirana. U privatnom vlasništvu.

- Vidim da ste dobro obaviješteni. Htio sam vam reći da pregovaramo s vlasnikom; koliko smo vidjeli, misli da bi ovo mogao biti dobar trenutak za postizanje dobre cijene. Ovaj su put moji kolege u New Yorku preduhitrili konkurenciju.

- Čestitam.

- Mislio sam da bismo to mogli proslaviti - pogledao je na Rolex koji je nosio na ruci. - Uskoro će sedam, pa vas pozivam na večeru. Moramo razgovarati o sljedećim poslovima koje ćete obaviti za nas... Ako biste htjeli baciti pogled na jednu polikromnu drvenu skulpturu Svetog Mihovila iz 17. stoljeća, indo-portugalske škole...

- Puno vam hvala, ali pomalo sam uznemirena. Smrt moje prijateljice, sve to sa slikom... Večeras ne bih bila zabavno društvo.

- Kako hoćete - Montegrifo prihvati odbijanje mireći se sa sudbinom i ne gubeći smiješka. - Ako vam ne smeta, nazvat ću vas u početku sljedećeg tjedna... U ponedjeljak?

- Dobro - Julia ispruži ruku koju organizator dražbe nježno stisne. - I hvala što ste me posjetili.

- Uvijek vas je zadovoljstvo ponovno vidjeti, Julia. A ako vam nešto bude trebalo - uputi joj dubok pogled,

291

pun značenja koja djevojka nije mogla protumačiti. - I mislim na bilo što, što god bilo, ne dvojite. Nazovite me.

Otišao je, nasmiješivši joj se s praga još jednim blistavim osmijehom i Julia ostane sama. Još je pola sata posvetila Buoninsegni, a zatim pokupi stvari. Munoz i Cesar odlučno su zahtijevali da se ne vraća doma nekoliko dana, pa ju je antikvar pozvao k sebi. No, Julia je ostala odlučna i samo je promijenila zaštitnu bravu. Tvrdoglava i čvrsta u svojim odlukama, kako je s negodovanjem rekao Cesar koji je telefonirao svalu čas i ispitivao je li dobro. Što se tiče Munoz, Julia je znala, jer joj je antikvar slučajno odao da su obojica probdijeli noć poslije zločina stražareći pred njezinom kućom, promrzli, samo s termosicom kave i bočicom konjaka koje je donio César. Bdjeli su tako satima, umotani u kapute i šalove, učvršćujući čudno prijateljstvo koje su, zbog svih događaja, te dvije potpuno različite osobe gradile oleo Julije. Kad je za to doznala, zabranila je da se nešto slično ponovi, obećavši zauzvrat da njeome neće otvarati vrata i da će spavati s Derringerom pod jastukom.

Dok je spremala stvari u torbu, ugleda pištolj i vršcima prstiju dodirne hladni kromirani metal. Prošla su četiri dana od Menchine smrti, a nije bilo novih kartica i telefonsluh poziva. Možda je, pomisli ne vjerujući u to, mora završila. Prekrije Buoninsegnu platnom, objesi kutu u ormar i obuče kišni ogrtač. Na unutarnjoj strani njezina lijevog ručnog zgloba, sat je polezivao petnaest do osam.

Htjela je ugasiti svjetlo kad zazvoni telefon.

Spustila je slušalicu i ostala nepokretna, susprežući dah i želju da potrči daleko odavde. Osjeti kako joj ledima struji ledeni vjetar i zadrhti tako snažno da se morala nasloniti na stol kako bi vratila izgubljeni mir. Nije mogla odvojiti zapanjene oči od telefona. Nije mogla prepoznati glas koji

292

je čula, nije mu mogla odgonetnuti spol, nalikovao je glasu koji su trbuhozborci davali svojim živahnim lutkama. Od prodorna odjeka toga glasa ledila joj se krv u žilama i osjećala je slijepi strah.

»Dvorana dvanaest, julia...« Tišina i prigušeno disanje, možda rupčićem postavljenim preko slušalice.

»...Dvorana dvanaest«, ponavljao je glas. »Kod Brueghela starijeg«, dodao je poslije stanke. Zatim se začuo kratak i suh, zlokoban smijeh i pucketanje slušalice koja se spušta.

Polmšala je srediti zbrkane misli, prisiljavajući se da ne dopusti panici da je potpuno obuzme. U bitkama, rekao joj je jednom Cesar, pred lovačkom puškom, prvi ginu prestrašeni zečiči... Cesar. Uхватила je telefon, pokušavajući ga riazvati u trgovinu i doma, ali bez rezultata. Ni s Munozom nije imala uspjeha. U trenutku koji je, kako joj se činilo, vječno trajao, shvatila je da se mora snalaziti sama.

Izvuhla je Derringer iz torbice i otkočila ga. Barem je s te strane, mislila je, i sama mogla biti jednako opasna kao i bilo tleo drugi. Opet se sjetila što joj je Cesar govorio dok je bila djevojčica. U mraku - to je bila još jedna pouka u protjerivanju dječjih strahova - svi predmeti ostaju isti kao i na svjetlu, samo ih mi ne vidimo.

Izišla je na hodnik s pištoljem u ruci. U ovo je doba zgrada bila prazna, samo su noćni čuvari išli u ophodnju, ali nije znala gdje su u ovom trenutku. Na kraju hodnika bilo je stubište, koje je tri puta zaokretalo pod pravim kutom, sa širokim odmorištima. Prigušena su svjetla stvarala plavičast polumrak u kojem su se mogle vidjeti tamne slike na zidovima, mramorna balustrada stubišta i lupovi rimsluh patricija koji bdiju u zidnim nišama.

Izula je cipele i stavila ih u torbu. Hladnoća koju je osjećala kroz čarape prožimala joj je cijelo tijelo; u najboljem slučaju, ova će pustolovina završiti veličanstvenom

293

prehladom. Sišla je tako niz stubište, zastajkujući povremeno leako bi pogledala preko ograde, ali nije vidjela ni čula ništa sumnjiva. Kad je napokon sišla, morala je izabrati. Jedan je put, prolazeći brojnim dvoranama namijenjenima restauratorskim atelijerima, vodio do zaštitnih vrata kroz koja je Julia, uz pomoć svoje elektronske kartice, mogla izići na ulicu u blizini Murillovih vrata. Drugim bi putem, na kraju uskog hodnika, došla do drugih vrata kroz koja se ulazilo u muzejske dvorane. Obično su bila zatvorena, ali hljuč se nikad nije vadio prije deset navečer, kad bi stražari išli u posljednju ophodnju anelesa.

Na dnu je stubišta razmotrila obje mogućnosti, boša i s pištoljem u ruci, osjećajući hladnoću u nogama i, vrlo brzo, neugodno pulsiranje krvi u venama. Previše pušim, pomislila je glupo, stavljajući na srce ruku u kojoj je stiskala Derringer. Otići odavde što brže ili doznati što se događa u Dvorani dvanaest... Zadnja je mogućnost pretpostavljala neugodan put od šest ili sedam minuta kroz praznu zgradu. Kad bi barem sreła čuvara tog krila: mladog zaprisegnutog stražara koji ju je, kad bi je zatekao u atelijeru, pozivao na kavu iz automata i šalio se na račun ljepote njezinih nogu, tvrdeći da su najljepši izložak u muzeju.

K vragu, pomisli kad je sve razmotrila. Ona, Julia, već je ubijala gusare. Ako je ubojica ovdje, to je dobra prilika, možda i jedina, da se nade oči u oči s njim i vidi mu lice. Napokon, on se micao; dok je ona, oprezna mačka, budno pazila krajičkom oka i držala u ruci pola lulograma kromiranog metala, sedefa i olova zahvaljujući kojem su se, na maloj udaljenosti, savršeno mogle promijeniti uloge u toj jedinstvenoj lovačkoj partiji.

Julia je bila čvrsta kova i, što je još bitnije, to je znala. U polumraku je širila nosnice, kao da pokušava nanjušiti .

odakle prijeti opasnost. Stisne zube i prizove u pomoć

294

bijes, misleći na Alvara i Menchu, odlučivši da neće biti prestrašena marioneta na šahovskoj ploči, nego žena spremna prvom prilikom uzvratiti oko za oko, zub za zub. Tko god bio, ako ju je htio susresti, to će i učiniti. U Dvorani dvanaest ili u pahlu. Tako joj Kristovih rana.

Otvori vrata koja su, kako je i pretpostavljala, bila othljučana. Noćni je čuvar zacijelo bio daleko jer je vladala potpuna tišina. Prode kroz dio u kojem su vladale uznemirujuće sjene mramornih lupova koji su je gledali praznim i nepomičnim očima. Potom kroz dvoranu srednjovjekovnih slika u kojoj je tek ponegdje uspjela, među mračnim sjenama što su nastajale na zidovima, razabrati poneki ugašen odraz pozlate i zlatnih listića. Na kraju tog dugog hodnika, s lijeve strane, razabere uske stepenice koje su vodile u dvorane starih Flamanaca, među kojima je bila i ona s brojem dvanaest.

Zastane na trenutak na prvoj stubi, pažljivo promatrajući ima li koga. Na tom je dijelu krov bio nešto niži pa se bolje vidjelo. U plavičastom su se polumraku boje na slikama pretvarale u chiaroscuro. tako je vidjela, u mraku gotovo neprepoznatljivo, Van der Weydenovo Spuštanje Krista sa kr-ža, koje se u irealnoj tami doimalo neobično veličanstvenim, jer su se vidjele samo najsvjetlije boje, kojima je bio naslikan Kristov lik i majčino očajno lice i njezina ruka koja je pala usporedno s beživotnim sinom.

Nije bilo nikoga, osim ljudi na slikama, koji kao da su, većinom skriveni tamom, snivali dugi san. Ne vjerujući prividnom miru, impresionirana prisutnošću toliluh slika, djela slikara koji su umrli prije nekoliko stotina godina, koje kao da su je pozorno motrile iz svojih starih okvira na zidovima, Julia stigne do praga Dvorane dvanaest. Uzaludno je pokušavala proa tati slinu, grlo joj je bilo suho.

Pogleda još jednom iza leđa, ne primjećujući ništa sumnjivo pa, osjećajući napetost koja joj se grčila u miši

295

ćima i čeljusti, duboko udahne i zakorači u dvoranu onako kako je vidjela na filmu: s prstom na otkopcu pištolja koji je stiskala objema rukama, nišaneći u sjene.

Ni ondje nije bilo nikoga i Julia osjeti beskrajno, opojno olalešanje. Najprije, skrivenu polumrakom, ugleda genijalnu moru Vrta užitka, koja je zauzimala najveći dio zida. Nasloni se na sliku nasuprot, a njezin dah zamagli staklo koje je pokrivalo Durerov Autoportret. Nadlanicom obriše znojno čelo i krene prema trećem zidu, onom u dnu. ~ Kako mu se približavala, profilirali su se obrisi i najsvjetliji tonovi Brueghelove slike. Ta ju je slika, koju je mogla prepoznati iako je mrak zahlonio većinu pojedinosti, uvijek posebno očaravala. Tragični naglasak koji je do zadnjeg poteza lustom inspirirao slikara, izražajnost brojnih figura koje su podrhtavale u samrtnom, neumoljivom hropcu, brojni prizori koji su se uklapali u jezovitu cjelinu, dugo su poticali njezinu maštu. Obasjani slabom plavom svjetlošću sa stropa, isticali su se kosturi koji hrpimice niču iz utrobe zemlje poput osvetničkog vjetra koji ruši sve pred sobom. Daleki požari koji gutaju crne ruševine na obzoru, Tantalovi kotači koji se okreću u daljini na vrhu motlu, uz kostur koji, podižući mač, kažnjava krivca koji, zavezanih očiju, hlečeći moli... A u prvom planu, kralj zatečen usred svetkovine, ljubavnici koji ne znaju da je došao kraj, nasmiješena lubanja koja udara u talambase Sudnjeg dana, vitez koji, skrhan od straha, još ima dovoljno hrabrosti za častan potez i pobunu, vadi mač spreman skupo prodati svoju kožu u zadnjoj beznadnoj borbi...

Ondje, na dnu slilee, stajala je kartica. Zataknuta između slike i okvira. Točno iznad pozlaćene pločice na kojoj su, Julia je nagađala jer nije vidjela pročitati, zlokobne dvije riječi označavale naslov slike: Pobjeda smrti.

296

Kad je izišla na ulicu, pljuštalo je kao iz kabla. Sjaj žućkastih svjetiljlu osvijetljavao je mlaz vode koja je poput potoka otjecala u mrak, udarajući po pločniku. Lokve su se rasprskavale u beskrajnom nizu veliluh blatnih rupa, a u njima se lomio odraz grada u žalosnom smjenjivanju svjetla i sjene.

Julia podigne glavu i dopusti da joj kiša slobodno teče niz kosu i obraze. Jagodice i usne otvrdnule su joj od hladnoće, a mokra kosa udarala ju je po licu. Zakopča ovratnik kišnog ogrtača, hodajući između živice i kamenih klupa, ne obazirući se na kišu i vlagu koja joj je prodirala u cipele. Pred očima su joj se još smjenjivali Brueghelovi prizori dok su je zasljepljivali automobili koji su prolazili ulicom svojim svjetlima izrezujući u zraku zlatne kišne čunjeve i osvijetljavajući povremeno djevojčinu siluetu koja se pretvarala u duge sjene što su se umnažale u odrazima na tlu. Pred njezinim očima, među svim tim svjetlima koja su je okruživala, treperila je zapanjujuća srednjovjekovna tragedija. A u njoj je, u muškarcima i ženama na koje se obrušila lavina pobjedničkih kostura koji su nicali iz zemlje, Julia savršeno dobro prepoznala osobe s druge slike: Rogera d'Arrasa, Ferdinanda Altenhoffena, Béatrice Burgundsku... U drugom planu čak i pognutu glavu i rezignirani pogled starog Pietera Van Huysa. Sve se sprežalo u tom strašnom i konačnom prizoru u kojem će, bez obzira na sreću posljednje kocke koja se kotrljala po zemlji, stati ljepota i ružnoća, ljubav i mržnja, dobro i zlo, pokušaj i odustajanje. Julia je prepoznala i samu sebe u zrcalu koje je nemilosrdno vjerno prikazivalo otvaranje Sedmog pečata Apokalipse. Ona je bila djevojka ledima okrenuta prizoru, potpuno u svojim iluzijama, zaglušena glazbom lutnje koju je svirala nasmiješena lubanja. U tom sumornom krajoliku više nije bilo mjesta gusarima i skrivenu blagu, sve su Zvončice bile na ko

297

ljenima, trzajući se među gomilama kostura, Pepeljuga i Snjeguljica mirisale su na sumpor izbuljivši oči od straha, a ni olovni vojnik, ni Sveti Juraj leojega je zmaj zaboravio, ni Roger d'Arras s napola isukanim mačem, više ih nisu mogli spasiti. Već su ionako teškom mukom i uzaludno, u zadnjem časnom pokušaju, nastojali udariti mačem u prazno prije nego što su im, kao i svima ostalima, ruke svezane uz gole kosti Smrti koja ih je vukla u svoj mrtvačlu ples.

Automobilska su svjetla obasjala telefonsku govornicu. Julia je ušla i potražila u torbi nekoliko kovanica, krećući se kao u snu. Mehaničlu je okrenula Cesarov i Munozov broj dok joj je s mokre kose voda kapala na slušalicu, ali odgovora nije bilo. Spustila je slušalicu, naslonivši glavu na stahlo govornice, i stavila u usta, koja od hladnoće nije osjećala, vlažnu cigaretu. Zatvorenih je očiju dopustila da je dim potpuno obavije, a kad joj je žar počeo peći prste, ispustila je opušak na pod. Kiša je monotono odzvanjala po aluminijskom krovu, ali Julia se ni tu nije osjećala na sigurnom. Bilo je to, znala je, čuteći beskrajni umor, samo nesigurno odmorište koje je nije štitilo od hladnoće, odraza i sjena što su je okruživali.

Nije znala koliko je vremena provela u kabini. Ali je u jednom trenutku opet ubacila kovanice i okrenula broj, ovaj put Munozov. Kad je začula glas igrača šaha, Juliji se učinilo da polako dolazi k sebi, baš kao da se vratila, što je zapravo i bilo točno, s dugog puta. Puta kroz vrijeme i samu sebe. Objasnila je što se događa, sa svakom izgovorenom riječi osjećajući sve veći mir. Munoz je pitao što piše na kartici i ona mu je odgovorila: L x P, lovac jede pješalea. S druge strane telefonske linije nastupila je tišina, a zatim ju je Munoz, čudnim tonom koji nikad kod

298
njega nije čula, upitao gdje je. Kad mu je odgovorila, šahist ju je zamolio da se ne miče. Doći će što prije.

Petnaest minuta poslije, kraj telefonske se govornice zaustavi taksi iz kojega je Munoz, otvorivši vrata, pozove unutra. Julia istrči na kišu i uskoči u taksi. Dok je automobil kretao, igrač šaha skine s nje mokri ogrtač i ogrne je svojim.

- Što se događa? - upita djevojka, drhteći od zime. - Uskoro ćete doznati.

- Što znači to da lovac jede pješaka?

Svjetlucave iskre vanjskih svjetala osvjetljavale su namršteno šahistovo lice.

- Znači - reče - da je crna dama spremna pojesti još jednu figuru.

Julia zbunjeno zatrepće. Ledenim rukama uhvati Munozovu ruku i uznemireno ga pogleda.

- Moramo obavijestiti Cesara.

- Još ima vremena - odgovori igrač. - Kamo idemo?

- Pecati s hridi na Haribdi. S dva H.

Kad se taksi zaustavio ispred šahovskog hluba još je pljuštalo. Munoz otvori vrata ne ispuštajući Julijinu ruku.

- Dodite - rekao je.

Poslušno ga je slijedila. Uspeli su se stubištem, sve do predvorja. Za stolovima je još bilo nekoliko šahista, ali Cifuentesa, direktora, nije nigdje bilo. Munoz odvede Juliu ravno u knjižnicu. Ondje je, među pokalima i diplomama, na policama zaštićenim staklenim vratima, stajalo nekoliko stotina knjiga. Igrač pusti Julijinu ruku i otvori jednu vitrinu, uzimajući debelu knjigu uvezanu u platno. Na hrptu je, ispisano zlatnim slovima potamnjelim od uporabe, zapanjena Julia mogla pročitati:

299

Šahovski tjednik. Četvrto tromje, sečje. Godina je bila nečitka.

Munoz stavi knjigu na stol i prelista nekoliko požutjelih stranica, otisnutih na lošem papiru. Šahovslu problemi, analize partija, obavijesti o turnirima, stare fotografije nasmiješenih igrača u bijelim košuljama i odijelima s kravatom, ošišanih po ondašnjoj modi. Zastao je na dvostrukoj stranici s fotografijama.

- Dobro ih pogledajte - reče Juliji.

Djevojka se nagne nad fotografije. Bile su loše kvalitete i na svima su pozirale skupine šahista. Neki su držali pokale ili diplome. Pročita naslov stranice: II. NACIONALNI TURNIR JOSE RAUL CAPABLANCA. Zbunjeno pogleda Munoz.

- Ne razumijem - promrmlja.

Igrač šaha prstom pokaže jednu fotografiju. Bila je to skupina mladića, među kojima su dvojica držali pokale. Ostala četvorica svečano su gledala u objektiv. Ispod fotografije je pisalo: FINALISTI JUNIORSKOG TURNIRA.

- Prepoznajete li nekog? - upita Munoz.

Julia prouči lica. Jedno po jedno. Samo je na onom koji je stajao zadnji s desna otkrila poznate crte. Bio je to mladić od kojih petnaest - šesnaest godina, kose začesljane prema natrag, u sakou, s kravatom i crnim florom na lijevom rukavu. Gledao je u kameru mirnim, inteligentnim očima u kojima je Julia, leako joj se činilo, pročitala izazov. Onda ga je prepoznala. Ruka joj je drhtala dok je upirala prstom u njega, a kad je pogledala šahista, on joj je kimnuo glavom.

- Da - rekao je Munoz. - To je nevidljivi igrač.

300

XIV.

Salonske ra.~prave

»- Našao sam ga jer sam ga tražio.

- Molim?... Zar ste se nadali da ćete ga pronaći? - Mislio sam da to nije nemoguće.«

A. Conan Doyle

Stubišna je rasvjeta bila pokvarena pa su se penjali u mraku. Munoz je išao naprijed, pridržavajući se ru

kom za ogradu, a kad su stigli do odmorišta, zastali su u tišini, osluškujući. S druge strane vrata nisu čuli nikakav šum, samo se na pragu iscertavao trag svjetla. Julia nije mogla u mraku vidjeti lice svog pratioca, ali je znala da je Munoz gleda.

- Sad više ne možemo natrag - rehla je, odgovarajući na nepostavljeno pitanje, a kao jedini odgovor začula je mirno šahistovo disanje. Zatim pipkajući potraži zvonce i pritisne ga jednom. S druge se strane zvonjava raspršila kao dalelu odjek u dugom hodniku.

Poslije nekoliko trenutaka, začuli su korake koji su se polako približavali. Šum je na trenutak prestao, a zatim se ponovno začuo, polaganiji i bliži, sve dok se nije potpuno zaustavio. Brava se okretala cijelu vječnost i na kraju su se otvorila vrata kroz koja ih je na trenutale zaslijepilo svjetlo. Julia ugleda poznatu siluetu koja se ocrtavala u kontrastu svjetlu, razmišljajući istodobno kako zapravo ne želi tu pobjedu.

301

Odmaknuo se kako bi mogli proći. Nije se činilo da mu neočekivani posjet smeta, samo je pokazivao malo pristojnog čuđenja, čiji je jedini pokazatelj bio zbunjeni osmijeh koji je Julia primijetila na njegovim usnama dok je zatvarao vrata za njima. Na vješalici, teškom eduardijanskom komadu namještaja od orahovine i bronce, još su se cijedili kišni ogrtač, šešir i kišobran.

Odveo ih je u salon, dugim hodnikom visoka stropa ukrašenog kvadratnim udubinama, na čijim je zidovima visila mala galerija seviljanskih pejzažista iz 19. stoljeća. Dok ih je vodio kraj slika, okrećući se povremeno prema njima gestom pažljiva domaćina, Julia je uzaludno pokušavala u njemu pronaći nešto što bi otkrivalo trag druge osobe za koju je sada znala da se negdje skriva, poput duha koji lebdi među njima i čiju prisutnost, što god se poslije dogodilo, više nikada neće moći ignorirati. Ipak, unatoč svemu, premda je razum prodirao do najskrivenijih kutaka njezine sumnje, iako su se činjenice pohlapale i dobivale čiste i jasne obrise, iscertavajući na prizorima Partije šaha trag, ucertan svjetlom i sjenom, druge tragedije, ili drugih tragedija, koje će nadvladati onu koju simbolizira flamanska slika... Unatoč svemu tome, i oštrom osjećaju boli leđa je, malo pomalo, u njoj zamjenjivala početnu zapanjenost, Julia još nije mogla mrziti čovjeka koji ih je vodio hodnikom, napola okrenut prema njoj brižnom ljubaznošću, otmjen čak i u intimi vlastita doma, u modrom svilenom kućnom ogrtaču koji je nosio preko savršeno skrojjenih hlača i s rupcem zavezanim ispod poluotvorenog ovratnika košulje; kose blago nakovršane na zatiljku i sljepoočnicama, izvijenih obrva koje su odavale hladnoću starog dandyja koju je, pred Julijom, uvijek ublažavao, kao i u ovom trenutku, nježan osmijeh pun blage tuge što se ocrtavao na rubovima antikvarovih tankih, blijedih usnica.

302

Nitko nije progovorio dok nisu došli u salon, prostranu sobu u kojoj su, ispod visokog stropa ukrašenoga hlasičnim prizorima - Juliji je uvijek najdraži, sve do večeras, bio Hektor sa sjajnom kacigom dok se opršta od Andromahe i svoga sina - i među zidovima prekrivenim tapiserijama i slikama, bile najvrednije antikvarove stvari: one koje je cijeloga života birao za sebe, ne želeći ih prodati koju god mu cijenu za njih nudili. Julia ih je poznavala tako dobro kao da su njezine, bile su joj mnogo bliskije i od onih koje je pamtila iz doma svojih roditelja ili onih koje je imala u svom stanu: kanape iz Empirea presvučen svilom na koji Munoz, lica ogrubjela od kamene ozbiljnosti i s rukama u džepu ogrtača, još nije odlučio sjesti unatoč tome što mu je Cesar to ponudio pokretom ruke; Steinerova brončana figurica učitelja mačevanja koji gordo visoko drži svoj mač, uzdignute ponosne bradice, dominirala je prostorijom sa svog postolja na holandskom pisaćem stolu s kraja 18. stoljeća, na kojemu je Cesar pisao pisma otkako je Julia znala za sebe; kutna vitrina George IV u kojoj je bila izložena lijepa zbirka tolearenih srebrnih predmeta koje je antikvar sam laštio jednom na mjesec; glavne slike, Božji izabranici, njegove najmilije: Mlada dama pripisana Lorenzu Lottu, prekrasno Navještenje Juana de Sorede, hladnokrvni Mars Luke Giordana, sjetni Sutton Thomasa Gainsborougha... Kolekcija engleskoga porculana, tepisi i tapiserije, lepeze; predmeti kojih je povijest Cesar brižno razdvajao, iscrpljujući do savršenstva stilove, podrijetlo, genealogiju, u tako osobnoj privatnoj zbirci, toliko u shladu s njegovim ukusom i izgledom da se činilo kako je svaki od tih predmeta njegov odraz. Samo je nedostajao mali Bustellijev porculanslu trio likova iz Comedie dell Arte: Lucinda, Octavio i Scaramouche, koji su bili u trgovini u prizemlju zgrade u svojoj staklenoj kutiji.

303

Munoz je ostao stajati, prividno miran, iako je nešto na njemu, možda položaj u kojem su mu stajala stopala na tepihu ili način na koji je odvajao laktove od tijela držeći ruke u džepovima ogrtača, pokazivalo da je na oprezu, spreman suočiti se s neočekivanim. S druge strane, Cesar ga je gledao nepristrano i ljubavno i tek bi ponekad okrenuo pogled prema Juliji, kao da je ona u vlastitom domu i

kao da je Munoz ovdje, na kraju krajeva, jedini stranac koji mora objasniti zašto se pojavio tako kasno. Julia je Cesara poznavala kao vlastiti džep - odmah se u sebi i ispravi: do večeras je mislila da ga zna kao vlastiti džep - i znala je da je antikvar, čim je otvorio vrata, shvatio da njihov dolazak nije tek običan posjet trećem prijatelju u pustolovini. Ispod prijateljske blagosti, u načinu na koji se osmjehivao i, još izravnije, u onom nedužnom izrazu bistrih plavih očiju, djevojka je prepoznala oprezno iščeluvanje, znatiželjno i donehle radoznalo. Isto ono s kojim je, držeći je na koljenima prije mnogo godina, čekao da Julia izgovori čarobne riječi, odgovore na dječje zagonetke koje je toliko voljela i koje joj je antikvar postavljao: Zlatu je slično, srebro nije... Ili: Ujutro ide na četiri noge, u podne na dvije, navečer na tri... I najljepša od svih: Pravi ljubavnik zna ime svoje dame i boju njezine haljine...

Pa ipak, Cesar je i dalje gledao Munozu. U toj čudnoj noći, pod prigušenim svjetlom engleske svjetiljke koja je, nalik na tiskarslu stroj pod sjenilom od pergamenta, bacala sjenu na predmete koji su ih okruživali, antikvarove oči nisu često skretale prema djevojci. Ne zato što bi bježao od njezina pogleda, jer bi ga, kad bi se s njim susreo, izdržao, makar nakratko, iskreno i izravno, kao da među njima nema tajni. Činilo se da je, čim Munoz kaže što želi reći i ode, na sve što će se dogoditi između njih, između Cesara i Julije, već imao spreman točan, uvjerljiv,

304

logičan i konačan odgovor. Možda veliku odgovor na sva pitanja koja je ikad postavila u životu. No, bilo je prekasno i prvi put u životu Julia nije željela slušati. Njezinoj je znatiželji udovoljeno pred Pobjedom smrti, Brueghela starijeg. I više nije trebala nikoga, pa ni njega. Sve se to dogodilo prije nego što je Munoz otvorio staru šahovsku knjigu i pokazao jednu od fotografija. Pa tako ništa nije imalo veze s njegovom prisutnošću večeras u Cesarovu stanu. Pokretala ju je puka znatiželja. Estetska, kako bi rekao sam César. Morala je biti tu. Istodobno i sudionica i kor, glumica i publika u najfascinantnijoj Idasičnoj tragediji - svi su bili tu: Edip, Orest, Medeja i ostali stari dobri prijatelji - koju nikada nitko nije odigrao pred njezinim očima. Napokon, predstava je bila u njezinu čast.

Sve je bilo nestvarno. toliko nestvarno da se Julia, paleći cigaretu, bacila na kanape i prekrizila noge, naslanjajući se nadlakticom na naslon. Ispred nje su stajala dvojica muškarca, komponirajući prizor sličan onome s nestale slike. Munoz s lijeva, stojeći na rubu antiknog pakistanskog tepiha na kojem su od starosti isprane boje samo isticale njegovu ružičasto-žučkastu ljepotu. Igrač šaha - sad su to obojica, razmišljala je djevojka osjećajući nastrano zadovoljstvo - nije slunuo ogrtač i gledao je antikvara lagano nagnuvši glavu, onim holmesovskim pogledom koji mu je davao posebno dostojanstvo i u kojemu je veliku ulogu igrao izraz umornih očiju zaokupljenih fizičkim proučavanjem protivnika. No, Munoz nije gledao Cesara samopouzdanim pogledom pobjednika. Ali u njegovu pogledu nije bilo ni neprijateljstva, pa ni sumnjičavosti koju bi svatko opravdao, s obzirom na okolnosti. Osjećala se napetost u njegovu pogledu i u načinu na koji su mu se ocrtavali mišići na mršavoj čeljusti, ali uzrok tomu, po Julijinu sudu, bio je način na koji je šahist proučavao stvarni izgled neprijatelja poslije tako dugotraj

305

ne borbe protiv njegova idealnog izgleda. Nedvojbeno je ponovno proučavao stare pogreške, rekonstruirao poteze i procjenjivao namjere. Bio je to tvrdoglav i odsutan pogled osobe koju je, kad je sjajnim manevrima privela partiju kraju, zanimalo samo to kako mu je, dovraga, protivnik mogao neprimjetno ukrasti zaboravljenog pješaka u nekom nebitnom polju.

Cesar je stajao s desna, a sa srebrnom kosom u svilenom haljetku, izgledao je kao jedan od elegantnih likova iz komedija s početka stoljeća: miran i otmjen, siguran u sebe, svjestan činjenice da je tepih na kojem stoji sugovornik star dvjesto godina i da je njegov. Julia je primijetila kako je jednu ruku gurnuo u džep, izvukao kutiju cigareta sa zlatnim filterom i stavio jednu u bjelokosni usnik. Prizor je bio preneobičan da ga ne bi dobro zapamtila: pozornica ukrašena antikvitetima tamnih tonova i prigušenih odraza, strop prekriven vitkim hlasičnim figurama, stari otmjeni dandy dvosmislena izgleda i tužni mršavi čovjek u zgužvanom ogrtaču, jedan nasuprot drugome šutke se promatraju, kao da očekuju da će netko, možda šaptač skriven u jednom od stilsluh komada namještaja, napraviti prvi korak i započeti zadnji čin. Julia je predviđala, otkako je otkrila poznato lice mladića koji je gledao u kameru svom ozbiljnošću svojih petnaest ili šesnaest godina, da će predstava više ili manje teći ovako. Bilo je to poput onih čudnih osjećaja koje nazivaju de jic vu. Već je znala kraj kojemu je samo nedostajao majordom u prugastom prsluku koji će najaviti večeru pa da se sve pretvori u grotesku. Gledala je svoja dva omiljena lika i prinijela cigaretu usnama, pokušavajući zapamtiti prizor. Cesarov je kanape bio udoban, pomislila je u međuvremenu, stvoren za ljenčarenje. Niti jedno joj gledalište ne bi ponudilo prihladnije mjesto. Da. Opet su joj s lakoćom navirila sjećanja i to nedavna. Već je vidjela taj scenarij. Bilo je to

prije samo nekoliko sati, u Dvorani dvanaest u Pradu. Bruegelova slika, ono udaranje talambasa u pozadini razornog neizbježnog vjetra koji briše sve do zadnje vlati trave na zemlji, i pretvarajući sve u jednu jedinstvenu, konačnu piruetu, uza zaglušan grohot nekog pijanog boga koji uživa u svom olimpskom pijančevanju iza pocrnjelih brda, iza ruševina koje se puše i golemog ognja. To je, na svoj način, možda tankoćutnije i s više nijansi, zatvoreniji i tajnovitiji od brutalnoga Brueghela, ali s istom namjerom, prilezao i drugi Flamanac, Pieter Van Huys, stari majstor s ostenburškog dvora. Napokon, sve su slike slika iste slike, baš leao što su i sva zrcala odrazi istog odraza, leao što su i sve smrti smrt iste Smrti:

»Sve je fahourka ploča na kojoj se smjenjuju noći i dani i na kojoj se Sudbina igra s ljudima kao s figurama. «

Promrmljala je navod ne izgovarajući riječi, gledajući Cesara i Munozu. Sve je bilo kako treba, predstava je mogla početi. Zvonite za početak, molim. Žućkasta svjetlost engleske svjetiljke stvarala je stožastu zraku koja je obasjavala oba sudionika. Antikvar lagano nagne glavu i zapali cigaretu, dok je Julia svoju držala među usnama. Kao da je to bio znak za početak dijaloga, Munoz polako kimne, iako nitko još nije izgovorio ni riječi. Zatim reče:

- Nadam se, Cesar, da pri ruci imate šahovsku ploču. Nije baš sjajno, prizna djevojka. A ni prihladno. Domišljati bi scenarist nedvojbeno znao pronaći i staviti Munozu u usta neku bolju rečenicu; ali, pomisli razočarano, autor tragikomedije bio je, napokon, jednaleo prosječan kao i svijet koji je sam stvorio. Nije mogla očeluvati da će jedna rečenica nadrastiti nadarenost, glupost ili nastranost svog autora.

307

- Mislim da nam ploča nije potrebna - odgovori Cesar, što je popravilo dijalog. Ne zbog riječi koje je izgovorio, jer ni one nisu bile savršene, nego zbog prikladnog tona, posebno zbog određene nijanse gađenja koju je antikvar znao utisnuti u rečenicu. Bilo je to potpuno u shladu s njegovim karakterom, leao da je sve promatrao iz svojeg vrtnog stoka, jednoga od onih željeznih, obojenih u bijelo, s jako suhim martinijem u ruci i, moglo bi se reći, iz daljine gledajući sve što se događa. Cesarove dekadentne poze bile su rafinirane baš kao i njegova homoseksualnost ili nastxanost, a Julia, koja ga je zbog toga voljela, znala je cijeniti vrijednost tog strogog držanja, tako savršenog u svojim nijansama, da je zadivljeno sjedila na kanapeu promatrajući antikvara kroz spirale dima. Jer, u svemu joj je najfascinantnije bilo to što ju je taj čovjek dvadeset godina varao. Ipak, budimo do kraja pravedni, glavni krivac za prevaru nije bio on nego ona sama. Cesar se nije nimalo promijenio: bila Julia toga svjesna ili ne, uvijek je bio - morao je biti - isti. Sad je stajao tu, pred njom, hladnokrvno pušio i - u to je bila posve sigurna nije osjećao ni najmanje griznje savjesti i uznemirenosti zbog anoga što je učinio. Glumio je - pozirao - tako savršeno kao i onda kad je Juliji pričao lijepe priče o ljubavnicima i ratnicima. Svalu se čas mogao pretvoriti u Long John Silvera, Zvončicu, Lagardrea ili Sir Kennetha, čovjeka s leopardom, i djevojka se ne bi ni najmanje začudila. Pa ipak, on je odvuкао Alvara pod tuš i on je ugurao Menchu bocu gina među noge... Julia je polako udisala dim cigarete, stisnutih očiju, kušajući vlastitu gorčinu. Da, on je isti - pomisli - i to je očito, promijenila sam se ja. Zato ga noćas doživljam drukčije, gledam ga drugim očima: vidim gada, lakrdijaša, ubojicu. A ipak sam i dalje ovdje, fascinirana i opet ovisna o njegovim riječima. Za nekoliko će mi sekundi, umjesto karipske pusto

308

lovine, pričati da je sve napravio zbog mene, ili nešto slično. A ja ću ga, kao i uvijek, slušati, jer to nadrašta svaku drugu Cesarovu priču. I u maštovitosti i u stravi.

Povuče ruku s naslona kanapea, nagnuvši se prema naprijed, poluotvorenih usta, potpuno usredotočena na ono što joj se odvija pred očima, spremna ne propustiti ni najsitniju pojedinost prizora. I činilo se da je taj njezin pokret poslužio kao znak za početak dijaloga. Munoz je, ne vadeći ruke iz džepova ogrtača i nagnute glave, gledao Cesara.

- Objasnite mi nešto - rekao je. - Kad crni lovac pojede bijeloga pješaka na a6, bijeli odlučuje maknuti kralja s d4 na e5, otkrivajući šah bijele dame crnom kralju... Kako će odigrati crni?

Antikvarove su oči živnule, kao da se smiju, potpuno izvan nepomičnog ostatka njegovih crta lica.

- Ne znam - odgovorio je poslije nekoliko trenutaka. - Vi ste majstor, dragi moj. To vi znate.

Munoz napravi jedan od svojih neodređenih pokreta rulzom, kao da skida sa sebe majstorsku titulu koju mu je Cesar sad prvi put dao.

- Inzistiram - govorio je polako, razvlačeći riječi. Želim znati vaše cijenjeno mišljenje.

Antikvarove su se usne zarazile smiješkom koji je dosad, naizgled, bio ograničen na oči.

- U tom bih slučaju zaštitio crnoga kralja postavljajući lovca na c4... - gledao je igrača kao da ga ljubazno moli. - Čini li vam se to ispravnim?

- Pojest ću tog lovca - potvrdi Munoz, gotovo grubo. - Bijelim lovцем koji je na d3. A onda ćete mi vi dati šah konjem na d7.

- Ništa ja vama neću dati, prijatelju - antikvar nepomično izdrži pogled. - Ne znam o čemu govorite. A nije ni vrijeme za šarade.

Munoz se namršti, tvrdoglava pogleda.

309

- Dajete mi šah na d7 - ustrajao je. - Pustite priče i obratite pažnju na šah.

- Zašto bih to morao učiniti?

- Jer nemate mnogo izlaza... Ja ću taj šah izbjeći pomičući bijeloga kralja na d6.

Cesar uzdahne kad je to čuo, a plave se oči, koje su se uz slabo svjetlo u sobi u tom trenutku činile neobično svijetlima, gotovo bezbojnima, zaustave na Juliji. Zatim je, stavivši usnik u zube, dvaput spustio glavu, uz blagu grimasu koja je odražavala nezadovoljstvo.

- Onda, jaleo mi je žao - rekao je, a činilo se da se doista opire - moram pojesti drugoga bijeloga konja, onog na b1 - gledao je sugovornika skrušenim pogledom. - Ne mislite da je šteta?

- Da. Posebno s gledišta tog konja... - Munoz je radoznalo grizao donju usnu. - A pojeli biste ga topom ili damom?

- Damom, naravno - činilo se da je Cesar uvrijeđen. - Postoje neka pravila... - nije dovršio rečenicu, zamahnuvši desnom rukom. Blijedom i vitkom rukom na kojoj su se vidjele plavičaste vene i koja je, Julia je sad to znala, mogla jednako prirodno i ubiti, možda započinjući smrtonosni pokret istim elegantnim zamahom kojim je, u ovom trenutku, antikvar prezeo zrak.

Tada se, prvi put otkako su došli u Cesarov stan, Munoz nasmiješi onim osmijehom koji nikada ništa nije značio, neodređenim i dalekim, koji je imao više veze s njegovim neobičnim matematičkim razmišljanjima nego sa stvarnošću koja ga je okruživala.

- Ja bih na vašem mjestu igrao: dama c2, ali to sad nije bitno... - reče tiho. - Volio bih znati kako biste me ubili.

- Nemojte biti nepristojni - odgovori antikvar i činilo se da je iskreno zapanjen. Potom, kao da apelira na šahistovu pristojnost, pokaže rukom prema kanapeu na

310

kojem je sjedila Julia, iako je nije ni pogledao. - Gospodica...

- U ovom trenutku - prokomentira Munoz dok mu je širolu osmijeh lebdio u kutu usnica - gospođica je, pretpostavljam, jednako znatijelna kao i ja. Ali, niste mi odgovorili na pitanje... Biste li se poslužili starom taktikom udarca u grlo ili zatiljak, ili ste za mene čuvali hlasičniji rasplet? Mislim na otrov, bodež ili nešto slično... Kako biste vi tome rekli? - pogleda nakratko prema slikarijama na stropu, tražeći u njima pravu riječ - Ah, da. Nešto venecijanskoga stila.

- Ja bih rekao firentinskoga - ispravi ga Cesar, svojeglav do kraja, iako nije skrivao određeno divljenje. - Ali nisam znao da ste i vi sposobni za takvu vrst ironije.

- I nisam - odgovori igrač. - Nimalo - pogleda Juliu i zatim upre prstom u antikvara -... Evo vam: lovac, koji uživa povjerenje kralja i kraljice. Kad već hoćete izmišljati priče, na engleskom bishop, biskup, spletkar. Velilu vezir, izdajica koji kuje urotu u sjeni jer je, zapravo, prerusena Crna Dama...

- Zanimljiva priča u nastavcima - prokomentira Cesar, rugajući se i spojivši ruke u polagan, tihi pljesak. - Ali niste mi rekli što bi bijeli napravio poslije gubitka konja... Iskreno, sav sam na iglama.

- Lovac d3, šah. I crni gubi partiju.

- Samo taleo? Uznemirili ste me, prijatelju. - Samo tako.

Cesar razmisli o problemu. Zatim izvadi ostatak cigarete iz usnika i odloži ga u pepeljaru, ugasivši lagano žar. - Zanimljivo - reče, podigavši visoko usnik, kao da

podigne prst tražeći kratku stanku. Zatim se polako pomakne, trudeći se da pretjerano ne uznemiri Munozu, i približi se engleskom kartaškom stolu koji je stajao uz kanape, kraj Julije. Okrenuvši srebrni hljučić u bravi ladice od limunova drva, izvuče vrlo stare bjelokosne figure, požutjele i tamne, koje ona nikad dotad nije vidjela.

311

- Zanimljivo - ponovi dok su njegovi tanlu prsti, njegovanih noktiju, slagali figure na ploču. - Situacija, znači, izgleda ovako:

8 7 6 5 4 3 2

- Točno - potvrdi Munoz koji je gledao ploču izdaleka, ne približavajući se. - Bijeli lovac, povlačeći se s c4 na d3, omogućuje dvostrulu šah: bijele dame crnom kralju i samoga lovca crnoj dami. Kralj može

pobjeći samo s a4 na b3 i prepustiti damu sudbini. Bijela kraljica opet će dati šah na c4, tjerajući neprijateljskoga kralja prema dolje, prije nego što bijeli lovac ubije damu.

- Crni će top pojesti tog lovca.

- Da. Ali to nije bitno. Bez dame, crni je gotov. Osim toga: kad ta figura nestane s ploče, igra gubi smisao.

- Možda ste u pravu.

- Jesam. Partiju, ili ono što je od nje ostalo, sad odlučuje bijeli pješak koji je na d5 i koji, kad pojede crnoga pješaka na c6, odlazi do vrha i pretvara se u damu, a nitko ga u tome ne može spriječiti... To će se dogoditi za šest, najviše devet poteza - Munoz gurne ruku u džep i

312

A B C D E F G H

izvuče papir pun bilježaka napisanih olovkom. - Evo, na primjer:

Pd5	x Pc6	Sd7	- fC
Dc4	- e6	Pa5	- a4
De6	x Sf6	Pa4	- a3
Pc3	- c4+	Kb2	- cl
DfG	- c3+	Kcl	- dl
Dc3	x Pa3	Tbl	- cl
Da3	- b3+	Kcl	x Pd2
Pc6	- c7	Pb6	-
Pc7	- c8...	(Crni	

predaj e
partiju)

Antikvar uzme papir s bilješkama i vrlo smireno promotri šahovsku ploču, držeći prazan usnik u zubima. Smijao se kao čovjek koji prihvaća poraz unaprijed zapisan u zvijezdama. Pomicao je figure jednu za drugom sve dole na ploči nije složio konačnu situaciju:

8 7 6 5 4 3 2 1

313

A B C D E F G H

- Priznajem da nema izlaza - rekao je na kraju. Crni gubi.

Munoz podigne pogled s ploče na Cesara.

- Bilo je pogrešno - promrmlja objektivno - pojesti drugoga bijeloga konja.

Antikvar slegne ramenima, ne gubeći osmijeh s lica: - Od određenog trenutka crni više nije mogao birati... Recimo i to da je bio zatočenik vlastita kretanja, svoje prirodne dinamike. Taj je konj zaokruživao igru - Julia na trenutak u Cesarovim očima nasluti bljesak ponosa. Zapravo je gotovo dodirnuo savršenstvo.

- Ne u šahu - reče Munoz suho.

- U šahu?... Najdraži prijatelju - antikvar prezirno pokaže rukom prema figurama. - Ja sam govorio o nečem većem od obične šahovske ploče - plave su oči postale duboke, Icao da je u njima skriveni svijet. - Govorio sam o samom životu, o šezdeset i četiri crne noći i bijela dana o kojima je govorio pjesnik... Ili je možda bilo obratno: bijele noći i crni dani. Ovisi o tome s koje strane igrača ostavimo sliku... S koje ćemo strane, kad već govorimo simboličlu, postaviti zrcalo.

Julia primijeti da je Cesar nije gledao, iako se stalno činilo da, obraćajući se Munozu, govori njoj.

- Kako ste znali da je on? - upitala je šahista i tad se učinilo da je antikvar prvi put iznenađen. Nešto se u njegovu ponašanje iznenada promijenilo, kao da je Julia, prihvativši naglas Munozovu optužbu, prelunula dogovor o šutnji. Time je uhlonila početnu šutnju i osmijeh se pretvorio u podrugljivu gorku grimasu.

- Da - rekao je igraču šaha i to je bilo njegova prva formalna pogreška. - Ispričajte joj kako ste znali da sam ja.

Munoz blago nagne glavu prema Juliji.

324

- Vaš je prijatelj napravio nekoliko pogrešaka... razmišljao je nekoliko sekundi o značenju riječi, a zatim kimne prema antikvaru, možda u znak isprike. - Iako riječ pogreška možda nije prava, jer je cijelo vrijeme znao što radi i koliki je rizik... Paradoksalno, baš ste ga vi prisilili da se oda.

- Ja? Ali nisam imala pojma ni o čemu sve dok... Cesar pomakne glavu. Gotovo dobroćudno, pomisli djevojka, zapanjena svojim osjećajima.

- Naš prijatelj Munoz govori u prenesenom značenju, sunčice.

- Ne zovi me sunčice, molim te - Julia nije prepoznala vlastiti glas, čak se i njoj činio neuobičajeno grubim. - Ne večeras.

Antikvar ju je gledao nekoliko sekundi, pa kimne glavom u znale pristanka.

- Dobro - rekao je, kao da mu je teško nastaviti govoriti. - Munoz pokušava objasniti da mu je tvoja prisutnost u partiji poslužila leao kontrast na temelju kojega je promatrao protivnikove namjere. Naš prijatelj je dobar šahist, ali se pokazalo da je bolje njuškalo nego što sam mislio... Nije kao onaj idiot Feijoo koji vidi opušak u pepeljari i uspijeva zahljučiti da je netko pušio - pogleda Munozu. - Uznemirio ga je potez u kojem je lovac uzeo pješaka umjesto da je dama uzela pješaka. Zar ne?

- Da. Ili je to bio barem jedan od pokazatelja koji su me naveli na sumnju. U četvrtom je potezu crni igrač već propustio priliku pojesti bijelu damu, što bi okrenulo partiju u njegovu korist... Najprije sam mislio da je riječ o igri mačke i miša ili da je Julia toliko bitna za igru da tek poslije može biti pojedena ili ubijena. Ali kad je naš neprijatelj, kad ste vi izabrali potez u kojem lovac uzima pješaka umjesto da dama uzme drugog pješaka na d5, što bi nužno vodilo prema razmjeni dama, shvatio sam da

315

tajanstveni igrač nikad nije imao namjeru pojesti bijelu damu, da će radije izgubiti partiju nego da se to dogodi. A sličnost tog poteza s igrom sa sprejom na sajmu, onim objesnim mogao bih te ubiti ali neću, bila je toliko očita da više nisam ni najmanje sumnjao: prijetnje bijeloj dami bile su varka - pogleda Juliu. - Jer vi u ovoj priči nikada niste bili u stvarnoj opasnosti.

Cesar potvrdno kimne glavom, kao da ono o čemu se ovdje razgovara nije njegovo djelo, nego djelo neke treće osobe za čiju ga sudbinu nije bilo briga.

- Shvatio je - reče - i to da neprijatelj nije kralj nego crna kraljica...

Munoz slegne ramenima, ne vadeći ruke iz džepova. - To nije bilo teško. Odnos s ubojstvima bio je očit: samo figure koje je pojela kraljica označavale su smrt stvarnih osoba. Onda sam se bacio na proučavanje poteza te figure i došao do zanimljivih zahljučaka. Na primjer, njezina se općenito zaštitnička uloga u igri crnoga protezala i na bijelu damu, njezinoga glavnog neprijatelja, koju je štovala kao sveticu... Primijetio sam prostornu blizinu bijelom konju, meni, s obzirom na to da smo u susjednim poljima, gotovo u dobrosusjedskim odnosima, kao i to da je crna dama odlučila odapeti svoju otrovnu strelicu tek poslije, kad više ne bude imala drugog izbora... - sjetno je gledao Cesara. - Bar se tješim da me ne bi ubio s mržnjom nego, možda, s određenom nježnošću i urotničkom simpatijom, s isprikom na usnama i tražeći razumijevanje. Jer, sve to nalaže šahovska igra.

Cesar rukom napravi teatralnu gestu plemića iz 18. stoljeća i pogne čelo, zahvalan na točnosti Munozovih riječi.

- Potpuno ste u pravu - došapne. - Ali, recite... kako ste znali da ste konj a ne lovac?

316

- Zahvaljujući nizu pokazatelja, manjih ili većih. Odlučujuća je bila simbolična uloga lovca kao figure koja uživa kraljevo i kraljičino povjerenje, o kojoj sam prije govorio. Vi ste, Cesar, u tome odigrali izvanrednu ulogu: bijeli lovac prerušen u crnu kraljicu glumi s obje strane šahovnice... I baš vas je ta uloga pobijedila u partiji koju ste, začudo, počeli baš zato: da budete poraženi. A smrtni udarac zadali ste si sami: bijeli lovac jede crnu damu, Julijin prijatelj antikvar vlastitom igrom odaje nevidljivoga igrača, škorpion repom bode samoga sebe... Vjerujte mi da prvi put u životu gledam, i to tako savršeno izvedeno, samoubojstvo na šahovskoj ploči.

- Izvrsno - reče Cesar, a Julia nije znala misli li pritom na Munozovu analizu ili na svoju igru. - Ali, recite mi nešto... U što se pretvara, po vašem sudu, to moje poistovjećivanje s crnom damom i bijelim lovcom?

- Pretpostavljam da bi nam za detaljno objašnjenje trebala cijela noć i da bismo o tome mogli raspravljati još tjednima... Sad mogu govoriti samo o onome što sam vidio na ploči. A vidio sam podvojenju osobu: zlo, mračno i crno, Cesara. Vašu žensku polovicu, sjećate se?... Sami ste jednom tražili analizu: riječ je o osobi koju okolina zarobljava i tlači, koja prkosi uspostavljenim autoritetima, koja utjelovljuje kombinaciju neprijateljskih i homoseksualnih nagona... Sve to skriveno ispod crne oprave Beatrice Burgundske ili, što se pokazalo istim, kraljice u šahu. A nasuprot tome, svjetlo dana, vaša ljubav prema Juliji... Taj drugi dio vas, koji vas jednako boli: muški s određenim nijansama, estetika vašeg viteštva, ono što ste htjeli biti a niste bili. Roger d'Arras, ali ne utjelovljen u bijelom konju ili vitezu, nego u otmjenom bijelom lovcu... Što mislite o tome?

Cesar je bio blijed i nepokretan i prvi put u životu Julia ga je vidjela ukočenog od straha. Zatim je, poslije

317

nekoliko trenutaka koji su, kako se činilo, trajali cijelu vječnost i koje je ispunjalo samo tiktakanje zidnoga sata leoji je bilježio protjecanje tišine, antikvar polako uspio vratiti slabašan osmijeh, ukočivši ga u samom kutku svojih blijedih usana. Ali ovaj put je to bila mahinalna gesta, jednostavan pokušaj suočavanja s nemilosrdnim seciranjem koje mu je Munoz bacio ravno u lice, kao rukavicu.

- Pričaj te mi o tom lovcu - rekao je promuhlim glasom.

- Hoću, kad me molite - sad su Munozove oči živnule, a odlučujući potezi u njima su zapalili grozničavu iskru. Vraćao je protivniku sumnje i nesigurnost s kojima se suočavao pred šahovskom pločom, bila je to njegova profesionalna osveta. A shvativši to, Julia shvati i to da je, u jednom trenutku tijekom partije, šahist počeo vjerovati da je poražen. - Lovac - nastavi Munoz. - Figura koju je najlakše poistovjetiti s homoseksualnošću, koja se kreće dijagonalno i ide u dubinu... Da. Dali ste si veličanstvenu ulogu poistovjetivši se s tim lovcem koji štiti oslabljenu bijelu kraljicu i koji, na kraju, donoseći plemenitu odluku, zadaje smrtni udarac mračnoj strani samoga sebe i, osim toga, daje svojoj obožavanoj bijeloj dami zastrašujuću pouku... Sve sam to shvaćao malo pomalo, sastavljajući sliku. Ali vi ste rešli da ne igrate šah. U početku zbog toga nisam pogađao cilj. A poslije, kad sam već bio siguran, to me zbunilo. Postavljanje igre bilo je predobro za običnog igrača i neshvatljivo za šahovskog amatera... Zapravo, to me još zbunjuje.

- Za sve postoji objašnjenje - odgovori Cesar. - Ali ne želim vas preludati, dragi prijatelju. Nastavite.

- Nemam više mnogo toga za reći. Bar ne tu i ne noćas. Alvara Ortegu ubila je osoba koju je možda poznavao, ali ja nisam dovoljno znao o tome. Ipak, Menchu Roch nikad ne bi otvorila vrata strancu, a pogotovu ne u

318

okolnostima koje je ispričao Max. Vi ste neku večer u kavani rešli da gotovo više nema sumnjivih i to je bilo točno. Pokušao sam situaciju riješiti analitičkim proračunom: Lola Belmonte nije bila moj protivnik, to sam znao kad sam se suočio s njom. A ni njezin muž. S druge strane, don Manuel Belmonte i njegovi čudni glazbeni paradoksi prilično su me namučili... Ali, nije odgovarao predodžbi sumnjivca. Njegove šahovske sposobnosti, nazovimo to tako, nisu bile na razini svega ostalog. Uz to je invalid, što je ishljučivalo napad na Alvara i Menchu... Ni moguća kombinacija stric-nećalunja, ako uzmemo u obzir pojavu svjetlokose žene u kabanici, nije prošla detaljniju analizu: zašto bi krali nešto što je već bilo njihovo?... A što se tiče Montegrifa, provjerio sam neke podatke i znam da o šahu nema pojma. Osim toga, Menchu Roch mu tog jutra nipošto ne bi otvorila.

- Ostao sam samo ja.

- Već znate da ono što ostane, kad se ishljuči nemoguće, koliko god se činilo nevjerovatnim, svakako mora biti točno.

- Sjećam se, dragi moj. I čestitam. Drago mi je što se nisam prevario.

- Zbog toga ste me izabrali, zar ne?... Znali ste da ću dobiti partiju. Željeli ste biti poraženi.

Popustljivim izrazom lica, Cesar pokaže da to nije bitno.

- Zapravo sam se nadao. Zatražio sam uslugu od vas jer je Julia trebala nekoga tko bi je držao za ruku prilikom silaska u pakao... Jer sam se ja ovaj put morao pozabaviti ulogom Vraga. Dajem ti suputnika. A to sam i učinio.

Djevojčine su oči bljesnule kad je začula te riječi. Njezin je glas zvučao metalno:

- Nisi se igrao Vraga, igrao si se Boga. Boga koji dijeli dobro i zlo, život i smrt.

319

Igrao sam za tebe, Julia.

Lažeš. Igrao si za sebe. Ja sam bila izgovor i to je sve.

Antikvar napući usne, kao da prigovara.

- Ništa ne razumiješ, zlato. Ali to sad više nije bitno... Pogledaj se u kojegod zrcalo i možda ćeš mi dati za pravo.

- Nosite se i ti i ta tvoja zrcala.

Gledao ju je s iskrenim bolom, kao pas ili dijete koje nepravedno tuku. Nijemi prosvjed, prepun apsurdne vjernosti, gasio se u plavim očima u kojima je na kraju ostao samo neobično vlažan odsutan pogled, uperen u prazno. Antikvar ponovno polako pomakne glavu i opet pogleda Munozu.

- Još mi - rekao je, a činilo se da mu je teško ponovno progovoriti tonom kojim je cijelo vrijeme razgovarao sa šahistom - niste ništa rešli o tome kako ste povezali teoriju s činjenicama... Zašto ste s Juliom došli k meni noćas, a ne jučer, na primjer?

- Jer jučer još niste drugi put odbili pojesti bijelu damu... A i zato što sve do večeras nisam našao što sam tražio: ukoričene šahovske časopise iz četvrtog tromjesečja 1945. U jednom od njih je fotografija finalista juniorskog šahovskog turnira. Vi ste na slici, Cesar. A vaše ime i prezimena na sljedećoj

stranici. Čudi me što se ne pojavljujete kao pobjednik... A zbunjuje me i to što vam se poslije gubi svalu trag kao šahistu. Nikada više javno niste odigrali niti jednu partiju.

- Nešto ne razumijem - reče Julia. - Ili, točnije, još nešto ne razumijem u svom tom ludilu... Poznajem te otkad znam za sebe, Cesar. Odrasla sam kraj tebe i mislila sam da znam baš sve o tebi. Ali nikada nisi govorio o šahu. Nikad. Zašto?

- To je duga priča.

- Imamo vremena - reče Munoz.

320

Bila je to zadnja partija na turniru. Finalna partija u kojoj su o pobjedniku odlučivali pješaci i lovci. Na ploči je ostalo malo figura. Nasuprot podiju na kojem su se sučeljivali finalisti, nekoliko je gledatelja pratilo poteze koje je sudac bilježio na ploči obješenoj na zid, kraj Caudilloval portreta i kalendara na kojem je pisalo 12. listopada 1945., na stolu na kojem je blistao srebrni pehar namijenjen pobjedniku.

Mladić u sivom sakou nesvjesno dodirne čvor kravate i očajničkim pogledom pogleda svoje crne figure. Metodična, besprijeekorna igra protivnikova zbunjivala ga je u posljednjim potezima. Nije bijeli igrao tako sjajno, nego je svoj polagani napredak gradio na čvrstoj početnoj obrani, na igri u kojoj su mu prednost donosili strpljivost i iskorištavanje uzastopnih protivnikovih pogrešaka. Igra bez mašte, bez rizika, ali koja je baš zato uništavala svaki pokušaj napada na kralja crnih figura koje se, sad već desetkovane i razbacane po ploči, više nisu mogle ni zaštititi ni postaviti zapreke napredovanju bijelih pješaka leoji su, naizmjenice, išli prema točlu na kojoj će se pretvoriti u damu.

Oči mladića u sivom sakou bile su mutne od umora i srama. Pomisao da je mogao dobiti partiju, da je njegova igra bolja, hrabrija i sjajnija od protivnikove nije ga mogla utješiti u neizbježnom porazu. Mašta njegovih petnaest godina, bujna i vatrena, ekstremna osjetljivost njegova duha i lucidnost razmišljanja, čak i užitak, gotovo fizički, koji je osjećao dodirujući figure od lakirana drva, dok ih je elegantno pomicao po ploči, gradeći nad bijelim i crnim poljima tankočutan zaplet koji je odisao gotovo savršenom ljepotom i shladom, sad su bili sterilni pa i uprljani prostačkim zadovoljstvom, prezirom koji se primjećivao

1 španj. voda, šef, poglavar; uvijek se upotrebljavalo kao nadimak za generala Franca

321

na pobjedničkom licu protivnika: svojevrsnog bljedunjavog prostaka malih očiju i vulgarnih crta, čija je jedina zasluga u usponu do pobjede bila njegovo oprezno čeeanje, poput pauka u sredini mreže. Njegovo strašno kukavištvo.

Znači, šah je i to, pomisli mladić koji je igrao s crnim figurama. On je, na kraju svega, ponajviše poniženje pri nezasluženom porazu, dok nagrada ide onom koji nije ništa riskirao. To je osjećao tada, ispred šahovske ploče koja nije predstavljala samo glupu igru različitih položaja nego i zrcalo samog života, od krvi i mesa, života i smrti, junaštva i žrtve. Baš kao i oholi francuski vitezovi kod Crecyja2, koje su u uzaludnom trenutku slave porazili velšlu strijeki engleskoga kralja, mladić je gledao kako njegovi konji i lovci, u hrabrim i dubokim napadima, prekrasnim potezima, blistavim poput udarca mačem, jedan za drugim padaju u junačkim ali uzaludnim pokušajima napada na flegmatičnu nepomičnost protivnika. Bijeli kralj, ta mrska figura zaštićena neprobojnim zidom plebejskih pješaka, iz daljine je, s prezirom jednakim onom koji se odražavao na licu njegova igrača, promatrao zbunjenost i nemoć osamljenoga crnoga kralja, koji nije mogao potražiti pomoć od svojih zadnjih raštrkanih vjernih pješaka koji su, u smrtnom pokušaju spašavanja žive glave, povlačili poteze u beznadnoj borbi.

Na tom nemilosrdnom bojištu hladnih bijelih i crnih kvadrata nije bilo mjesta ni časnom porazu. On je brisao sve, uništavajući pobijedenog, ali i njegovu maštu, njegove snove, njegovo samopoštovanje. Mladić u sivom sakou naslonio je lakat na stol a čelo na dlan ruke, pa zažmirio na trenutak osluškajući kako se zveket oružja polako stišava u dolini natopljenoj sjenama. Nikad više, pomisli.

2 bitka kod Crecy-en-Ponthieua 1346. uzima se kao početak Stogodišnjeg rata između francuskog kralja Filipa VI. i engleskog kralja Eduarda III.

322

Kao što su Gali, kad ih je Rirn pobijedio, odbili izreći ime svog poraza, tako će i on odbiti, za cijeli život, pamtititi ono što je pred njegovim očima pokazala sterilnost slave. Nikad više neće igrati šah. I kad bi bar to mogao izbrisati iz sjećanja, isto onako kako su, poslije smrti faraona, njihova imena uhlesana u spomenike.

Protivnik, sudac i gledatelji čekali su sljedeći potez ~tešleo prikrivajući gadenje jer se kraj previše produljio. Mladić zadnji put pogleda svoga prognanoga kralja i, tužno suosjećajući s njegovom napuštenošću, zahljučujući da mu se može smilovati i omogućiti mu časno samoubojstvo i taleo izbjeći

poniženje da ga opkole kao psa u bijegu, pritisnutog u kut ploče. Zatim pruži prste prema figuri i, beskrajnom nježnošću, polako, sruši pobijedenog kralja, položivši ga s ljubavlju na ogoljela šahovska polja.

323

XV.

Damin kraj

»Moja je začela mnoge grijeha, poput strasti, razmirica, suvišnih riječi - ako ne i laži - u meni samom, u mom protivniku ili u obojici. Šah me poticao na zanemarivanje mojih obveza prema Bogu i ljudima.«

The Harleian Myscellany

Cesar se, kad je završio priču - a govorio je tiho, gledajući u neko neodređeno mjesto u sobi - odsutno na

smiješio, polako se okrećući sve dok mu pogled nije pao na bjelokosne šahovske figure koje su stajale na stolu. Zatim slegne ramenima, kao da je tim pokretom pokazao da nitko ne može izabrati svoju prošlost.

- Nikad mi to nisi pričao - reče Julia, a njezin je glas zvučao kao apsurdna upadica, neumjesna u toj tišini. Cesar nije odmah odgovorio. Svjetiljka zasjenjena pergamentom obasjavala je tek dio njegova lica, ostavljajući drugi u tami. To je isticalo bore oko očiju i usta, naglašavajući antikvarov aristokratslu profil, tanak nos i bradu, nalik na jasnu siluetu s neke stare medalje.

- Teško bih ti govorio o nečemu što nije postojalo promrmlja blago, a njegove se oči, ili možda njihov sjaj ublažen polumrakom, napokon susretu s djevočinim. Četrdeset godina brižno sam nastojao u to povjerovati njegov je osmijeh sad dobio podrugljiv odsjaj, nedvojbeno namijenjen njemu samom. - Nisam više igrao šah, čak ni sam. Nikad.

324

Zapanjena Julia pomakne glavu. Teškom je mukom povjerovala u sve to.

- Ti si bolestan.

Kratak i suh grohot. Svjetlo se sad odbijalo od antikvarovih očiju koje su izgledale poput leda.

- Razočarala si me, sunčice. Barem sam od tebe očekivao da nećeš tražiti laka rješenja - gledao je zamišljeno bjelokosni usnik. - Vjeruj mi da sam razuman. Da nisam, kako bih do tako sitnih pojedinosti uspio razraditi ovu lijepu pripovijest?

- Lijepu? - zaprepašteno ga je pogledala. - Govorimo o Alvaru i Menchu... Lijepa pripovijest, kažeš? - zadrhtala je od jeze i prezira. - Za Boga miloga! O čemu to, dovraga, govoriš?

Antikvar nepomično izdrži pogled, pa se okrene Munozu, kao da traži pomoć.

- Ima neluh... estetsluh strana - reče. - Vrlo originalnih čimbenika koje ne možemo tako površno pojednostavniti. Šahovska ploča nije samo crna i bijela. Ima viših razina s kojih se rnogu promatrati činjenice. Objektivnih razina - gledao ih je s iznenadnom tugom, koja se činila iskrenom. - Nadao sam se da ćete razumjeti.

- Znam što hoćete reći - prokomentira Munoz, a Julia se začuđeno okrene prema njemu. Igrač šaha još je nepomično stajao na sredini salona, s rukama u džepovima zgužvanog ogrtača. U jednom kutu usana pojavi se onaj nejasan, jedva naznačen osmijeh, neobjašnjiv i dalek.

- Znete? - uzvikne Julia. - Koji drek vi znate?! Bijesno stisne šake, susprežući dah koji je u njezinim ušima odzvanjao kao samrtni hropac životinje na kraju dugog života. Ali, Munoz ostane miran, a Julia primijeti kako mu je Cesar uputio miran pogled pun zahvalnosti.

- Nisam pogriješio kad sam vas izabrao - reče antikvar. - I čestitam vam.

325

Munoz nije htio odgovoriti. Samo je pogledao oko sebe, slike, namještaj i predmete u sobi i polako kimnuo glavom, kao da mu oni otkrivaju tajanstvene zahljučke. Na kraju pokretnom brade pokaže prema Juliji.

- Mislim da ima pravo sve znati.

- I vi, dragi moj - napomene Cesar.

- I ja. Iako sam ovdje samo u službi svjedoka.

U njegovim riječima nije bilo ni prijeleora ni prijetnje. Kao da je igrač šaha sačuvao neleu apsurdnu neutralnost. Nemoguću neutralnost, mislila je Julia, jer će se u jednom trenutku, prije ili poslije, iscrpsti riječi i morat će se donijeti odluka. Ipak - zahljučki ošamućena osjećajem nestvarnosti kojega se nije mogla osloboditi - taj se trenutak činio još dalekim.

- Počnimo onda - reče, a kad je začula svoj glas, shvati, osjetivši nedvojbeno olakšanje, da joj se vraća izgubljeni mir. Oštro pogleda Cesara. - Pričaj nam o Alvaru.

Antikvar potvrdno kimne glavom.

- Alvaro - ponovi tiho. - Ali, prije toga moram nešto reći o slici... - iznenada mu se na licu pojavi ljutita grimasa, kao da je zaboravio nešto što nalaže osnovna pristojnost. - Još vas nisam ničim ponudio. To je neoprostivo. Hoćete nešto popiti?

Nitko ne odgovori. Cesar ode do stare hrastove škrinje koja mu je služila kao bar.

- Tu sam sliku prvi put vidio jednoga dana kad sam došao k tebi, Julia. Sjećaš se?... Donijeli su ti je prije nekoliko sati i bila si vesela kao djevojčica. Gledao sam gotovo jedan sat kako je proučavaš do najsitnijih pojedinosti. Objašnjavala si mi kojim ćeš je sve tehnikama, citiram doslovce, pretvoriti u najljepše djelo u svojoj learijeri - dok je govorio, Cesar izabere usku čašu, od skupocjena brušenoga kristala, stavi u nju led te natoči gin i

32G

limunov sok. - Oduševilo me tvoje veselje a, istinu ti govorim, sunčice, i ja sam se veselio - okrene se s čašom u ruci i, kušavši oprezno koktel, napravi zadovoljno lice. - Ali u tom ti trenutku nisam rekao... No, dobro. Zapravo mi je i sad to teško objasniti riječima... Bila si oduševljena ljepotom slike, ravnotežom kompozicije, bojom i svjetlom. I ja sam bio, ali su moji razlozi bili drukčiji. Ta šahovska ploča, igrači nagnuti nad figure, dama koja je čitala kraj prozora, probudili su u meni zaspali odjek stare strasti. Zamisli moje iznenađenje kad sam je, misleći da sam je zaboravio, vidio kako se vraća, paf, poput topovskog udarca. Osjećao sam i nestrpljivost i strah, kao da me dodirnuo dašak ludosti.

Antikvar zašuti na trenutak, a na osvijetljenoj strani usta pojavi se grimasa zlokobne intimnosti, kao da s posebnim zadovoljstvom uživa u tom sjećanju.

- Nije bio posrijedi samo šah - nastavi. - Nego duboki osjećaj u meni da ta igra povezuje život i smrt, stvarnost i tlapnju... I dok si ti, Julia, govorila o pigmentima i smolama, ja sam te jedva slušao, zatečen ugodnim drhtajem i iznimnom tjeskobom koji su mi prožimali tijelo dok sam sjedio kraj tebe na sofii, ne gledajući ono što je Pieter van Huys naslikao na flamanskoj slici, nego ono o čemu je taj čovjek, taj genijalni majstor, razmišljao dok ju je slikao.

- Pa si odlučio da slika mora biti tvoja... Cesar pogleda djevojku s ironičnim prijekorom.

- Ne pojednostavljuj, sunčice - otpije mali gutljaj iz čaše i nedužno se nasmiješi. - Odlučio sam da moram udovoljiti strasti. Ne živi se tako dugo uzalud. Nedvojbeno sam zato odmah shvatio, ne poruku koja je, kako se poslije pokazalo, bila šifrirana, nego sigurnu činjenicu da se u slici skriva zapanjujuća i strašna tajna. Možda, gle

327

kakva ideja, tajna koja će mi, napokon, objasniti razlog moga postojanja.

- Razlog?

- Da. Svijet nije tako jednostavan kakvim nam ga žele prikazati. Obrisi su nejasni, bitne su nijanse. Ništa nije crno ili bijelo; zlo može biti preruseno u dobro ili u ljepotu i obratno, a da jedno ne isključuje drugo. Ljudsko biće može voljeti i izdati onoga koga voli, ali pritom stvarnost ne mora izgubiti smisao. Možeš biti 'otac, brat, sin i ljubavnik istodobno, žrtva i krvnik... Ima primjera koliko voliš. Život je nesigurna pustolovina u širolu krajolik u stalnom gibanju, umjetnih granica. U kojoj sve može nestati i opet se pojaviti svakoga časa, ili skončati iznenada, kao pokošeno, da se više nikada ne probudi. U kojoj je jedina apsolutna, kompaktna, nedvojbeno i konačna istina - smrt. U kojem smo samo mali bljesak između dvije vječne noći i u kojem, sunčice, imamo vrlo malo vremena.

- A kakve veze ima s tim Alvarova smrt?

- Sve ima veze s tim - Cesar podigne ruku moleći strpljivost. - Osim toga, život je niz činjenica koje se povezuju u lanac, katkada protiv naše volje... - pogleda sadržaj čaše prema svjetlu, kao da u njoj pliva nastavak njegovog objašnjenja. - Zatim sam, govorim o onom danu kad sam bio kod tebe, Julia, odlučio provjeriti sve činjenice koje se odnose na sliku. A, baš kao i tebi, prvi mi je na pamet pao Alvaro... Nikad ga nisam volio, ni dok ste bili skupa ni poslije. Uz bitnu razliku što ja nikad nisam oprostio tom bijedniku što si zbog njega toliko patila...

Julia, vadeći još jednu cigaretu i prinoseći je ustima, zastane u pola kretnje, gledajući iznenađeno Cesara.

- To je bila moja stvar - reče. - A ne tvoja.

- Varaš se. Bila je to moja stvar. Alvaro je zauzeo mjesto koje ja nikad nisam mogao zauzeti. Na nelu je

328

način - antikvar je na trenutak ohljevao, gorko se smiješeći - bio moj suparnik. Jedini čovjek koji me mogao odvojiti od tebe.

- Između nas je sve bilo gotovo... Apsurdno je povezivati jedno s drugim.

- Nije baš tako apsurdno. No, nemojmo sad o tome. Mrzio sam ga i točka. Prirodno, to nije razlog da se bilo koga ubije. Da nije tako, vjeruj mi, ne bih tako dugo čekao...~ Ovaj naš svijet, umjetnosti i antikvarijata, vrlo je ograničen. Alvaro i ja smo imali katkada nekakve profesionalne susrete, to je bilo neizbježno. Naš se odnos nije mogao nazvati toplim, naravno. Ali katkada novac i interesi omogućuju neobične veze. Dokaz je to da si se i ti sama, susrevši se s Van Huysovim problemom, obratila njemu... Posjetio sam ga i zamolio za obavijesti o slici. Ne zbog ljubavi prema umjetnosti, naravno. Ponudio sam mu pristojan iznos. Tvoj bivši, počivao u miru, uvijek je bio skup. Vrlo skup.

- Zašto mi to nisi rekao?

- Bilo je nekoliko razloga. Prvi je taj što nisam htio obnovu vaše veze, čak ni profesionalnu. Nikad ne možemo biti sigurni da ispod pepela više nema žara... Ali bilo je tu još nečeg. Slika je bila povezana s najintimnijim osjećajima - poleaže prema bjeloleosnom šahu na stolu. - S dijelom mene za koji sam mislio da sam ga se zauvijek odrekao. S kutkom u Icoji nikome, pa ni tebi, sunčice, nisam mogao dopustiti ulaz. To bi značilo otvoriti vrata pitanjima o Icojima nikad nisam imao hrabrosti raspravljati s tobom - pogleda Munozu koji je šutke slušao, držeći se po strani. - Pretpostavljam da bi ti naš prijatelj lijepo mogao objasniti tu temu. Zar ne? Šah kao projekcija ega, poraz kao frustracija libida i tome slično, tako vulgarno... Ti dugi i duboki dijagonalni potezi lovaca koji hlize šahovskom pločom - prešao je vrškom jezika po

329

rubu čaše i blago zadrhtao. - Napokon, stari bi Sigmund mogao dugo o tome pričati.

Uzdahne u spomen vlastitim duhovima. Zatim polaleo nazdravi podižući čašu prema Munozu, sjedne u naslonj ač i puteno prekriži noge.

- Ne razumijem - ustrajala je djevojka - kakve sve to ima veze s Alvarom.

- U početku nije imalo gotovo nikakve - prizna antikvar. - Ja sam samo htio najobičniju povijesnu informaciju. A to sam, kako sam ti rekao, bio spreman dobro platiti. Ali sve se zakompliciralo kad si mu se i ti odlučila obratiti... U početku to nije bilo opasno. Alvaro se, razmećući se profesionalnom mudrošću vrijednom pohvale, suzdržao i nije ti ispričao da sam se i ja raspitivao jer sam zatražio najveću diskreciju...

- I nije mu bilo čudno što i ti istražuješ podatke o slici iza mojih leda?

- Ni najmanje. A ako mu je i bilo čudno, nije ništa rekao. Možda je mislio da te hoću iznenaditi novim podacima... Ili je možda mislio da ti pripremam podvalu Cesar je ozbiljno razmišljao. - A kad sad o tome bolje razmislim, samo je zbog toga zaslužio da bude ubijen.

- Pokušao me upozoriti. Van Huys je u zadnje vrijeme u modi, rekao mi je.

- Gad do samog kraja - reče Cesar. - Tim jednostavnim upozorenjem bio je čist pred tobom, a nije se mogao zamjeriti ni meni. Udovoljio bi nam svima, pokupio novac, a ne bi ni zatvorio vrata ponavljanju njezinih prizora iz davnina... - nakrivio je obrvu, kratko se nasmijavši. - Ali, pričao sam ti što se dogodilo između Alvara i mene - gledao je u čašu. - Dva dana poslije mog razgovora s njim, relda si mi da na slici postoji skrivena rečenica. Pokušao sam to prikriti koliko god sam mogao, ali me streslo kao struja, potvrdilo je moje slutnje

330

o postojanju tajne. Odmah sam shvatio da to znači i mnogo novca, višu početnu cijenu Van Huysove slike, a to sam ti i rekao, koliko se sjećam. Sve to povezano s pričom o slici i njezinim likovima, otvaralo je mogućnosti koje sam u tom trenutku ocijenio fantastičnima: ti i ja zajedno istražujemo, uplićemo se u rješavanje tajne. Bilo je to kao u stara vremena, razumiješ? Kao da tražimo blago, ali ovaj put je blago doista postojalo. Ti ćeš se proslaviti, Julia. Tvoje će se ime naći u specijaliziranim časopisima, u knjigama o umjetnosti. A ja... Recimo da je već i to sve opravdavalno. A osim toga, za mene je ulazak u tu igru značio velik osobni izazov. Vjeruj mi, ambicije u tome nisu igrale nikakvu ulogu: Vjeruješ mi?

- Vjerujem.

- Hvala. Jer samo tako ćeš moći rastumačiti ono što se poslije dogodilo - Cesar promiješa led koji zakucka u čaši i kao da mu je taj zvuk pomagao da se prisjeti. - Kad si otišla, nazvao sam Alvara i dogovorili smo se da dodem k njemu u podne. Otišao sam bez zlih namjera. I priznajem da sam drhtao od uzbuđenja. Alvaro mi je ispričao što je otkrio. Zadovoljno sam se uvjerio da ništa ne zna o tajnom natpisu i dobro sam pazio da mu to ne odam. Sve je išlo kao podmazano dok nije počeo govoriti o tebi. Tada se, sunčice, sve potpuno promijenilo...

- U kojem smislu? - U svakom.

- Mislim, što je Alvaro rekao o meni?

Cesar se promeškolji u naslonjaču, pokazujući da mu je neugodno, a nakon nekog vremena nevoljko odgovori: - Tvoj je posjet na njega ostavio jak dojam... Ili je bar

to dao naslutiti. Shvatio sam da si opasno uzburkala stare uspomene i da se Alvaro ne bi bi bunio kad bi sve opet bilo kao prije - zastane i namršti se. - Priznajem, Julia, ne možeš ni zamisliti koliko me to razbjesnilo. Alvaro ti

331

je upropastio dvije godine, a ja sam stajao ondje ispred njega i slušao kako drsko namjerava opet upasti u tvoj život... Rekao sam mu bez okolišanja da te pusti na miru. Gledao me kao starog nametljivog homića i počeli smo se svadati. Poštedjet ću te pojedinosti, samo ću ti reći da je bilo vrlo neugodno. Optužio me da se pletem u ono što me se ne tiče.

- I imao je pravo.

- Ne. Ti si me se ticala, Julia. Ti si mi najvažnija u životu.

- Ne budi smiješan. Nikad se ne bih vratila Alvaru. - Nisam siguran u to. Jako dobro znam što ti je taj gad značio... - podrugljivo se smiješio u prazno, kao da ih otamo gleda, sad potpuno bezopasno, Alvarovo lice. Onda sam, dok smo raspravljali, osjetio kako se u meni budi stara mržnja, lupila me u glavu kao jedna od onih tvojih čaša tople votke. Bila je to, kćeri moja, mržnja kakvu nikad nisam osjetio. Jaka, čvrsta mržnja, tako latinska. Ustao sam, mislim da sam već pomalo izgubio suzdržanost, i počeo sam ga vrijeđati izabranim psovkaama dostojnim svake piljarice, koje čuvam za velike događaje... Najprije je bio iznenađen mojom eksplozijom. Zatim je zapalio lulu i nasmijao mi se u lice. Njegova veza s tobom, rekao je, raspala se zbog mene. Ja sam odgovoran što nisi odrasla. Moja prisutnost u tvom životu, koju je nazvao bolesnom i opsesivnom, potkresala ti je krila. »A najgore je od svega«, dodao je s uvredljivim osmijehom, »to što je Julia, zapravo, uvijek bila zaljubljena u tebe, što si simbol oca kojeg nikada nije upoznala... I to joj je dovoljno.« Kad je to rekao, Alvaro je gurnuo ruku u džep od hlača, povukao nekoliko dimova iz lule i gledao me kroz gusti oblak. »Vaš odnos nije ništa drugo«, zaključio je, mego nekonzumirani incest... Nasreću si homoseksualac. «

332

Julia zaklopi oči. Cesar zašuti, dopustivši da posljednja rečenica ostane lebdjeti u zraku, a djevojka se, posramljena i zbunjena, nije usudila prelunuti šutnju. Kad je smogla dovoljno hrabrosti da ga ponovno pogleda, antikvar ustukne, napravivši pokret ramenima koji kao da je značio da više nije odgovoran za ono što će dalje ispričati.

- Tim je riječima, sunčice, Alvaro potpisao svoju smrtnu presudu... I dalje je sjedio ispred mene i mirno pušio, ali je zapravo već bio mrtav. Ne zbog onoga što je rekao, napokon bilo je to mišljenje vrijedno štovanja kao i svako drugo, nego zbog onoga što je njegovo mišljenje probudilo u meni, Icao da je razmaknuo zastor koji me godinama odvajao od istine. Možda zato što je potvrdio misli koje su čučale negdje u najudaljenijem kutku moje glave, koje sam uvijek odbijao osvijetliti razumom i logikom...

Zastane, kao da je izgubio nit i neodlučno pogleda najprije Juliu a zatim Munozu. Napokon se dvosmisleno nasmiješi, stidljivo i istodobno pomalo nastrano, pa prinese čašu usnama tražeći još jedan gutljaj.

- Iznenada sam se dosjetio - Julia primijeti da mu je otpijeni gutljaj izbrisao čudan osmijeh s lica - ... I pred mojim se očima, hvala nebesima, kao u bajci, pojavio cijeli plan. Sve što je lutalo u neredu pronašlo je svoje točno mjesto, svoju pravu nijansu. Alvaro, ti, ja, slika... Povezivalo se i s mračnim dijelovima mene samog, s dalekim odjecima, zaboravljenim osjećajima, uspavanim strastima... Sve je dobilo smisao za nekoliko sekundi i pretvorilo se u golemu šahovsku ploču na kojoj svaka osoba, svaka misao, svaka situacija odgovara jednoj šahovskoj figuri i ima svoje mjesto u prostoru i vremenu... To je bila Šahovska Partija, pisana velikim slovima, velika igra mog života. I tvog. Jer sve je bilo ondje, sunčice: šah, pustolovina, ljubav, život i smrt. I na kraju svega se uzdižeš ti,

333

osloboc~ena svega i svih, lijepa i savršena, kao odraz u najčistijem zrcalu zrelosti. Morala si igrati šah, Julia. To je bilo neizbježno. Morala si nas sve pobiti da bi napokon bila slobodna.

- Bože dragi...

Antikvar odmahne glavom.

- Bog nema ništa s tim... Kad sam se približio Alvaru i udario ga u zatiljak pepeljarom od opsidijana koju je držao na stolu, više ga nisam mrzio, vjeruj mi. Bio je to samo neugodan korak. Težak, ali nužan.

Pozorno i znatiželjno proučavao je svoju desnu ruku. Kao da pokušava vidjeti koliko su ti dugi blijedi prsti njegovanih noktiju, koji su u tom trenutku tako nemarno držali čašu s ginom, sposobni zadati smrt.

- Pao je kao vreća - zaključio objektivnim tonom kad je dovršio proučavanje. - Srušio se bez jecaja, pljas, s lulom u ustima. Onda, kad je bio na podu... No, dobro. Kako bih bio siguran da je doista

mrtav, zadao sam mu još jedan dobro odmjereno udarac. napokon, ako nešto radiš, napravi to kako treba, ili nemoj uopće... Ostatak znaš: tuš i sve ostalo bili su jednostavan umjetnički dodatak. Brouillez les pistes, govorio je Arsene Lupin... Iako bi tu rečenicu Menchu, počivala u miru, nedvojbeno pripisala Coco Chanel. Sirotica - otprije mali gutljaj njoj u spomen i zagleda se u prazno. - Izbrisao sam otiske rupcem i uzeo pepeljaru za svalu slučaj, bacivši je u kantu za smeće nedaleko odatle... Ružno je što ja to govorim, sunčice, ali s obzirom na to da mi je bilo prvi put, moj je mozak radio zadivljujuće zločinaču. Prije nego što sam otišao uzeo sam izvješće o slici koje ti je Alvaro trebao donijeti i otipkao adresu.

- A uzeo si i nekoliko njegovih kartica od bijeloga kartona...

334

- Ne. To je bio genijalan detalj, ali mi je pao na pamet tek poslije. Više se nisam mogao vratiti po njih pa sam u papirnici kupio iste takve. Prije toga sam morao isplanirati partiju, svalu je potez morao biti savršen. A kako si me dan prije u zadnji čas pozvala k sebi, pobrinuo sam se za to da dobiješ ostatak informacija. Morala si znati sve pojedinosti o slici.

- Onda si iskoristio lik žene u kabanici...

- Da. Sad ti moram nešto priznati. Nisam travestit niti me to zabavlja... Ponekad sam se, posebno dok sam bio mlad, prerađavao iz čiste zabave. Kao da su maškare ili slično. Uvijek sam i pred zrcalom... - u tom trenutku Cesar napravi grimasu koja je odavala ugodna sjećanja, zlobna i samozadovoljna. - Kad ti je trebalo dostaviti omotnicu, činilo mi se zabavnim ponoviti to iskustvo. Bilo je to kao stari hir, razumiješ, svojevrstan izazov, ako hoćeš tako na to gledati... junaču izazov. Htio sam vidjeti mogu li prevariti ljude poigravajući se, recimo to tako, s istinom ili dijelom nje... Pa sam krenuo u kupovinu. Otmjeni gospodin koji kupuje kišnu kabanicu, torbicu, cipele s niskim potpeticama, svijetlu periku, čarape i haljinu, ne budi sumnju ako to radi kako treba, u velikoj robnoj kući prepunoj ljudi i ako kupuje za svoju ženu. Ostatak se svodi na dobro izbrijavanje i šminku koju sam, priznajem bez srama, imao doma. Ništa pretjerano, znaš kaleav sam. Samo diskretan dodir. U agenciji, kamo sam odnio omotnicu, nitko nije ni najmanje posumnjao. I priznajem da je bilo zabavno... i poučno.

Antikvar uzdahne, s odmjerenom sjetom. Zatim se uozbiljio.

- Zapravo - doda, a njegov glas više nije bio tako lakomislen - cijeli taj dio priče mogli bismo nazvati igrom... - pogleda Juliu strogo, kao da bira riječi pred svečanom nevidljivom publikom na koju, kako je mislio,

335

mora ostaviti dobar dojam. - Sad je dolazilo ono što je doista bilo teško. Morao sam te usmjeriti u pravom smjeru, prema rješenju tajne, što je bio prvi dio igre, kao i prema drugom, mnogo opasnijem i složenijem dijelu... Problem je ležao u tome što, službeno, ja ne igram šah. Morali smo zajedno napredovati u istraživanju slike, ali su mi ruke bile vezane i nisam ti mogao pomoći. Bilo je strašno. A nisam ni mogao igrati protiv samoga sebe, trebao sam protivnika. Nekoga ravnog sebi. Jedino mi je preostalo pronaći ti Vergilija koji će te provesti kroz pustolovinu. Bila je to zadnja figura koja mi je nedostajala na ploči.

Popio je piće do kraja, odloživši čašu na stol. Zatim izvuče svileni rupčić iz rukava kućnog ogrtača i brižljivo obriše usne. napokon pogleda Munozu i uputi mu prijateljski osmijeh.

- U tom sam trenutku, upitavši za savjet najprije svog susjeda gospodina Cifuentesa, direktora Iduba Capablanca, odlučio izabrati vas, dragi prijatelju.

Munoz pomalule glavu od gore prema dolje, samo jednom. Ako mu se ta čast činila dvojbenom, suzdržao se od komentara. Njegove su oči, pod slabim svjetlom upale još dublje, radožnalo gledale antikvara.

- Nikad niste sumnjali da ću pobijediti - primijeti tiho.

Cesar mu uputi ironičan nahlon, sludajući nepostojeći šešir.

- Zapravo nikad - potvrdi. - Osim što ste nadaren šahist, što mi je bilo jasno čim ste sjeli pred Van Huysa, bio sam vam spreman servirati, najdraži moj, niz bitnih hljučeva za rješavanje zagonetke koji će vam, rastumačeni kako treba, otkriti drugu tajnu: tleo je tajanstveni igrač zadovoljno pucne jezikom, kao da je kušao neko iznimno ukusno jelo. - Priznajem da ste me zadivili. I još me

336

zadivljujete. Taj vaš divan način analize svakog poteza, ta vaša metoda proračuna koja se temelji na odbacivanju nemogućih pretpostavku, može se nazvati samo maj storskom.

- Opterećujete me - prokomentira Munoz, bezizražajno, a Julia nije mogla otkriti je li komentar bio iskren ili ironičan. Cesar zabaci glavu i teatralno se i tiho promuhlo nasmije.

- Moram vam reći - napomene, dvosmislena, gotovo koketna, izraza lica - da se osjećaj kako me, malo pomalo, opkoljavate pretvorio u pravo uzbuđenje, vjerujte. U neki... gotovo fizičnu osjećaj, ako mi

dopustite da se tako izrazim. Iako niste baš moj tip - nekoliko je minuta bio odsutan, kao da pokušava smjestiti Munozu u pravu kategoriju, a zatim se učini da je odustao od pokušaja. Već sam u zadnjim potezima osjetio da me pretvarate u jedinog mogućeg sumnjivca. I vi ste znali da ja to znam... Mislim da neću pogriješiti ako kažem da smo od tog trenutka počeli osjećati veću bliskost, zar ne?... One noći koju smo prosjedili pred Julijinom kućom, bdijući uz pomoć moje bočice konjaka, dugo smo razgovarali o psihološkim crtama ubojice. Već ste bili gotovo sigurni da sam ja vaš protivnik. Slušao sam vas vrlo pažljivo dok ste tumačili, kao da odgovarate na moja pitanja, odnose među svim poznatim pretpostavkama o šahovskoj patologiji... Osim jedne, koja je bila točna. Jedne koju nikada do danas niste spomenuli, a koju ste ipak jako dobro znali. Znae na što mislim.

Munoz opet kimne glavom, mirno potvrđujući. Cesar pokazuje Juliu.

- Vi i ja to znamo, ali ona ne zna. Ili bar ne zna sve. Moramo joj objasniti.

Djevojka je gledala igrača šaha.

337

- Da - relira je, osjećajući umor i ljutnju koja je uključivala i Munozu. - Možda biste mi morali objasniti o čemu govorite, jer mi je pomalo dosta tog vašeg prokletog prijateljavanja.

Šahist je netremice gledao Cesara.

- Čudljiva šahovska matematika - odgovori, ne uzbuđujući se zbog Julijine zlovolje - ovoj igri daje poseban značaj. Koji bi stručnjaci nazvali sadističko-analnim... Znae već o čemu govorim: šah je zatvorena borba između dvojice muškaraca, u kojoj se pojavljuju riječi poput agresije, narcizma, masturbacije... Homoseksualnosti. Pobjediti znači poraziti dominantnog oca ili majku, uspeti se. Izgubiti znači pasti slomljen, pokoriti se.

Cesar podigne prst, tražeći pozornost.

- Ali i pobjeda - doda ljubazno - pretpostavlja točno to.

- Da - potvrdi Munoz. - Samo što pobjeda pokazuje paradoks, poraziti samoga sebe - neko je vrijeme gledao Juliu. - Belmonte je bio u pravu. Ova partija, kao i slika, optužuje samu sebe.

Antikvar mu uputi zadivljen, gotovo sretan, osmijeh. - Bravo - reče. - Ostati besmrtni u vlastitom porazu, zar ne?... Kao stari Sokrat kad je popio otrovni napitak - okrene se prema Juliji s pobjedonosnim izrazom lica. - Naš dragi Munoz, sunčice, znao je sve to već danima, a ipak nikome nije rekao ni riječ. Ni tebi, ni meni. A ja sam skromno shvatio da je moj protivnik na dobrom putu da me prisili na pogrešku. Zapravo, kad je, poslije razgovora s njima, Belmonteove mogao odbaciti kao moguće krivce, više nije sumnjao u to tko je neprijatelj. Ili se možda varam?

- Ne varate se.

- Smijem li vas pitati nešto osobno?

- Pitajte pa ćete vidjeti hoću li vam odgovoriti ili ne.

338

- Što ste osjetili kad ste pogodili potez? Kad ste se uvjerali da je o meni riječ?

Munoz na trenutak razmisli.

- Olakšanje - odgovori. - Bio bih razočaran da je protivnik netko drugi.

- Zato što ste pogrešno pretpostavili tko je tajanstveni igrač?... Ne bih želio uveličavati svoje zasluge, ali to baš i nije bilo tako očito, dragi prijatelju. Čak je i vama bilo teško otkriti. Mnoge upletene niste ni poznavali, a zajedno smo bili samo nekoliko tjedana. Imali ste na raspolaganju jedino svoju šahovsku ploču...

- Niste me razumjeli - odgovori Munoz. - Htio sam da to budete vi. To mi je odgovaralo.

Na Julijinu se licu, dok ih je gledala, jasno vidjelo da ne može u sve to povjerovati.

- Drago mi je da ste se tako sprijateljili - reče sarkastično. - Poslije, ako hoćete, možemo otići na cugu i jedni druge lupkati po ramenu, prepričavajući kako smo se dobro zabavljali - naglo strese glavu, pokušavajući ponovno uhvatiti osjećaj za stvarnost. - Nevjerojatno, ali čini mi se da sam ovdje suvišna.

Cesar je tužno pogleda.

- Ima stvari koje ne možeš razumjeti, sunčice.

- Ne zovi me sunčice! ... I potpuno si u krivu. Sve savršeno dobro razumijem. A sad ću ja tebe nešto pitati: što bi učinio onog jutra na sajmu da sam ušla u auto i upalila ga, ne primijetivši karticu i sprej, s onom gumom pretvorenom u bombu?

- Smiješno - činilo se da je Cesar uvrijeđen. Nikad ne bih dopustio...

- I po cijenu da se odaš?

- Znaš da je tako. Munoz je to maloprije rekao: nikad nisi bila u opasnosti... Tog je jutra sve bilo proračunato: sve je bilo spremno za prerašavanje u malom sobičku

339

s dvostrukim izlazom koji sam iznajmio za hladilište, moj sastanak s dobavljačem koji sam završio za nekoliko minuta... Žurno sam se odjenuo, otišao do uličice, namjestio gumu i ostavio karticu i praznu limenku. Zatim sam zastao pred prodavačicom sličica kako bi me dobro zapamtila, vratio se u hladilište i hop, presvukavši se i skinuvši šminku, požurio na sastanak s tobom u kavani... Složit ćeš se da je sve bilo savršeno.

- Odvratno savršeno, zapravo. Antikvar napravi prijekornu grimasu.

- Ne budi prosta, sunčice - gledao ju je nedužnim i iskrenim pogledom - ti strašni pridjevi ne vode nikamo. - Zašto si se toliko namučio da me prestrašiš?

- Bila je to pustolovina, zar ne... Morala je postojati prijetnja. Možeš li zamisliti pustolovinu u kojoj nema straha?... Nisam ti više mogao nuditi priče koje su te uzbuđivale dok si bila mala. Pa sam ti izmislio najneobičniju koju sam mogao zamisliti. Pustolovinu koju nećeš zaboraviti do kraja života.

- U to ne sumnjam.

- Znači da je moja zadaća ispunjena. Borba razuma protiv tajne, uništenje duhova koji su te držali u lancima... Zar je to malo? A dodaj tome i otkriće da Dobro i Zlo nisu razdvojeni tako ostrim rubovima kao bijeli i crni kvadrati na šahovskoj ploči - pogleda Munozu, a zatim se iskosa nasmiješi, kao da govori o tajni koju obojica znaju. - Sva su šahovska polja siva, kćeri moja, zasjenjena sviješću da je Zlo rezultat iskustva. Svijesti da sterilno i često pasivno nepravedno može postati ono što nazivamo Dobrim. Sjećaš li se divnog Settembrinija, onoga iz Čarobnoga brijega?... Zlo je, govorio je, sjajno oružje razuma u borbi protiv sila mraka i ružnoće.

Julia je pažljivo gledala antikvarovo lice, koje je svjetiljka napola osvjetljavala. U nekim se trenucima činilo da

340

govori samo polovica lica, ona osvjetljena ili ona u sjeni, dok se druga ograničuje na to da bude svjedok. I pitala se koja je od te dvije polovice realnija.

- Onog jutra, kad smo napali plavi ford, ja sam te voljela, Cesar.

Instinktivno je govorila osvjetljenoj polovici, ali je odgovor došao od polovice zatamnjene sjenom:

- Znam. I to opravdava sve... Nisam znao što je ondje radio taj auto, njegova me prisutnost zanimala koliko i tebe. Još i više, iz očitih razloga. Nitko mu ne bi prisleoćio u pomoć u trenutku zločina, ako mi dopustiš lošu šalu, zlato - nježno nagne glavu, prisjećajući se. Moram priznati da tih nekoliko metara koje smo pretrčali, ti s pištoljem, a ja sa smiješnim žaračem u ruci, i napad na ona dva glupana prije nego što smo doznali da su to žbiri glavnog inspektora Feijooa... - mahao je rukama, leao da mu nedostaje riječi. - Bilo je to nešto doista prekrasno. Gledao sam te kako ideš ravno na neprijatelja, namrštena čela i stisnutih zuba, hrabra i strašna kao furija osвете i osjećao sam, vjeruj mi, osim uzbuđenja, veličanstven ponos. »To je prava žena«, zadivljeno sam mislio... Da si bila drukčijeg karaktera, nestabilna ili krhka, nikad te ne bih doveo u takvu situaciju. Ali, bio sam uz tebe kad si se rodila. Poznajem te. Bio sam siguran da ćeš iz svega izroniti preporodena, čvršća i jača.

- Uz vrlo visoku cijenu, ne misliš. Alvaro, Menchu... Ti.

- Ah, da, Menchu - antikvar se prisjećao, kao da mu se teško sjetiti osobe o kojoj je Julia govorila. - Jadna Menchu, upletena je u igru koja je za nju bila presložena... - namršti se, kao da se napokon sjetio. - Na nelu je način to bila sjajna improvizacija, koliko god neskromno zvučalo. Telefonirao sam ti rano ujutro da vidim kako je sve prošlo. Menchu se javila i rešla da te nema.

341

Činilo mi se da joj se žuri, sad znamo zašto. Čekala je Ma~ra kako bi ostvarili smiješan plan o kradi slike. Ja to, naravno, nisam znao. Ali, čim sam spustio slušalicu, znao sam što će biti moj sljedeći potez: Menchu, slika, tvoj stan... Pola sata poslije, pozvonio sam na vratima, preodjeven u ženu u kabanici.

U tom trenutku Cesarovo lice postane veselo, kao da potiče Juliu da iz situacije koju je prepričavao izvuče neobične smiješne strane.

- Uvijek sam ti govorio, sunčice - obrva mu je i dalje bila nakrivljena i činilo se da se ograničio na neuspješno prepričavanje lošeg vica - da ti na vratima nedostaje rupica kroz koju možeš vidjeti tko zvoni. Možda Menchu ne bi otvorila svjetlokosoj ženi sa sunčanim naočalama. Ali je samo čula Cesarov glas koji joj je govorio da ima za nju hitnu poruku od tebe. Mogla je jedino otvoriti, a to je i napravila - ol~ene dlanove prema gore, kao da se posthumno ispričava zbog njezine pogreške. Pretpostavljam da je u tom trenutku mislila da je operacija koju je isplanirala s Maxom otišla k vragu, ali nemir se pretvorio u iznenađenje kad je na pragu ugledala nepoznatu ženu. Stigao sam promotriti izraz njezinih očiju, zapanjenih i širom otvorenih, prije nego što sam je udario u dušnik. Siguran sam da nije znala tko ju je ubio... Zatvorio sam vrata i htio sve pripremiti kad sam, a to nisam očeluvao, začuo kako se okreće hljuč u bravi.

- Bio je to Max - rekla je nepotrebno Julia.
- Točno. Bio je to taj lijepi svodnik koji se, što sam doznao poslije, kad ti je sve ispričao u policijskoj postaji, vratio kako bi odnio sliku i pripremio požar u tvom stanu. I dalje tvrdim da je to bio smiješan plan, vrlo tipičan za Menchu i toga kretena.

- Na vratima sam mogla biti ja. Jesi li na to pomislio?

342

- Kad sam čuo kako se othljučavaju vrata, nisam, priznajem, mislio da je Max, nego da si ti.

- I što bi napravio? I mene bi udario u dušnik?

Opet ju je gledao bolnim pogledom čovjeka kojeg nepravедno muče.

- To je pitanje - rekao je, tražeći odgovor - suvišno i okrutno.

- Ma nemoj.

- Kad ti velim. Ne znam kako bih točno reagirao, točno je da sam se u jednom trenutku osjećao izgubljeno, mogao sam misliti jedino kamo bih se sakrio... Potrčao sam u kupaonicu i zadržao dah, pokušavajući otkriti kako da se izvučem. Ali, tebi se ne bi ništa dogodilo. Partija bi završila prije vremena, na polovici. I to je sve.

Julia sumnjičavo napući donju usnu. Osjećala je kako je peku riječi u ustima.

- Ne mogu ti vjerovati, Cesar. Više ne.

- Vjerovala ti meni ili ne, to ništa ne mijenja napravio je rezignirani pokret rukom, kao da ga razgovor počinje umarati. - A u ovom je trenutku svejedno... Bitno je da na vratima nisi bila ti nego Max. Čuo sam ga kroz vrata kupaonice kako govori »Menchu, Menchu«, bio je prestrašen ali se nije usudio vikati, bijednik. Dotad sam se sabrao. Imao sam u džepu stilet koji dobro poznaš, onaj Cellinijev. I da je Max počeo njuškati po stanu završio bi mu na najgluplji način usred srca, cap, odjednom, čim bi otvorio vrata kupaonice i ne bi imao vremena ni otvoriti usta. Na sreću za njega, i za mene, nije imao hrabrosti za njuškanje pa je radije izjurio niz stubište. Junačina.

Zastane i udahne, ne razmećući se.

- Tome može zahvaliti što je živ, kreten - dodao je, ustajući iz naslonjača, kao da mu je žao što je Max živ i zdrav. Kad je ustao, pogledao je Juliu pa Munozu, koji su

343

ga još šutke promatrali, a zatim je počeo hodati po sobi, dok su tepisi ublažavali zvuk njegovih koraka:

- I ja sam morao učiniti isto što i Max: pobjeći, jer nisam znao hoće li se pojaviti policija. Ali se pojavilo ono što bismo mogli nazvati umjetničkim pitanjem časti, pa sam odvuкао Menchu u spavaću sobu i... No, dobro, dalje znaš: malo sam dotjerao deleor, siguran da će račun poslati Ma~. Za sve mi nije trebalo ni pet minuta.

- Zašto si joj morao ugurati bocu?... To je bilo nepotrebno. Odvratno i strašno.

Antikvar pucne jezikom. Zastane ispred jedne od slika obješenih na zidu, pred Marsom Luke Giordana, i počne je promatrati kao da bi na to pitanje morao odgovoriti taj bog, obavijen sjajnim anakronim srednjovjekovnim ohlopom.

- To s bocom - promrmljao je, ne okrećući se prema njima - bio je dodatak... Dosjetio sam se u zadnji čas.

- To nije imalo nikakve veze sa šahom - napomene Julia, glasom oštrim poput britve. - Više je imalo veze s poravnavanjem računa. Sa svim ženama.

Antikvar nije ništa rekao. I dalje je šutke promatrao sliku.

- Nisam čula tvoj odgovor, Cesar. A nekad si imao odgovor na sve.

Polako se okrene prema njoj. Ovaj put njegov pogled nije tražio oprost ni naglašavao ironiju, nego je bio dalek i zagonetan.

- Zatim sam - reče napokon odsutno, kao da nije čuo Juliu - otipkao potez na tvom pisačem stroju, zamotao sliku koju je Max zapalurio i izišao s njom ispod ruke. To je sve.

Govorio je neutralnim glasom, bez intonacije, kao da ga razgovor više ne zanimao. Ali, Julia slučaj nije držala ni izbliza riješenim.

344

- Zašto si ubio Menchu? ... Mogao si ući i izići iz stana kad god si htio. Mogao si ukrasti sliku na tisuću drugih načina.

To je vratilo živost u antikvarove oči.

- Trudiš se, sunčice, dati preveliku važnost krađi Van Huysove slike... To je, zapravo, bila samo još jedna pojedinost, jer je u svemu tome jedna stvar nadopunjavala drugu. Kao da kovrčaš kovrču ili nešto slično - razmislio je tražeći prave riječi. - Menchu je morala umrijeti iz nekoliko razloga: neki sad nisu bitni, ali drugi jesu. Recimo da se protežu od potpuno estetslud, i tu je naš prijatelj Munoz na

zapanjujući način otkrio vezu između njezina prezimena i topa pojedenog na ploči, pa sve do drugih razloga, mnogo dubljeg značenja... Sve sam organizirao kako bih te oslobodio svih štetnih veza i utjecaja, kako bih prelunuo sve tvoje veze s prošlošću. Menchu je, na svoju nesreću, zbog urođene gluposti i vulgarnosti bila jedna od takvih veza, baš kao i Alvaro.

- A tko ti je dao pravo da po svojoj volji dijeliš život i smrt?

Antikvar se mefistovslu nasmije.

- Sam sam si ga dao, za svoj račun. I oprosti ako to zvuči nepristojno... - leao da se sjetio da je i šahist tu. Nisam imao puno vremena za ostatak partije... Munoz mi je bio na tragu kao lovački pas. Još nekoliko poteza i upro bi u mene prstom. Ali bio sam siguran da naš dragi prijatelj neće intervenirati sve dok se do kraja ne uvjeri. S druge strane, već je bio siguran da nisi u opasnosti... I on je na svoj način umjetnik. Zato mi je dopustio da radim, dok je istodobno tražio dokaze koji bi potvrdili njegove analitičke pretpostavke... Jesam li u pravu, prijatelju Munoz?

Igrač polako pomakne glavu, ne dajući drugi odgovor. Cesar se približi stoliću na kojem je bio šah. Promotrivši

345

najprije figure, nježno je uzeo bijelu kraljicu, kao da je od krhlegog stakla i dugo je gledao.

- Sinoć sam - nastavi - dok si ti radila u atelijeru u Pradu, došao u muzej deset minuta prije zatvaranja. Malo sam lutao dvoranama u prizemlju i ostavio karticu na Brueghelovoj slici. Zatim sam otišao na kavu, pričekao neleo vrijeme i telefonirao ti. I to je sve. Jedino nisam mogao predvidjeti da će Munoz iz prašine izvući taj stari šahovslu časopis u hlupskoj knjižnici. Ni ja se nisam sjećao da postoji.

- Nešto se ne uhlapa - progovori iznenada Munoz i Julia se iznenađeno okrene prema njemu. Šahist je odlučno gledao Cesara, nagnuvši glavu na jedno rame, a u njegovim je očima sjala svjetlost znatiželje, kao onda kad bi se usredotočio na šahovsku ploču poslije poteza u koji još nije čvrsto uvjeren. - Vi ste sjajan igrač, s tim se slažemo. Ili bar imate uvjete za to: Ipak, mislim da niste mogli sami odigrati tu partiju onako kako ste je odigrali... Vaše su kombinacije bile presavršene, nezamislive za nekog tko četrdeset godina nije dodirnuo ploču i figure. Za šah je bitna praksa, iskustvo. I siguran sam da ste nam lagali. Ili ste ovih godina mnogo igrali, nasamo, ili vam je netko u tome pomogao. Žao mi je što napadam vašu taštinu, Cesar. Ali, niste sami.

Nikad se između njih nije pojavila tako duga i duboka šutnja kao što je bila ova koja je uslijedila poslije tih riječi. Julia ih je zbunjeno gledala. Nije mogla povjerovati igraču. Ali kad je zaustila kako bi povikala da je sve to golema glupost, primijeti kako se na Cesarovu licu, koje se pretvorilo u neprobojnu masku, ironično izvija jedna obrva. Osmijeh koji se poslije pojavio na njegovim usnama odavao je priznanje i divljenje. Antikvar zatim prekriži ruke i duboko uzdahne, potvrdno kimajući glavom.

346

- Prijatelju moj... - govorio je polako, razvlačeći riječi. - Zaslužili ste više od toga da i dalje budete tek mračni igrač koji igra subotom i nedjeljom u lokalnom hlubu - odmakne desnu ruku u stranu, kao da pokazuje nekoga tko je cijelo vrijeme bio s njima i skrivao se u zasjenjenim kutevima sobe. - Nisam sam. Nisam sam, iako je on u ovom slučaju zaštićen, daleko od dosega Pravde. Želite li znati njegovo ime?

- Nadam se da ćete mi reći.

- I-loću, naravno, jer ne mislim da će mu moja prijava naškoditi - opet se nasmije, ovaj put šire. - Nadam se da se nećete uvrijediti što sam si sačuvao to malo zadovoljstvo, dragi prijatelju. Pravo je zadovoljstvo, vjerujte, vidjeti da niste mogli otkriti sve. Ne slutite o kome je riječ?

- Ne, priznajem. Ali sam siguran da ga ne poznajem. - Tu ste u pravu. Zove se Alfa PC-1212 i on je osobno računalo koje radi sa složenim šahovskim programom na dvadeset razina igre... Kupio sam ga dan poslije Alvarova ubojstva.

Prvi put otkaleo ga poznaje, Julia na Munozovu licu primijeti iznenađenje. Ugasio se sjaj u njegovim očima, a usta su mu bila napola otvorena u bolnom grču zapanjenosti.

- Nećete ništa reći? - pitao je antikvar, promatrajući ga radozno.

Munoz mu uputi dug pogled, ne odgovarajući, i na kraju nagne glavu prema Juliji.

- Dajte mi cigaretu - progovori tužno.

Ona mu ponudi kutiju, a šahist je neleoliko puta okrene među prstima i zatim izvuče cigaretu i stavi je u usta. Julia se približi s upaljenom šibicom, a on polako i duboko udahne dim koji mu je ispunjavao pluća. Kao da je bio tisućama kilometara daleko.

347

- teško je, zar ne? - govorio je Cesar, blago se smijući. - Cijelo ste vrijeme igrali protiv običnog računala, protiv bezosjećajnog stroja... Složit ćete se sa mnom da je posrijedi predivan paradoks, koji vrlo prihladno simbolizira vrijeme u kojem živimo. U čudesnom igraču iz Maelzela skrivao se čovjek, tvrdi Allan Poe... Sjećate se? Ali, stvari se mijenjaju, prijatelju. Danas se u čovjeku skriva automat - podigne kraljicu od požutjele bjelokosti koju je držao u ruci, podrugljivo je pokazujući. - I sav vaš talent, vaša mašta, neobična nadarenost za matematičku analizu, dragi gospodine Munoz, imaju svoj ekvivalent, kao ironičan odraz u zrcalu koji se pretvara u karikaturu nas samih, u običnu plastičnu disketu koja stane na dlan... Bojim se, da kao i Julia, ni vi više nećete biti isti poslije ovog. Iako sumnjam da ćete vi - prizna zamišljeno - izići kao dobitnik.

Munoz ne odgovori. Samo ostane stajati, gurnuvši opet ruke u džepove kišnog ogrtača, dok mu je iz usta visila cigareta a dim maglio bezizražajne oči. Kao raščupani detektiv u crno-bijelom filmu, koji je samom sebi parodija.

- Žao mi je - zahluči Cesar, i činilo se da je iskren. Zatim vrati kraljicu na ploču, s izrazom lica osobe koja je spremna završiti ugodno bdijenje i pogleda Juliu.

- Na kraju ću vam - reče - pokazati nešto.

Približi se pisaćem stolu od mahagonija, otvori ladicu i izvuče debelu, zapečaćenu omotnicu i tri Bustellijeve porculanske figurice.

- Nagrada je tvoja, sunčice - smiješio se djevojci dok mu je u očima blistala zloba. - Opet si iskopala blago. Sad s njim možeš raditi što god želiš.

Julia je sumnjičavo gledala porculanske figurice i omotnicu.

- Ne razumijem.

348

- Odmah ćeš razumjeti. Jer, ovih sam tjedana imao vremena pobrinuti se i za tvoje interese... U ovom je trenutku Partija šaha na pravom mjestu: u sefu švicarske banke, koji je iznajmilo dioničko društvo, sa sjedištem u Panami, koje postoji samo na papiru... Švicarski odvjetnici i bankari pomalo su dosadni ljudi, ali su vrlo službeni, ne postavljaju pitanja dok god je sve u skladu sa zakonima njihove zemlje i dok god dobivaju zasluženi honorar - spusti omotnicu na stol, blizu Julije. - U tom društvu, o kojemu su potvrde u ovoj omotnici, ti imaš 75 posto dionica. Švicarslu odvjetnik o kojem sam ti sigurno već pričao, Demetrius Ziegler, moj stari prijatelj, sve je obavio. I nitko, osim nas i još jedne osobe o kojoj ću poslije govoriti, ne zna da će u tom sefu još neko vrijeme, dobro zamotana, ostati Van Huysova slika... U međuvremenu će priča o Partiji šaha postati najveći umjetnički događaj. Cijeli svijet, mediji, specijalizirani časopisi, svi će se do sita nauživati skandala. Prema prvim računicama, možemo predvidjeti međunarodnu kotizaciju slike koja će doseći nekoliko milijuna... dolara, naravno. Julia sumnjičavo i zbunjeno pogleda najprije omotnicu, a zatim Cesara.

- Svejedno je koliko će vrijediti - promrmlja, s teškom mukom izgovarajući riječi. - Ukradenu se sliku ne može prodati. Ni u inozemstvu.

- Ovisi tko i kako - odgovori antikvar. - Kad sve bude spremno, recimo za nekoliko mjeseci, slika će izići iz skrovišta i pojaviti se, ne na javnoj dražbi, nego na crnom tržištu umjetnina... Bit će potajice obješena na zid neke luksuzne vile jednoga od brojnih prebogatih kolekcionara u Brazilu, Grčkoj ili u Japanu koji se poput morsluh pasa bacaju na vrijedna djela, kako bi ih poslije preprodali ili zadovoljili svoje intimne strasti povezane s raskoši, moći i ljepotom. To je i dobro ulaganje na dulji rok,

349

jer u nekim zemljama zakon o ukradenim umjetninama kaže da je takva krada kazneno djelo čak i dvadeset godina poslije... A ti si još tako mlada. Nije li to prekrasno? Kako god bilo, to se tebe više ne tiče. Bitno je to što će sad, za nekoliko mjeseci, kad Van Huys ode na svoj tajnoviti put, bankovni račun tvog novog panamskog dioničkog društva, otvoren prije dva dana u drugoj poštenoj banki u Zürichu, porasti za nekoliko milijuna dolara... Ti se nećeš morati ni za što brinuti jer će za tebe sve te nesigurne transakcije obaviti netko drugi. Za to sam se pobrinuo, sunčice. Posebno sam se pobrinuo za besprijekornu vjernost te osobe, koja će to obaviti dobro kao bilo tko drugi, još i bolje. Ne vjeruj nikad vjernima koji od te vjernosti nemaju nikakve koristi.

- Tko je to? Tvoj švicarslu prijatelj?

- Ne. Ziegler je metodičan i djelotvoran odvjetnik, ali njegove sposobnosti ne sežu dalje od toga. Zato sam se obratio nekome s pravim vezama, tko nema ni najmanje skrupula i dovoljno je stručan da se može s lakoćom kretati u tom složenom podzemnom svijetu: Paco Montegrifo.

- Šališ se.

- Ne šalim se kad je o novcu riječ. Montegrifo je zanimljiva osoba i, usput budi rečeno, pomalo je zaljubljen u tebe, iako to nema nikakve veze s cijelim poslom. Bitno je to što te taj čovjek, koji je istodobno savršen besramnik i vrlo spretna osoba, nikad neće prevariti.

- Ne razumijem zašto me ne bi prevario. Ako se slika nade u njegovim rukama, doviđenja. Montegrifo bi i svoju majku prodao za akvarel.

- Bi. Ali tebe ne može. Ponajprije zato što smo ga Demetrius Ziegler i ja prisilili da potpiše gomilu dokumenata koji kad se objave nemaju zakonsku vrijednost, jer je sve očito kazneno djelo, ali su dovoljan dokaz da si ti

350

potpuno izvan svega. A dovoljni su da njega kompromitiraju, ne bude li držao jezik za zubima i pokuša li prljavo igrati, u tolikoj mjeri da na njega padne međunarodna potraga koja mu do kraja života neće dopustiti da odahne... S druge strane, imam neke tajne dokumente koji bi, kad bi bili objavljeni, naškodili njegovu ugledu i stvorili mu goleme probleme s pravosudem. Uz ostalo, znam i to da se Montegrifo, najmanje dvaput, upleo u iznošenje predmeta koji pripadaju nacionalnoj kulturnoj baštini a koji su došli do mene i koje sam ja predao njemu kao posredniku: jedna slika iz 15. stoljeća, pripisana Pereu Olleru i 1978. ukradena u Sv. Mariji u Cascallsu i onaj slavni Ivan Flandrijslu, koji je prije četiri godine nestao iz kolekcije Olivares, sjećaš se?

- Sjećam se, ali nikad nisam mislila da si ti... Izraz Cesarova lica pokazivao je da mu je svejedno. - Takav je život, sunčice. U mom poslu, kao i u svim

ostalim poslovima, prevelika čast je najsigurniji put za umiranje od gladi... No, nismo govorili o meni nego o Montegrifu. Naravno, pokušat će zadržati što više novca bude mogao, to je neizbježno. Ali će se zadržati unutar granica koje neće uskratiti minimalnu zajamčenu korist za tvoje panamsko poduzeće čije će interese Ziegler braniti kao doberman. Kad posao bude zaključen, Ziegler će automatski prebaciti novac s bankovnog računa poduzeća na drugi privatni račun čiji ti tajni broj pripada, a poduzeće će zatvoriti kako bi zameo tragove i uništiti svu dokumentaciju osim one koja se tiče mutne Montegrifove prošlost. Nju će sačuvati, kako bi ti zajamčio vjernost našeg prijatelja. Iako sam siguran da je, u ovom trenutku, oprez pretjeran... Naravno, moj vjerni Ziegler ima upute da trećinu tvoje zarade uloži u različite sigurne poslove koji će blolurati taj novac i zajamčiti ti, pa i ako se odlučiš veselo sve potrošiti, gospodarsku sigurnost do kraja živo

351

h

ta. Prepusti se njegovim savjetima, jer Ziegler je dobar čovjek kojeg poznajem više od dvadeset godina: častan, kalvinist i homoseksualac. Zdušno će ti odbiti, to sigurno, svoju proviziju i troškove.

Julia, koja je nepomično slušala, zadrhti. Sve se savršeno uhlapalo, kao komadići nevjerojatne slagalice. Cesar nije ostavio niti jedne nepovezane nit. Uputivši antikvaru dug pogled, napravi nekoliko koraka po sobi, pokušavajući sve to upiti. Previše za jednu noć, mislila je, zastavši pred Munozom koji ju je hladnolovno gledao, dok mu je iz usta još virila gotovo popušena cigareta. Možda previše i za cijeli život.

- Vidim - reče djevojka, okrenuvši se ponovno antikvaru - da si sve predvidio... Ili gotovo sve. Jesi li mislio i na don Manuela Belmontea? Možda ti se to čini nebitnom pojedinošću, ali on je vlasnik slike.

- Mislio sam i na to. Prirodno, moglo bi ti se dogoditi da te svlada hvalevrijedna kriza savjesti i da ne prihvatiš moj plan. U tom slučaju, moraš samo reći Ziegleru i slika će se pojaviti na određenom mjestu. Montegrifo će pasti u nesvijest, ali će se morati s tim pomiriti. napokon, sve će ostati kao prije: skandal će slici dati novu vrijednost, a Claynora će zadržati pravo na dražbu... No, aleo se odlučiš krenuti praletičnim smjerom u životu, imaš dovoljno argumenata za umirenje savjesti: Belmonte se rješava slike zbog novca pa, kad se ishljuči sentimentalni dio, ostaje ekonomslu. A njega pokriva osiguranje. Osim toga, nitko te ne priječi da mu anonimno pošalješ prihladnu odštetu. Imat ćeš dovoljno novca za to. Što se tiče Munoz...

- Da - reče igrač šaha. - Doista me zanima što će se sa mnom dogoditi.

Cesar ga lukavo pogleda.

- Vi ste, dragi moj, dobili na lutriji. - Ma nemojte.

352

- Eto. Sluteći da će drugi bijeli konj preživjeti partiju, uzeo sam tu slobodu i uključio vas u poduzeće pa vam pripada 25 posto dionica. Što će vam, uz ostalo, omogućiti da kupite čiste leošulje i igrate šah, recimo na Bahamima, ako budete htjeli.

Munoz podigne ruku prema ustima i uhvati prstima ostatak cigarete koja se ugasila. Gledao ju je kratko i namjerno je pustio da padne na tepih.

- Vrlo ste velikodušni - reče Munoz.

Cesar pogleda najprije opušak na podu, a zatim šahista.

- To je najmanje što mogu učiniti. Nekako moram kupiti vašu šutnju, a osim toga to ste itekako zaradili... Recimo da je to moj način naknade za varku s računalom.

- A je li vam palo na pamet da bih ja mogao odbiti sudjelovati u svemu tome?
- Pa je. Doista mi je palo na pamet. Kad bolje promislim, vi ste čudan čovjek. Ali, to više nije moja briga. Vi i Julia ste sad partneri pa to riješite sami. Ja moram misliti na druge stvari.

- Ostao si ti, Cesar - reče Julia.

- Ja? - antikvar se nasmiješi. Bolno, učini se djevojci. - Draga moja sunčice, ja moram oleajati mnoge grijeha a imam tako malo vremena - pokazao je zapečaćenu omotnicu na stoliću. - Tu ti je i podrobna ispovijed u kojoj je prepričano sve od početka do kraja, osim, naravno, naše švicarske kombinacije. Ti, Munoz, a sada i Montegrifo, ostajete potpuno čisti. Što se tiče slike, objasnio sam do najsitnije pojedinosti kako sam je, iz osobnih i sentimentalnih razloga, uništio. Siguran sam da će, poslije razborita proučavanja te ispovijedi, policijslu psihijatri zahljučiti da sam bolovao od opasne shizofrenije.

Namjeravaš otputovati u inozemstvo?

353

- Ni slučajno. Pomisao da možeš otputovati jedino ie što neko odredište čini privlačnim. Ali, ja sam prestar. S druge strane, ne privlači me ni zatvor, a ni ludnica. Ondje je sigurno neugodno, dok te okružuju svi ti korpulentni i privlačni bolesnici koji te tuširaju hladnom vodom i slično. Ne, bojim se da ne, zlato. Imam pedeset godina na vratu i više nisam raspoložen za takve doživljaje. Uz to, ima još jedna sitnica.

Julia ga je sjetno gledala. --- Koja sitnica?

- Jesi li ikad čula - Cesar napravi ironičnu grimasu - za nešto što se zove Sindrom stečen od tko zna koga, nešto što je groteskno u modi?... A ja sam u posljednjem stadiju. Kažu.

- Lažeš.

- Nipošto. Uvjeravam te da su to rehlji: posljednji stadij. Zadnja stanica.

Julia zažmiri. Iznenada joj se učini da sve što ju je okruživalo nestaje, dok joj je u svijesti bruja samo prigušen i tup zvuk, kao kamen koji pada usred jezera. Kad ih je ponovno otvorila, oči su joj bile pune suza.

- Lažeš, Cesar. Ne ti. Reci mi da lažeš.

- Kad bih barem lagao, sunčice. Bilo bi mi jako drago kad bih ti mogao reći da je sve to neukusna šala, vjeruj mi. Ali život je tako sposoban čovjeku prirediti takve muke.

- Kad si doznao?

Antikvar prezre pitanje beživotnim pokretom ruke, kao da mu vrijeme više nije bitno.

- Prije dva mjeseca otprilike. Počelo je s malim tumorom na rektumu. Prilično neugodno.

- Nikad mi nisi ništa rekao.

- Zašto bih ti rekao?... Oprosti ako ti se činim grubim, ali moj šupak je uvijek bio moja stvar.

354

- Koliko ti je ostalo?

- Ne previše, šest-sedam mjeseci. I kažu da na kraju čovjek strašno smršavi.

- Onda će te poslati u bolnicu. Nećeš ići u zatvor. Niti u ludnicu, kako si rekao.

Cesar pomakne glavu, vedro se nasmiješivši.

- Neću ići niti na jedno od tih mjesta, najdraža. Možeš li zamisliti stravičan osjećaj da umireš od nečega tako vulgarnog?... A ne, ni slučajno. Odbijam. Danas svi odlučuju otići tako, pa zahtijevam barem pravo na šutnju kako bih svemu dao osobni štih... Mora biti strašno kao zadnju sliku s ovoga svijeta odnijeti bocu infuzije obješenu iznad glave, dok ti posjetitelji staju na dovod lusika ili nešto slično... - gledao je oko sebe, namještaj, tapiserije i slike. - Radije ću si osigurati firentinski kraj, među predmetima koje volim. Ovakav diskretan i blag izlaz pohlapa se s mojim ukusom i karakterom.

- Kad?

- Odmah. Kad budete tako dobri i ostavite me samog.

Munoz je čekao na ulici, naslonjen na zid, s ovratnikom ogrtača podignutim do ušiju. Činilo se da luta u tajnim razmišljanjima, pa kad je Julia izišla iz veže i došla do njega, nije odmah podigao pogled.

- Kako će to učiniti? - upita.

- Cijanovodičnom luselinom. Već godinama čuva ampulu - gorko se nasmiješila. - Kaže da je pucanj iz pištolja junačlujji, ali bi mu na licu ostao neugodan izraz iznenadenja. Želi dobro izgledati.

- Razumijem.

Julia zapali cigaretu. Učinila je to polako, namjerno otežući.

355

- Ovdje u blizini je telefonska govornica, odmah iza ugla... - odsutno je gledala Munozu. - Zamolio me da mu damo deset minuta i da onda pozovemo policiju.

Krenuli su pločnikom, jedno uz drugo, obasjani žućkastom svjetlošću uličnih svjetiljki. Na kraju puste ulice na semaforu se mijenjalo svjetlo, najprije je bilo zeleno pa žuto i na kraju crveno. Zadnja iskra osvijetli Juliu, iscrtavši joj na licu nerealne i duboke sjene.

- Što ćete sad napraviti? - upita Munoz. Govorio je ne gledajući je, pogleda uperena u cestu ispred sebe. Ona slegne ramenima.

- Ovisi o vama.

Sad je prvi put Julia čula Munozu kako se smije. Bio je to iskren i blag smijeh, pomalo nazalan, koji je dolazio duboko iz njega. Za dijelić sekunde djevojci se činilo da se kraj nje oglasila jedna od osoba sa slike, a ne on.

- Vaš prijatelj Cesar ima pravo - reče Munoz. Trebam čiste košulje.

Julia prstima pogladi tri porculanske figurice - Octavia, Lucindu i Scaramouchea - koje je nosila u džepu ogrtača, uz zapečaćenu omotnicu. Hladna joj je noć stisnula usnice i zamrzнула suze u očima.

- Je li rekao još nešto prije nego što je ostao sam? upita Munoz.

Ona opet slegne ramenima. »Nec sum adeo informis... Nisam toliko ružan... Pogledao sam se nedavno na obali, kad je more bilo mirno...« Bilo je tipično za Cesara da citira Vergilija kad se ona posljednji put okrenula, sad već na pragu, i obuhvatila jednim pogledom salon u polumraku, tamne tonove starih slika na zidovima, nježan odraz ublažen sjenilom od pergamenta na namještaju, žućkastu bjelokost, pozlatu na hrptovima Imjiga. I Cesara u kontrastu, dok je stajao usred salona, ne mogavši više razaznati njegove crte lica; gledala je vitku i čistu siluetu kao

356

na medaljama ili drevnim likovima uldesanim u kamenu, dok je njegova sjena padala na ružičaste i žute arabeske tepiha, gotovo dodirujući Julijina stopala. a zvončić koji je zazvonio u trenutku kad je zatvarala vrata kao da su ploča na grobnici, kao da je sve bilo unaprijed predviđeno i kao da je svatko savjesno odigrao svoju ulogu u djelu koje je u točno određenom trenutku završilo na šahovskoj ploči, pet stoljeća poslije prvoga čina, matematičkom točnošću zadnjeg poteza crne dame.

- Ne -- promrmljala je tiho, osjećajući da se slika polako udaljava, tonući u dubinu njezina sjećanja. - Zapravo ništa nije rekao.

Munoz podigne lice, poput mršavog nezgrapnog psa koji njuši tamno nebo iznad njihovih glava i iskrivljeno se nasmije.

- Šteta - rekao je. - Bio bi odličan igrač šaha.

Odjek njegovih koraka odzvanjao je praznim kloštrom, ispod lukova koji su već uranjali u sjenu. Zadnje zrake sunca na zalasku padale su gotovo vodoravno, ublažene kamenim rebrenicama, bacajući crvenkasti sjaj na zidove samostana, na prazne niše, na bršljanovo lišće požutjelo od jeseni i svijeno oko kapitela - čudovišta, ratnika, svetaca, mitoloških životinja - ispod oštarih gotskih lukova koji okružuju vrt preplavljen korovom. Vani zavija vjetar koji najavljuje hladnoće sa sjevera, dok se uspinje uz brdo tresući granje i čupa zvukove iz stoljetnog kamena na odvodima i krovu, ljuljajući brončane kipove na zvoniku na kojem škripav i oksidiran vjetrokaz ustrajno pokazuje prema možda svijetlom, dalekom i nedostupnom jugu.

Žena u crnom zastaje uza zidnu sliku, izbljedjela od vremena i vlage, čije su se prvotne boje tek ponegdje sačuvale: modra boja tunike, žuta crteža. Ruka odrezana u visini zgloba kažiprstom pokazuje nepostojeće nebo, Krist

357

čije se crte lica miješaju sa smrvljenim gipsom na zidu. Zraka sunca ili božanske svjetlosti, bez polazišta i odredišta, zaustavljena između neba i zemlje, dio žućkaste svjetlosti besmisleno zaleđen u prostoru i vremenu, koji su godine i nevolje malo pomalo brisali dok ga nisu potpuno uništili, kao da nikada nije bio ondje. I anđeo bez usta, namrštena čela, poput suca ili krvnika, na kojemu se može samo naslutiti ostatak boje, s krilima zaprljanim vapnom, djelić tunike i mač nejasnih obrisa.

Žena u crnom odmiče crni veo koji joj prekriva gornji dio lica i dugo gleda anđela u oči. Već osamnaest godina svakoga dana u isto doba zastaje ovdje i promatra pustoš koju je vrijeme ostavilo na slici. Tako ju je promatrala kako malo pomalo nestaje kao tijelo kad ga izjeda guba, kako nestaju obrisi anđela i stapaju se s prljavim vapnom na zidu, s mrljama vlage koje grizu boje, komadaju i rastaču slike. Ondje gdje ona živi nema zrcala; zabranjuje ih red kojem je prisegla, ili kojem je morala priseći - u njezinu sjećanju svakoga dana ima sve više praznina, kao i na slici na zidu. Već osamnaest godina nije vidjela svoje lice i za nju je taj anđeo, koji je nedvojbeno nekada bio vrlo lijep, jedini vanjski podsjetnik na to da vrijeme prolazi: ostrugana boja umjesto bora, zagasiti tragovi boje umjesto pjega na koži. Katkada se, u trenucima lucidnosti koji navixu poput valova što dodiruju pijesak na nekoj plaži i za koje se očajnički hvata, pokušavajući ih zadržati u sjećanju, zastrašena duhovima, prisjeti da su joj 54 godine.

Iz kapelice dolazi, ublažen debljinom zidova, zvuk zbora koji pjeva u slavu Boga prije nego što krene prema refektoriju. Žena u crnom mora biti na nekim službama, ali u ovo joj doba dana dopuštaju da sama šeće opustjelim kloštrom, kao mračna i tiha sjena. O njezinu pojasu visi duga drvena pocrnjela krunica koju već neko vrijeme ne

358

—
moli. Daleka vjerska pjesma miješa se sa zviždukom vjetra.

Kad se ponovno pomaknula i došla do puzorja, umiruće se sunce pretvorilo u svijetlu, ružičastu mrlju ispod olovnih oblaka koji se spuštaju sa sjevera. U podnožju brda nešto je široko i sivo, s odblijeskom boje čelika. Žena naslanja ruke, suhe i koščate, na prozor - ovalni prozor i opet se, kao i svake večeri, nemilosrdno vraćaju sjećanja - i čuti kako se hladnoća kamena penje njezinim nadlacticama i polako i opasno približava istrošenom srcu. Obuzima je razuzdan kašalj koji potresa krhko tijelo, uništeno vlagom tolikih zima, izmučeno osamom, samoćom i isprekidanim sjećanjima. Više ne čuje pjesmu iz kapelice ni zvuk vjetra. Sad čuje tužnu monotonu glazbu mandoline koja izvire iz magle vremena, a neprijateljski jesenski obzor nestaje i pred njezinim očima, kao na slici, ustupa mjesto drugom krajoliku: blagoj, valovitoj ravnici iz koje u daljini izranja, ocrtavajući se na plavom nebu kao da je iscrtana tankim kistom, vitka silueta zvonika. I odmah joj se učini da čuje žamor ljudi koji sjede za stolom, da čuje odjek smijeha. I pomišlja kako će, pogleda li unatrag, vidjeti samu sebe kako sjedi na klupici s knjigom u krilu, a podigne li pogled, vidjet će sjaj čeličnog vratnika i Zlatnog runa. A jedna će joj se stara sijeda brada nasmiješiti dok će, s kistom u ruci, bilježiti na hrastovoj ploči, umjerenošću i mudrošću svoje službe, vječnu sliku tog prizora.

Na trenutak, vjetar rastjeruje oblake i posljednji odraz svjetlosti koja se odbija o vodu jezera osvjetljuje ostarjelo ženino lice, zasljepljujući njezine svijetle i hladne, gotovo ugašene oči. Potom, kad se svjetlost ugasi, vjetar, čini se, zaurla još jače i Ijulja crni veo koji leprša poput gavranovih krila. Ponovno osjeća tu oštru bol koja joj izjeda utrobu, baš kraj srca. Bol koja joj koči pola tijela i koju ništa ne može ublažiti. Koja joj ledi udove i zaustavlja dah.

359

jezero se sad pretvorilo u mutnu mrlju ispod sjene. A žena u crnini, koja se u svijetu zvala Beatrice Burgundska, zna da će ova zima koja dolazi sa sjevera za nju biti posljednja. I pita se hoće li, na tamnom mjestu na koje odlazi, pronaći dovoljno milosti koja će iz nje izbrisati i zadnje tračke sjećanja.

La Navata, u travnju 1990.

KIUIIN~(A ~EDVEŠ~AK ZAGREB

3G0

Bilješka o piscu

ARTURO PEREZ-REVERTE rođen je 1951. u Cartageni. I, h~rije nego će se posvetiti pisanju bio je ratni izvjestitelj sa mnogih svjetskih ratišta. Za prvi program španjolske televizije 1991. izvještava o ratnim zbivanjima u Hrvatskoj .

Objavio je romane: El Maestro de Esgrima (1988./, El Club Dumas (1992. /, Territorio Comanche (1994.), u kojem je opisao svoj boravak u Hrvatskoj i Bosni za vrijeme ratnih zbivanja, La Piel del Tambor (1995./, za koji je ove godine dobio nagradu Jean Monnet salona za evropsku književnost, te El Capitan 191atríste (1996./.

Romanom Slika flamanskog majstora (1990.) proslavio se u cijelom svijetu. 1993. godine nagrađen je francuskim Grand Prixom za najbolji kriminalističlu roman.

Arturo Perez-Reverte živi u Madridu sa suprugom i kćerkom.

3G1